

DLW 21
CZIROPEDIA.

az az:

KSZENOFONNAK

A' CZIRUS KIRÁLY,

ÉLETÉRŐL NEVELTE-

TÉSÉRŐL, ÉS VISELT

DOLGAIKOR ÍROTT

HISTORIÁJA.

I. RÉSZE.

MELLYET GÖRÖG NYELVBŐL

MAGYARRA FORDÍTOTT, ÉS NÉMELLY

APPRÓ JEGYZÉSEKKEL-IS VILÁGO-

SITANI IGYEKEZEIT

SZILÁGYI MÁRTON,

A' S. Pataki Ref. Coll. a' Philosophiának

és Mathesisnek Professora.

NAGY-KÁROLYBANN,

A' Nagy Méltóságú Graf KAROLYI

ANTAL Ur Ö Excell. Bethivél.

Kiemann József által 1784.

0298

HC 28

02 JUL 2004

NAGY MELTOSÁGU

N. KARÓLYI GRÓFF

KÁROLYI ANTAL
ÚRHOZ,

A' Károlyi, Erdődi, Bék-
teki, Tsongrádi, Me-
gyeri, Surányi és Etsedi Vá-
raknak és Dominiumoknak
Órökös Urához, a' Királyi
THERESIAI Hadi Rendnek
Szenteltt Vitezzéhez, mind
a' két Császári és Apostoli
Királyi Felségek' Komor-
nyikjához Belső Titkos-Ta-
nátsához, és Feld-Marsal Laj-
dinándjához, Tekintetes Ne-

mes Szathmár Vármegyé-
nek nagy érdemű Fő Ispá-
nyához, egy Gyalog Ma-
gyar Regimentnek Obeste-
réhez, a' Felséges hét Sze-
mélyű Táblának Alfelőrá-
hoz Nemes Magyar Ország-
ban Királyi Asztalnokok' Me-
steréhez, az Ungvári, és Nagy
Váradi Megyékben az Osko-
láknak és Tudományoknak
Királyi Fő Igazgatójához,
O E X C E L L É N T Z I Á J A hoz
mint igen Jó Kegyelmes
Urához

*Alázatos Ajánló Levele
a' Forditónak*

Nagy Méltóságú Gróff Ur

Kegyelmes Uram!

Ez előtt tizenhat esztendővel méltóztatott vólt EXCELLEN-TZIÁD az en Édes Atyámnak Superintendens Szilágyi Sámuel Uramnak parantsolni, hogy e Munkát fordítaná Magyarra; fel-is vállalta örömeft: de látván, hogy Hívatálaboz köttetett témérdek sok bajai aboz illendő's elege-dendő ürességet nem endenek,

bátorkodott EXCEL. azon parantsolattyt énnékem által adni, úgy mint, a' ki sz ntén akkor voltam a' Görög Nyelvnek tanulásában foglalatos. Én azért e' munkának fordításához mingyárt hozzá fogtam, és azt esztendő el-forgása alatt el-is végeztem, elemnek tizenhatodik esztendejében. Mikorpedig már tsak az lett volna bátr, hogy az én
Édes

Édes Atyám ezen Forditást ve-
lem újra meg olvastatná, ma-
ga, a' hol szükséges volna,
meg-igazítaná, és e képpen al-
kalmatossá tenné arra, hogy az
az EXCELLENTZIÁD'
Méltóságos Tekinteti eleiben
mebetne, ebben-is újjabb aka-
dályok adták magokat elő. Mert
a'kor mindjárt a' Tudományok'
kedvéért tett egynéhány eszten-
dőkig való vándorlásom, azól-

táltól fogva pedig, mióta Hazámban vissza jöttem, hivatalomra való szükséges készületeim annyira el-foglaltak, hogy a fordításnak idejétől fogva éppen másfél tizenhatodik esztendőre kellett annak körül-nézését, és meg-igazítását balasztanom. E' szerént ámbár az EXCELLENTZIÁD parantsolattyának véghen vitele igen meg-bátralódott, de nem tsak
el-

el nem múlt, hanem már most,
reménységem szerént, sokkal tö-
kelltetesebb; úgy hogy a' mit e'
Fordítás az időben vészett, az
erőben minden bizonynyal meg-
nyerte. ALF.XCELLENTZI-
AD Parantsolattya maga elege-
dendő ok volna énnekem arra,
hogy ezen Fordítást, most már,
minckutánna második munká-
mon által ment, EXCELLEN-
T'ZIADnak melységes tiszte-
let.

lettel bé-nyújtsam: de azonki
vül más indító okaimat-is el-
nem lehet titkolnom Mert mind
maga EXCELLENTZIÁD,
mind nagy emlékezetű Ura At-
tya, Néh. Mélt. Gróff. KA-
ROLYI FERENTZ Ó EX-
CELLENTZIÁja az én Édes
Atyám eránt sok rendbéli ke-
gyelmességeket mutatnak; mind
különösen EXCELLENTZI-
ÁD testvér Bátyámat, Iffjabb
Szi-

Szilágyi Sámuel Uramat Te-
kintetes Nemes Szathmár Vár-
megyében Tábla Assessorának té-
vén, az én Atyám Hazát uj-
jab háládatosságra kötelezte.
Nékem is tebat, mind azokkal
együtt az EXCELLENTZI-
AD' bölts kormányozása alatt
lévő Vármegyéből származott
Nemes embernek, alazatos és
tellyes bizodalmat nyújt EX-
CÉLLENTZIÁDhoz, mint
Ke-

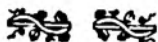
Kegyelmes Fő-Ispányomhoz,
az én Nemzetségem eránt ki-
mútatott ennyi sok Kegyessége;
úgy hogy ha nem parantsolta
vólna-is énnékem e' Forditást,
tudom Kegyelmes Szemekkel
tekintené. Kinek is illene in-
kább e' Munkát ajánlanom,
mint EXCELLENTZIÁD-
nak, a' ki a' mi időukbéli Czi-
rusnak a' Felséges II. Jóse
Római Tsászárnak egy Bötts
Ha-

*Hadi Vezére, az Oskoláknak
és Tudományoknak Királyi-
Fő Igazgatója, és e' Magyar
Hazának egyik kiváltképen
való Oszlopa' ? Vegye azért
Kegyelmesen EXC. ezen mun-
kás igyekezetemet, mellyel meg-
mútatni igen nagy nyereségem-
nek tartottam, hogy melysé-
ges tisztelettel vagyok*

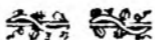
EXCELLENTZIÁDNAK

Irtam S. Patakon, Kis-Afzszony Havának
16. dik Napjan. 1790- dik Esztendőben
alázatos engedelmes hív Szolgája
SZILÁGYI MÁRTON.

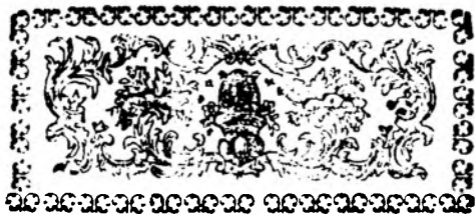
Nos Infra scripti Censores
Librorum in Tipographia
M. CAROLINENSI Impri-
mi solitorum testamur Li-
brum, cui Titulus est:
CZIROPEDIA, az az:
KSZENOFONNAK a' CZI-
RUS KIRALY' ÉLETÉ-
RÓL, NEVELTETÉSE-
RÓL, és VISELT DOLGAI-
RÓL IROTT HISTORIÁJA,
per nos relectum, revisum-
que esse, quem, cum nihil
bonis moribus, & Statui
Pub-

Publico adversum in se con-
tineat, omnino imprimi
posse censemus. Datum M.
KAROLINI 20. Junii 1781.

CAROLUS LUBY, de
Benedek-falva, S. C. R. Apostolicæ
Maajestatis Aulæ Regiæ Familiaris,
Scholarum Nationalium Direct. In-
spector Compl. Comitatum Tabulæ
Iudiciariæ Assessor, Librorum Censor.
mp.

IOSEPHUS ZANATHI Comitatus
Szathmariensis, Tabulæ Iudiciariæ
Assessor, & Librorum Revisor.
mp.

ELŐL-JÁRÓ BESZÉD.

Kik a' Könyveket csak idő töltésre, nem pedig haszonra olvassak, rend szerént az Elöljáró Beszédet meg - sem tekintik; ezzel, nem azon a' ki a' Könyvet írta, hanem magokan tévznek bocsfuzat: mert mitsoda nagy bajjal olvas az, a' kinek sem a' Könyv-író-ról, sem a' dologról semmi előre való tudomány nints, tapasztallyák az Olvasó emberek, a' kiknek néha ilyen Könyvekkel is kell bajoskodni. Nem igen szokták tudós embereknek tartani azt, a' ki nem esmérí

*

Ksze-

Kszenofont, és a' Tudósoknak el hiszem
 nintsen is semmi szükségek erre az Elöl-
 járó Beszédre; de vagynak tanult emberek,
 a' kik még azers nem Tudósok; vagynak
 tanult emberek is, a' kik hamar el tévednek
 az olvasásban, hanem ha rövid summában
 előre tudják, mi az a' mit olvasnak és mi-
 ért kell azt nekik olvasni: az ilyenek b'
 ezt a' munkát az Elöl járó Beszédén kez-
 dik, úgy tartom semmi kárát nem vallyák.

Először azért szölkök magáról az Auk-
 torról; másodsor eann Munkáról mely-
 ben a' Czirus' életét le - írja; harmadszor
 arról a' nagy különbségről, a' melly van
 a' mi Auktorunk, és más Auktorok kö-
 zött, a' kik a' Czirus' Historiáját meg-
 irták; negyedszer némelly nevezésekről,
 mellyekkel Kszenoffonak ezen Historiája
 terheltetik; utollyára ezen Fordításnak esz-
 közeiről, tséhről, és ebben elő - forduló né-
 melly nevezetes dolgoknak okairól.

1. Születtetett Kszenofon Görög Országnak Athene nevű bires Városában, Krisztus Urunk születése előtt mintegy 450. Esztendővel. Az ő Attyát Grillusnak hivták, de másoda ember volt, nem tudatik, hanem hogy jó Nemzettségből valonak kellett lenni, meg-tetszik abból, hogy ennek a Familiának régtől fogva való Szállásbéli szövetsége volt Beótzsiában egy Prokszenus nevű nagy érdemű emberrel, a' ki az Ifjabbik Czirus' táborában a' Görögöknek egyik Fő Hadi Vezérjek volt. Ifjúságában Kszenofon a' Szokrates' Oskolálásában tanult, és melly nagy előmenetelt vett ennek a' nagy Világi Böltsnek tanításaiból, meg-mutatják két jeles munkái, egyik a' Szokrates' nevezetes dolgairól 's szavairól irtt Könyve, másik a' Szokrates', Apologyája, vagy az Athénébéli Birák előtt való maga mentése. Innen a' Prokszenus' hivatalára el-ment az Ifjabbik Czirusnál lévő Görög Táborhoz, melly már akkor

E L Ö L - J Á R O

Sárdis Városából szintén indulni akart Babilon felé, és így magát Hadi Szolgálatra adván, egy darab ideig fegyvert viselt. De szükség tudni ennek a Hadakozásnak okát, módját, és ki - menetelét, hogy a Ksenofon' dolzeit jól meg - ért helyük. Tudni - illik Kámbi'ses után (ki a mi Czirusunknak Fia volt) mintegy száz esztendővel uralkodott a Persa Birodalomban Dárius Nóthus; ez, a Persa Királyok be - vett szokások szerént, a maga nagyobbik Fiát Ar'sacest hagyta maga után Királyá, (a ki osztán Artakszerkeszes Mnémonnak neveztetett,) a kisebbiket pedig Czirust, egynéhány Kis Ásiai Tartományokban tette Királyi Főtiszt - tartóvá. Meg - halván pedig Dárius, midőn Czirus látta volna, hogy az ő Anyjának Pari'satisnak minden kezegetései hijában valokká lettenek, (mert őtet jobban szeretvén Pari'satis, mindenkor biztatta a Koronával) halálos gyűlölség kezdett

dett az ő szívében származni a' maga Báltya ellen, és el-tökéllette magában, hogy azt meg-öllye, mikor éppen Pa'sargada Várában a' Templomban a' Királyságra magát fel-szenteltetné. De a' Pap, a' kinek Czirus ezen szándékát ki-jelentette, a' dolgot tudtára adván Artakszerksesnek, meg-fogatta a' Király Czirust, és öté balálrá íteltette; mindazáltal Parisacis az ő sok esedezéseivel csak ugyan kegyelmet nyer ö néki, és végbe vitte azt, hogy Czirus el-botsáttatott a' Kis Á'siai Tartományokba, a' hozzá Királyi Fő-Tisztartónak rendeltetett volt. Ő pedig ezt a' Királyi Ke-gyelmeséget ismét a' büntére fordította: mert az órától fogva minden mesterséggel azon volt, hogy a' rajta esett gyalázatért a' Királyan bocszszuját állya, azt mind életétől, mind Országától meg-fosztza, mibelyt elegendő ereje leszsz, hogy ő velle bakiakozhasson. Leg-először-is azt igyekezett végbe-vinni, hogy jótéteményei 's édes beszéde

által, mindeneknek szívöket magához hódít-
 bassa és izy mind azokkal a' kik ottan ot-
 tan ö bossá jöttek a' Királyi Udvarból,
 igen nagy emberséggel bánt, mind pedig az
 Udvarnál tartott ollyan embereket, a' kik
 ötet az égig magasztalták, és azt is ki-mer-
 ték mondani, hogy ollyan Vitéz, és jól té-
 vő Fejedelemre volna most szüksége a' Per-
 siai Birodalomnak, a' millyen Czirus. E'
 mellett a' Barbarusokat is, a' kik az ö ha-
 talma alatt voltak, a' mint az ö erántok va-
 ló kedves maga viselésével a' maga szerete-
 tére le-kötelezte, úgy a' hadi dolgokban is
 szüntelen gyakorlotta. Végezetre, mint-hogy
 a' Lacedémonbélieknek Czirus igen nagy
 segítségére volt az Athenébéliek ellen va-
 ló hadakozásban, ö is most azoktól viszont
 segítséget kért, és nyert is tizenhárom e-
 zer embert kiknek Fő-Vizérjeik vol-
 tak: Kleárkhus, Sókrates, Proksze-
 nus, és Ménon. Ezeken kívül voltak
 száz ezer Barbarusok, és azoknak Vezér-
 jek

ick egy *Persa*, *Arieus*. *Azonban Tiffa-*
fernes, a' *Ligiai Tisztartó* tudtára adta
 a' *Királynak*. mitsoda nagy készülettel mé-
 gyen *Czirus Babilon* felé, és így a' *Ki-*
rály - is rendbe szedvén a' maga népét, *Czi-*
rust már készen várta. *Czirus* a' maga
 egész *Táborát Sárdis Városánál* gyűjtötte
 öszve, a' hozzá el érkezvén *Kszenofon* is
 a' *Prokszenus* hivatalára *Czirus*sal meg-
 esmérkedett, és mingyárt valami *Tisztsegg-*
 re kapott. *El-indulván Sárdisből* az egész
 tábor, nagy *boszas* utazás után el - jutott egy
Kunaksza nevű *Város*hoz, a' melly még
 egynehány mértföldnyire volt *Babilontól*, és
 ott eleibe menvén ö néki *Artakszerkses*
 kilentz száz ezer emberrel, csak hamar meg-
 lett a' nagy véres ütközet, a' melly *Czi-*
rusnak végjö veszedelmet okozott. *Mert*
minekutánna nagy *dukösséggel* fel kereste vol-
 na a' *Királyt*, először ugyan azt sebbe ej-
 tette, de a' *Király* a' vett seben még job-
 ban meg - boszszankodván, úgy találta ötet a'

ELŐL-JÁRÓ

---

magá hajító dárdájával , hogy a' földre le-
rogyott , és mindjárt szörnyü halát holt.
Vége lévén pedig az ütközetnek , mibely²
más nap' meg - tudták 'a' Görögök , hogy
Czirus el - esett , mingyárt készültek haza
felé ; de a' Király Követeket küldött hoz-
zájok , és kívánta , hogy a' fegyvert rak-
ják - le. A' Görögök győzedelmeknek tart-
ván magokat , azt felelték , hogy ha a' Ki-
rály az ő fegyvereket kívánja , jöjjön , és
maga vegye - el tőlök. Ezzel ütnak indultak,
más nap' reggel utánok menvén a' maga
badi Népével a' Király, ismét izente nékik
követek által, hogy , ha tetszik, velek frigyet
köt , és békeséget szerez ; mellyre Kléark-
hus azt felelte , hogy először még meg kell
ütközni , mert az ő Népének elesége nem
lévén , tovább nem várakozik. A' Király
azért rendeléseket tett mingyárt , hogy a'
közel lévő Városokban adjanak mindent , va-
• lamire szükségek van: a' Görögöknek ; e'
mellett oda ment hozzájok Tissafernes , a'

ki ő erántok jó indulattját tettetvén, azt mondotta, hogy ő sok instántziái által kinyerte a Királytól, hogy őket a mazok Hazájokba vissza vibesse, mint hogy Lidia, az ő Tiszt-tartosága alatt lévő Tartomány (a' hozzá néki úgy - is vissza kell menni) Görög Országtól nem mészsze var. Hittek ő néki a' Görögök, kikkel ő a' Király nevével frigyét-is kötött, és mind két-résztől egymás' büségére meg - esküdtek. Ekkor el - méne tőlök Tiffafernes, és egynébány uapok miulva vissza jövéen hozzájak a' maga badi Seregével, vélek együtt meg - indult. A' Görögök pedig, a' kik az utközetből meg - maradtak, voltak mind öszve tízezeren. Egykor a' többek között az utban Kleárkhusnak jelentette Tiffafernes, hogy volnának némelly emberek, a' kik ötet, (tudni - illik Kleárkhust) és az ő Tiszteit rítúl betstelenitik; ha azért, úgy - mond, holnap a' te Tiszteiddel együtt, ide az én Sátoromba jösz, mind ki - mutatós

néktek, kik azok. El-is ment hozzá más nap' Kleárkhus, más négy Fő Vezérekkel, és húsz Kapitányokkal együtt, a' Fő Vezérek, a' kik voltak Kleárkhusson kívül, Ménon, Prokszenus, Agiás, és Szókrates, hém-entek a' Sátorba, a' Kapitányok pedig kívül maradtak: ekkor jeladatván, a' kívül lévöket ugyan mingyárt mind egy lábíg le vázuták, a' Fő-Vezéreket pedig Tiffafernes egyenesen küldötte a' Királyhoz, a' ki azoknak mind fejeket vétette. E dolog olly nagy rémülést okozott a' Görög táborban, hogy senki fel-nem tudta magát hirtelen találni, mi tévök legyenek ezentül; hanem Kszenofon állott elő, és neki bátoritván mindeneket, javasolta, hogy leg-elöször-is Fő Vezéreket válasszának, mint-hogy nem a' sokaságban, hanem a' bátor szívben, és a' jó Vezérekben áll az erő. Ekkor azért mindjárt tanácsot tartván a' Görögök, válasszottak mást, mindenik Fő-Vezér' helyében, neve-

zetesen pedig Prokszenus' helyében, magát Kszenofont. Az egész utazások pedig, mind addig, míg Görög Országba visszsa mebetek, ezernyi ezer veszedelmekkel volt egyben kötve; mert mibelyt innen megindultak, Tiffafeines mingyárt egész erejével utáuk rohant, azután az Arméniai 'Ilysi-tartó' Teribazus barátságának szine alatt akarta őket törbe ejteni; néhol a' nagy meredek hegyek, néhol a' folyó vizek állottak nékik elhent, itt a' kietlen puszták, másutt a' jene vad Nemzetségek, és a' levegő égnek szörnyű visszontágsági rettentették őket, és egész utazásokban töhnyire mindenüt fegyverrel kellett magának utat nyitni. De mind ezeket az akadályokat a' Kszenofon' böltségsége annyira meggyőzte, és elháritotta ö rollok, hogy százhuszonkét napi utazás után az egész táborn, kevés ember hijján, szintén a' fekete Tengerig elvite, a' mint azt ö néki a' Czi rus' badakozásáról irt VII. Könyvében

ELŐL-JÁRÓ

---

bövebben meg - lehet látni. Ez a' vissza vonulása vagy Retirádája a' Görög Armadájának, még ma - is olly nagy kemeknek tartatik azoktól, a' kik a' Hadi dolgokat értik, hogy ahoz hasonlót az egész régi Historiákban nem találunk; a' mellyből megteszik, melly nagy Vitéznek, és melly böts-Hadi Vezérnek kellett a' mi Kzenofonknak lenni, Mikor pedig a' Népet már szintén Görög Országig vitte volna, Követek jövének ö hozzá a' Laczedémonbéliektől, a' kik jelentették ö néki, hogy a' Respublika hadat indított Tiffafernes és Farnabázus Persa Tiszt - tartók ellen, és már a' Laczedémoni Generális, Thimbron, el is indult a' maga Népével együtt a' Tengeren; Kzenofon azért a' Népet, melly még mintegy hat ezer emberből álló vala, Tengerre ültetvén, ismét vissza ment Ásiába, és a' Kommandót Thimbronnak általadta. De még ezután is darab ideig Katonáskodott Kzenofon, Age'silaus' La-

czedemoni Király Fő Vezérsége alatt, Kis
 Ásiában a' Persák ellen 'mind addig mig
 ezt a' Királyt oman a' Respublika vissza
 hivta. Az alatt az Athenébeliek Kszeno-
 font számkivetésre bintették, hogy Czi-
 russal és Age'silaussal, a' ki néktek mind
 a' kettő ellenségek volt, a' Persák ellen
 fegyvert viselt. De a' Laczedémontéliek
 pártját fogván, egy Ccillus nevű Vá-
 roskát ajándékoztak ö néki, a' mellyben ofz-
 tán jó ideig egész tsendességben lakott, és
 ott írta mind a' Gziropediát, mind min-
 den egyéb munkáit. Az Élisbéliek pedig
 el-foglalván ezt a' Városkát, mind hogy
 az előtt-is övék volt, kénytelenitetett Kszeno-
 fon innen el-szaladni Korinthusba, a' bol
 ofztán életének mintegy kilentzvenedik eszten-
 dejében meg - is holt. Ennek a' nagy Vi-
 téznek és Filősofusnak le - rajzolására tar-
 tozik ez - is, hogy mikor ö egyszer a' töb-
 bek között áldozott, és valaki azt a' szomo-
 ru birt bozta ö néki, hogy az ö egyik Fia

ELŐL-JÁRÓ

Grillus, Mantinea Városnál az ütközetben el-esett, meg-szcmrodottugyan, és a maga Koszorúját, mellyben áldozni szokott volt, fejéről mungyárt le-tette, de az áldozatot félben nem hagyta, sőt meg-érvén, hogy az o Fia a' Hartzban ditsésségesen esett, minekutánna magát Epaminondast, a' Thebai Fő Vezért balálos; sebbe ejtette volna, ismét fejére tette a' Koszorút, azt mondván, hogy ő sokkal jobban örül a' maga Fianak virtusán, mint sem a' mennyire kesereg annak balálán.

II. Illyen nagy alkü Vitéz, és bölts Férifunak munkája ez a' Czirópédia, mellyben Czirusnak, a' kinél böltséb és ditsósségeséb Fejedelmet sobol a' régi Hístóriákban nem találunk, gyermekégétől fogva való minden nevezetes dolgai le-iratának. Tudjuk a' Szent Irásokból, hogy Czirus volt az ISTEENnek az a' hatalmas eszköze, a' melly által mind Babilon Varosán a' maga méltó bosszuálását véghez vitte,

vitte, mind a' Eabiloniai fogságlan lévő
 'Sidókat ki szabadította. Soba nem is adta
 az Isten a' Pogány népeknek' Királyaik köz-
 zül egynek is azt a' dicsőséget, a' mellyet
 adott, Czirusnak, kit születése előtt már
 kétszáz és egynehány esztendővel neven szölli-
 tott, a' mint meg láthatni E'saiásnál XLIV:
 28. és XLV: 1. 5. halott is az Isten ö-
 tet a' maga Pásztorának, 's meg-kentt Ki-
 rályának nevezi, és azt mondja ő róla,
 hogy az ő jobb kezét fogja, ő előtt-
 te mégyen, őtetfel-ővevezi, az értz
 kapukat ő előtté meg-rontya, a' Ki-
 rályoknak derekokat meg-erőteleníti,
 és néki adja az el-rejtett kintseket.
 Hihető dolog, hogy Dániel (: a' ki mind
 már annak előtt egy volt a' Nabugodo-
 nozor, és Baltasár Király' Fő Taná-
 csosi közül, Dán. II: 48. és V: 29.
 mind a' Dáriustól rendeltetett barom Fő
 M:isterek között leg-elő, Dán. VI. 2.:)
 meg mutatta Czirusnak ezt az ő felőle tett
 Profét.

Profetziát, és úgy adott - ki Czirus parancsolatot a' 'Sidó népnek baba bocsátása felől, melly le - iratik. 2. Kron. XXXVI: 23. és Esdr. I : 2-4. Sokkal tartozunk tehát Kszenofonnak, hogy Czirusnak, ennek az Istentől illy nagy és Ditsősíges dolognak végben vitelére választatott Fejedelemnek életét, és viselt dolgait nekünk irásban meg - bagyta; mert ebből láttjuk által, hogy éppen illyen bölts Vitéz, és kegyes Fejedelemnek kellett annak lenni, a' kit az Isten a' maga igazságának, irgalmasságának, és batálmának eszközéül rendelt, és olly ditsősíges nevezetekre méltóztatott. Az igaz, hogy Kszenofonnak ezt a' Munkáját, mind a' régi, mind az újjabb Tudósok közüül fokban csupa költeménynek tartották. Leg - első volt Plátó, a' ki illyen forma itéletet tett e' Munka felől, és kétség kívül ő utánna mondotta Cziczeró - is, (Épist. I. ad quint. Fratr.) hogy Kszenofon Czirust nem a' Historiának

valóságá jzerént rajzolta-le, hanem úgy, a' mint kell magát viselni egy igazgatásra termett Fejedelmiek, mert semmi nints ott, úgymond, el-bagyva, a' mi egy tökéletes Uralkodóban meg-kivántatik. De sem Plátónak, sem Czigzerónak ítélet-tételére e' dologban nem lehet egészen támaszkodni; mert a' mitsoda idegen indulattal volt Plátó Kzenofonhoz, bizonyosan igyekezett volna ezt az ü Historiáját erős okokkal meg-táfolni, ha abban semmi valóság nem lett volna; Czigzeró pedig csak a' maga értelmét mondja, valamiképpen másnak-is szabad itélni, a' mint akar. Azt ugyan meg lehet könnyen engedni, hogy Kzenofon, mint nagy Filozófus, akarván Czirustan egy minden Virtusokkal fel-ékesített Fejedelmet le-rajzolni, és egyszersmind ezen Munkáját az Olvasók előtt mentől kedvesebbé-is tenni, némelly olyan környül-állásokat egyelített ezen Munkába, a' mellyekben szintén nem úgy voltak, de az Olvasónak

ELŐL - JÁRÓ

---

sonak mindenkor gyönyörűségére és épületére lehetnek. Így p. o. a' Czirus gyermeki beszédeit, Pántheának az ő Férje evánt való igaz bűségét, Kámbi'sésnek Czirushoz tett Atyai oktatásit, Czirusnak Kréfus-sal, Krí'sántással, Góbriással, Araspással, 's egyebekkel való beszélgetéséit nézhettyük úgy, mint megannyi virágokat, a' mellyekkel Kszenofon ezen Historiáját lé bintette; de valaminint a' virágok mind jó-illattyyokkal az emberi érzékenységet elevenítik, mind orvos erejekkel sok nyavalyák ellen basznofok: úgy ezek az oldalastag bé-jövö a'probb Historiátskák is mind gyönyörűségére mind oktatására szolgálhatnak az Olvasónak. Ezek sem a' Historiának valóságát nem változtatták, sem a' Historikusnak hiteles-voltát kétségeessé nem térszik, mint hogy nem - is annyira a' dologra, mint annak elő-adásának módjára tartoznak. A' mi pedig azokat a' dolgokat illeti, a' mellyek ennek a' Historiának egyenesen széllyára

nyára valok, (: minémüek p. o. a' Czirus' származása; neveltetése, Sárdiának és Babilonak megvétele, egész Ásiának meghódítása, a' Persiai Birodalomnak felállítása, a' Czirus igazgatásának módja, és egyetek effélék :) mind azoknak valóságáról főképpen két okokra nézve nem lehet kétkedniünk. Először azért, mert 'maga' Kszenofon mingyárt az első Könyvben úgy adja ki magát, hogy mind azokat elő akarja beszélni, valamellyeket Czirusról, biteles és értelmes emberek beszédjeikből értletett; már pedig ő az Ifjabbik Czirus' táborában viselvén jó ideig a' fegyvert, sok Persa Fő emberekkel lehetett társalkodásban, a' kiktől a' Czirus' dolgait alkalmasint ki tanulhatta, mint hogy még akkor azok minden emberek' nyelvén pengettek, és sok jeles tselekedetei Czirusnak versekbe-is voltak foglalva, mellyeket a' Persák magok mulattságára énekelgettek, a' mint ezt is világosan mondja Kszenofon. Azt sem

ritkolja ugyan, hogy olyanokat-is beszél.
 Czirus felől, a' mellyekben bizonyos tudó-
 sítása nem lévén, azokat csak gyanította,
 az az, mint nem tsupa Historikus, hanem
 egyszersmind Filosofus is, a' dolog' kör-
 nyül állásiból, helyes okoskodás által ki-buz-
 batta; melly vallás-tételtől nem valami bi-
 tető mesterség (: Impostrura:) hanem e'
 gyenes lelki esméret tettik ki. Misodszor,
 igen erőfíti ennek a' Historiának hiteles vol-
 tát, annak meg-egyezése mind azokkal, va-
 lamellyeket a' Szent Irás, a' Czirus' dol-
 gai, és a' Babilonai Birodalomnak rom-
 lása felől beszéll; leg alább mikor két kü-
 lombozó Historikusok a' Czirus' dolgairól
 való beszédben egymással ellenkeznek,
 annak részére kell hajlanunk, a' kinek sza-
 vai jobban meg egyeznek a' Szent Irással.

III. Lissuk azért már mitsoda kü-
 lönség az a' melly vagyon Kszeuofon'
 és más Auktorok között, a' Czirus éle-
 tének

tének le-írásában, és mit lehet arról az ellenkezéstről tartanunk. A' leg-nevezetesebb ellenkezői Kszenofonnak e' dologban Herodotus és Kte'siás, amaz mint egy 34. esztendővel vénebb Hszenofonnal, ez pedig Kszenofonnal igen egy idős: mert a' kik ezekből vették többnyire a' mazok Históriaikat, és ezeknél egy néhány száz esztendővel Ifjabbak, minémüek Diodorus Szikulus, és Trogus Pompejus, (: kinek Históriait summáson ki-irta Justinus:) ezekre mondom, nem szükség figyelmeznünk: Herodotus a' Czirus' Históriaját így adja elő: Asztiages a' Médusok' Királya midön a' maga Leányáról Mandánáról olyan álmod látott volna, a' melly ötet felettébb meg-rettentette, el-végezte magában, bogy azt Feleségül nem Mediában valami nevezetes embernek, hanem Perfiában adja inkább egy Kámbi'ses neviinek, a' ki különben ugyan jó Nemzettségből való, de éppen nem nagyra született ember volt.

Minekutánna azért Kámbisesnek adta Mandánát, ismét ilyen álmot látott Asztiages, hogy az ő Leányának ügyekahol egy Szőlő tö nevedett ki, a' mellynek árnyéka bé-lepte egész Ásiát; mellyet az Alor-Magyarázók így fejtettek - meg, hogy az ő Leánya Fiat fog szülni, a' ki ő tőle el-vészi a' Királyi páltzát, és egész Ásiában uralkodik. Ekkor még jobban meg-ret-tent Asztiages, és elő-bivatta a' maga Leányát Perfiából, mikor az ő szülésének ideje már közelgetett volna, és a' melly gyermeket szült Mandána, azt a' Király mingyárt oda adta egy Harpagus nevű Fő Tanátsofsának, hogy azt valami úton módon veszesse - el. Harpagus nem akarván maga e' kegyetlenséget véghez vinni, által adta a' gyermeket a' Király' Barom pász-torának Mittradátesnek, hogy tegye valahová olyan helyre, a' hol mentül bannarébb el-veszszzen. A' Mittradátes' Felesége szintén akkor egy bált gyermeket szült volt,

6 kit

a' kit valami begyen, t'zak hamar el-á'sott, és a' helyében, mint mazdát, úgy nevelte-fel azt, a' kinek el-vesztését ő rea' bizta vala' Harpagus. A' gyermekeket, már tíz esztendő's korában, a' több ő v'lle egy k'rtásnak, mid'ön egymással ját'zanának, Királynak választották, ő-is azért úgy viselte közöttök magát, mint Király, és egy Artembares nevű Médiái Fő embernek a' Fiát egyszer keményen meg-verte, azért, hogy néki, mint Királynak szavát nem akarta fogadni. Artembares meg-parantsolván az igaz Királynak Asztiagesnek, hogy az ő Fiával egy paraszt ág'yhól származott gyermek mitsoda illetlenül bánt, mi'ngyárt hivatta Asztiages a' gyermek Czirust, és kérdezte t'le, hogy merte ő paraszt lét'ere egy ilyen nagy embernek a' Fiát meg-verní? Czirus pedig azt felelte ő néki, hogy ő semmit az igazságon kívül nem tselekedett, mert öt'et minden pajtási magok között Királynak választották, és a' többi mind sza-

E L Ö L - J Á R O

vát fogadta, csak ez az egy nem. Asztíáges csak el-bámúlt Czirusnak illy nagy bátorságán, és jeles maga viselésén, és jutván eszébe hogy az az idő, a' mellyben a' maga Unokáját oda adta vólt Harpagusnak, hogy veszeesse el, a' gyermek Czirusnak idejével igen meg egyez, kezdte a' Barom páfztortól is tudakozódni a' gyermek felől, úgy hogy utollyára ő belölte csak ugyan ki-vette az igazságot. A' Király a' maga haragját ekkor el-titkolván, nagy örömet mutatva, hogy Czirus illy tudálatosan meg maradt, és parantsolta Harpagusnak, hogy a' maga Fiát mingyárt küldje oda ő hozzá, és azután vatsorára maga is jelen legyen. El-menvén azért Harpagus, el-küldötte örömmel a' maga egyetlen egy Fiát a' Királyhoz, a' Király pedig azt meg-öletvén, étel gyanánt Harpagusnak a' Vatsora felett eleibe tétette, mikor ett volna abból, kérdezé tőle a' Király: mint tettzenék ő nékie a' Vatsora?
melly-

mellyre felelvén Harpagus: hogy igen jól, ki-nyilatkoztatá néki az egész dolgot a' Király; de ő mintha azon meg se indult volna, semmi jelét ekkor a' maga keferőségének és bocszszonkodásának nem mütatta. Asztiages továbbá hivattván a' Mágusokat, tanátskozék ő vellek Czirus felől, azok pedig azt mondták, hogy már az álom betölt, mert Czirust a' gyermekek magok között Királynak választották, és így már annak az álomnak ki-meneteléről nem szükség tovább ö néki gondolkozni. A' Király azért haza küldötte Czirust Perfiába a' maga Süléibe. Harpagus pedig szüntelen elméjében forgatván a' maga ezvetlen egy Fianak halálát, titkon igyekezett bocszszóját állani a' Királyon. Ezért-is mind Czirust levelei által arra ösztömözte, hogy a' Persákkal indithasson hadat Asztiages ellen, mind maga a' Médiai Fő emberekekre vette, hogy Asztiages ellen üssenek pártot, és Czirust válasszák Médiai Ki-

rállynak. A' Persák tehát nagy haddaljö-
vénnek Asztiages ellen, ö pedig a' maga
Hadi népének Fő Vezérül renaelte Harpa-
gust, ki is mibelyt meg-látta a' Czirus
hadi Seregét, ö hozzá egynéhánvad magá-
val míngyárt által ment, a' többi meg fu-
tamodott, és mikor Asztiages második üt-
közetet akart volna próbálni, a' Per ak-
tól elevenen elfogatott. Ekképpen vetette
Czirus a' Persiai és Médiai Birodalmat
maga hatalma alá. Azután meg vette Sár-
dist, Babilont, és nagyobb részét A'siá-
nak meg-bódoltatta. Utollyára a' Kámpium
Tenger mellett lakó Massagétákat igyeke-
zett hatalma alá vetni, de Tomiris azok-
nak Királynéjok, a' kinek Fiát az első üt-
közében el-fogta Czirus, a' második üt-
közében ötet keményen meg-verte, úgy hogy
Czirus maga is ezen a' bartzon el-esett, ki-
nek fejét el-vágván Tomiris, egy vérrel
tele tömlőbe mártogatta, ezt mondván: Mint
hogy mindenkor vért szomjúboztál, már
most

B E S Z É D.

---

most ugyan csak lakjal jól vérrel. Ezeknek utánna veti Herodotus; hogy mások másképpen beszélnek a' Czirus' halála felől, de ő csak azt adta elő, a' mit leg-hitelesebbnek ítelt. Csak ebből-is, a' mivel Herodotus ezt a' Historiát bé-rekeszti, könnyű által látni, hogy már az ő idejében a' Czirus dolgait sokféleképpen beszéllették, és ő mind azok között az választotta, a' melly leg-jobban az ő-természetéhez való volt; mert az ő Historiáiból ki-tetszik, hogy ő igen Szerette a' rendkívül való és tudálatos dolgokat, 's ahoz képest az ollyanoknak könnyen-is hitelt adott. De a' bol különböző értelmek vagynak, jobb azokat mind egyenként fel tenni annak a' ki Historiát ír, és az Olvasoknak hagyni az ítélet-tételt, mint sem a' maga választásától függeszteni fel a' dolog' valóságát. Ebben tehát igen hibá-zott Herodotus. Ezen kívül azt beszéli Lucziánus, hogy egykor Herodotus az Olimpiai játékokban, mellyekre egész Gög

ELŐLJÁRÓ

rög Ország fel-szokott vólt gzülekezni, a maga Historiáit el.olvasta, és azokkal olly nagy ditséretet nyert, bogy az ö kilentz Könyvei kilentz Músáknak nevezettek, és mindenek ekképpen kiáltottak fel: ez az, a' ki a' mi vifelt dolgainkat, és a' Barbarusokon tett gyözedelmeinket leg-ditséretefebben írta-le! Ebből, meg vallom, újjabb gymuság származik beinem Herodotus ellen; mert a' Görögök a' Persáknak meg-esküdt ellenségeik voltak, a' mint az ö sok egy mással való hadakozásaikból ki-tetszik; Herodotus azért bogy a' Görögöknek kedveskedjen, a' Persákat, 's a' Persiai Birodalomnak fundáloját is Czirust talám szántszándékkal úgy raizolta-le, a' mint gondolta, hogy leg jobban kedvek szerént fog esni a' Görögöknek. De tegyük félre a' vélekedéseket, vizsgállyuk meg magát a' dolgot, a' mint azt fel-tészi Herodotus, mingyárt meg-tetszik, hogy az tsupa költemény, és maga magával meg-nem egyez.

ges álmod lát, azon meg-rezzen, és a' maga Leányát, a' kitől származandó gyermek ö benne előre illy nagy félelmet okoz, nem hogy vagy elvesztette, vagy kemény őrizet alá vetette volna, (: nem; mert így mindig vége lett volna az egész Hístóriának:) hanem még maga szántszándékkal Férjhez a'ija, még pedig nem-is Médusnak, hanem Persának, a' melly Nemzet, a' szerint, a' mint maga Hérodótus beszéli, már régtől fogva igen nehezen szenvedte a' Médusok' igáját. Továbbá Czirust, mi helyt születik, nem öleti-meg Asztiáges a' maga szemel előtt, ámbár egy Nagy Atyához, a' ki el végezte magában egy ártatlan Unokátskájának halálát, ez is könnyen hozzá fért volna, sőt oka-is lett volna rá, hogy a' kinek életétől félt, annak halálában mentől bizonyosabb legyen; de ezt nem tselekezi, hanem Harpagusnak adja által a' gyermeket Asztiáges, vagy talám inkább Herodótus, kétség kívül azért, hogy

ezen az úton Czirust a' bánattól meg mentse, és így a' ö Meséjében a' leg fűbb személy (: a' Heros Fabulae :) meg maradjon. De hogy az Asztiages álma bétellen, még pedig úgy, hogy ö minden további félelmét le-tegye, a' gyermekek között teszi Herodotus Czirust Királlyá, itt meg vereti velle egy Médiai Fő Ember Fiát, és Asztiages' eleibe viszi a' dolgot. Nagy dolog! a' gyermekek verekedésekben a' Királynak kell igazat tenni, mintha az a' betsületes Médus ezt egy veszszővel maga-is el nem igazithatta volna. De így tett Herodotusnak, mert Czirust a' Király' eleibe kellett szükségesképpen vinni. A' Király azért tíz esztendő gyermekek között igazságot akarván szolgálatni, Czirust kiváltya, kérdőre vonnya, de minyárt meg-esméri, hogy ez a' gyermek az ö Nemzettségéből való, ámbar többször nem látta, hanem mikor született, az előtt tíz esztendővel. Már most kezében lévén Asztiagesnek

gesnek az, a' ki felől úgy hitte, hogy annak élete, néki halála, kétség kívül Czirust megöleti, van-is oka reá, mert paraszt gyermek egy Fő Nemes ember' gyermekét verte meg, ugyan hogy ne volna méltó halálra? De ezt nem tselekeszi Asztiages, hanem inkább a' szegény ártatlan Harpaguson tölti boszszúját, a' ki az ő parantsolatyáinak eleget tett, és a' maga Fiát övéle meg-éteti. Valóban nagy bolondság Asztiagestól, hogy a' kitől félt, azt megtartya életben, a' ki pedig néki semmit nem vétett, kegyetlenül meg-öli! Ezek után Czirust haza küldi a' Nagy Attya Persiába, Czirus a' Harpagus' ösztönözésére hadat indit Asztiages ellen, ez Harpagust rendelí a' Persák ellen Fő Vezérnek. Ugyan szin' olyan eszelős volt a' Médiai Király, hogy az ellen, a' ki a' maga életét valósággal Harpagusnak köszönhette, és a' kit a' Király olly tetemes boszszúsággal illetett, ezt küldti a' maga Országának

vélel.

védelmére? De talám ugyan minden Barbarus Királyokat ilyen eszelökösöknek tartott Herodotus? mert Czirusol-is egy helyen azt beszéli, hogy mikor ő Babilon Városát akarta megvenni, által akarván egy Gindes nevű vizen menni, abban egy az ő drága vezeték Paripái között beléveszett, mellyen ő annyira megbaragudott, hogy jégre tévén a Babilon ostromlását, egész nyarat ennek a Víznek kiszáraztatásával töltött el, és háromszáz hatvan árkokat ásatott, a mellyekben ezt a folyóvizet elcszaltatta, 's így töltötte rajta boszuszuját. Azt ugyan Ksenophon-is beszéli, hogy Czirus az Eufrates vizét öbléből kivette, és egy árkon bocsátotta másfelé, de nem ilyen hiában - valóságért, hanem hogy Babilont annál könnyebben megvebbe. A Czirus halálát-is igen tsufosan beszéli Herodotus. Ki binné, hogy ez a nagy, Világ' bodoltató Király, utolsó venségében-is egy nébány száz mért-földnyi

utat tett volna, csak azért, hogy a' Sczithákkal badukozhasson? Ki binné, hogy egy Afzszony Vezersége alatt lévő nép, egy olyan hatalmas Királyt, a' ki sok számtalan népeket a' maga Birodalma alá tudott vetni, egész Táborával öszve rontott volna? Osztán elég az, hogy minden Historikusok meg egyeznek abban, hogy Czirus Persiában Pa'sárgáda Városában temettetett - el, a' mellyet Tomiris, ez a' kegyetlen Királyné sorsa meg-nem engedett volna, mikor Czirusnak holt teste az ő keze között volt, és azon olly illetlenül, és olly dübösen bocszúját-is átlotta.

Kté'siás első tekintettel hitesebbnek láttatnék Herodotusnál, mert ő az Ijabbik Czirus' Táborával ment volt Babiloniába, és az Artakszerkses ellen tett ütközetben el fogattatott, azután a' Királyt a' rajta esett sebekből ki-gyógyítván, Udvari L'ő Doktornak tétetett, és mint hogy

est a' hivatalt fok ideig viselte, 's a' mint maga mondja, a' Persáknak irásaiából 's társalkodásokból vette minden Hstóriáját, talán az ő szavaiban nem is lehetne kételkedni. De akármit beszéll ő, elég az, hogy néki a' régtek előtt-is kevés bészületi volt, úgy hogy már Aristóteles méltatlannak ítélte ötet arra, hogy az ember' az ő szaván építsen; sőt sokan azt tartották jétöle, hogy az ő Hstóriája tellyes mesékkel, és néhol világos hazugságokkal-is. E' mellett az-is bizonyos, hogy Kté'siás minden mesterséggel azon volt, hogy Kerodotusnak ellent mondjon, ámbár ezt a' tzeljét úgy-is elérhette volna, ha Kszenofonnal egy nyomon akart volna beszélni, á' ki szint' úgy mint ő Herodotussal meg-nem egyez. Utóllýára, ki-tudja, bát ha miolta az Ifjábbik Czirus Artakszerkeszes ellen hadat indított, a' Czirusi név olly betstelenné és gyűlölségeffé lett, az Udvarnál, hogy Kté'siásnak-is, mint Udva-

ri embernek nem lehetett arról ditséretesen szólni? Ez olyan dolog, a' mellyet meg nem lehetne ugyan bizonyítani, de a' ki a' Világ' dolgait esmérí, nem tartya lehetetlennek. A' Kté'siás' Históriaja, tudni való hogy egészszen el-veszett, de annyit tartott-meg belölle egy nagy olvasó Ember, (: Photins in Miriobiblo :) hogy abból meg-lehet érteni, mitsoda ábrázatban adta elő a' Czirus' Históriaját. Azt mondja azért Kté'siás: hogy Czirusnak Asztiágessel nem volt semmi vérsége. Mikor pedig egyszer Czirus elől ez az Asztiágess Ekkbatánába szaladt volna, ott ötöt megfogták, és lántzra tették, de abból nem sokára ki szabadította Czirus, és azután egész életében ugy tisztelte mint édes Attyát. Volt Asztiágessnek egy Amitis nevű Leánya, a' kit valami Spitamás nevezetű ember vett el magának Feleségül; ezt Czirus ugyan eleinte édes Anyja gyanánt tisztelte, de idővel osztan okot találván arra, hogy Spita-

mást megölje, elvette Feleségul maga Amitist. Ezek után hadat indit a' Baktriánsok ellen, de azok magokat önéki önként megadják. A' Sákusokkal is hadakozott, és azoknak Királyokat Amorgest elfogta, de annak Felesége Spanetha, bárom száz ezer Férjfiakkal, és két száz ezer Aszszonyokkal rajta menvén Cziruson, ötet fokat magával kezébe kerítette, 's azon módon el is bocsátotta, csak hogy a' maga Férjét ki szabadíthatná. Továbbá Czirus megvette Sárdis Városát, és Krésust is elfogta. Egy néhány esztendő múlva kívánván Czirus, és az ő Felesége Amitis látni Asztiágest, parancsolá Czirus egy meg-bitt emberének Petisakasnak, hogy hozná el Asztiágest ö bozzá; de ez egy gonosz embernek Ébarásnak tanácsából Asztiágest valami kietlen pusztán hagyta, a' hol éhen és jomjan veszett-el, és az ő testét Oroszlánok őrözték mind addig, míg Petisakás oda vissza ment, és magával

gával együtt el-vitte, melly ofztán nagy pompával eltemetttett. Utollyára Czirus hadakozott a' Derbikjékkal, és azokat maga bitalma alá is vetette, de az ütközetben el esvén a' löröl, egy Indus az ő tomporáját úgy megsebesítette, hogy harmadnapra megholt, Uralkodásának harminczadik esztendejében, minekutánna az Országot a' maga nagyobbik Fiának Kámbi'ssének, Baktriát pedig Párthiát, Karmániát, és a' Khoramniusokat a' kisszebbiknek Taniokszartzesnek által adta, és mind kettőjököt az egymás eránt való Atyafiságos szeretetre intette volna. Eddig vagynak a' Ktésiás beszédi. Valóban lehet tsudákozni, hol vette ő ezt a' Jok idegen nevet, és mesét, a' mellyeknek más régi Historikusoknál semmi nyomok nins. A' Spitamás ártatlanul való meg-ölése, még pedig olly véggel, hogy Czirus az ő Feleségét magának elvehesse, a' Czirus' természetli szelidségével meg-nem egyez. A'

ELÖLJÁRÓ

Sparetha roppant táborá, mellynek nagy része *Aszszonyokból* állott, tsupá lehetetlenség. Az *Asztiáges* testének pedig *Orosz-lánok* által való öríztetése, babonás elmétől származott mese. Nem hiájában mándja tehát *Strábo*, hogy könnyebben lehet binni a' *Poéták* meszinek, mint *Herodotusnak*, és *Kté'siásnak*; *Artigonus* pedig rövideden és egyenesen: hogy *Kté'siás* felettebb fokot hazud. De ha a' *Kszenofon*' *Czirópédiáját* meg-visgálljuk, sokkal hitesebbnek fogjuk azt minden módon találni mind a' *Herodotus*, mind a' *Kté'siás* írásaiknál, úgy hogy ezeket tsupa meséknek és *Románoknak*, amazt pedig valóságos *Históriának* fogja minden értelmes olvasó mondani. Nintsen abban semmi természet felett való dolog, vagy minden igaz ok-nélkül való tselekedet, vagy babonás költemény, nintsen semmi erőltetés, a' mellyből a' *tetszene-ki*, hogy a' *Histórikus* azért tekeri farsarja a' dolgot, hogy annak

ki-menetelét a' maga fel-tett tzelja szerént vihesse. Maga Diodorus Szikulus, a' ki kulomben sok helyeken követte Herodotust és Kté'siást, meg vallya, hogy Kzenofon és Thuczidides az ő Historiáinak igazságáról voltak ditséretejsek. Továbbá Herodotus és Kté'siás szerént, Czirusnak egy vér szopó, álnok, es Isten-telen embernek kellett volna lenni; de Kzenofon így rajzolja-le Czirust, mint kegyes bölts Vitézt, és Országok igazgatására termett Fejedelmet, a' melly a' Szent Irásnak ő rolla való tanu bizonyság-tételével-is tökéletesen meg-egyez. Azt mondja az ISTEN ő rola í'saiás XLV: 13. Én támasztom-fel őtet igazságban, és minden útait én igazgatom; és XLVIII: 14. Az Úr szerette őtet, minden akarattját el-végezi Babilóniában. Huszloképpen a' Babilon meg-vételének-is minden körül-állás, a' mellyeket ő beszéll Kzenofon a' Szent Irás' szavaival ma-

gyon egy nyomon járnak. *Babilon Varosa leg-nagyobb erősségét tartotta az Eufrates vizében, azt mondja Kszenofon; az ISTEN is így szállítja meg Babilont Jérémm.* LI: 13. Oh te ki-lakozol nagy fok vizek mellett, ki felettegazdag vagy! az az: a' ki a' te fok vizeidben helyhezted a' te bátorságodat, és a' te gazdagságodban kevélykedel. *El beszéli Kszenofon miképpen száraztotta-ki Czirus az Eufrates vizét, hogy be-mehessen Babilonba; ugyan azt jövendöli az ISTEN is Jérémm.* LI: 38. Szárazság léfzen az ő vizein, és el-fzáradnak, és LI: 36. meg-fzaraztom az ő tengerét, és az ő forrását ki-apasztom. *Ki nem mert jöni a' Babilóniai Király hogy meg ütközzön Czirussal, hanem magát a' Város' kerítésibe vette, úgy beszéli Kszenofon; az ISTEN-is azt mondja Jérémm* LI: 30. A' Babilonnak vizei megszüntenek a' viadaltól, tsak a' kerítésekben

télekben ültek, el fogyatkozott az ő erősségek, hasonlatosokká lettenek az Afzszonyi állatokhoz. *Éjtszaka vette meg Czirus Babilont, mikor ez ingyen sem várta magára a veszedelmet; ugyan azt jövendöli ennek a Városnak az ISTEN-is, É'sa. XLVII: 11. Jó te reád veszedelem, mellynek kezdetét nem tudod, és következik te reád romlás, mellyet el - nem távoztathatsz, 's a' t. és hogy ez bé-is tellyesedett, megtetszik Dán. V: 30. v-ből: Ugyan azon éjtszaka meg öleték Balta'sár a Káldeusoknak Királyok. Többeket-is könnyen találhat ilyeneket, a' ki egyben akarja vetni a' Prófétziákkal a' Kszenofon Históriáját, mellyek mind ezen Munkának hiteles völtát bizonyittyák.*

IV. Nem lehet mindazonáltal el - titkolni, hogy vagynak némelly nehézségek-is, a' mellyek a' Kszenofon' Cziropédiáját

láttattnak néminémüképpen terhelni. Lássuk azok között a' leg nevezetesebbeket. Először Ksenophon Kámbis'est, a' Czirus' Atyát Persiai Királynak mondja, holott minden régi Historiák meg.egyeznek abban, hogy valameddig a' Médiai Birodalom tartott, a' Persáknak Királyok nem volt. Erre meg.kell jegyezni, hogy a' régi Napkeleti Királyoknak szokások volt a' meggyőzött Nemzettségeknek a' magok kiralyaikat meg bagyni, de úgy, hogy azok ö nekik esztendőnként bizonyos adót fizetnének, és hadakozás idején katonákat állítvának; mivel igen nagy dicsőségeknek tartották azt, ha őket Nagy Királyoknak vagy Kiralyok Királyaiknak nevezték. Ezt bizonyíttya sok számtalan helyeken a' Szent Irás; nevezetesen bizonyos az, hogy a' Juda és Izrael Királyaik sokszor adó.fizetőik voltak az Assíriai Királyoknak, kik nek azon kívül sok más Királyok is voltak alattuk; és ezért nevezi már Rabsaké.

ké - is a' maga Királyát Sénakéribot Nagy Királyaak 2. Kir. XVIII: 19: Mondjátok - meg úgy - mond, Ézékiásnak: Ezt mondja a' Nagy Király, az Assíriai Király; és ugyan ott a' 28 dik v - ben Hallyátok - meg a' Nagy Királynak, az Assíriai Királynak beszédit. Illyen Nagy Király volt még a' Médiai Király is a' kinek az Arméniai Király adófizetője volt, a' mint meg - tetizik Kszenofonnak ezen munkájából, a' bonnan Czirus Hadat - is indított ö ellene, hogy a' maga adajat bé nem fizette, és minek - utánna őt meg - győzte, ö reá törvényt is tartott. De kétség kívül a' Persa Királyok is adófizetők voltak a' Médiai Királyoknak, és illyen értelemben kell azt - is venni, a' mit Czirus a' maga Gyermekéhez tett utolsó szavaiban mond, hogy t. i. ö előtt Persia csak egy közönséges Ország volt Ásiában; mintba mondaná: ez előtt a' Persa Királyok nem hogy más valamelly idegen Nemzeten

zettzégen uralkodtanak volna, hanem inkább magok-is a' Médusok' Királlyaik alatt voltak, és azoknak adót fizettek. És így a' Czirus' uralkodásától fogva, a' Persa Királyok lettek mind a' Médusok, mind az Affiriusok belyett Királyok Királlyai, és így nevezi magát Artaxszerxes is abban a' Levélben, a' mellyet irt Esdrasnak Esdr. VII: 12. Artaxszerxes, úgy mond: Királyok' Királlya, Esdrás Pappnak, a' Mennyei ISTEN' Törvényének Bölts és tókéllertes tudójának köszönetit írja! Ezek szerént tehát a' régi Históriák azt mondják, hogy a' míg a' Médusok uralkodtak, addig a' Persáknak Királlyaik nem voltak, azt úgy kell venni, hogy nem voltak magokkal szabad, és más Nemzetségeken is uralkodó Királlyaik, de voltak olyanok, a' kik más nálloknál nagyobb és hatalmasabb Királyoktól függettenek. Második nehézség ez lehetne: hogy Ksenofon Babilon'

lon' meg-vételét egyenesen Czirusnak tulajdonítja, holott a' Dániel' Profetziájából ki tetszik, hogy nem ő, hanem Dárius Medus lett Balta'sár után Babiloniai Királya, Dán. V: 40, 31. Meg-öleték Balta'sár a' Káldéusoknak Királyok, és a' Mediabéli Dárius vevé magához az Országot; vesd össze ezzel, Dán. VI: 1; IX: 1; XI: 1. a' bol a' Káldéusokon a' Babilóniabélieket, Dárius Méduson pedig Cziakszarest kell érteni. Igaz ugyan, hogy Kszenofonnál a' 3-dik Könyvben, a' Káldéusok' nevezete alatt az a' Nemzettség értetik, a' melly Árméniával és a' Fekete tengerrel határos, de az a' Tartomány-is, a' mellyben Babilon Városa volt, a' leg-régibb időkben Káldéusok' Tartományának, azután Babilon Városáról Babiloniának neveztetett, így hogy utollyára a' Káldéusi név éppen csak a' Babiloniai Bültsekre szorított, a' kik a' Csillagokat vizsgálák, és azokból jövődöt

mondot.

mondottak; a' Szent Irásban pedig, rend szerént értetnek a' Kaldéusokon a' Babiloniusok, mint Jérémi. L: 1. LI: 24; és É'sai. XLVII: 1. vagy még szélesebb értelemben az egész Assiriának lakosi, mint É'sa. XXIII: 13. Továbbá, hogy Darius Méduson Cziakfzarest kell érteni, abból világos. hogy valamellyeket amarról mond a' Szent Irás, mind azok erre is rea illenek, és oda néz kétség-kivül Josefus Historikus, mikor azt mondja, (: Antiqu. Jud. l. x. c. 11. :) hogy Dárius volt Asztiágesnek Fia, de a' Görögök ők máskeppen bírták, tudniillik Cziakszaresnek, a' mint magyarázza Theodoretus. Ezek szerént tehát az a' kérdés, hogy lehet Kszenofont meg egyeztetni Dániellel, holtt amaz Czirusnak, ez pedig Cziakfzaresnek tulajdonitgya a' Babilonai Birodalomnak el-rontásat? Jegyezzük meg itt, hogy sohol nem mondatik a' Szent Irásban, hogy Dárius

Médus vette volna-meg Babilont, hanem mindenütt Czirust úgy mint a' kit az IS-TEN erre a' munkára különösen választott; a' mellyel Kszenofon is meg egyez, mert világosan mondja, hogy ő a' Babilon' meg vételére nem ment el, hanem csak a' maga Médus Katnát bocsátotta el Czirussal. Továbbá abban sem mond ellent Dániellel Kszenofon, hogy a' Babilon' meg vétele után, Dárius Médus, vagy Cziakszares vette kezébe az Országot. Mert Czirus még akkor Persiai Király sem volt, mint hogy élt az Atya Kám-bises, de ha a' lett volna is, ő sem nem magát, sem nem a' maga neve alatt vifelte ezt az egész Hadakozást a' Babiloniai Király ellen, hanem a' Cziakszares' képében, a' kinek hivatalára tisztsásképpen ment segítségül, mivel oda fellyebb láttyuk, hogy a' Persa Királyok adófizetőik voltak a' Médiai Királyoknak, a' kiknek ha hadakozások voltak, Katonákat is tartoztak állítani.

E L^o L. J Á R Ó

Kéttség-kivül tehát, mihelyt Czirus meg-vette Babilont, mingyárt ki-kiáltatta Cziaksza-rest Babiloniai Királynak, a' mellyet ámbár nem mond Ksenofon, de azt elég világosan ki-jelenti, hogy Babiloniát a' Cziakszares számára szerzette-meg, legalább úgy, hogy azt ő velle együtt bírja; mert ezt mondja, hogy minekutánna Czirus el-rendelt Babilon Városában mindeneket, Perfiába ment Média felé, a' hol jelentette mingyárt magát Cziakszaresnek, hogy az ő számára Babilonban ki-választotta a' Palotát, hogy mikor oda menne, ott a' magáéba szállhatna. Ezekből meg tetszik, hogy ámbár Czirus vette-meg Babilont, de csak ugyan Cziakszares lett Balta'sár után Babiloniai Királynak, és azért említik a' Profetziák-is a' Babilon' meg-vételében főképpen a' Médusokat, mivel a' Médiai Király' nevével és hatalmával folytatta Czirus az egész hadakozást. Ekkor Cziakszares hatvan két esztendő volt, a'

mint

mint meg-jegyzi Dán. V: 41. és hibető, hogy mikor Czirus Babilonba vissza ment Persiából, ötet is el-vitte oda magá, val, és akkor rendelték-el egymás között a' jövendőbeli igazgatásnak módját mellyet meg ír Dán. VI: 1, 2. Azonül még, két esztendőig élt Cziakszares, és az ő halálával lett osztán Czirus Babilóniai és Mediai, valamint az Attya halálával Persiai Királlyá. Harmadszor: ezt is nagy hibának tartják némellyek a' Ksenofon Czirópédiájában, hogy ő ilyen nagy nevezetes dolgait beszéllvén elő Czirusnak, jobol az időt fel-nem tészí, igen ritkán a' helyet-is, a' mellyben azok a' dolgok történtek; hasonloképpen azoknak az Assíriai Királyoknak neveket - is, a' kikkel Czirus hadakozott, el-halgattya, sőt olyan két dolgot-is egy időre határoz, a' mellyeknek lehetetlen volt azonn egy időben történni. Ezt az ellenvetést ha az ember keresztül akarja vágni, azt mondbattya reá, hogy

ebből leg-fellyebb-is csak azt lehet ki-hozni, hogy a' *História* bijjános, de az *Histórikusnak* hiteles voltát ez még magában el-nem rontya. De lehet ezekre másképpen is felelni. A' *Kszenofon'* idejében még nem volt szokásban, hogy a' *Histórikusok* valami bizonyos időtől fogva számlálták volna az esztendőket, ámbár a' közönséges beszédben már akkor éltek az *Olimpiásokkal*, mert az első *Olimpiás* kezdődött *Krisztus U-runk* születése előtt bétyszáz hetven hat esztendővel. Az *Assíriai*, sőt minden nap keleti *Királyoknak* pedig annyiféle neveik voltak, és azon egy néven annyin voltak, a' mint meg jegyzi *Bossvet*, hogy *Kszenofon-is* kétség kívül a' maga *Históriájában*, az abból származható zürzavarnak eltávoztatására tanátsofabbnak ítélte azoknak neveiket el-halgatni, mint feljegyezni. A' dolog továbbá, a' melly a' *Kszenofontól* meghatározott idővel meg-nem egyez, a' *Czirus'* hazassága. Ugy beszél *Kszenofon*

fon hogy mikor Czirus Babilonból Médiába
 jött, Cziakszares ö néki a' maga Leányát
 ajánlotta, és hozzá tette ezt-is: Ez
 az, a' ki nek te gyermek korodban sokszor
 mintegy dajka úgy bízeltél; vissza jö-
 vőn pedig Persából, el-is vette Czirus
 ezt a' Fejedelem Afzszonyt, és el-vitte ma-
 gával Babilonba. Ekkor Cziákszáres,
 a' mint oda fellyebb láttuk, hatvankét esz-
 tendős volt, Czirust pedig a' Hísiórikusok
 ö nálánál egy esztendővel térszik Ifjabb-
 nak; ki-hinné pedig vagy azt, hogy maga
 Czirus ilyen vén korában házasodott volna-
 meg; vagy hogy ollyat vett volna, a' ki
 nek leg-alább is ötven esztendőnek kellett len-
 ni, ha szintén tíz esztendővel térszük-is
 Czirust ö nálla idősebbnek. Én azt tar-
 tom, hogy ezt a' nehézséget el-nem balgat-
 ta volna Ksenofon, ha így lett volna
 a' dolog; mert lám azt fel-térszi, hogy azt
 tartják némellyek, hogy Czirus nem a'
 Leányát, hanem a' bűgát vette-el Cziak-
 szares.

E L Ö L - J Á R Ó

---

szaresnek, és ezzel tüzifollya meg, hogy így a Cziakszares bugának már akkor kész vén Afziszonynak kellett volna lenni. Bizonyosan tehát sokkal Ifjabbnak kellett Czirusnak Cziakszaresnél lenni, a' melly csak abból-is meg-tetszik, hogy mikor Czirust a' Nagy Attya vadászni botsátotta, ötet a' Cziakszares' gondviselesére bizta, a' mint meg-tetszik az Isó Könyvből, már pedig az képtelen dolog lett volna, illy félelmes állapotban olyanra bizni Czirust, a' ki ő nálnál csak egy esztendővel volt idősebb. Azt sem mondom, hogy Kszénofon a' Czirus' házasját sokkal bátrább nem tette, mint volt valósággal; mert neki fő tzelja volt, hogy a' Czirus' hadi-kozárait egy végtében írja-le, az ő házasját pedig sokkal kisebb dolognak láttott Kszénofon előtt, mint sem hogy azért ezeknek a' nagy dolgoknak folyamattját megszakasztotta volna. A' Czirus uralkodásának esztendeit sem térsi-fel Kszénofon;

de

de azt ki lehet pótolni akár Herodotus-
 lól, akár Ktésziás; amaz 29. ez pe-
 dig 30. esztendőkre határozza az ő egész
 Uralkodását. Ezek voltak a' legnevezete-
 sebb czeszégek, a' mellyek talán el idege-
 nitbetnek az Olvasót ettől a' Historiától,
 de az azokra való feleletekből, úgy remény-
 lém, hogy a' Ksenophon igazsága elég
 világosan ki tetszik.

V. Hátra vagyon még, hogy minek-
 utánna a' Görög Czirópédiáról eleget be-
 széllettem, tegyek erről a' Magyar Czi-
 rópédiáról is említést. A' Fordítás az e-
 nyim, az arról való ítélet-tétel az Olvasó-
 ké. Én igyekeztem a' mint leg-jobban tud-
 tam, és a' mint az én bivatalom engedte;
 nem a' ditsőtségért, (mert mitsoda ditsős-
 séget-is lehetne egy ilyen régi Munkának
 fordításából várni:) hanem az én Háza-
 m' használáért, a' mellynek Fiai, tudom, ha ezt
 olvassák, több épületet vesznek belőle, mint

ELŐLJÁRÓ

---

vagy a' Rómánoktól, vagy nemelley romlott Magyarsággal írott Könyvből, a' melyeket már ma nem tsak olyanok irnak, a' kiktől jobb nem telik, hanem született Magyarok is, a' kik idegen nyelvek' rájárára akarják a' mi nyelviünket vonni, és azzal mind a' Magyar nyelvnek természetit fel-forgattyák, mind azokban az idegen nyelvekben való tudatlanságokat ki tanulják. Ez ugyan főképpen Fejedelmeknek basznokra irattatott Könyv; de hogy ennek a' Fordításnak-is az a' szerentséje légyen, hogy valaha Fejedelmi kézben forogjon, azzal magamnak nem hiszelkedem. Mindazonáltal mint hogy Ksenofon a' Czirus' példájában nem tsak azt írja-le, hogy kell magát a' Fejedelmnek viselni, hanem a' mellelegbővő dolgokban és beszélgetésekben azoknak kötelefségeket-is elő-adja, a' kik mások' uralkodása alatt élnek; ilyenek leg alább (: ba valaki ugyan :) tudom fogja olvasni e' fordítást, és nem kételkedem, hogy basznát-is vebe-

vehetik, ha akarják. Nevezetesen a' badi emberek olvashatták ezt egész gyönyörűséggel, úgy mint a' mellyben mind a' Fő Vezérnek, mind minden Vitéz embernek Virtussai 's kötelességei többnyire előadodnak. Nekem e' Fordításban sok eszközökhöz kellett folyamodnom, mellyeket a' tudos olvasó magától is által lát, és így a' jegyzésekben imitt amott említett Auktorokat nem szükség előhoznom. A' Leunklavius Deák fordításától nem mindenütt vehettem egész világosságot; nekem úgy látszik, hogy abban inkább a' szoknak, mint sem a' dolognak erejére nagyon vigyázás. A' Karpentarius Frantziai fordítása tsinos, eleven, mint szokott lenni mindene a' Francziának; de igen szabad fordítás, sokat öszve-foglal, a' mit Kzenofon megkülönböztet, nehol az Auktor szavait igen elhánnya, sokat el is hágy, és így ebből sem vehettem annyi előmenetelt, a' mennyit tzelomhoz képest kívántam volna.

E L Ö L - J Á R Ó

Sokkal több hasznát vettem a' Czirópédia két leg-újabb kiadásának, mellyek között egyik a' Thieme Károly' Lipsiai Professor munkája által jött ki, ugyan ott 1762-ban; a' másik, Zeunius János Vittembergai Professor által bocsátatott ki ugyan tsak Lipsiában, 1780-ban. Az első, hasznomra volt leg-inkább a' Hutchinson két Dissertatioira nézve; de a' második minden módon: mert nem tsak a' leg helyesebb olvasásait a' Görög Textusnak mindenütt fel jegyzi, hanem maga is mind a' jegyzésekben imitt amott, mind a' Görög szokat magyarázó Laistrombau (: indice Praecitatis :) a' Ksenophon szavait v. lágosfittyá, a' mellyért néki többel tartozunk, mint minden Fordítóknak. De még mind ezeknél is sokkal nagyobb segítségemre vólt egyik Pataki Professor Kollegám T. T. Szent Györgyi István Uram, a' kit, mind ebben a' Kollegiumban XV. Eszteudóktól fogva a' Görög nyelv.

B E S Z É D.

---

nyelvnek érdeemes Tanítóját, 's különben-is szives jó barátomat, kérvén, hogy a nebezebb magyarázatú bellyek eránt való értelmét közlené velem, nem tsak ezt örömmel vőghez vitte, hanem az egész fordítást-is körül nézni, és a maga gondolatit velem mind irásban, mind élő-nyelvel-is közleni nem sajnállotta. Mely barátságának ha ilendő meg-bájlálására nintsen tehetésem, de leg alább annak Világ előtt lehető szives meg köszörése, le nem tudom irni, mitsoda nagy belső örömet-is okoz bennem.

A Görög Tekstusban azért követtem a leg újabb ki adást, és az olvasások különbségében a Zenniusét tartottam meg, A Fordításban az idegen szokat nem felejtett egészen el-kerülnöm, ambar igyekeztem e' léggé; mert a találmányos és szokáson kívül való szók a dolgok érthetetlené tészik: a honnan néhol ha a szokásban lévő hadi szokat a Tekstusban magyarul próbáltam is ki-tenni, de a jegyzésekben fel-tettem azo-

ELÖL - JÁRO

---

kat-is , a' mellyekkel a' badi emberek közönségesen élnek. Szükség vólt nébol egy kis bővitést - is tennem , a' mellyet többnyire két vonás közzé zártam , hogy azt , a' mi csak világosításra való , az Auktór' szavaitól meg-külömböztessem. A' Czirus' nevét sem tsupa C. betűvel nem irtam , mert a' Magyar nyelvben ez a' betű Z. nélkül esméretlen, sem Y. betűvel, mert ezzel sem él a' Magyar tsupa I. gyanánt , hanem a' g. l. n. t. betűekkel egybe-foglalva a' mellyeknek akkor különös hangot ad. Ugyan ezen okon , minden egyéb neveket-is , a' mellyek a' Görögben Y. betűekkel vagy-
nak írva , tsupa i. betűvel irtam , és a' K. helyett sobol nem tettem C. betűt , a' melly sem a' Görögnél , sem a' Magyar-
nál nintsen. E' szerént ítélje-meg az Olvasó a' többi is , a' mit különösnek gondol az én irásom módjában. A' Cziropédiát lehetett volna a' szónak creje szerént Czi-
rus neveltetésének forditanom ; de hogy az
Olva-

Olvasó a' Titulusból mingyárt meg tudja, hogy itt Czirusnak egész életébéli nevezetes dolgai vannak le - írva, jobbnak itéltem bővebben az egész Könyvnek materiáját a' Titulusban ki-tenni; ammyival inkább, hogy ezt a' nevezetet Czczeró-is így értette, a' ki (: Orat. in Brut. c. 29. :) a' Czirópédiát Czirus életének és neveltetésének magyarázza. Azon pedig nem kell tsudádkozni, hogy Kszenofon ezen Munkájának Titulusában tsak a' Czirus' neveltetését említi, holott ez leg-kisfebb része az ö Czirópédiájának; mert nem újság az a' régi Könyvekben, hogy a' Könyv a' melly Materián kezdődik, ugyan arról-is neveztesék. Így p. o. a' Mó'ses első Könyve Genefisnek, az az Teremtés Könyvének neveztetik, ámbar tsak a' két első részben tsak a' Teremtésről; a' többekben pedig a' Teremtés után több mint két ezer esztendő alatt történt dolgokat ír-le. A' Forditáson kívül, a' melly apró jegyzéseket tettem imitt amott,

ELŐLJÁRÓ

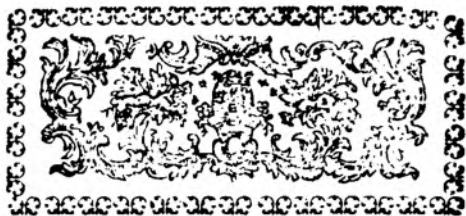
amott, azokat szükségesnek itéltem az ollyanokra nézve, a' kik a' Ksenofon Czirtopédiájának olvasásához nintsenek egész készülettel. A' Nyomtatásnak helye tölem távol esvén, az abban eshetett hibákról nem felelek. Utollyára tsak azon kérem az Olvasót, hogy senki ezt a' Munkát hasonlónak ne ítélje a' Czirus' Nyugodalmához, a' melly Frantziából Magyarra fordítva jött ki Kolo'sváratt 1778-dikban. Az ugyan elég jeles és dicséretes Munka, annak tzélja minden módon jó, a' mint azt a' Könyvnek végén láthatni; de tsupa kökemény, és tsak Erköltsi Meze, a' mellyben még tsak az a' szükséges, és józan okosság szerént való Regula jints meg-tartva, hogy ha valami kökeményt valóságos Históriainak ábrázattjába akar öltöztetni az ember, szükség azt a' valósággal meg-lett dolgok' Históriajához annyira hasonlóvá tenni, valamenyire tsak lehet, hogy a' különbség igen vastagon szembe tűnő ne legyen. Így tselekedett

kedett ama nagy Haller a' maga U'song nevezetü Könyvében , a' mellyhez ha ezt a' Czirópédiát is hasonlittya , a' ki ennek igaz Históriai valóságáról nintsen egészen meggyőződve , abban nem ellenkezem , annyival inkább , mivel úgy láttzik , hogy a' Haller U'songja - is a' Ksenofon Czirópédiájának példája szerént való hivatás. Nekem pedig semmiben nagyobb örömöm nem telik , mint abban , hogy ezen Fordításom szinte olyan időben jelenik meg a' Világ előtt , a' mellyben ezen Magyar Hazóban-is egy minden Virtusokkal fel-ékesített Fejedelem , egy Világ szivét hódoltató , emberi Nemzet' Javát munkálkodó Nagy Király , rövideden egy valóságos Czirus Uralkodik , a' ki a' maga példájával leg jobban meg-mutattya , hogy olyan tökéletes Fejedelem a' mitsodást Ksenofon a' maga Czirópédiájában le-rajzol , nem tsak a' Filosofus' elméjében 's gondolatiban , hanem ebben a' látható testi Világ.

E L Ö L - J Á R O

Világban-is valósággal születtehetik. Oh
Világok' Igazgatója, Nagy ISTEN!
vagy ettől az emberi Nemzetet soha meg-
ne foszd, vagy ha ez a' Te Torvényeid
alá vettetett emberi sors miatt nem lehet,
igazgasd mindenkör ilyenek által a' Te
okos Teremtésidet!

KSZEN OFONNAK
CZIRUS KIRALY.
VISELT DOLGAI RÓL IROTT
HISTORIAJA.

I. RÉSZ.
ELSŐ KÖNYV

ondolóra vévén egykor,
melly sok Köz - Népi
Birodalmakat (Demok-
rátiákat) fel forgattanak azok, s' kik

más akármelly birodalomnak neme alatt inkább kívántak élni, mint sem olyan alatt, a' melly a' Kózség által igazgattatik; és ismét melly fok Királyi Birodalmak (*Monárkiák*) és Magistratuli Birodalmak (*Aristokratiák*) töröltettnék már el a' Kőz - Nép által; 's hányan azok között, a' kik erőszakkal kezdetek uralkodni, némelleyek ugyan igen is hirtelen ki estek abból, mások pedig akármelly fok ideig uralkodtak is, mint bölts és szerentsés Férjfiak, még ma is tsudáltatnak. Sokakat tapasztaltam továbbá házi Gazdákat is olyanokat, a' kik között némelleyek fok, némelleyek pedig igen is kevés tselédek tartottak a' magok házaiknál, még is azon kevés emberekkel sem birhattak úgy, hogy azok nékiek mindenekben engedelmesek lettek volna. Ezekon kívül ezt is elmémre vettem, hogy mind az Ökör

pálf.

páfztorok az ökröknek, mind a' ménes páfztorok a' lovaknak Uraik, és egy szóval, valakik páfztoroknak neveztetnek, mind azokat méltán lehet azon állatoknak Uraiknak tartani, a' mellyek az ő kezeik alatt vagynak. Mind ezek a' nyájak azért úgy tették énnékem, hogy inkább akarnak az ő páfztoraiknak engedelmeskedni, mint sem az emberek az ő Elöljáróiknak. Mert a' nyájak arra mennek, a' merre őket térítik a' páfztorok, a' melly mezőkre hajtyák őket, azokon legelnek, a' mellyektől pedig eltiltatnak, azokat nem illetik, és még a' belőlők származó haszonnal-is hagyják úgy élni a' páfztorokat, a' mint magoknak tetfzik; úgy hogy soha még nem hallottuk egy nyáj felől is, hogy az ő páfztorai ellen támadást csinált volna, hogy vagy ne engedelmeskedne nékik, vagy őket a'

házzonnal élni ne hagyná. Sőt máfokhoz akárkikhez - is kegyetlenebbek a' nyájbéli barmok , mint azokhoz , a' kik ő rajtok uralkodnak , és nékik házznokat véfzik. Ellenben az emberek fenkire hamarébb nem támadnak , mint azokra , a' kiket egyfzer éfzre ívéfnek , hogy ő rajtok kezdnek uralkodni. Midön azért mind ezeket gondolóra vettem volna , úgy ítéltém ezek ífelől , hogy a' ki tsak ember , minden egyéb állatokon könnyebben uralkodhatik , mint sem az embereken. De midön ísmét meg-gondoltam , hogy vólt egy *Perfa* Nemzetből való *Czirus* , a' ki felette igen sok embereket , Városokat és Nemzettségeket engedelmeítségben tudott tartani , kénteleníttettem , eléíbbeni értelmemet meg - változtatván , erre lépni , hogy sem nem tehetetlen , sem nem olly igen nehéz dolog az embereken

reken való uralkodás, ha ki okosan bánik azzal. Ugyan - is tudjuk, hogy *Czirus*nak önként engedelmeskedtenek az ő Jobbágyi, ámbár azok között némellyek fok napi, mások hólnapokik járó földnyire - is vóltanak ő tőle, némellyek soha sem látták őtet, mások ismét azt - is jól tudták, hogy soha sem fogják őtet látni, még is mindnyájan örömeft engedtenek ő néki. Mert minden egyéb Királyokat a' kik akár Átlyokról maradott örökség szerént vették által az Országot, akár önnön magok szertettek, annyira felyúl haladott *Czirus*, hogy ja' Scit'hák' Királlya ugyan jóllehet igen számos neppel bír, még is reá nem mehet, hogy más Nemzettségen - is uralkodjék, hanem meg - elégzik azzal, ha a' maga Nemzetén való uralkodásban meg - maradhat, valamint szintén a' *Traksoknak*, és *Illiriusoknak* Királlyaik.

is : (: 's egyéb Nemzettségekről - is hasonlóképpen halljuk ; mert *Europa*-ban ugyan , a' mint mondják , minden tartomány a' maga különös törvénye alatt vagyon , és tellyesféggel nem függ egyik Nemzettség a' másiktól :) *Czirus* pedig ámbár hasonló állapotban találta légyen *A'siát* , melly szerint minden abban lakozo Nemzettségek a' magok tulajdon törvényeik , 's Királlyaik által igazgattatnak , egy kevés *Persa* haddal ki - indulván , a' *Kédusok*kon ugyan és a' *Hirkánusok*kon minden kényszerítés nélkül uralkodott a' *Sirusokat* pedig , *Affiriusokat* , *Arab*-*sokat* , *Kappadocziának* , 's mind a' két *Frigyiának* lakosit , *Lidusokat* , *Káruso*-*kat* , a' *Fenitzia* , és *Babilóniabélieket* meg - hódoltatta. Uralkodott továbbá a' *Baktriánusok*on *Indusok*on , *Czilikfe*-*ken* , *Sákusok*on , *Paflagok*on , *Márián*-*dimusok*on , és sok más Nemzettsége-
ken ,

ken, mellyeknek neveiket sem lehetne elő számlálni. Ezeken kívül Birodalma alá vetette az *Ásiai Görögöket*, és le-menvén a' tengeren, *Cziprus* Szigetét - is, és *Égyiptomot*. Mind ezeken a' Nemzettségeken uralkodott *Czirus*, és ámbár ezek, a' mint ő tőle mindnyájan, úgy egy mástúl - is nyelvekkel különböztetnek, még - is illy nagy földet úgy el - tudott borítani a' tőlle való félelemmel, hogy mindenek ugyan retegtének ő tőle, és senki ő ellene kezét nem merte fel - emelni. A' mellett olly nagy Kivánságot tudott azoknak szíveikbe önteni arra, hogy az ő kedvébe járnának, hogy mindnyájan egyedül az ő akarattya fzerént kívántanak igazgattatni, és végben vite azt, hogy olly fok Nemzettségek függenének ő tőle, a' mellyeknek tartományaikat csak elmével - is el-járni ugyan nagy munka vól.

na, akármelly felé venné úttyát az ember, el - kezdvén a' Királyi Udvar-tól, akár Napkelet, akár Napnyúgot, akár Észak, akár Dél felé. En azért vizsgálódtam ő felőlle, mint egy tsudálkozásra ugyan móltó Férjfiú felől, hogy kiktőt származott, mitsodás természetű ember vólt, és minémű neveltetés által jutott ő arra, hogy másokat az uralkodásnak mesterségében annyira fellyül haladott? melly végre valamit ő rólla vagy másfoktól való tudakozódásból érthettem, vagy magam - is gyanithattam, mind azt igyekezem mostan elő - beszélni.

CZIRUSnak azért nemzõ Attya, úgy mondatik, *Kámbi'ses* a' *Per-sák'* Királlya vólt. Maga pedig *Kám-ei'ses* a' *Perfidák'* Nemzettségéből szár-

mazott , és ezek ísmét *Perseustól* (a) vett eredetekről hírefek. Abban továbbá mindenek meg egyeznek , hogy az ő édes Anyja *Mandana* vólt *Asztiá-*

A 5 gesnek

[a] A' Görög *Historikusok* többnyire mind meg egyeznek ebben , hogy a' *Persák* , ama' híres Görög Országi *Perséusnak* [a' ki ugyan ott *Mirene* Országát fundálta] egyik Fiától *Persestől* vették eredeteket. De az újjabb *Historikusok* ezt csak költeménynek tartják , és a' *Persák*' nevét inkább ebből a' szóból , *Paras* [melly a' *Sido* , *Arabs* , és *Kaldeai* nyelven lovas embert téfzen] igyekeznek ki - faragni : a' mint hogy igaz - is , hogy a' *Persa* lovak még ma-is igen hírefek , a' hol pedig jóféle lovak vagynák , fel-lehet tenni , hogy ott jó ló - háti emberek-is szoktak termeni rend szerént. Mindazáltal ez nem áll ellent abban , hogy *Czirus* a' *Persidák*' Nemzettségéből való vólt , és hogy ezek *Persestől* vették eredeteket. Ezt bizonyítja *Herodotus* - is az 1-ső Könyvben , sőt jobban meg - határozza a' dolgot , mikor azt mondja , hogy ezek a' *Persestől* származott Királyok nevezetesen az *Akhéménész* Familiájából valók.

gesnek a' *Médusok* Királynának Leánya. Természet szerént *Czirus*, a' mint mondják, és a' mint éneklék ő rólla még ma - is az idegen Nemzetek, (a) igen szép ábrázatú ember volt, belső minéműségre nézve pedig igen emberséges, a' tudományokon, és betsúleten igen kapkodó ügy annyira, hogy minden munkát felvállalt, és mindennémű veszedelmet kiállott a' ditséretért. Gyermekek korától fogva a' *Persáknak* törvényeikben neveltetett, mellyeknek úgy tetszik, hogy leg - főbb tzellyok a' közönséges jóról való gondoskodás. Mert nem

ott

---

[a] Ezek az idegen Nemzetek kétség-kívül mind azok, a' mellyeket oda fellyebb elöl - számlált *Kszenofon*; mert idegeneknek mondja azokat nem *Czirusra*, hanem magára, 's a' maga Nemzetére nézve, a' Görögök' szokások szerént, a' kik magokon kívül minden más Nemzeteket *Barbarusoknak*, vagy idegeneknek neveztek:

ott vészik ők fel a' törvényt, a' hol szokták fe'-venni többnyire minden más Nemzetek. Ugyan is más Nemzetek kinek szabad akarattyára hagyván a' maga gyermekeinek nevelését, valamint szintén az idosebb embereknek is a' magok életek' folytatását, meg elégefznek azzal, hogy megparantsolyak nékiek hogy senki ne lopjon, ne ragadozzon, más házáat fel ne verje, mást minden igaz'ok nélkül meg ne üffön, ne paráználkodjon, az Előljáróknak ne engedetlenkedjenek, és egyéb efféléket; ha ki pedig valamellyiket ezek között által hágná az olyanoknak büntetéseket rendeztenek. De a' *Persák*' törvényeik eleit vévén a' dolognak, arra vígyáznak, hogy ne legyenek olyanok a' lakosok eleitől fogva, hogy valami gonofzságnak, vagy rút dolognak tselekedésére való indulat származzon

ben

bennek. Eztt pedig ekképpen víszik véghez : Vagyon ő nékiek egy külö-
nös helyek , a' mellyet Szabad Piatz-
nak (a) hivnak , a' holott vagynak
épittetve a' Királyi Udvar , és egyéb
Fő Rendek' Palotáik , innen mind az
el - adó portékák , mind a' vásárofo-
k's azoknak tsevegéseik más helyre tétet-
tek által ; hogy ezeknek zeneboná-
jok a' tanulóknak rendtartásokat meg-
ne zavarja. Ez a' Paloták körül lé-
vő

---

[a] De mitsoda Városban vólt ez a' Sza-
bad Piatz , nem téfzi - fel Kszenofon. Két
leg - nevezetesebb Királyi lakó Város vólt
Perfiában , egyik *Persepulis* az *Ayakses*
vize mellett , a' mellyet ofztán idővel
meg - égetett , és le - rontott Nagy Sándor ;
málik ennél régibb *Pa'sárgáda* , a' Czirus
vize mellett , ebben emtetetett - el Czirus
Király , a' mint *Herodotus* , és *Plinius*
fel - jegyzik , talám itt - is született ; mert
szereti az ember a' maga születése' földé-
ben temetkezni. Ugy lehet azért gondol-
kozni , hogy a' Szabad Piatz - is ebben
az utóbb említett városban vólt.

vő piatz négy rézekerre vagon szakasztva, mellyek között egyik a' gyermekeknek, másik a' fel-ferdült ifjaknak, harmadik a' meg-lett embereknek, a' negyedik pedig azoknak számokra rendeltetett, a' kik idősebbek, mint sem a' fegyvert, vifelhetnék. És törvény szerént, ki ki ezek között a' maga helyén, annak idejében meg-jelenik; a' gyermekek ugyan, és az ember-korra jutottak, reggel, mihelyest a' nap fel-kél, de az öregebbek, tsak kinek kinek állapottya mikor jengedi, némelly rendelt napokon kivúl, a' mellyeken ők is tartoznak jelen lenni. A' fel-ferdült Ifjak pedig a' paloták körül hálanak az ő muftabéli fegyvereikben, ki vévén azokat a' kik immár házasok, mert ezektől nem-is kívánnyák azt, hanemha előre meg-mondódik nékik, de a' mellett a' sem tartatik

tízf:

tisztelteséges dolognak, ha ők ezt iok
 izben elmulattják. Továbbá e' négy
 rendbéliék között mindeniknek tizen-
 két Tisztjek vagyon, mint hogy ma-
 gok is a' *Persák* tizenkét Nemzettsé-
 gekre osztatak. (a) És a' gyermeke-
 kéit ugyan az öreg emberek között
 választják, olyanokat tudni illik, a'
 kiket gondolnak az Előjárók, hogy
 ezeket leg-jobban tudják nevelni; az
 Ifjakéi a' meg-lett emberek között
 vagynak, a' kik leg-alkalmasabbak-
 nak ítéltetnek arra, hogy ezeket jó-
 emberekké tchessék. A' meg-lett em-
 bereknek is vagynak olyatén Tisztvi-
 selők rendelve magok között, a' kik
 leg-inkább véghez tudják vinni azt,
 hogy

---

[a] Ezek a' 12. Nemzettségek, a' mint elő-
 számlállyá *Herodotus* az I - ső Könyvben,
 voltak az *Arteaták*, *Persák*, *Pa'sargadák*,
Medajusok, *Má'siusok*, *Pantheleusok*, *De-
 rujienjek*, *Geramanusok*, *Daujok*, *Mádu-
 jok*, *Dropicusok*, *Sagártziusok*.

hogy azok a' rendelésekhez tartsák magokat, es a' leg-főbb hatalmaságtól ki-adott parantsolatokban eljárjanak. Hasonlóképpen az öreg embereknek-is vannak magok között választott Tifzrvifelőik a' kik arra vigyáznak, hogy ők-is, a' mi az ő kötelefségek, azt véghez vigyék. És immár mitsoda parantsolatokhoz kellesék magokat tartaniok mindenik idejűeknek e' négy rendbelük között, azt-is elő-befzéllem, hogy így annál világosabban ki-tessék, miképpen igyekeznek azt végben vinni a' *Persák*, hogy mentől jobbak legyenek az ő Országoknak lakosli. A' Gyermekes azért elmenvén az Oskolákba, ott a' Törvényes igazságnak tanulásában foglalyák magokat, és úgy mondják, hogy ide akképpen járnak-fel mint mi nálunk a' gyermekek a' kik az írásokat tanulják; az ő gondvifelőik pedig a' kö-
zót.

zöttök elő forduló nehézségekről való törvény - tételben töltik nagyobb részét a' napnak. Mert mind hogy valamiképpen a' meg lett emberek, úgy a' gyermekek között-is meg - elik, hogy egy mást vádollyák lopással, ragadozással, erőszak-tétellel, tsalárdsággal, szitkozódással, és egyéb effélékkel; ekkor az Előljárók meg - büntetik azt, a' ki az illetén gonofzságba bűnösnek találtatik, valamint szintén azt is, a' kit utól érnek, hogy a' máfik ellen hamis vádat tett. Ennek-felette törvényt téfznek egy bizonyos vétek ellen - is, a' mellyért ámbár leg inkább gyűlölik egymást az emberek, de mindazáltal leg - kevesebbé szoktanak törvénykezni, melly - is a' Háládatlanság; és a' kit meg - tudnak, hogy háláadó voltát meg - mútathatta volna, még - is el - múlatta azt, az ollyat keményen meg - büntetik. Mert úgy tartják, hogy

hogy a' háládatlan emberek semmit sem gondolnak sem az Istenekkel, sem Szüléikkel, sem Házaikkal sem a' magok Baráttyaikkal, és hogy a' háládatlanságot a' szemérmertlenégszokta követni, melly minden rút dolgoknak tselekedésére leg-nagyobb Vezérlő-Mester. Oktattják még őket a' mértékletességre, és az Előljárókhoz való engedelmeffégre - is, mellyre nézve igen sokat téfzen ő benne az Öregeknek példájok, a' kik magok-is az egész napot mértékletesen töltik-el, és az ő Előljáróikkhoz igen engedelmesek. Tanittják ezen kívül őket az ételben és az itaiban való magok megtartoztatására, és erre-is nagy indító ok ő benne annak szemlélése, hogy az Öreg emberek sem mehetnek addig enni, míg az ő Előljáróik el-nem bortsáttják őket, és hogy magok-is a' gyermekek nem az ő Szülé-

iknél elznek, hanem Tanítóknál, mi-
kor az Előjárók jelt adnak. Mert
váznek onnan hazúl magokkal ke-
nyeret, és étek gyanánt kerti tor-
mac, (a) azonkivul egy ivó edént,
 hogy

[a] El - hiszem *Perfiában*, melly fokkal me-
legebb tartomány a' miéinknél, a' torna-
is engedelmesebb izü, de tsak ugyan még-
is kell ott-is alkalmas erejének lenni, met
Görög Ország - is elég meleg tartomány,
meg - is azt a' *Görög Kardamonnak*, az az
fő szédittőnek nevezték: ambár némelly
Tudósok ezt a' szót vagy a' *Persa* nyelv-
bül magyarázzák, a' mellyen *Karda* ha-
dakozót tézzen, mint *Perizonius* tartya;
vagy az *Arabs* szóból *Kardam*, a' melly
órr - szúrót jelent, mint *Vesseling* meg-
jegyzí, és *Punius* - is a' *Deák Néstur-*
tiumot a narium tormento az orr tekeré-
stől mondja hogy vette eredetét. De
talám inkább a' torna nem-is annyira széd-
diti, mint eleveniti, és élzére hozza az
embert, a' honnan a' *Görögöknel Kard-*
mizein, annyit tézzen, mint első elmé-
vel birni; és ki tudja, hát ha a' *Persák*
is azért étették a' tormát a' gyermekik-
kel, hogy attól elméjük elesedjen. A ré-

hogy ha ki meg - szomjúhozik, azzal a' folyó vízből meritsen. E' mellett tanulják a' nyilazást, és a' hajító dárdával való lövöldözést. Es ezekben gyakoroltatnak a' gyermekek egész tizenhat, vagy tizenhét esztendőös korokig, 's ekkor osztán az Ifjak közzé mennek, kiknek életek imé ebből áll: Az időtől fogva, mellyben a' gyermeki állapotból ki - költenek, tiz esztendőökig a' Fő Rendekpalotáik körül hálnak, mind azért, hogy a' Vároft ottan őrizzék, mind hogy a' mértékletességhez szokjanak. Mert úgy tetszik, hogy ezen időbélieknek vagyon leg - nagyobb szükségek,

B 2

a'

gi Doktorok száraztá és melegítő erőt is tulajdonittanak a' tormának, és *Suidás* azt mondja, hogy a' vizeletet - is és a' nyálat tartoztattya az emberben, és hogy a' *Persák*, a' kik sem köpni, sem vizelni gyakran nem szoktak, ugyan e' végre eltenek volna a' tormával.

a' reájok való vigyázásra. Nappal leg - inkább az Előljárók körül forgó-
lődnak, hogy kélzen legyenek, ha-
miben kivántatik az ő szolgálatt yok
a' közönséges jóra, és mikor szük-
séges, mindnyájan a' paloták körül
maradnak. Mikor a' Király vadászni
mégyen (ki-mégyen pedig egynéhány-
szor minden hólnapban) ezen őriző
Seregnek felét ki - viszi magával. A'
kik pedig ki - mennek, azoknak kell
vinni tegzet, és abban nyilakat a'
mellett hüvelyben egy rövid kardot,
vagy baltát, egy veszfőből font kis-
ded paist, és két hajító dárdát, hogy
egyikkel löhessen, a' másikkal pedig,
ha kivántatik, kezéből dolgozhaíson.
Hogy pedig a' vadászatot így közön-
ségesen gyakorollyák, és a' Király
valamint az útközetben, itt - is szintén
úgy maga közóttók a' Fő - Vezér, 's
mind maga úzi a' vadászatot, mind
arra

arra szorgalmatosan vigyáz hogy máfok - is vadászfzanak , annak az az oka, mivel úgy látszik , hogy a' hadakozásra ezzel leg - jobb lehet készíteni az embert. Ugyan-is reá szoktattya ez az embert hogy jókor reggel felkellyen , hideget , meleget egyaránt elúrjón , az utazásban , a' futásban, és a' lövöldözésben gyakorollya , mert hol nyíllal lőni , hol dárdával hajtani kell a' vadat , valahol elő fordul. Sőt még néki-is kell magát biztatni az embernek a' vadászatban , mikor valami erős fene-vad véle szembe száll. Mert ha ugyan közel esik , reá kell lőni , ha pedig a' vadásznak dűhőfen néki mégyen , akkor őrizkedni kell tőle ; úgy hogy egy szóval nehéz dolog vólna valamit ollyast lenni az űtközetben, a' mint a' vadászatban is fel nem találtatnék. Mikor vadászni mennek , ki-viszik magokkal az ebédet-is,

a' melly hasonló ugyan a' gyermekekéhez, de valamivel többetske. A' vadászat közben pedig éppen nem ebédelnek, hanem midön a' vadat lesni kell, vagy ha külömben-is tettzik ő nékiek a' vadászatot tovább nyújtani, az ebédelést a' városra idejére tartják, és más nap ismét vatsora idejéig vadásznak, 's ekképpen a' két napot csak egy nap-számba tudják, mivel csak egy napi eleséget fogyatnak el. És mind ezeket azért mivelik, hogy hozzá szokván az éhséghez, ha a' táborban-is valami szűkség történik, magokat ahoz alkalmaztathassák. Ugyan ezen Ifjú ha mit a' vadászataban kapnak, az lészén eleségek, de ha semmit sem, tormával hozzá. Ha pedig úgy gondolkozik valaki, hogy ezeknek talám nem igen jó ízűen esik az étel, mikor a' kenyér mellett csak tormát esznek, és hogy

ked-

kedvetlen ital az, ha ők tsak vizet ifznak, az illyen ember Igondollya meg, minémű jó - izűen efzi, a' ki meg - éhezik, a' hamu alatt sűlt lepényt, 's száraz kenyeret, és melly édesdeden' ifzfa a' vizet, a' ki meg - szomjuhozik. Más rézfűl az othon maradt Ifjak gyakorollyák magokat mind azokban, a' mellyeket gyermek korokban tanűtanak, mind pedig a' nyillal, és a' dárdával való lűvűldűzésben, szűntelen vetűlkűdvűn ezeken egymás kűzűtt. Azonkűvűl vagynak ō nekűk kűzűnsűges viaskodásbűli jűtűkjaik - is, és azokban jutalmak tűtetnek - fel. A' melly Tűzedben leg tűbben talűtatnak ekkor tanűtt, bűtor szűvű, és engedelmes Ifjak, meg - dűtsűrik, 's betsűletben tartűk a' lakofok annak nem tsak akkori Elűljűrűjűt, hanem műg azt - is, a' ki az illyen Ifjakat nevelte gyermek korok-

ban. Ugyan ezen othon maradott Ifjaknak szolgálattal él a' magistrátus, ha vagy strá'sálni kell valamit, vagy nyomozni a' gonofztévőket, vagy űzni a' latrokat, és akármi egyéb dolgot kell véghez vinni, a' melly az erőtől, és a' serenységtől függ. Ezek azért az Ifjaknak rendes foglalatofságaik. Minekutánna pedig a' tiz esztendőket ki-töltötték, által mennek a' meg lett emberek közé, holott ismét, ez időtől kezdvén, huszon-öt esztendőig ebből áll az ő életek: Elsőben ugyan, valamint az Ifjak, ugy szintén ők - is a' magok Elöljáróik körül szolgálattal téfznek, ha kívántatik az ő szolgálattal a' közönséges jóra, akárminémű dologban, a' mellyet a' már meg-ért, és még erejekben lévő emberekre lehet egyedül bízni. Ha mikor pedig önék hartzra, kell menni, a' kik így tanit-

tanittattak, már nem nyíllal, sem nem dárdával hadakoznak, hanem olyan fegyverekkel, a' mitsodáfokkal szoktak élni, a' kik közelről hartzolnak az ellenséggel. A' mellyeken mellyvas, bal kezekben egy kised pais, a' mitsodással festeni szokták a' *Persákat*, jobb kezekben pedig vagy kard, vagy egy balta van. És már ezek azok, a' kik közzül választatnak minden Tifztvifelők, a' gyermekek tanítóikon kívül. Minekutánna pedig a' hufzon - öt ezttendőket el - töltik, és születésektől fogva számlálván, az ötven ezttendőt valamivel folyúl haladják, azok közzé mennek, a' kik mind nevezet szerént, mid valósággal immár öregek. Ezek soha már ezentúl hazájokon kívül nem vifelik a' fegyvert, hanem othon, a' köztársaságot, és minden különös Személyeket illető dolgokban törvényt, és

igazságot szolgáltnak. Ugyan ők mondanak halálos sententziát is, ők választanak mindeféle Tisztviselőket, és ha az Ifjak, vagy a' meglett emberek között leg-kisebb részben-is által hágja a' törvényt, az ollyat bé mondják nékiek a' Tizedekben rendeltetett Elöljárók, vagy akárki is a' kinek tetszik, mellyet meg-értvén az Öregek, ki-tsapják azt a' többi között; a' kit pedig egyszer ki-tsapnak, az életének egész hátra lévő részét gyalázatban tölti-el. De hogy a' *Persák* minden Polgari rendtársáfok annál világosabban ki-tessék, egy kevéffé visszfa mégyek, és elől kezdem a' dolgot; mert a' mi még hátra vagyou, azt rövid szóval-is ki-lehet tenni, mint hogy már oda fellyebb sokat el-beszéllettem. Úgy mondják azért, hogy a' *Persák* mind ószve mintegy száz húsz ezeren vagynak, kik köz-

közzül a' Tifztefségtől és Hívataltól fenkit el - nem tilt a' Törvény ; hanem szabad minden *Persáknak* a' magok gyermekeiket az Igazságnak , vagy a' Törvénynek tanítására rendeltetett közönséges Oskolákba el - küldeni, a' mint hogy el - is küldik , a' kiknek nagyon annyi tehetségek , hogy azokat el - táplálhattyák , ha nekik nem dolgoznak is ; de a' kik gyermekeik' segit-
tségek nélkül nem élhetnek , őket oda nem küldik. Valakik pedig a' közönséges Oskolabéli tanítók által tanítottak , szabad ofztán az olyanoknak által-menni az Ifjak közzé, hogy ottan töltsék Ifjúságoknak idejét ; de a' kik gyermek korokban ekképpen nem tanítottak , azoknak ez sem engedtetik - meg. A' kik ismét vóltanak az Ifjak között , és hivatalyokban eljárának , bé vétetnek az ilyenek a' meg - lett embereknek tárfaságokba , és
tisz.

tisztséget - is érhetnek, Előljáréi hívatalt is viselhetnek, de itt nincs semmi helyek azoknak, a' kik a' gyermekek és az Ifjak között nem nevelkedtenek. Hasonlóképpen valakik ezen ember-korra jutott Férjfiak között fedhetetlenül töltötték életeket, mind azok az Öregek közzé számláltatnak, és így az olyanoknak érik ezt az állapotot, a' kik immár mindenféle tisztes és dicséretes dolgoknak gyakorlásán általmentek. És ez az a' Polgári rendtartás, a' melly által úgy tartják a' *Persák*, hogy a' tökéletességnek leg-főbb gráditsára juthatnak, a' mint hogy még ma-is fennvagyunk nyilván való bizonyági mind az ő mértékletes életeknek, mind pedig annak, hogy a' bevett eledelket a' munka által derekasan meg-emésztették. Mert most-is dicséretes dolog ő közöttök kőpni, orrokat ki-fújni,

vagy

vagy úgy vifelni magát, mintha tele vólna fzéllal az ember, annál - is inkább kifébb vagy nagyobb fzükségének tellyefítésére olyan helyre menni, a' hol mások - is lárnák. Ezen törvényeket pedig lehetetlen vólna nékik meg - tartani, hanem ha mindig kevés eledellel élnének, mind a' nedvefségeket a' munka által úgy megeméftetnék, hogy azok a' rendes úton kívül valami más tsatornákon is a' testből ki - takarodhaffanak. (a) És ímé ezeket mondhatom közönségesen a' *Persák* felől; mostan pedig által mégyek *Czirusra*, a' ki eddig való befzedimnek leg - löbb tzellya vólt, és elő - adom a' miket tselekedett gyermekségétől - fogva.

CZIRUS azért egész tizenkét elfzendéig, vagy valamivel tovább, eb-

---

[a] Érti a' bör' lyukatskáin való gözöl - géft és az izzadságot.

ebben a' feoyittékben neveltetvén, minden ő idejebéli gyermek pajtásit nyilván felyül haladta, mind azoknak a' mellyeket meg kellett tanulni, hamari meg-tanulásban, mind az elő-fzámított gyermeki kötelefségeknek helyesen és emberül való véghez vite-lében. Az idő tájban hívatta *Aszuá-ges* a' maga Leányát *Mandanát*, hogy az ő Fiával együtt menne el hozzá, felettébb kívánván *Czirust* látni, mivel hogy őtet igen jeles és ditséres gyermeknek hallotta lenni *Manda-na* azért maga mellé vévén *Czirust* az ő Fiát, el-indúla, és tsak hamar el-is jura édes Attyához. (a) Holott mihe-lyest meg-értette *Czirus*, hogy *Aszuá-ges* az ő édes Annyának Attya völ-da,

na,

---

[a] Kátség kívül *Ekbatanába*, a' mellyet *Déjoces Médiai* Király épített, és azóltá-tól fogva mindenkori a' *Médiai* Királyok' rendszerént való lakó helyek vólt.

na, azonnal, mint külömben-is természetel igen szeretetre hajlandó gyermek, olly nagy nyájafsággal köszöntötte, őtet mint mikor valaki magával együtt nevedett régi jó barátját köszönti. És látván, hogy *Asztidesnek* szemei festékekkel, ortzája kenetekkel, feje pedig vendég-hajjal volna meg-ékesítve (mert mind ezek a' *Médusoknál* szokásban vagyóak, valamint iszintén a' veres bársony dolmány-is a' *Kantus*, (a) nyakra való arany lántz, és arany peretzek; az othon lakó *Persáknál* pedig még mostan mind az óltözet fokkal alább való, mind az eleség fokkal tsekélyebb) mind

[a] Görögül, vagy igazábban Persául *Kandis*, mellyet bátorkodtam Magyarul *Kantus*nak fordítani, mind azért hogy a' nevek keveset különböznek egymástól, mind pedig hogy a' *Kandis*-is újjas és térdig érő ruha a' völt mint *Polluks* és *Strábó* megjegyzik, és így a' *Kantus*tól valósággal-is nem sokat különbözött.

mind ezen ékességeit, mondom, *Asztáges*nek látván Czirus, és ő reá fűg-
 gelztvén szemeit, monda az édes An-
 nyának: Oh édes Aszfzony Anyám?
 be gyönyörű ember az én Nagy A-
 tyám. Ekkor kérdezvén tőle *Manda-*
na, mellyiket tartaná szebbnek, ezt é,
 vagy édes Attyát? felele ő néki: az
 édes Atyám ugyan bizony minden *Per-*
sak között leg-szebb, de a' *Médusok*
 között valakiket még láttam akár úta-
 zásunkban, akár itt az Udvarnál
 senkit sem találtam olly szépet, mint
 ez az én édes Nagy Atyám. *Asztá-*
ges - is pedig minekutánna el-fogadván
 a' Czirus' köszöntését, őtet meg ölel-
 gette volna, egy igen pompás Palás-
 tot adott ő reá, és fel-ékesítette az
 ő nyakát arany lántzal, karjait arany
 peretzekkel, és ha valahová ki lova-
 golt Czirus, arany zabolájú Paripát
 adott ő alá, a' mitsodáfon maga szo-
 kott

kott vala járni. *Czirus* - is, mint a' tzi-
 raságban és betsületben gyönyörkö-
 dő gyermek, örült a' palástnak, és
 annak, hogy ő a' lovaglást - is tanul-
 hatta. Mert a' *Persáknál* igen ritka
 dolog vólt lovat látni, (a) mint hogy
 hegyes tartomány lévén az óvék, ne-
 héz azon a' földön mind tartani a'
 lovat, mind pedig járni azon. To-
 vábbá egykor, midőn *Asztiáges* - Leá-
 nyával *Mandanaval*, és *Czirussal* együtt
 vatsorálna, azt akirván, hogy a' gyer-
 meknek mentől kedve szerént valóbb
 lenne a' vatsora, hogy annál inkább
 ne jutnának észébe az othon való
 dolgok, mindenféle drága értékekkel és
 tsemegekkel rakott tálakat tétete elei-
 be. Mellyeket látván *Czirus*, a' mint
 mondják, ekképen szóllott: Édes

C

Nagy

[a] Ezt úgy kell érteni, hogy még ekkor
 nem vólt a' *Persáknak* Kavallériájok, mert
 ezt leg-először *Czirus* álitotta-fel közöttök.

Nagy Atyám! be sok bajod van tenéked a' vatsorával, ha ugyan mind ezekhez a' sok tálakhoz hozzájok kell nyúlnod, és ezeket a' sokféle étkeket mind meg kell köftölnöd szükségesképpen. Erre monda *Asztiaés*: Hát édes Fiam! nem de nem sokkal jobb vatsorának tetszik-e ez tenéked, mint a' mitsodáfsal élnek a' *Perfak*? Felele *Czirus*: Semmiképpen nem, édes Nagy Atyám! mert sokkal együgyűbb, és egyeneslebb útat tartanak mi nálunk a' meg-elégedésben, mint sem ti nálatok. Ugyan-is, minket egy szelet kenvér, és egy darab hús szintén oda viszzen, a' hová ti igyekeztvén, ezek között a' sok tál étkek között fel 's alá kerengetek, és el-végtére - is alig érkeztek oda, a' honnan mi már régen meg - is jöttünk. Ugy de édes gyermekem (monda *Asztiaés*) ez a' kerengés semmi únalomunk

ra nintsen minékünk, és magad - is ha meg - kóftolod, majd meg - látod, mitsoda kedves izűek ezek. Sőt inkább monda *Czirus*, úgy látom hogy azkat te magad - is útálod. Mellyre *Ásztiáges*: Honnan gondolog azt, úgy mond? Felele *Czirus*: Innen, hogy minekutánna kezedben fogtad a' kenyeret, kezedet meg - nem tórlód, de ha az étkek között valamellyikhez nyúltál, mindgyárt tórlód a' kezedet az asztal kezfkenőhez, és úgy tetszik, mint ha ugyan bozfzonkodnál magad - is azon, hogy azoknak motskaikkal el tólt a' kezed. Mellyre *Ásztiáges* monda: Nohát édes Fiam! ha azzal tartod, egyél húst valamennyi kell, hogy nagyot nőhefs addig, míg innen tőlem haza mégy. Azonban rakott ő eleibe fok mindenféle szelid és vad állatoknak húfait. A' húsnak fokaságát pedig látván *Czirus* monda

*Asztia*gesnek: Mind ezeket tehát úgy adod é énkelem, hogy ezekkel tet-
szésem szerént élhessek? Igen is, úgy-
mond, úgy adom édes Fiam! Ekkor
Czirus vévén a' húsokat, el-osztogat-
ta azoknak, a' kik szolgáltanak az ő
Nagy Attyok körül, egyiknek így szol-
ván: Ezt én tenéked azért adom mert
engemet jó szívvvel tanítasz lovagol-
ni; másíknak ísmét: fogd te is ezt,
úgymond, a' ki dárdát adott én-
kem, mert most nintsen egyebem;
harmadiknak pedig: ne sze barátom,
miat hogy hűségesen szolgálod a' Nagy
Atyámat; negyediknek viszont: ez
légyen tiéd, mivel az édes Asyámnak
meg-adod a' tiszteletet, és így tsele-
kedék, míg az eleibe tétetett húsokat
mind egy darabig ki osztá. Melly tse-
lekedetét *Czirus*nak el-nézvén *Asztia*-
ges, végezetre monda: Hát 'Sákásnak
az én pohárnokomnak, ki én előttem

leg nagyobb betsületben vagon, semmit sem adiz-é? Ez a' 'Sakás pedig mind igen szép ember vala, mind igen fő hívatalt yifele az Udvarnal, met a' kiknek dolgok vólt a' Királya, azokat ő vitte-bé, a' kiknek pedig bé-meneteleket helytelennek ítélte, azokat onnan el-igazitotta. Akkor *Czirus*, mint gyermek, semmit nem tudván a' szeméremhez, nagy bátran meg-kérdezé *Asztiagestól*, hogy mi ok-ra nézve betsúlne ő ezt az embert olly igen? Mellyre *Asztiages* monda tréfából: Hát nem látod Fiam! mitsoda takarofau és tisztefégesen vifeli magát a' bor töltögetésben? (és valóssággal az ide való Királyoknak pohárnokjaik, igen tsinfa-is szokták tölteni a' bort; a' poharat három uj-jokkal fogván, mintegy vontatva nyújtják, és úgy adják oda, hogy azt mentől könnyebben, és alkalmatofab-

ban vehesse - el az ember) Ekkor *Czirus* : Parantsold hát, úgymond, édes Nagy Atyám! 'Sákusnak, hogy adjon ide énnékem egy poharat, hogy én - is a' te számodra rendesen megtöltvén azt, te előtted, ha lehet, kedvet talállyak. Parantsolván azért *Asztjages* 'Sákusnak, hogy töltsé kedvét önéki, el - vévé a' poharat *Czirus*, és először szintén olly szépen meg - öblítette azt, valamint látta a' Pohárnoktól, azután pedig igen valódi, és szemérmes tekintettel kínálta *Asztjagest* a' pohárral, melly tselekedetével mind őtet, mind édes Anyját felettébb meg katzagtatta. Maga - is *Czirus* a' mint mondják, el - mosolyodott, és Nagy Attyához ugordván, s' azt meg - tsókolván, ekképpen szólott : Oda vagy 'Saka! el - vészem a' kenyeredet, mert mind az, hogy szebben töltöm - meg náladnál a' poharat, mind pedig hogy elő-

előre nem koftolom - meg a' bort, a'
mint te szoktad. Ezt pedig azért mon-
dotta, mivel a' Királyok' Pohárnok-
jaik, midőn a' poharat nyújtyák, el-
elsőben meritenek abból egy másik po-
hárkával, és bal tenyerekre töltvén,
azt fel - szúrtsólik, hogy ha szintén
mérget töltenének is abban tzeljokat
el. ne ériék, hanem magoknak váljon
vesedelmekre. Ezek után monda tré-
fából *Czirusnak Asziáges*: Mi hát az o-
ka Fiam! hogy a' melly borral en-
gem' kináltál, azt elébb meg-nem-ko-
stoltad, holott egyebekben minden mó-
don követted 'Sákást? Mert bizony,
úgymond, féltém, hogy valami méreg
talál lenni a' pohárban, mint szüle-
téfednek napján - is mikor meg - ven-
dégeléd a' te barátidat, bizonyosan
ki - tanúltam, hogy merget töltött ő
a' ti poháraitokba. Mellyre monda
Aszeiáges: Honnan vetted ezt észre

édes Fiam? Felele *Czirus*: Láttam, hogy mind elmétek, mind testetek igen hibázott, mert olyan dolgokat műveltetek a' mellyeket nekünk, gyermekeknek sem engedőtek tselekedni. Illyenek voltak már ezek, hogy: azon egy időben mindnyájan kiábáltatok, és egyik sem értette közülletek a' másik beszédjét; a' ti éneklétek is csupa nevettség volt, és ám-bár, mikor valamelyik közülletek énekel, reá nem halgattatok még is esküvéssel fejeztétek, hogy az felette igen szépen énekel. Azután ki ki közülletek ditsekedvén a' maga erejével, fel-költetek az aztaltól, hogy tántzolnátok, de nem hogy nóta szerint, (taktusra) tántzolhattatok volna, hanem még egyenes állást sem tehattetek, és mindnyájan el-felejtkeztek magatokról; te arról hogy Király vagy ők pedig, hogy tené-

ked

ked Jobbágyid. Én - is ekkor tanultam meg leg - először , miből áll az egyenlő beszédbéli szabadság , mert ti közöttetek ugyan soha halgatás nem vólt. Monda ísmét *Asztiáges* : Hát a' te édes Atyád , Fiam , ha íszik , nem részegszik é - meg ? Nem bizony , úgy - mond. Miképpen él tehát a' borral ? Felele *Czirus* : úgy , hogy még el - nem múlik egészen a' szomjúsága mikor már békét hágy az itálnak , nem - is szenved egyéb bajt ennél a' kevés szomjúságnál , mert nem ' *Sákás* töltögeti ám az ő poharát. Az ő Anyja pedig monda nékie : Ugyan Fiam ! miért vagy ennek a' ' *Sákás* - nak olly igen ellene ? Mellyre ő felelvén , monda : Bizony gyűlölöm őtet , mert sokszor , mikor a' Nagy Atyámat akarnám látogatni , ez a' fertelmes ember engemet bé - nem - bortsát ; hanem kérlek édes Nagy Atyám ! csak harmad napig engedd meg hogy én

uralkodhassam ő rajta. Kérdezvén pedig *Asztiaés*, hogy miből fogna állani ez az ő uralkodása? Felele néki *Czirus*: Az ajtóra állanék, a' miképpen ő szokott, és mikor bé-akarna jóni ebédre, azt mondanám, hogy még lehetetlen ebédhez ülni, mert a' Királynak valami emberekkel nagyon dolga; ismét mikor vatsorára jőne, azt mondanám, hogy mosódik a' Király, és ha csak ugyan jobban sűrgetné őtet az éhség, ezzel vetném el, hogy a' Király a' Dámákkal van; e' szerént mind addig tartoztatnám őtet, míg ő tartoztatott engemet, hogy te hozzád bé-ne jöhetne: Illyetén vigasztós beszédekkel múltatta őket *Czirus* vatsora felett. Nappal pedig ha észre vette, hogy valami kívánatik vagy az ő Nagy Attyának, vagy az ő édes Anya' Testvér Öttsének,

nek, (a) ugyan munka vólt őtet meg-
előzni annak telyefítésében, mert ab-
ban vólt neki leg-főbb öröme, ha a-
zoknak valami szolgálattokra lehetett.
Továbbá *Mandanát*, midőn már készül-
ne, hogy vissza menne a' maga Fér-
jéhez, kéré *Asztiáges*, hogy *Czirust*
hagyná ő nála. Mellyre ő azt felelé,
hogy édes Attyának mindenekben ki-
válná ugyan kedvét tölteni, de úgy
véli, hogy a' gyermeket, akarattya
ellen, nehéz vólna ott marasztani.
Ezokáért *Asztiáges* körül vévén *Czirust*,
monda neki: Nő Fiam! ha itt ma-
radsz én nálam, először-is azt igérem,
hogy 'Sakás néked semmit sem fog
parantsolni, hanem te rajtad áll, hogy
bé jöhetsz én hozzám, valamikor a-

karfz

[a] Ez a' mint oda alább ki-tetfzik, *Czi-
akszares* vólt, a' ki a' maga Attyának
Asztiágesnek halála után Médiai Király lett,
és a' Szent Irásban, a' mint némelleyek
tartyák *Dárius Medusnak* neveztetik.

akarasz és mentől gyakrabban jószász látogatásomra, annál kedvesebb dolgot tselekszel előttem. Más az, hogy járhatasz az én paripámon, és egyéb lovaimon - is, valamelyeken tenéked tetszeni fog, és mikor ki - mégy lovasolni, ki viheted magaddal, a' kiket akarasz. Továbbá a' vatsorában, azt a' módot tarthatod, a' mellyet te legmértékletesebbnek itélsz. Ezenkívül, a' melly vadak most az én vadas kertemben vagynak, mind azokat tenéked ajándékozom, sőt még azokon kívül más mindenféle vadakat - is őszve - szerzek számodra, a' mellyeket te, midőn a' sebess nyargalást fogod tanulni, kergethess, és valamint szintén az idősebb emberek, nyíllal és hajító dárdával lövöldözhesz. Gyermekeket - is adok te melléd játszó társul, egyebet - is, ha meg - mondod, valami kívánsz, mindeat meg - fogsz nyerni éa

rőlem. E' befzédéket minekutánna elvégezte volna *Asztiáges*, meg - kérdé *Czarust* az ő Anyja, hogy meg - akarna - é maradni, vagy nem? Mellyre ő minden gondolkozás nélkül hirtelen azt felelte, hogy örömelebb meg - marad. Ennek ifmét okát kérdezvén tőle az ő Anyja, felele: Mert othon, édes Anyám! engemet az én pajtálim, mind a' nyilakkal, mind a' hajtó dár dákkal való lövöldözésben leg - főbb - nek tartanak, a' mint hogy valóság gal - is a' vagyok; de itt, jól tudom, hogy a' kik velem egy idősek, jobban tudnak a' lovagláshoz, mint én, melly - is énnékem, el - hidd, igen nehezen esik: de ha engemet itt hagyysz, és én meg - tanulom itt a' lovaglást, úgy gondolom, hogy ha a' *Persák* között léfzek, ott ugyan azokat a' tanultt gyalogokat - is könnyen felyül haladom, itt pedig, mikor a' *Medusokhoz* víz -

fza jövők, a' fő lovasok között is legderekasabb lovagló léfzek, és ha kívántatik, az én Nagy Atyámat, a' hadakozásban segitem. Ekkor monda az ő Anyja: Hát a' törvényt, Fiam, hogy tanúlod itt, hiszem othon vagynak a' Tanítóid? Mellyre ő: már azt is jól tudom, úgymond. Monda ismét *Mandana*: Mivel bizonyítanád ezt meg? Felele *Czirus*: Ezzel, hogy engemet az én Tanítóm, a' mások perlekedésekben - is Birául rendelt, úgymint a' ki már a' törvényt tökéletesen tudom, jóllehet egyszer verést - is kaptam helytelen ítélet tételemért. A' dolog pedig így esett: Egy nagy gyermek, a' kinek kitsiny dolmánya volt, 'más kisebb gyermeket, kinek nagy dolmánya volt, erővel le - verkeztetett, és a' magáét arra adta, azért pedig magára vette. Kiknek én törvényt tévén, erre hátároztam a' dolgot, hogy
tsak

csak tartsa meg mindenik azt, a' mellyik jobban a' testhez áll. Ezért engemet meg - vere a' Tanító, azt mondván, hogy akkor kellene nékem ilyen ítéletet tennem, mikor ebben rendeltetném Birául hogy kinek testéhez mellyik dolmány illendőbb; de mikor az a' kérdés, hogy kié légyen a' dolmány, azt kell meg - vizgálni, hogy mellyik bir valamit igaz jussal, az - é inkább a' ki mástól erőszakosan elvette, vagy a' ki csinálta, vagy meg adta az árrát? Végtére ezt - is mondotta, hogy az az igazság, a' melly a' törvény szerént vagyon törvénytelenység pedig erőszakosság; ezért - is azt parantsolta, hogy a' ki Birói tisztséget vifel, a' törvény szerént itéllyen. Es ekképen mondhatom, tenéked, édes Anyám! hogy immár derekasan tudom, minden dolgokban mi légyen az igazság; ha pedig még valaminek hijával vólnék, meg-

TANIT

tanit engemet arra az én Nagy Atyám. Ugy de Fiam! monda őnéki *Mondána*: Nem azok a' törvények vagynak itt, a' mellyek a' *Persáknál*, mert *Asztidges* magát minden *Médusoknak* leg-főbb urává tette, a' *Persák* pedig igazságnak azt tartják, hogy mindnyájan egy forma tehetséggel birjanak. Ennek felette a' te édes Atyád, a' mit az Ország el-végez, hogy kell tselekedni, tsak azt tselekefzi, még pedig úgy hogy először is maga mutat példát másoknak, a' jövedelemet - is az Ország' rendelése szerént vélzi és abban az ő mértéke, nem a' maga kívánsága, hanem a' törvény. Magadra vigyázz azért, mert bizony az édes Atyád igen meg-kinoz, ha a' Nagy Atyádtól a' Királyság helyett a' szabad uralkodást (a) tanulod-meg,

és

---

[a] Mitsoda különbség legyen e' kettő között,

és azzal jöszsz haza, a' mit e' magával hoz, hogy tudni-illik az Uralkodónak mindenben több legyen mint mind őszve minden embereknek, a' kik az ő birodalmában vagynak. Mellyre felele *Czirus*: Úgyde hiszem *Asztia*ges inkább arra tanította az embert, hogy kevéssel, mintsem hogy sokkal bírjon. Avagy nem látod-é mint megtanította a' *Médusokat* - is arra, hogy azoknak kedvesebb rehettségek legyen, mint sem ő néki? És így ne féllj attól, hogy a' te Atyád engemet, vagy egyebet-is akárkit a' mások felett való

D

bő-

---

zött, megmondja az Auktor másutt, [*Memor Socr. IV: 6, 12.*] a' *Sokrates*' értelme szerént, a' ki, úgymond, azt tartotta, hogy a' Királyság önként engedelmeskedőknek, az Ország törvényt szerént való igazgatása; a' Tirannuság pedig, vagy szabad Uralkodás az, mikor a' Fejedelem, nem törvény, hanem szabad akarattya szerént igazgat, és a' nép csak kényszerből enged.

bövölködésre tanítottson, és ilyen tudománnyal botsáíson haza. Többet is eleget beszélt Czirus effélet; végezetre vízfíza ment az ő Anyya, ő pedig meg-maradván, *Asztíages*nél neveltetett, holott-is kevés idő múlva a' maga idejebéli gyermekeknek közikbe egyeledvén, azokkal meg-barátkozott. Hasonlóképpen ezeknek Szűláiket-is, el-menvén ő hozzájuk, és tselekedetei által nyilván meg-mutatván azt, hogy az ő Fiaikat igen szereti, nem sokára úgy le-kötelezte az ő magához való szíves indulatra, hogy azok, ha valami Instántziájok vólt a' Királyhoz, tsak Czirust kérték az ő gyelmekkeik által, hogy vigye véghez azt ő nékik. Czirus pedig, valamit kérték ő tőle a' gyermekek, mint hogy igen emberséges és betsületet szerető vólt, mindenek felett azon igyekezett, hogy azt véghez vihesse; *Asztíages*.

tiages - is femmit meg - nem tagadott ő tőle, a' mivel kedvét tehetta. Mert midőn betek vólt *Asztiages*, soha őtet el - nem hagyta, sem a' sírástól meg - nem szünt, és mindenek látták, melly igen féltette a' haláltól az ő Nagy Attyát. Éjtzaka is ha valamit kért *Asztiages*, leg - elsőben *Czirus* hallotta azt meg, és mindeneknél serényebben fel - ugrott, hogy szolgálna ő néki, valamivel kedvét tölthette, úgy hogy már *Asztiages* - is magához egéizen le - kötelezte. Továbbá *Czirus* igen befédes gyermek vólt, mellynek talám oka vólt mind a' neveltetés, mivel hogy mindenkor meg - parantsolta ő néki a' Tanító, hogy számos adjon, és másoktól - is számos végyen, mit, miért tselekedtek? mikor azoknak törvényt szolgáltatott; mind pedig az, hogy a' tanulást igen szerette, ezért - is a' kikkel együtt vólt, azok-

tól fokot kérdezőskedett, hogy miképpen legyen ez vagy amaz dolog; másoknak kérdéseikre pedig, febeselméje lévén, hamar meg-felet, és mind ezek által igen beszédefsé lett. De valamiképpen az Ifjakban, a' kik idejek-felett meg-nyúlnak, csak ugyan láttatik valami gyermeki tulajdonság, a' melly ki-mutatja, hogy meg kevés az ő esztendejeknek száma: úgy a' Czirus bőv beszédjéből nem a' rendkívül való bátorság, hanem az egyűség, és a' szeretetre való hajlandóság tetfzett-ki; ezért-is fokkal inkább kívánta az ember a' Czirus beszédjeit hallani, mint sem halgatását szemlélni. A' mint pedig az idő ötet nődögelésével együtt a' fel-serdült Ifjúi állapothoz közelebb közelebb vitte, a' szerént ő-is mindenkor rövidebb 's tsendesebb beszédekkel élt, és olly szemérmetségé lett, hogy ha

midőn

midőn nálánál idősbb emberek közzé kellett ő néki menni, azonnal el-tűzefedett az ortzája; sőt abban a' természetben - is alább hagyott, melly szerint annak előtte az eb kölyök' módjára, minden emberre, hízelkedve mintegy reá szokott vala ugrálni. Es ekképpen tsendesebb természetű lett ugyan, de a' mellétt a' tárfalkodásban magát igen kedveltető. Ugyan - is a' melly testnek gyakorlásaiban szoktak néha egymással viaskodni az egyforma idejűek, azok közzül ő nem az olyanokba hívta - ki magának bajnokul az ő tárfait, a' mellyekben tudta, hogy őket fellyúl fogná haladni, hanem a' mellyekben bizonyosan tudta, hogy ő azoknál alább való, ezzel kötvén beléjek, hogy ő ezt vagy amazt ő náloknál ditséretefebben véghez viszi. Még a' lovat meg - sem tudta jó formán űlni, mikor abba mert

fogni, hogy ló hátról, nyíllal vagy dárdával tzelt lövöldözzön, melly játékban meg-győzöttetvén, maga katzagta magát leg jobban. És mivel, midőn őtet meg-győzték, nem szaladt el a' viaskedó helyről, hogy újra elő ne venné azon gyakoroltatásnak nemét, a' mellybe belé vesztett, hanem annál inkább rajta vólt, hogy ismét más próbát tégyen, kevés idő múlva a' lovaglásban egyenlővé lett a' maga idejebéli Ifjakkal, úgy hogy azokkal mindenütt el-érkezett, kevés idő múlva meg-is haladta őket, mint hogy a' nyargalódzást felettébb kedvellette. A' kertben lévő vadakat-is szüntelen űzvéén, lövöldözvéén, és öldösvén, nem sokára úgy el-fogyatta, hogy többet immár *Isztidés* sem tudott honnan szerezni az ő számára. Czirus pedig látván, hogy melly igen igyekeznék abban a' Király, még sem me-

het-

hetne reá, gyakorta ekképpen szólott ő néki: Mi szükség édes Nagy Atyám! magadnak bajt csinálni a' Vadak' keresésével? hiszem, ha engemet ezzel az édes Anyám' Testvér Öttsével (a' te Fiaddal) vadászni kibotsátasz, valahány vadat fogok látni, úgy tartom, mintha te nevelted volna azt az én számomra. De jóllehet *Czirus* igen nagyon kívánczozott néha vadászatra ki-menni, még sem sürgette ezentúl olly gyakran *Ásztiágest*, mint gyermek korában szokta vólt, hanem sokkal inkább tartózkodott már az ő hozzá való bé-menetelben. Hajdon panaszolkodott 'Sákásra, hogy őtet bé-nem erefztette mindenkor a' Királyhoz; de már midőn bé-akart menni, maga magának 'Sákássává lett, az az, a' melly okkal 'Sákás tartóztatva vólt őtet ez előtt, már ugyan azokat maga terjesztette magának sze-

me cleibe Mert már meg - választotta az időt, a' mellyben bé - mégyen a' Királyhoz , és azon kérte 'Sákást - is, hogy mondaná - meg néki, ha nem léfzen - é terhére a' Királynak? úgy hogy immár 'Sakas - is felettébb kedvelte őtet, valamint egyebek - is nindnyáján. *Aztiáges* pedig látván hogy ő igen kívánná a' mezei vadászatot, kiküldötte őtet a' maga Fiaival együtt, küldött ő véle egynehány nálánál idősebb lovas embereket - is, a' kik vigyaznának reá, hogy valami veszedelmes helyekre ne menne, és őriznék őtet, ha valamelly dühös fenevad vetődnék reá. *Czirus*-is meg kérdezte azoktól, a' kik ő véle vóltanak, hogy mitsodás vadakhoz nem kell közel járni, és ismét mitsodáfokat lehet bátran kergetni. Azok pedig azt felelték, hogy a' medvéhez, oroszlánhóz, vad kanhoz és a' párdutzhoz nem jó igen

közel menni, mert ezek már fok vadáznak végére járttak; de a' szarvasok, ketskék, juhok, és vad szamarak nem bántják az embert. Továbbá ezt - is mondották önéki, hogy a' merdek helyektől szintén úgy kell őrizkedni, mint a' fene vadaktól, mert fokan már, az efféle helyeken vigyázatlanok lévén, lovaftól együtt nyakra főre rohantak. Ezeket *Cairus* igen nagy figyelmetességgel halgatta, de azonban imé fel - ugrék ő előtte egy szarvas, ő pedig el-felejtkezvén azokról a' mellyeket éppen abban a' nyomban beszéllettek ő néki, utánna rugaszkodott, és semmire egyébre nem nézett, hanem csak a' szarvasra, hogy merre szaladna az; ekkor egy ugrásban térdre le - esett alatta a' ló, és kistsinyben múlt - el, hogy őtet-is lenem vetette. Csak ugyan nagy nehézen meg-kapaszkodott, a' ló-is fel költ

alatta, és mihelyt a' tér földre ki-jutott, azonnal egy hajító dárdával el-ejtette a' gyönyörű nagy szarvaft. Ezen ő igen meg-örült, de az ő mellé rendeltetett Test-őrök keményen megdorgálák őtet, és eleiben terjesztvén, minémű veszedelemre vetette magát, azzal fenyegették, hogy a' Királynak bé-mondják. *Czirus* le-szállott a' lóról, és a' kemény beszédekre felettébb meg-szomorodott. De az alatt kiáltást halván, hirtelen ismét fel-ugrott a' lóra, olyan formán mint ha magán kívül lett volna, és látván, hogy egy vad kan egyenesen ő reá tart, szemközben néki nyargala, a' nyilat megvoná, és a' vad kannak szerentséfen a' homlokába lővén, el-ejté azt. Ekkor pirogatni kezdé őtet az ő Battyais, látván a' nagy vakmerőséget ő benne, de *Czirus* a' dorgálás közben is csak azon esdeklelt őnéki, hogy a'

melly

melly vadakat lótt, engedné azokat haza vinni a' nagy Attyának. Mellyre az ő Báttya: Mit gondolfz, úgymond, hízfem ha meg-tudja hogy te is vadat űztél, nem tsak téged, hanem engem - is meg - pirongat, hogy miért engedtem - meg tenéked. *Czirus* pedig monda: Ha tetfzik nem bánom, ha meg - korbátsol - is, tsak hogy én ad-haffam oda azokat ő néki, sőt te - is úgy bánny velem, valamint akarod, tsak ebben tóltsd kedvemet. Végetre azért monda őnéki a' Báttya *Cziakfzures*: Lásd, tselekedd a' mit akarfz, külömben - is a' mitsoda nagy szabad-ságban élfz, úgy látfzik, mint ha Királyunk vólnál. Ekképpen azért, mi-helyt haza ment *Czirus*, azonnal bévitette az ő Nagy Attya, eleibe a' vadakat, és midőn által-adta vólna azokat őnéki, monda: Én vadáfstam ezeket a' te számodra. A' nyilat pe-dig

dig és a' hajító dárdát nem mütarta-
 meg ő nékie, hanem azon véreffen
 mindeniket olyan helyre tette, a' hol
 gondolta, hogy azokat meg-fogja lát-
 ni a' Király. Mellyeket látván *Asziágés*,
 monda *Czirus*nak : Én ugymond Fiam!
 kedvesen vétzem a' te ajándékokat, de
 egyikre sem szorúltam úgy reá, hogy
 teneked azért életedet kockára kell
 vala tenned. Ha azért néked, úgy-
 mond *Czirus*, nintsen ezekre szűklé-
 ged, engedd-meg édes Nagy Atyám,
 hadd olzszam-el az en pajtásim kö-
 zött. *Asziágés* pedig monda : Olz-
 togasd Fiam a' kiknek akarod, és e-
 gyéb étkekből-is adj nékik a' men-
 dyt akasz. Vévén azért ezeket *Czi-
 rus*, a' gyermekek között, el-olzto-
 gatá, és egyszersmind monda nékik :
 Ugyan édes pajtásim! nagy hiában
 valóságban mentünk-el, mikor a'
 kertben lévő vadakat lövöldöztük,
 hi-

hifzem tsak olyan az, mint ha valaki a' meg-kötözött állatokat vadáfszná. Mert egy az, hogy igen szúk helyre szorították vólt őket, másfik pedig, hogy hitványok rühösek, és rész szerént fán-ták, rész szerént egyéb tagaikban tson-kák vóltanak. De a' hegyeken és mező-ken lévő vadak óh be szépek! be na-gyok! és mitsoda kővérek! A' szarva-
lok, mint a' madarak szoktak repdes-
ni, ugy ugrándoztak az ég felé; a' vad-
kanok pedig, mint az erős vitézek
felől mondják, akképpen jöttek szem-
közbe ream, és minthogy igen szé-
les állatok, el-hibázni - is lehetetlen
vóit őket. Bizony ezek, úgy tetfzik
nékem, dögöive - is szebbek, mint a-
mazok elevenen, a' mellyek kőfal-
lal vagynak körül vévé. De e' már
a' kérdés, hogy hát titeket a' ti Szű-
léitek ki-botsátanának - é vadászni?
Mellyre mondának a' gyermekek: Igen

könnyen, ha parantsolná *Asziáges*.
 Mondá ismét *Czirus*: Ki-ementené meg
 azért azt ti közületek *Asziáges*nek?
 Felelének ők: Kitsoda, ha csak te
 nem? mert te mindenre leg jobban reá
 veheted a' Királyt, Mellyre *Czirus*:
 Bizony, úgymond, nem tudom én
 kitsoda emberré lettem, mert hiszem,
 kisdéd gyermek koromban, úgy tet-
 szett, hogy én voltam a' leg-beszéde-
 febb, de már most szólni sem tudok
 a' nagy Atyám előtt, nézni sem me-
 rek reá, és félek, hogy ha ez a' szo-
 kás bennem meg rögzik, egészen el-
 restülök, és néki fogok butúlni. A'
 gyermekek ismét mondának: Rólsz
 hir ám a' nekünk, ha te a' mi dol-
 gainkan - is semmit nem tehetisz, és
 ha helyetted máshoz kell álljamod-
 nunk. Melly beszédeket midőn hallá-
 na *Czirus*, igen meg-illetődött, nem
 szollott senkinek, el-ment onnan,

magát néki bátorította, és előre el-gondolván, mimódon terjeszthetné leg-kedvesebb beszédekkel az ő Nagy Attya' eleibe mind a' maga kíván-ságát, mind az ő pajtásít, egyene-sen mert a' Királyhoz, kinek-is mon-da: Ugyan édes Nagy Atyám! ha valamellyik a' te szolgálid között el-szökne, és te ismét kezudbe kerit-hetnéd azt, miképpen bánnál vele? fe-lele *Asztiáges*: Tsak úgy hogy meg-kötöztetném, és dolgoztatnám. Ismét kérdezé *Czirus*: hát ha maga jó szán-tából visszja jőne, mit tselekednél? Mellyre *Asztiáges*: Meg-korbátsoltat-nám, úgymond, hogy többé ne mi-velné azt, és ezután ismét szolgálai hi-vatallyába állitanám, mint vólt annak-előtte. Nohát, monda *Czirus*, tsak készüilly hozzá hogy egeemet-is meg-korbatsolly, mert én-is azon tanáts-kozom, hogy szökhessem-el az én paj-

pajtáimmal vadászni Felele néki *Asztia-ges*: Igen jól tselekedted, hogy előre meg-mondád szándéko-dat, most azért meg-parantsolom tenéked hogy az udvarból ki-ne meny, mert ugyan szép dolog volna ám, ha csak egynéhány darabb vad hülért fosztanám-meg a' Leányomat a' maga gyermekétől. Ezeket halván *Czirus*, engedelmeskedett ugyan, és othon maradt, de mindenkor szomorú és durva ábrázattal vólt, idejét csak halgatással töltvén. *Asztia-ges* azért midőn észre vette vólna, hogy *Czirus* felette igen szomorkodnék, akarván kedvét keresni, vadászatra ki-vivé őtet, és őszve-gyűjtvén mind az ő gyermek pajtáit, mind pedig sok lovas és gyalog hajtókat, min ek után na olyan helyre 'hajtatta vólna a' vadakat, a' hol szabadon nyargalódzhattak a' lovak, nagy vadászatot indita. Maga-

is nagy Királyi pompával el-menvén oda, meg-parantsolá, hogy senki ad-dig egyet se lõne, míg bé-nem-telnék *Czirus* a' vadászattal. De *Czirus* e' ti-lalomnak ellene szegezvén magát, mon-da: Ha azt akarod, édes Nagy A-tyám! hogy én kedvemre vadászszak, enged-meg az én pajtásimnak-is hogy kergetheffék a' vadakat, és viaskod-hassanak azokkal tellyes erejek sze-rént. Fel-szabadította azért õket-is *Asztiages*, és meg-álván egy helyben, nézte miképpen kúszkódtak a' vadak-kal, azokat hogy kergették, lõvöl-dőzték, és egymással miképpen vete-kedtenek. *Czirus*ban is felettébb győ-nyörködött, látván, hogy ó örömé-ben me,-nem-állhatta, hogy ne szól-lyon, hanem mint valamelly jó vérű kólyók, nagy fel-szóval kiáltott, a' mikor közelgetett a' vadhoz, kit kit a' maga pajtái között neve íze-

rént szolítván. Mindenek felett örve-
dezett *Asztages*, mikor látta, hogy
Czirus némellyiket nevette, másikat
meg-ditsérte, még pedig olly okosan,
hogy senkinek sem az irigységre, sem
a' gyűlölségre okot nem szolgáltatott.
Végezetre midőn már elegendő va-
dakot le-lövöldöztek volna, az egész
néppel együtt haza ment *Asztages*.
Egyéb aránt, úgy meg-teszett őnéki
az akkor tett vadászhat, hogy máskor-
is, valamikor lehetséges vólt néki,
ki-ment *Czirus*sal, és mind fok más
szolgáit, mind a' gyermekeket a' *Czirus*
kedvéért ki-vitte. *Czirus* azért ott
való életének leg-nagyobb részét úgy
töltötte-el, hogy mindeneknek szer-
zett valami mulatságot, jól-is tett va-
lamelly részben mindenkkel, és sen-
kinek nem okozott kárt. Történt pe-
dig egykor az ő életének mintegy ti-
zenötödik, vagy tizenhatodik eszten-
de-

dejében , hogy az Affiriai Király' Fia, ki - is szintén akkor akart meg - házasodni , (a) igen meg kívánta a' vadászatot. Hallván pedig , hogy igen

E 2 fok

[a] Az első Affiriai Birodalom , melyet *Nimród* fundált a' teremtés után ezer nyóltz száz efsztendökkal , minekutánna mintegy másfél ezer efsztendeig tartott volna , az utolsó Király' *Sardanapaius'* halála után , az akkori Királyi Tifztartók' prédájává lett , a' kik azt hármán egymás között így ofsztották-el: *Arbaktus* , a' ki a' Király ellen való párt - ütésnek indítója vólt , lett Médiái Királyá ; *Belefis*nek adódott Babilonia ; *Tiglatpilesárnak* pedig Ninivé. Már a' melly Affiriufok felöl befszéli itt *Kzenofon* , azok nem a' Ninivébéli , hanem a' Babiloniai Affiriufok vóltak ; mert a' Ninivébéli Affiriufok Birodalmát már annakelőtte a' Médufok es Babilonufok el-töröltték , azoknak Királyokat *Sarakus* meg-ölvén , és Ninivé Várofsáris a' földig le-rontván , a' mint az Isten meg-jövendölte vólt *Nahum* és *Sofoniás* Proféták által. Az Affiriufok' Királya tehát a' kiról itt emlékezik *Kzenofon* , vólt *Nahugodonozor* , a' Babiloniai Király, annak Fia , *Lvilmerodák* , ki - is szintén ak-

fok vadak vagynak ott , a' hol a' magok , 's a' *Médiabéliek* határok öszve megyen, (mint hogy a' közöttök való háborgás miatt, régen nem vadászták) oda kívánt vadászatra, ki-menni. Hogy pedig bátorságosan vadászhatna, fok lovas, és paifos gyalogkatonákat vett maga mellé, a' kik önéki az erdős helyekről ki-hajtanák a' vadat a' sík-mezőre. És ilyen készülettel el-jutván a' helyre, a' hol vóltanak az ő Várai, és Strásái, (ezek pedig vóltanak az ő Országának határiban) ottan vatsorált olly feltételel, hogy más nap' reggel hozzá, fogjon a' vadászathoz. Azon nap' pedig éppen alkonyodtakor jöve a' Városból egy gyalogokból, és lovakból álló sereg, hogy az akkori vár-

---

akkor akarta feleségül venni *Nitokrist*, a' mint hogy ösztán el-is vette, és úgy tartatik, hogy ebből a' házasságból származott *Bastasz* Király.

várban lévő Strásákat fel-váltaná, mellyet látván a' Király' Fia, úgy ítélte, hogy elég nagy vólna immár az ő tábora, mint' hogy két Stráfa fereg együtt van, és maga-is fok lovas 's gyalog népet hozott magával. Azt végezte azért, hogy semmi sem lesz jobb, mint a' *Médusok'* földéről prédát hajtani, mivel így az ő vadászattya-is híresebb 's nevezetesebb léfzen, az áldozatra való barmai-is igen meg-fokafodnak. Illyen feltétellel, jó reggel útnak indúlt a' maga táborával, és a' gyalogságot mind egy csoportban a' határ' szélben hagyván, maga a' lovasokkal, a' *Médusok*nak ott körül belől lévő váraikra ment, és ugyan azon feregek leg-nemesebb és legnagyobb részével azokat meg-szállotta, hogy így a' Várakban fekvő Stráfa-feregek az ő prédára mentt katonáira ki-rohannának; más részét pedig el-kül-

dőzte feregenként hogy a' tartományt , egyik egy, másik más helyen puszttaná , ezt-is meg-parantsólván nékiek , hogy ki ki , mihelyt valami prédára találna , azonnal foglalná-el azt , és vinné oda ő hozzá. Ezek azért ekképpen tselekedének. Azonban hirül vitetvén *Asztia*gesnek , hogy az ő Országába béütött az ellenség , mind ő maga a' körülötte lévő néppel hirtelen a' határhoz ment , mind az ő Fia , *Cziakszares* , a' véle lévő lovas fereggel , és egyebeknek - is meg-parantsolá , hogy mindenfelől jönének segítségre. Látván azért , hogy a' fok *Affiriusok* rendel egy tsoportban , állanak , és hogy az ő lovas népek-is helyéből ki-nem mozdúl , meg-állapodának magok-is a' *Médusok*. *Czirus*-is midőn szemlélné , hogy egyebek feregenként mennének segítségre , maga - is ki - ment , ekkor öltöz.

tőzvén leg-előszőr a' maga fegyvereibe, még pedig olly nagy kívánsággal, mint ha ugyan azt vélte volna, hogy soha többé azokat magára nem veheti; mert azon fegyveri kézszület, melyet ő hozzá tsináltatott a' Nagy Attya, mind igen szép vólt, mind pedig jól a' testéhez állott, és ekképpen ló-háton oda nyargala ő hozzá. *Asztiages* pedig mikor meg-látta őtet, el-tsudálkozáék belé, hogy vallyon kitsoda parantsolattyából ment oda, de tsak ugyan meg-marasztotta magánál. *Czirus* azért meg-látván a' vélek szemközben álló lovasságot, kérdezé a' Nagy Attyától, ha ellenség .é az, a' melly amott tsendefen egy helyben áil? melyet midőn bizonyittana *Asztiages*, kérdezé ismét ő tőle *Czirus*: hát azok, úgymond, a' kik amott nyargalódnak a' mezőn? felele ő: hasonlóképpen azok-is az ellenség'

részéről valók. Ekkor monda *Czirus*:
 Bóldog ISTEN! mitsoda dolog te-
 hát az, hogy ezek a' femmire való em-
 berek, a' kik illy hitván lovatskákön
 nyargalódnak itten előttünk, prédál-
 lyák a' mi javainkat? nem kellene-é
 egynehánynak közzúlünk rajtok men-
 ni? Mellyre *Asztiages*: úgy de édes
 Fiam! úgymond, nem látod - é melly
 nagy lovas sereg áll amott rendben?
 ha mi ezeket bántjuk, majd amazok
 nekünk hátúl kerülnek, és el-állják
 az útunkat, mi pedig vélek nem bi-
 runk, mint hogy még nints jelen ele-
 gedendő erőnk. Ismét monda *Czirus*:
 de ha te, minekutánna el-érkeznek,
 a' kik fegetttségünkre fognak jöni, a-
 zokkal együtt itt maradsz, majd ez az
 előttünk álló lovas sereg helyéből ki-
 nem-mér mozdúlni, ezek a' pufztitók
 pedig midőn láttyák, hogy egynehá-
 nyan a' miéink rajtok mennek, azon-
 nal

nal el-eresztik a' prédát. Helyben hagyván e' beszédeket *Asztiazes*, 's tsudálkozván egyszersmind *Czirusnak* mind okofságán, mind előre való vigyázásán, parantsolá az ő Fiának *Cziakszaresnek*, hogy egy sereg lovasfággal menne a' prédálókra. Én pedig, úgymond ha amazok te ellened indulnak, majd oda nyargalok, és azt tselekefzem, hogy ónékiek szükségesképpen mi reánk kelljen vigyázniok. *Cziakszares* azért maga mellé vévén mind a' lovak mind az emberek között a' leg-izmosabbakat, rájok üte a' prédálókra. *Czirus*-is midőn látta volna, hogy ezek indulnának, vélek együtt minden kéfedelem nélkül meg-indult, és sebese nyargalt a' Nép előtt, mintegy Fő Hadi Vezér, úgy hogy megelőzte *Cziakszarest*- is, jóllehet ő - is nyomban követte *Czirus*t, ő tőle sem maradoztanak hátra egyebek. Kiknek

közelgetéseket mihelyt látták a' pufztító *Affiriufok*, azonnal el-eresztvén a' prédát, meg-futamodtak, de a' *Czirus*' katonái az ő üttyokat el-állották, és a' kikkel ugyan szemközbe estek, azokat le-vágták, a' mint ebben őnékiek leg-előszőr-is maga példát mutatott *Czirus*; a' kik pedig másfelé hajolván, ezeket ki-kerülték, azokat űzték, kergették mind addig, miglen el-fogtak egynéhányat a' meg-futamodottak közzül. De valamiképpen a' jó vérű kutya, a' melly mindazonáltal még nem igen próbálta a' vadászatot, maga gondolatlanul néki mégyen a' vad kannak; akképpen vitte *Czirust*-is ekkor, az ő nemes és bátor szíve, úgy hogy csak arra vigyázott, miképpen vágja azt a' kit utól ér, előre pedig éppen nem gondolkozott. Látván tehát az *Affiriufok* az ővéiknek veszedelmeket, meg-indíták

diták ama fűrű csoportban lévő lovas fereget olly reménységgel, hogy majd ha a' *Médusok* láttyák az ő jöveteleket, azonnal meg-szűnnek a' kergetéftől. De *Czirus* azért el-kezdett dolgában fennivel alább nem hagyott, hanem örömében kiáltván a' maga Battyát, továbbtovább üzte, és keményen riasztotta az ellenséget. *Cziakszares* is ugyan nyomban követte őtet, talám a' miatt való szégyenletében, hogy az' ő Attyától, ha *Czirust* el-hagyná, valami szót fogna venni magára; e-
gyebek-is hasonlóképpen követték őtet, mint hogy mikor a' katonák ilyen példát látnak, fokkal nagyobb készséggel üzik az ellenséget, még a' kik egyébaránt nem a' leg-bátrabb szívűek-is. *Asztiages* pedig midőn látta volna, hogy ezek igen vakmerően, és minden előre való gondolkozás nélkül rohannának a' meg-futamodott ellen-

ellenség után, az pedig igen nagy sűrűséggel, és jó hadi rendel menne ő cleikbe, féltvén egyszerfmind a' maga Fiát, és Czirust, hogyha a' jól készült ellenségre olly rendeletlenül találkoznának, valami veszedelem fogna ő rajtok esni, maga - is egyenesen néki hajta az ellenségnek. Az *Affriusok* viszontag látván hogy a' *Médusok* immár helyyeből ki-indultak, meg-állapodának, mivel így gondolkoztak, hogy majd amazok-is, mihelyt közelebb érkeznek ő hozzájok, mintsem a' mennyire jár rend szerént a' nyil, tovább nem mennek. Mert ollyan szokások vólt ezen Nemzetségeknek, hogy mikor leg-közelebb mentek - is egymáshoz, a' nyil' járásán belől nem igen lépték, és onnan lövöldöztenek őszve, úgy hogy az ő tsatájok sokszor fetét estvéig - is eltartott: De most mikor látták volna

az *Affiriusok*, hogy az ővéik ő feléjek nagy feberséggel futnának, és hogy mind a' *Czirus* katonái folytában üznék azokat, mind maga *Asztiages* az ő lovas feregével immár a' nyil járásán belől vólna, ők-is félre tsavarodván, futásra vevék a' dolgot. Ekkor a' *Médusok* együvé adván egész erejeket, az ellenséget üzték, az el-fogattattakat, mind lovat, mind embert egyre vág-
ták, a' kik lovaikról le-húllottak, azokat-is le-apritották, és addig el sem állottak róllok, mig az *Affiriusok*nak a' határ szélben lévő gyalogságokhoz nem jutottak. Itt állapotak osztán - meg, félvén, hogy ha tovább mennének, valamelly, még ezeknél-is számosabb ellenségből álló lesre fognának találkozni. Vifzfa voná azért a' Népet *Asztiages*, egy részről az ő lovas feregével tett győzedelmén való nagy örömmel, más részről pe-
dig

dig nem tudván mit szólna Czirus felől, mivel ugyan látta, hogy ő e' nyereségnek leg-főbb szerző oka, de egyszerűsmind tapasztalt - is benne valami bátorságból származott dühösséget. Mert ekkor-is midőn már mások mentek haza felé, ő egyedül maga, körül nyargalván, nézegette az el este ket, úgy hogy alig vonhatták el onnan, 's nagy nehezen vihették őket *Asztiages* eleibe, a' kiknek erre parantsolattyok vala; főt mikor el-ment-is, ezeket magának jóval-is előtte botosította, látván, hogy a' Király ő reá igen kemény szemeket vetne. És imé ezek a' dolgok történtek ekkor a' *Médusok* között, Czirus pedig valamint a' közönséges beszélgetésekben, úgy az éneklésekben-is mindeneknek szájokban forgott, főt maga-is *Asztiages*, a' ki őtet annak előtte - is betsülte vala, immár egészen álmélkodni kezdett ő

raj-

rajta. *Kámbifés* - is *Czirusnak* Édes Atya meg - értvén ezeket, igen örvendezett, és mivel hallotta, hogy már az ő Fia olly dolgokat mivelne, a' mellyek meg lett emberekre tartoznak, visszfa hivta őtet magához, hogy a' *Persáknál* szokásban lévő Ifjúi gyakoroltatásokon mentől hamarébb esne által. *Czirus* azért az el - menetelre mingyárt meg - határozá magát, hogy úgymond sem az Atyámnak reám nehézsége, sem az Országának ellenem panaszfa ne légyen. *Asziages* - is valóban szükségesnek itélvén, hogy már visszfa küldene *Czirust*, el-botsátá őtet, minekutánna oda ajándékozta néki minden paripát, valamellyeket kívánt, és számára egyéb minden féle drágaságokat - is ölzve rakatott, mint hogy igen szerezte őtet, és nagy reménységgel vólt azért, hogy még jövendőben egy ollyan ember vá-

lik belőle, a' ki alkalmas Ieszfz mind arra, hogy a' maga szövettségeseit segittse, mind arra, hogy a' maga ellenségeit meg-zabolázza. Mikor pedig el-ment Czirus, ki-kiférték őtet ló háton minden esmérősi, a' gyermekek, a' véle egy idős Ifjak, a' meglett emberek, az Óregek, lőt maga *Afsziages*-is, és a' mint mondják, vissza-jövet, senki ő tőlle könyvhullatás nélkül el-nem vált. Czirus-is hasonlóképpen nagy sirással vette vég bútsúját ő tőlők, miyekutánna a' maga pajtásinak sok ajándékokat osztogatott, azokból tudniillik, a' melyeket néki *Afsziages* adott vólt. Utólyára pedig le-vetvén a' maga *Médiai* palástyát-is egy valakinek oda ajándékozta, kétség kívül azért, mivel ahoz az emberhez leg-szívesebb indulattal vólt. De ezek valamelly ajándékokat adott nékik Czirus, mind azokat *Afsziages*hez vitték,

vitték, ő vizfontag utánna küldé *Czirusnak*, *Czirus* pedig vizfza *Médiába Asztiageshez*, illyetén izenettel: ha akarod, ugymond Édes Nagy Atyám! hogy még valaha örömmel, és minden szégyen nélkül tér,ek-meg te hozád, engedd-meg, hogy kinek mit ajándékoztam, birhassa békevel azt; mellyet halván *Asztiages*, akképen tselekedék. Továbbá ha az ő szerelmes és tréfás befzédjéről - is méltó dolog emlékezetet tenni, úgy mondatik, hogy mikor *Czirus* az ő rokonitól meg-vált, azok, a' *Persáknak* még mais fenn lévő szokások szerént meg-tsokolták őtet, és akképen botsátották - el. A' többek között egy *Médus*, igen jeles és betsületes ember, a' ki *Czirusnak* széplégén már régtől-fogva tsudálkozott, midön látta volna, hogy *Czirust* tsókolgarnák az ő rokoni, meg-állapodván addig, mig egyebek el-bü-

tsúztak ő tőle, utólyára oda méne hozzá, és monda: Hát *Czirus*! csak engemet nem esmérsz-é a' te Atyádí-ai között? Mellyre ő monda: ugy de te-is Atyámfia vagy? Felele amaz: Igen-is, hogy a' vagyok. Ez tehát, úgymond *Czirus*, az oka hogy szemedet rám függesztetted, mert úgy tet-szik, hogy gyakran tapasztaltam ezt benned. A' *Médus* pedig monda: Ugy vagyok, mivel mindenkor kívántam volna veled szólni, de, az Iste-nek tudjak, hogy szégyenlettem. Ek-kor *Czirus*: Éppen nem kellett vol-na úgymond, holott Attyafi voltál; és ezen szavait mihelyt ki-mondotta, hozzá járulván meg-tsókolgatá őtet; ki-is visszontag monda *Czirus*-nak: Hát a' *Persáknál*-is szokás az embernek meg-tsókolni a' maga rókonit? Fele-le *Czirus*: Igen-is, mikor egy darab ideig nem látták egymást, vagy egyik

a' máliktól valahova mégyen, és el-
bútsúzik. Mondá ísmét a' *Médus*;
És így még egyszer meg-kell tenéked
engem tsókolnod, mert már el-mé-
gyek, a' mint látod. *Czirus* azért ís-
mét meg-tsókolvan, el-botsátotta
ötet; de még egyik sem ment vólt
igen meszfzire, midőn nagy ló halálá-
ban jöve viszfza a' *Médus*, *Czirus* pe-
dig meg-látván őtet: Talám úgymond,
valamit ollyast felejtettél-el, a' mit né-
kem akartál vólna mondani? Felele
ő: Éppen semmit sem, hanem azért
jövök, mivel már az alatt-is múlt az
idő, miólta nem láttalak. Erre mon-
da *Czirus*: El-hízem, de igen kevés.
Amaz ísmét: De hogy kevés úgymond,
avagy nem tudod-é? hogy fok időnek
tetszik énnékem az-is, míg pillantok,
hogy azalat-is nem láthatlak tégedet,
ily jeles Ifjat. Melly szókra el-neveté
magát *Czirus* az elébbi könyvezés után,

és amazt el-botsátá, meg-biztatván, hogy rövid idő múlva meg-fogna ismét jelenni *Médiában*, a' mikor osztán, ha tet-szenék néki, szemlélherné őtet minden pillantás nélkül. Es ekképpen el-vál-ván ő tőle, meg-tére *Czirus* a' *Persák*-hoz, holott-is, úgymondatik, hogy még azontúl egy esztendőt töltött a' gyermekek között. Ezek eleinten ugyan kezdték őtet tífólni azzal, hogy ő már a' testi gyönyörűségekben való életet meg-szokta a' *Médu*-foknál; de mikor látták hogy vélek azon egy étellel, és itallal, valamint ők, szintén úgy meg-elégedne, sőt ha mikor *Innepsi* vendégség esett, (a) inkább

---

[a] A' *Persáknak* voltak bizonyos és esztendőnként elő-forduló *Innepek*; p. o. A' *Királynak*, és minden embernek a' maga születése napja; hasonlóképpen egy bizonyos nap az esztendőben, mellyen egy halálra való rabot *Királyi* ruhába fel-
öl-

inkább a' maga részéből-is adna máfoknak, mint sem még ahoz többet kívánna, és egy szóval, midőn amazok tapasztalták, hogy egyéb féle minden virtufokban - is fokkal felyül - haladná őket *Czirus*, ekkor ismét nagy tisztelettel kezdetek vifeltetni ő hozzá az ő pajtási. Minekutánna pedig a' gyermeki állapotból ki-kelvén, a' fel-

F 3

fer-

öltöztették, Királyi székbe ültették, és a' Király ágyasát - is kezébe adták, azután pedig le-vetkeztervén, és meg-veszfözvén, fel - akasztották. De leg - nevezetesebb *Innep* volt nálók az, a' mit *Mágofofiának* neveztek; ezt az *Innepet* különös nagy vigafsággal tartották, azoknak a' hét *Perfa* Férfiaknak emlékezetekre, a' kik hajdon az erőszakosan uralkodni kezdő *Mágusokat*, vagy *Papokat* megölték, a' mint ezt *Herodotus* fel - jegyzi: Nevezetesen azt a' *Mágust*, a' ki *Smerdis* név alatt uralkodott [mintha ő volt volna a' *Czirus* kisebbik Fia, a' kit a' báttva *Kánhi'ses* parantsolt volt meg-öletni] *Dárius Hisspes* maga ölte-meg, és ő lett Király utánna. Lásd *Herodotust* a' III - dik Könyvben.

ferdültt Ifjak közzé ment, ott sem taláztatott ő hozzá hasonló, sem a' testnek gyakorlásiban, sem a' békekeséges túrésben, sem az őregekhez való tisztelethen, sem az Előljárókhöz való engedelmeiségben. Azonban egy darab idő múlva *Médiában* meghala *Asztiazes*, és uralkodék helyette az ő Fia *Cziakszares*. Az *Affirusok* Királya pedig, ki immár meghódoltatta vala egész *Siriát*, melly-is nem kitsiny népből álló tartomány; hasonlóképen az *Arabsok* Királyát, és a' *Hirkánusokat* is birodalma alá vetette, a' *Baktriánusok*at pedig éppen ez idő tájban vitta, így gondolkozáék, hogy ha a' *Médusok*at meg-erőtelenitené, mint-hogy ezek egyéb szomszédi között leg-erősebbeknek tetszettek néki, így könnyen uralkodhatnék minden kőrös kőrnyúl való tartományokon. E' végre követeket küldé minden ő alatta lévő

vők.

vőkhez, azonkívül *Kré'sushoz*, a' *Lidusok* Királyához, a' *Kappadoksokhoz*, mind a' két *Frigiának* lakosához, *Kárusokhoz*, *Pastagokhoz*, *Indusokhoz*, és *Cziliziabéliekhez*, kik előtt azzal vádolá a' *Médusokat* és a' *Persákat*, hogy mivel ez mindenik igen nagy és hatalmas nemzetség, sőt már a' kettő egyszegyé-lett a' fok házaság által, és egymással úgy öszve-szövetkezett, hogyha valaki őket meg-nem előzné, és meg nem rongálná, féltő dolog volna, hogy minden egyéb Nemzettségeken külön külön rajtok mennek és azokat birodalmok alá fogják hajtani. Ezek azért rész szerént e' beszédek által, rész szerént az ajándékok, és a' fok pénz által-is (mellyel feltébb bővölködött az *Affiriai* Király) el-tsábittatván, véle együtt fegyvert kötének. *Cziakszares* pedig mihelyest meg-értette e' titkon való szövetkezést, és azoknak ő ellene való nagy

készületeket , azonnal mind ő maga annyi népet a' mennyit lehetett , hirtelen őszve szerze ; mind pedig a' *Perfa* Fő Rendekhez , és különösen a' Királyhoz , *Kámbi'seshez* , a' maga Sógorához követeket küldé , *Czirusnak* - is izene mellesleg , hogy ha valami katonákat fogna őnéki küldeni az Ország , jöne el azokkal , úgymint Fő Hadi Vezér. Mert már ekkor *Czirus* - is ki-töltötte az Ifjak között a' tiz ezrtendőt , és a' meg-lett emberek közzé számláltatott. Fel-vállalván azért magára e' hivatalt , a' Tanátsbéli Vének-is ezen Hadi fe- regnek , mellyet *Médiába* küldendők vá- lának , Fő Vezérjéül ötöt választák. Meg-engedék azt-is őnéki , hogy a' Nemes emberek közzül választana ma- gának két százat , ezen két száz köz- zül ismét mindeniknek hatalmat adának arra , hogy négy ugyan azon rendű Férjfiakat vennének magok mellé , kik-
kel

kelegyütt lettek ezere; vizontag ezen Ezer Férjfiaknak, kinek kinek személy szerént meg-engedődött, hogy válaftanának a' község közzül tiz gyalog pai'sos, tiz parittyás, és tiz nyilas Vitézeket, és ekkepen mind ezen három rendbéliek külön külön tiz tiz ezerre, mind öszve pedig harmintz ezerre szaporodtanak, az említett Ezer Nemes Embereken kívül. Illyen nagy Hadi Sereg bizattatott a' *Czirus* keze alá. Midőn pedig Fő Hadi Vezérré tetett, leg-elsőben áldozatot tett az Ifteneknek, és minekutánna abból jó jeleket vett volna, (1) akkor válaftá

F 5

azo-

[a] Közönségeten a' Pogányok mikor valami nagy dologhoz akartak fogni, először az ő Ifteneiknek áldoztak, arra pedig hogy kedves-é az ő áldozattok, 's fel-tett széllyok az Iftenek előtt, vagy nem, fok féle jeleik voltak. Ha p. o. az áldozatra való barom mikor az Öltárhoz vitetett, bögött, vagy meg-fzalatt, vagy

azokat a' két száz Nemefeket, a' kik közzül ismét mindenik maga mellé véve négy személyt, és végezetre mind ezeket egybe gyűtvén, ekkor legelőször ekképen szólla nékik: Barátim! én nem azért választottalak titeket, mintha csak most tanúltam volna ki,
ki-

mikor megölték, nem arra az oldalára esett, a' mellyre kellett volna, mind ezeket igen rossz jeleknek tartották. Hasonlóképpen mikor a' barmot felbontották ha annak belső részeiben, főképpen pedig a' májában legkisebb hiba vagy fogyatkozás találtatott, az nékik igen rossz jel volt. Ha pedig semmi efféle magát elő nem adta az áldozatokban, akkor a' magok feltetelekről minden jót reménlettek. Nevezetesen a' Persáknál ez az egész dolog függött a' Mágusoktól, úgy hogy ha ők az áldozatból valami szerentsétlenséget jövendöltek, nem lehetett semmíhez fogni. Kétség kívül Czirus, mint egy bölts Fejedelem mind ezeknek hijába valóságát által látta, de a' Népnek babonáságára tekintvén, csak ugyan mindeneket elkövetett, és tudott a' Mágusokkal úgy bánni, hogy néki akármelly feltetele volt, az áldozatok mindenkör jó jelt mutattak.

kiben mi lakjék, hanem azért, mivel gyermekségetektől fogva láttam hogy valamellyek e' mi hazánkban tisztességes dolgoknak tartatnak, mind azokban ferényen el-jártatok, és a' mellyek nálunk díztelenek, azokat minden módon el-kerültétek. Mostan pedig mi okokra nézve vállaltam-fel a' Hadi Vezérséget, és mi végre hivtalak légyen ide titeket, akarom értétekre adni. Tudnillik meg gondoltam azt, hogy a' mi Eleink semmi részben nem voltak nálunknál alább valók, mert ők is egész életeket a' Virtusnak gyakorlásában töltötték: de tsak ugyan ámbár illyetének vóltanak, mégis mivel öregbitették a' *Persa Respublikát*, akár a' magok javaikat, én ugyan telyefséggel által nem látom. Úgy itélem pedig, hogy semmi *Virtusban* nem gyakorollyák magokat az Emberok olly véggel, hogyha szintén

abban másokat fellyúl haladnak-is, még is abból tsak annyi hasznok se légyen hogy leg-alább a' rofsz emberek állapottjánál a' magokét jobba teheifék. A' kik magokat a' jelen-való de hirtelen el-múló gyönyörúségektől meg-tartóztattyák nem azért tselekefzik azt, hogy soha semmi féle gyönyörúségekben részt ne végyenek, hanem inkább ez által arra kéfzítik magokat, hogy jövendőben fokféle gyönyörúségekkel élhefjenek. A' kik magokat a' hathatófan és ékefen való szóllásban gyakorollyák, nem tsak olly véggel mivelik azt, hogy egélz élepekben mindenkor ékefen szóliók légyenek, hanem táplállya öket a' reménység, hogy még valaha ez által fok embereknek szívüket meg-nyervén, fok és nagy hasznokat fognak tenni. Hasonlóképpen azok-is, a' kik a' hadi dolgokban izzadoznak, nem azért gyótrik magokat

kat

kat, hogy fo ha a' hadakozástól megne szűnnyenek, hanem azért, mivel ők is úgy gondolkoznak, hogy ha jó katonákká léfznek, fok és nagy kintseket, bóldogságot, és ditőfséget fognak szerezni mind magoknak, mind a' köz tárfaságnak. A' kiket pedig ilyen fáradozásaik után, a' magok restségek miatt, elébb ott nyom a' vénség (mellyben ofztán magokkal is jól tehetetlenek) mintsem az ő munkájoknak gyümöltseivel élhetnének, úgy járnak azok az én itéletem fzerént, mintha valamely ember jó föld mivesfé akarván lenni, helyyefen vetne 's plántálna ugyan, de mikor a' hafznot bé kellene takarítani, le-nem szedné a' gyümöltstöt; hanem azt a' földre, mellyből termett visszfa húllan; engedné. Így ha valamely bajnok, minekutánna fok munkáival annyira ment, hogy méltán igérhetne magának

nak győzedelmet, még is egész életét baj-vivas nélkül töltené-el, bizony az ilyen embert is nem ok nélkül tartanám esztelennek. De mi, barátim! azon légyünk, hogy ne történnyenek rajtunk effélék, hanem mivel magunk tudjuk, hogy gyermekségüinktől fogva kezdtük magunkat gyakorlani a' ditséretes dolgokban, mennyünk bátran az ellenségre, a' kik felől én bizonytal tudom, mint hogy már láttam őket, hogy a' ti veletek való hadakozásra éppen alkalmatlanok. Mert nem jó katonák azok, a' kik ámbár a' nyilazáshoz vagy a' dárda hajtáshoz, vagy a' lovagláshoz derekasan értenek, de mikor dolgozni kell, azonnal eltsüggednek; mert ezek a' munkára nézve még tudatlanok; azok sem, a' kik, midőn éjjel nappal egyaránt vigyázni kell, elnyomattatnak az álomtól, mert ezek is

a' mi az álmod illeti, még azzal helye-
 fen élni nem tudnak; vagy a' kik,
 mind ezekre alkalmatosok ugyan, de
 mit kelleffék nékik tselekedni
 mind az ellenséggel, mind a' szö-
 vettséges felekkel, még azt meg-nem
 tanúlták, mert látni való dolog, hogy
 ezek a' hijjával vagynak, a' mi a' ha-
 dakozásban leg-főbb mesterség. - Ti pe-
 dig, valamit más nappal, étfzaka is
 mind azt véghez vihetitek; a' munka
 felől azt tartjátok, hogy az a' gyö-
 nyörüséges életre leg-nagyobb vezérlő
 Mester; az éhség tinéktek kenyér mel-
 lé való eledel gyanánt vagyon, és a'
 víz italt könnyebben győzitek, mint
 az Orofzlán; végezetre bé óltottátok
 a' ti szíveitekbe a' leg-fzebb, és a' ha-
 di emberekhez leg-illendőbb minémü-
 séget, tuduillik a' ditséretnek szere-
 retét, mellyenek ti minden egyéb dol-
 gok felett örültök. A' kik pedig szere-
 tik

tik a' ditséretet, szükség hogy azért minden munkát és veszedelmet örömeft fel-vállaljanak. Mind ezeket, ha akképpen mondanám felölettek, hogy azonban más értelemben vólnék, magamat tsalnám - meg, mert jövendőben - is, ha mi ezekkel ellenkező fogna ti köztetek történni, az én rólatok tett tanúbizonysággommal mindenkor elő-állhatnátok, és a' ti hibátoknak egyedül én lennék oka. De a' ti általam tapasztalt vitézségtek, erántam való jó indulatotok, és az ellenségnek tudatlansága erősen biztatnak engemet, hogy jó reménységemben meg-nem tsalatkozom, tsak hogy bizvást mennyünk az ellenségre, annyi-val-is inkább, mivel olly távól vagyon a' mi szívüinktől, mint az ég a' földtől, hogy mi a' másét erőszakosan kívánnánk. Mert imé jön az ellenség, kezdi a' hadakozást, minket pedig a'

mi szövetségeseink hívják a' magok segítségükre. Mi pedig igazságosabb dolog, mint az erőszak-tételnek ellene állani? és mi volna betsülletesebb dolog, mint embernek a' maga barátin segíteni. Továbbá úgy gondolom, ez is nem kevésbé biztat titeket, hogy én nem felejtkeztem el az Istenekről, hanem áldoztam, minekelőtte innen ki-indúlnék. Mert tapasztalhattátok azt ti, a' kik én velem gyakran társalkodtatok, hogy nem csak a' nagy, hanem a' kisebb dolgokat is mindenkor az Isteni tiszteleten kezdtem. Mi szükség azért többet szóllanom? Ti mindnyájan válaszfzatok 's vegyetek magatok mellé Férjfiakat, és minekutánna minden módon el-készültök, indullyatok meg Média felé. En pedig meg-térek egy kevésbé az én Atyamhoz, és azutan ti előttetek megyek, hogy meg-értvén

mentől hamarébb miben álljon az el-
 lenségnek dolga, tinéktek, valamit
 lehet mindent el-készíthettek, és ek-
 képpen Isten segedelmével mentül di-
 tsőségesebben hadakozhassunk. Ők
 tehát dolgokhoz látván, *Czirus*- is
 hozzá méne, és könyörögvén az ő
 hazabéli Isteneinek, *Vestünak* és *Jupi-*
ternek, 's úgy a' több Isteneknek is,
 (a) a' Táborhoz indúla. El-kifére
 pedig az ő Attya is egészen az Or-
 ízág határáig. És mihelyt a' Királyi
 Ud-

---

[4] *Jupiter* minden Pogányoknál 's a' *Persák*-
 nál is leg-főbb Istennek tartatott: azu-
 tán imádták a' *Persák* különös nagy tisz-
 telettel a' napot, mellyet-is *Mithrának*
 hívtak, továbbá a' Hóldat, *Venuszt*,
 a' földet és házi óltáron egő tüzet *Vejta*
 nevezet alatt, a' vizet, levegő eget, és
 még két különös Isteneket *Cromasdást* es
Arismanest, amazt mint minden joknak
 adóját, ezt pedig mint minden gonosz-
 nak szerző okát. De mind ezeknek sem
 óltárt nem építettek, sem templomot,
 sem képeiket kinem formáltak, a' mint
 ezt *Herodotus* és *Strábó* fel-jegyzik.

Udvarból ki-léptek, úgy mondatik, hogy azonnal jót jelentő villámások, és menydörgések lettek. Ők-is ezekkel, mint a' nagy Isten' segedelmének nyilván való jeleivel meg-elégedvén 's egyéb jövődőre mutató jeleket nem is keresvén, mingyárt útnak indultak. Midőn pedig már *Czirus* útjában valamit haladott volna, ilyen beszédet kezdett az Atria: Nyilván meg tetszik Édes Fiam! mind az áldozatokból, mind az égi jelekből, hogy tégedet ebben az útban kegyeimesen fognak hordozni az Istenek. Magad-is általátod azt, mert én különös szorgalmatossággal tanítottalak tégedet arra, hogy soha más Tolmácsok által ne tanuld ki az Isteneknek te felőled tet végzéseket, hanem magad nézz, és halgass minden jelekre, és ne bizd magadat a' Jövődő mondókra, a' kik ha akarnák, meg-tsalhatnának tége-

det maſt mondván , mint ſem a' mit azon dolgok által meg - akar néked az Iſten jelenteni ; vagy ha valaha nem lenne veled Jövendő - mondó , a' jelekből magad ki - tanulhaſd az Iſteneknek akarattyokat , és annak engedelmeskedheſs. Melly beſzédekre , *Czirus* felele : Én ugyan Édes Atyám , a' te intéſed ſzerént , egész életemben azon léſzek , hogy erántunk az Iſtenek kegyelmefek lévén , minékünk jó tanátsokat nyújtsanak. Mert jut eſzembe , hogy hallottam egykor te tőled , hogy méltán nyér az meg - mindent könyekben az Iſtenektől , valamint ſzintén az emberektől - is , a' ki nem akkor kezd nékik hizelkedni , mikor a' kétséges dolgok között kűzködik , hanem az ő leg-ſzerentséfebb állapottyában leg-jobban meg - emlékezik ő róllok. Azt is mondottad , hogy ſzintén így kell bánni embernek a' maga barátival - is.

Ísmét monda *Kambi'ses*: Ugyé hát Édes Fiam! hogy ilyen gondod lévén néked az Istenekre, sokkal örömebb járúlsz ő hozzájok könyörgéted által, és bizonyosabb vagy abban, hogy megadják néked azt a' mit kívánsz, mivel Leelked - esméretiben érzed azt, hogy soha az ő nékiek tartozó tiszteletet el-nem-múlattad. Felele *Czirus*: Ugy vagy on Edes Atyám! mert én ollyatén indulattal vagyok az Istenekhez, mint-ha ők barátim vólnának nékem. Ekkor *Kambi'ses*: Miért-is ne? úgymond; emlékezel-é reá Fiam, mit mondtunk egyfzer a' többek között e' dolog felől, hogy tudniillik mindeneket, valamellyeket az emberek számára rendelt az Isten, jobban véghez vihetnek az ollyanok, a' kik meg-tanúlták, midőn kellefsék azokkal élni, mint sem azok, a' kik ezt tellyefséggel nem tudják, a' munka által-is is-

kább el-érik az ő tzellyokat, mint-
ha idejeket a' heverésre fordittyák, és
fokkal bátorságosabbak a' magok éle-
tek felől, ha arra szorgalmatosan vi-
gyáznak, mint sem ha nem őrzik azt.
Szükségesnek itéltük azért hogy a'
mint kívántatik, akképpen viselyék
magokat az emberek, ha valami vi-
lági jókat akarnak kérni az Istenektől.
Felele pedig Czirus: Bizony jut eszem-
be, hogy ezeket hallottam a' te szád-
ból, és olly mondás vólt ez, a' mel-
lyre lehetetlen vólt rá nem állani;
mert ezt-is hozzá tetted, hogy még
nem-is szabad annak, a' ki soha lovagol-
ni nem tanúlt, azt kérni az Istenek-
től, hogy ő a' ló-hátról való hartzo-
lásban nyertes légyen; vagy annak,
a' ki a' nyilázáshoz nem tud, hogy
ő a' leg-főbb nyilafokan - is efféle
fegyverrel erőt végyen; vagy az o-
lyannak, a' ki nem ért a' hajós-mester-
ség-

séghez, azon könyörögni, hogy a' maga kormányozásával a' hajót megtartsa a' veszedelemtől; annak a' ki nem vét búzát, imádkozni, hogy néki jó gabonája teremjen; avagy a' ki magát nem őrzi a' hartzon, azt kívánni, hogy meg-maradjon az ő élete, mivel mind ezek az Isteneknek törvényeik ellen vagynak. A' kik pedig törvénytelen dolgokért folyamodnak az Istenekhez, azt mondád: Iziut' úgy meg-érdemlik, hogy tzellyokat el ne ériék, valamint azok, a' kik ollyatén dolgot kívánnak az emberektől, a' melly a' józan okofsággal ellenkezik. Hát azokról, monda *Kámbi'ses*, elefejtkeztél-é Édes Fiam! a' mellyeket egykor mi ketten befzélgettünk? hogy tudniillik, ugyan szép állapot volna, de dolgot - is adna az embernek, ha szorgalmatos munkája által reá mehetne arra, hogy mind önön magár,

mint derék embert, mások előtt dicséretelsé tégye, mind a' mi ő néki, és az ő háza - népének szükséges azt elegendő mértékben meg-szerezze. És mint hogy ennek véghez-vitele-is nehéz dolog, annyival nehezebbnek tartzatt mi előttünk az, hogy valaki másoknak Elöljárójok lévén, úgy tudja folytatni azt a' hivatalt, hogy azoknak valami kívántatik, mindenek bővségben legyen, és magokat mindnyájan jól - visellyék. Felele Czirus: Ezen szavaira - is Édes Atyám! jól emlékezem, és hogy én - is te veled meg-egyeztem abban, hogy jó Hadi Vezérnek lenni felette igen nagy dolog, a' mint hogy most - is ugyan ezen értelemben vagyok, valamikor az Elöljárói hivatalt elmémben el-gondolom. De midőn némelly embereket el-nézek, és meg-gondolom, mitsoda gyarló Elöljárók, vagy Hadi Vezérek tel-

nek

nek már az olyanokból, a' millyenek p. o. ezek a' mi elleufégink - is, bizony éppen rút dolognak tartanám hogy az ember az illyenektől meg - ijedjen, és a' vélek való hadakozást önként fel-ne vállalja. Mert azt látom, hogy azok az emberek mindnyájan, főt még a' mi barátink és szövetségeseink - is abban az értelemben vagynak, hogy a' Fejedelem között, és az alatta lévők között való leg-főbb különbség abban áll, ha az ezeknél sokkal pompásabb vatsorával él, több pénz van az erfzényében, tovább alufzik, és minden módon kevesebb fáradfággal tölti életét. Én pedig úgy itélek, hogy a' Fejedelmeknek, nem a' testnek kénye szerént való étellel kell magát meg-külömböztetni a' maga Jobbágyitól, hanem azal, hogy az ő elméje, mindenkor előre járjon, és a' munkát szeresse. Úgy de Édes Fiam ! monda *Kambi'ses*:

Néha nem az emberekkel kell az Elöljárónak küszködni, hanem magával a' dologgal, a' mellynek nehézségeit nehéz el-háritani. Példának okáért, azt bizonynal tudhatod; hogy ha a' te népednek elesége nem lész, minden Katonáid el-állanak mellőled, és ekképen vége lész a' te Hadi Vezérségednek. Felele Czirus: Ugy vagyon Édes Atyám! de azt igérete énnékem *Cziakszares*, hogy minden katonáimnak, akármennyin légyenek azok, eleséget ad. Monda ismét *Kambi'ses*: Hát Fiam úgy indulsz útnak, hogy csak a' *Cziakszares* kintsére támaszkodol? Felele Czirus: Minden bizonynal. Ekkor *Kambi'ses*: De valyon úgymond tudod é mennyi pénzel bir *Cziakszares*? Monda ő: azt meg-vallom, hogy nem tudom. Még-is (úgymond *Kambi'ses*) ezekben a' bizonytalan dolgokban vedted reménységedet. Nem tudod-é,
hogy

hogy. tenéked igen fok fzükeged lé-
 fzen, sőt még moft-is mindjárt fok
 költséget kell tenned? Hát ha néki
 nem talál lenni elegendő tehetsége,
 vagy talám tudva - is meg - tsal, mint
 lefz a' te népednek dolga? látni való
 dolog, hogy nem igen jól. Monda
 azért *Czirus*: Nohát Edes Atyám! ha
 látz valamelly módot abban, hogy
 éu magam - is szerezhettek az én né-
 pemnek eleféget, mond-meg énnékem,
 mig még olly földön vagyunk, a' mel-
 lyen fenki bennüket nem bánt. Er-
 re monda *Kambi'ses*: Azt kérded Fiam?
 hízem kinek vólna abban jobb mód-
 ja, mint a' ki nagy erővel bir? te
 pedig olyan gyalog néppel mégy in-
 nen, a' mellyet tudom hogy más fok-
 kal nagyobb - is meg nem tserélnél,
 a' *Médiai* lovasfág - is veled lefz, a'
 mellynek erejéhez nintsen hozzá fog-
 ható. Gondolod-é azért, hogy vól-

na valamely Nemzettség ott körül belől, a' melly néktek ne szolgálja azzal a' mire szükségtek lesz, vagy a' jó indulattól, vagy a' félelemtől vifeltetvén. De erről *Cziakszare*ssel együtt kell néked tanátskoznia, hogy soha meg ne szüküllyetek semmiben a' mit néktek kívántatik. Sőt csak a' katonák gyakorlására nézve - is mesterkedni kell, hogy az eleség-szerzésre utat nyissatok. Mindenek felett elmédben tartsd azt, hogy soha ne hagy, az eleségnek bé-szerzését akkorra, a' mikor osztán a' szükség fog kényszeríteni téged, hanem a' mikor leginkább bővölködöl, akkor készítsd leg-jobban magadat az éhség ellen: mert így azok is a' kiktől kérsz, könnyebben adnak, ha látják, hogy te nem szükölködöl, a' te katonáidnak sem léfzen reád semmí panaszszok. És ezzel ífmet azt nyered, hogy az idegen nem-

zetek - is nagyobb tífztelettel léiznek erántad , és mikor jó akaród mellett, vagy ellenséged ellen hartzolni akarsz, ha a' te katonáidnak mindenek lefz valami tsak kell , jobb szívvel téfzik a' szólgálatot ; főt tud-meg hogy a' te szavaid - is , akár igérj, akár fenyegefs fokkal hitelesebbek léfznek , mikor leg - jobban meg - mütathatod hogy mind a' jól tételre mind az ártalomra elegendő erővel bírfs. Ezekre monda *Czirus* : Egyéb aránt - is ugyan Édes Atyám ! de főképpen erre nézve igen helyefen szóllafs, hogy valamit kapnak most a' katonák , fenki ő közzüllők leg - kiffebbért - is én hozzám köszönettel nem léfzen (mert tudják mit igér nékiek a' legedelemért *Cziak - fzares*) ellenben valamit véfznek azon felyül , mind azt igen nagy betsületnek fogják tartani , és fel-lehet tenni, hogy felettébb meg - is köfzönik. A'

kinék pedig egy olyan hadi serege
 vagyon, mellyel mind a' maga bará-
 tinak használhat, mind az ellenségen
 próbát tehet, hogy attól valami pré-
 dát kaphasson, még-is annak élelmé-
 ről tellyefséggel nem szorgalmatosko-
 dik, gondolod-é hogy ez szintén olly
 bolondságot nem tselekedne, mint a'
 kinék szántó-földe és munkás-embe-
 rei vólnának, a' kikkel miveltehetné a'
 földet mind azáltal azt minden haszon
 nélkül heverni hagyná. Hidd-el azért,
 hogy én az én katonáimnak számokra
 való eleségnek meg-szerzését, soha el-
 nem múlatom, akár szövetséges ba-
 rátunk országában, akár ellenség föl-
 dén légyek. Ezek után monda *Kam-
 bi'ses*: Hát egyebekre Fiam! emléke-
 zel-é, a' mellyeket mondottunk egy-
 kor, hogy szükséges meg-tartani a'
 Fő Hadi Vezérnek? Felele *Czirus*:
 Jól emlékezem, mert egykor hozzád

mentem vólt, és pénzt kértem te tóled annak számára, a' ki engemet a' Fő Vezérségre tanított, a' mint hogy adtál - is, és egyfzerfmind ilyen formán kérdezóskódel tólem: Ugy a n Fiam! (- úgy mondád) a' Fő Vezérnek tífztei kózótt említett - é te elótted valamit a' Gazdaságról - is az a' Férjfiú, a' kinek ezt a' Fízetést vifzed? Mert valamint a' házi tselédeknek, a' katonáknak - is ízintén úgy meg kívánatátik a' testi tápláltatás. Midőn azért én, igazságot akárván ízóllani, megvallottam tenéked, hogy ó e' dolog felől egy ízó említést íem tett, ísmét kérdezéd tólem, hogy mondott - é valamit a' katonáknak egéílségeknak és erejeknek íenn - tartásáról, hogy tudni - íllik, miképpen kelleísek a' Fő Vezérnek e' kóruí - is nem kúlómben, mint a' Népnek igazgatása kóruí ízorgalmatosnak lenni. És mivel ezt - is

gadtam, viszont azt kérdéd, hogy mutatott-é énnékem valami módot, melly által véghez vihesse azt a' Fő Vezér, hogy az ő segítő Társai mindennemű hadi dolgokban mentül tanultabbak legyenek. Mint hogy továbbá ezzel-is ellenkezőt mondottam, ímét illyen kérdést tevél, hogy tanított-é ő engemet arra, mimódon bátorithatnám néki az én Katonáimat: a' hartznak? mert azt mondád, hogy igen nagy különbséget téizen az mindennemű dolgokban, ha azokat az Ember bátran vagy félelmesen, kész avagy kedvetlen szívvel tselekeszi. Én pedig megvalóltam, hogy ő e' dologról sem szólott énnékem semmit, azért-is újra meg-kérdél, ha említette-é, mitso-da mesterséggel tselekedhetné meg-lek-jobban a' Fő Vezér, hogy a' nép engedelmeskedjen néki? Mivel azért ez-is egészlen újj dolognak tetfzett

énékem , végezetre azt kérdéd : hogy
 ugyan miből állott tehát az a' mit
 mond , hogy engemet a' Fő Vézér-
 ségre tanított? Én erre azt feleltem :
 Abból , hogy mikeppen kelleffék el-
 rendelni a' tábort. Ekkor te meg-
 mosolyodtál , és elébbeni kérdéseidet
 fel - vévén , egyenként meg - mutogat-
 tad , hogy semmit sem használ a' Ha-
 di seregnek , ha a' hartzra annál jobb
 rendel ki - tud is állani , ha a' mellett
 elesége 's egészsége nincs , az ellenség
 ellen fel - találtatott mesterségeket nem
 tudja , és nem fogadja szavát a' Fő
 Vezérnek. És ekképpen midőn nyil-
 ván meg - mütattad énnékem , hogy a'
 hadi seregnek el - rendelése , majd leg-
 kifisebb része vólna a' Fő Vezérségnek ,
 kérdeztem tőled , ha valyon tanithat-
 nál - é engemet valamire ezek közzül .
 Te pedig parantsoltad énnékem , hogy
 mennék el azokhoz a' Férjfiakhoz , a'

kiket ebben a' Mesterségben leg-tudó-
fabbaknak tartanak , és befélgetnék
ő vélek , 's tudakozódnám tőlök mind
ezekről egyenként. Ez időtől fogva
tehát szüntelen azokkal társalkodtam
a' kiket az efféle hadi dolgokban leg-
ditsőretelesebbeknek hallottam. Ezek a'
népnek elesége eránt ugyan azt hitet-
ték el velem , hogy meg-érjük az-
zal , a' mit minékünk fogadni *Czak-
szares* , a' mi pedig az egészségnék fenn-
tartását illeti , mivel hallottam , és lát-
tam - is szememmel , hogy mind a' Vá-
rafok , a' mellyeknek valóban meg ki-
vántatik , hogy az ő lakoszaik egészsé-
gek legyenek , orvosokat szoktak
tartani , mind a' Fő Vezérek , a' katonák-
nak kedvéért Doktorokat visznek ma-
gokkal; énnékem-is e' vólt fő gondom ,
mihelyt ezen hivatalba belé-állottam a'
mint hogy mondhatom-is , hogy a' magok
mesterségekhez igen jól értő Doktorok

vagnak velem. Ezekre monda *Kámbises*: Jaj Fiam! tsak olyanok az Orvosok, mint a' kik az el - szakadozott ruhát földozzák, mert ők sem használ-
nak az egészséges embernek, hanem mi-
kor meg - betegszik, akkor gyógyít-
tyák. De tenéked az egészségnek fenn-
tartása körül, te, endő szorgalmatofsá-
god ennél fokkal ditsófségelebb léfzen,
ha azon igyekezel (a' mint hogy úgy-
is kell ám) hogy a' te néped beteg-
ségbe ne essen. Kérdezvén azért *Cirus*,
hogy miképpen tselekedhetné ő meg
ezt: Felele néki *Kámbises*: Mikor va-
lahol egy darab ideig akaríz mulatni,
mindenek előtte arra vigyázz, hogy
a' táborni egészséges helyre szállítsd, ezt
pedig el-nem hibázod ha gondod lefz-
rez. Mert semmiről többet nem be-
széllenek az emberek, mint az egéisé-
ges, és az egéiségtelen helyekről; a'
katonáknak testeknek állala, és az ő

színek tsalhatatlan tanúbizonyfágot téfznek, a' helynek mind egészséges, mind ártalmas vóltáról. Továbbá még ez nem elég, hanem arra-is meg- emlékezz, miképpen szoktál magadra vigyázni, hogy egészségedet meg-tart-hátsad. Ekkor monda Czirus: Minde- nek felett arra vigyázok, hogy ma- gamat felettébb meg- ne terhellyem, mert ez igen nagy alkalmatlanságra van az embernek, a' bé-vevendő e- ledeleket pedig a' munka által a' test- ben el- ofzlatom, mivel úgy gondo- lom, hogy ekképpen mind egészségem jobban meg- marad, mind eröm be- vekedik. Jól tsekekefzed Fiam! mon- da *Kámbi'ses*, a' katonákat- is tsak e- hez szoktasd. Erre Czirus: De val- lyon úgymond Édes Atyám lefzfz-é ö- nekiek- is idejek arra, hógy testeiket munkában gyakoroliják? Felele ő: nem tsak az Fiam, hogy lefzfz-é, de
szük-

szűfégesképpen meg - is kell annak lenni. Mert a' Hadi feregnek szűkség, hogy fo ha megne szűnjön, vagy az ellenségnek kárt, vagy magának hafznot hajtani, ha el - akar járni a' maga hivatalyában, egyik sem esik pedig meg fáradság nélkül. Melly nehéz dolog egy heverő embert táplálni, annyi val inkább egy ház - népet, hát még egy egész tábor, a' melly semmi hafznot nem téfzen. Ugyan - is fok evőket foglal magában egy egész tábor, azonban kevés az, a' mivel ki - indul, bőven bának azzal a' mit kap, azért fo ha sem illik a' tábornak heverni. Melly beszédekre *Czirus*: Mind ezekkel Édes Atyám! úgy gondolom arra tzelezol, hogy valamiképpen a' dologtalan föld - mives, úgy a' heverő Fő - Vezér - is egy hafzontalan ember. A'

munkás Hadi Vezér (a) felől pedig fel-merem fogadni, hogy ha csak valaki az Istenek közzül akadályt nem vet, egyaránt véghez-viszi mind azt, hogy a' katonák eleséggel bővölködjének, mind pedig azt, hogy mentül frissebb és egészségesebb testtel bírjanak. Ezért-is a' hadi dolgoknak minden részeiben való gyakoroltatásra nézve úgy itélem, hogy ha ónékiek közönségesen némelly bajnoki játékokat rendelne, és azokban jutalmokat tenne fel, a' hadi mustrákba úgy belé tanulnának, hogy valamikor a' fziükség hozná magával, az űtközetre mindenkor el készültt katonákat vihetne. Ekkor monda *Kambi'ses*: Jól szólasz Édes Fiam! és ha ekképpen tselekezel

---

[a] Itt ugyan Czirus közönségesen szól minden Jó Hadi Vezérről, hogy ne látsassék magát ditsérni, de valósággal magát érti a' munkás Hadi Vezéren..

szel , tudd - meg hogy minden Kom-
pániakban külön - külön mint meg an-
nyi tántzóló feregekben , szüntelen az
ő hivataljoknak gyakorlafait szemlé-
led. Monda ísmét ő néki *Czirus* : Hogy
pedig az én katonáimban el - tökélett
készség származzon , semmi nem tet-
szik én előttem arra hathatófabb esz-
köznek , mintha az ő szíveikbe jó re-
ményiséget önthetnék. Niellyre *Kambi-
'ses* : A' való úgymond Édes Fiam !
de tsak olyan ez , mintha a' vadász
mindenkor azon kiáltással nógatná a'
kutyákat , a' mellyel szokta őket uszi-
tani , mikor vadat lát ; mert eleintén
ugyan el - hiszem , hogy arra a' szóra
meg - illamodnak , de ha fokszor meg-
tsallya őket ekkeppen , utólyára ak-
kor sem engednek az ő kiáltásának ,
mikor valósággal láttya a' vadat. E-
zen módon gondolkozz a' jó remény-
séggel való kesegtetésről - is , hogy

tudni-illik a' ki abban gyakorta megsalattatik, végtére ha ollyatén jókkal biztattya is az embereket, a' melyek bizonyosok, azok előtt femmi hitele nem léfzen, mivel azt gondolják, hogy akkor-is csak tsalogattya őket. Ezért-is meg-kell magát őrizni a' Fő-Vezérnek, hogy ollyat maga ne mondjon, a' mit bizonyal nem tud, hanem bizza másokra, hogy azzal ottan-ottan serkentgefsék a' népet; a' maga biztatásait pedig, azon légyen hogy akkor tégye leg-hitelefebbekké, mikor valamely nagy veszedelem következik. Ekkor felele Czirus: Jól mondád Édes Atyám! nekem-is inkább tetszik így. De továbbá miképpen kellefsék a' katonákat szófogadókká tenni, úgy vélem abban fem vagyok tellyeséggel tudatlan. Mert te engemet mingyárt kis gyermek kórtomban meg-tanítottál erre, a' tené-

ked

ked való engedelmeskedésre szoktatván, azután a' Tanító- Meíttereknek kezeik alá adtál, a' kik ifmét hafonlóképpen bántak velem; utólyára mikor a' fel-ferdültt Ifjak között vóltam, a' mi Elöljáróinknak - is ugyan e' vólt fő gondjok, főt úgy látzik énnékem, hogy azok a' mi fok törvényneink - is főképpen erre a' kettőre tanitanak, hogy miképpen parantsollyon másoknak, és miképpen engedelmeskedjen a' parantsolóknak az ember. Ezokáért mikor én ezekről gondolkozom, mindennemű dolgokban az engedelmeffsége leg-nagyobb őfztőnnek találom azt, ha a' fzó-fogadókat meg-ditséri, 's meg-jutalmaztattya az ember, az engedetlenecket pedig gyalázza és meg-bünteri. Úgy vagyon Fiam! (monda *Kámbi'ses*:) ha erőfzakkal akarja, hogy ő néki f zavát fogadják, de annak végben vitelére, hogy önként engedel-

meskedjenek, más rövidebb út va-
gyon. Mert a' ki felől abban az érte-
lemben vagynak az emberek, hogy
az ő haznokat bőltsebben ki-tudja
dolgozni, mint sem ők, annak igen ö-
römeft alája adják magokat. Szemlél-
heted ezt a' betegekben, tsak tekintsd
meg, melly nagy kéfzséggel hivattyák
magokhoz az Orvosokat, a' végre,
hogy azok eleikbe adják, mit kelles-
sék nékiek tselekedni; a' tengeren-is,
a' kik azon egy hajóban vagynak,
jó szívvel szavát fogadják a' kormá-
nyos - Mesternek; és a' kit gondolnak
az útafok, hogy ő náloknál jobban
tudja az útat, tellyes erejeből után-
na sietnek, hogy meszfzire ne marad-
janak attól. Ellenben mikor gondol-
lyák az emberek, hogy az engedel-
méség ő nékiek valami kárt fog okoz-
ni, sem büntetés, sem ajándék által
arra reá ném lehet őket venni, mert
senki

fenki nem véfzen ajándékat olly vég-
 gel, hogy önnön magát azért vesze-
 delembe ejtfe. Ezekre monda *Cyrus*:
 Nints tehát Édes Atyám! a' te befzé-
 ded fzerént, hathatófabb efzköz arra,
 hogy a' Fö - Vezér engedelmeffekké té-
 gye az ő alatta lévőket, mint az,
 hogy ha ő náloknál bőltsebbnek lát-
 tatik lenni? Felele *Kambi'ses*: Igen is,
 én abban az értelemben vagyok. Úgy
 de miképpen viheti véghez úgymond
 mentül hamarébb, hogy ő felőle ilyen
 itélettel légyenek? Felele ő: Ez arra
 Fiam a' leg - rövidobbik út, hogy a'
 melly dolgokban bőltfnek akarffz lát-
 tatni, azokban valósággal-is bőltf légy,
 és tsak végy gondolóra egyenként
 mindenféle dolgokat, majd meg-látod,
 hogy én igazat fzollok. Mert ha te
 azt akarnád, hogy tégedet jó Föld-
 miveffnek, vagy jó lovaglónak, vagy
 egyéb akármelly féle meffterfégre jónak

tartsanak az emberek, azomban pedig egyikhez sem értenél, ugyan gondold-meg, mennyit kellene tenéked mesterkedni, hogy azt másokkal el hitethetnéd. De ha szintén rá vehetnél-is fokakat arra, hogy tégedet ezekről dicsérjenek, és ezen mesterségekhez meg-kivántató szűkséges eszközök is szerzenél te magadnak, ekkor-is hitető vólnál, idővél pedig mikor próbát kellene tenned, meg-pirongatnának, és mindenek előtt nyilván valóvá lenne, hogy te egy semmivel kérkedő ember vagy. Azt kérde azert mimódon lehernél valójában olly bölts, hogy valamit mivelfz, mind abból hafzon származzon reád. Kétség kívül úgy, hogy ha azokra a' mellyeknek meg-tudására tanulás által juthat az ember, magadat tanittatod, miképpen tanúttad a' hadi feregnek el-rendelését-is; a' mellyeket pedig ki-nem

tanulhat és előre el-nem láthat az emberi böltséfség, azokat Jövendő-mondó-mesterség által tudakozod-meg az Istenektől. Továbbá ha mikor észre vészed, hogy valamelly dolgot jó volna véghez vinni, azon lészel, hogy az véghez - is mennyen, mert mindenkor okofabb ember az, a' ki szorgalmatosan munkálkodik azon dolgok körül, a' mellyeket szükségeseknek itél, mint sem a' ki fel-hágy azokkal. Hogy pedig a' Fő-Vezér szerezteffe magát az ő alatta lévőekkel (melly-is úgy tartom, egy a' bölts igazgatásnak leg-főbb mesterségei között) arra minden bizonnyal ugyan azon eízköz által juthat, a' mellyel él az a' ki akarja, hogy őtet szerezésék az ő baráti, úgy tudni-illik, hogy ha nyilván való jó réteményeket kőzöl azokkal. Igaz ugyan hogy nehéz dolog mindenkor jőltenni embernek azokkal, a' kikkel akar,

akar, de meg-lehet az, hogy örömet mutassa az ő szerentsés állapottyokon, károkon szomorkodjék, szűkölködésekben őket kész szíjjel segitse, féltse a' szerentsétlenségtől, és vigyázzon előre, hogy valamiben meg-ne-romoljanak, az ilyenekben kell az embernek igyekezni, hogy ő erántok való szívves induláttját meg-mutathassa. Továbbá a' mi a' tábori dolgokat illeti, a' Fő-Vezérnek, nyárban ugyan mindenek szemek láttára szenvedni kell a' napnak hévségét, télben a' hideget; és a' mikor dolgozni kell, a' munkát, mert mind ezek az alatta lévőknek szíveiket az ő hozzá való szeretetre indittyák. Ezekre monda Czirus: Tehát a' Fő-Vezérnek amazoknál mindenekben békeségebb-tűrőnek kellek lenni. Felele *Kámbi'ses*: Én ugyan úgy tartom, de azért 'Fiam el-ne tsüggedj, mert ugyan azon munkák
nem

nem egy formán terhelik a' Fő-Vezért, és a' kőz embert, hanem mint egy könnyebbekké téfzi azokat a' Fő-Vezérre nézve a' bestület, és mikor tudja azt, hogy mindenek előtt nyilván nagyon valamit tselekefzik ő. Ismét monda ő neki *Czirus*: Hát Édes Atyám! mikor már a' katonáknak e-leségek nagyon, egészségek jól szolgál, a' munkát fel-vefzik, a' hadi dolgokban jártafok, azon törekednek hogy derék embernek láttassanak, és az által betsület nyerjenek, e' mellet mindenben a' parantsolathoz tartják magokat, okos embernek tartanád - é azt, a' ki az illyenekkel alig hinné, hogy az ellenségre meheffen? Felele ő: Igen - is, ha jobb állapotban fog lenni mint az ellenség, de ha nem, én ugyan réfzemről mennél vitézbbeknek tartanám magammal együtt az én katonáimat, annál inkább őrizkedném a' hartztól,

mi.

miképpen egyéb leg-drágább kintseinket - is, mindenkor azon vagyunk, hogy a' leg-bátorságofabb helyre tethessük. Ekkor *Czirus*: De miképpen tselekedhetné meg azt, úgymond, az ember, hogy minden módon jobb állapottya legyen, mintsem az ellenségnek? Bizony Fiam! monda *Kámbi'ses*, nem hafzontalan, sem nem alávaló dolog a' mit kérdezel. Tudd-meg azért, hogy a' ki ezt véghez akarja vinni, annak szükség, hogy leskelődjék, a' maga szándékát másoktól el-titkollya, szineskedjék, tsalárd, tolvaj és ragadozó legyen, egy szóval mindenmú dolgokban felyúl haladja az ellenséget. Erre *Czirus* meg-mofolyodvan monda: Hatalmas Isten! mitso-da embernek kell tehát énnékem lenni a' te belzéded szerezént. Ollyannak úgymond *Kábi'ses*, a' kinél már igazabb és törvényesebb embert gondolni sem

femlehet. Ifmét monda *Czirus*: Úgy-
 de hiszem minket gyermek és Ifjú kö-
 runkban ezekkel ellenkezõkre tanitor-
 tak. Igèn - is úgymond, sõt most-is
 azt mondom, hogy ezeket ne mivel-
 jyed a' te barátiddal, és azokkal, a'
 kik veled azon egy Orfzágnak Lakofi;
 de nem tudod-é mennyi hãmifágot
 tanúttatok, a' mellyekkel árthatsatok
 az ellenségnek? Felele õ: én ugyan
 tellyeféggel nem. Miért tanúttatok
 hát a' nyilazást? a' dárdával való haj-
 igálást? miért azt, hogy mimódon
 kellyen a' vad-kanokat ugyan hálök-
 kal és törõkkel, a' fzarvalokat pedig
 nyúgõkkal és vadász kötelekkel meg-
 fogni? miért, hogy az Orofzlánokkal
 medvékkel, és párdutzokkal nem olly
 móddal viaskodtatok, hogy azok szint
 úgy árthattak volna néktek, mint ti
 azoknak, hanem azon igyekeztetek
 mindenkor, hogy tinéktek mind az ár-

táfra mind a' magatok védelmezésére jobb módokat légyen mintsem azoknak. Nem véfzed - é észre, hogy mind ezekben vagyon valami hamiság, tsalárdság, ravalzság és az ellenség' állapotjánál jobb állapoton való kapkodás. Felele Czirus: Minden bizonyal, de tsak a' vadak ellen, ha pedig valami ollyas dolgot tselekedtem, mellyből ki - tetzett, hogy én ez vagy amaz embert meg - akarnám rontani, jut eszembe, hogy jól meg - vertenek engem. Ekkor ismét monda *Kambi'ses*: Nem - is gondolnám Fiam hogy megengedtük volna tinéktek, hogy a' nyíllal, vagy dárdával embert ölnétek - meg, hanem tsak arra tanítottunk, miképpen találjátok - meg a' tzeit, hogy így a' ti pajtásitoknak ugyan ne árt - hatnátok, de ha ellenség támadna reánk, tudnátok azt lövöldözni. Ha - sonlóképpen a' tsalárdságban, és ve-

tekedésben - is nem az embereken ,
hanem a' vadakon próbálgattunk ti-
teket , hogy ekképpen ezek által fe-
okoznátok kárt a' ti barátitoknak , ha-
nem ha valaha hadakozás történne ,
ezekben fe lennétek tellyefséggel tu-
gatlanok. Ha azért (felele *Czirus*)
egyaránt hafznos dolog tudni mind
jól , mind gonofzúl mimódon kelles-
sék bánni az emberekkel , tehát min-
deniket ugyan tsak az embereken kel-
lett volna tanulnunk. Valósággal Fiam ;
(monda *Kambúzes*) vólt - is a' mint
befzéllik a' mi Eleinknek' idejekben ,
egy Gyermeknek Tanítója , a' ki őket
az igazságra olly formán oktatta , a'
mint te mondád , hogy titeket kell
vala tanítani. Ugyan - is tanította őket
arra , hogy ne hazudjanak és hazud-
janak ; tsallyanak és ne tsallyanak ;
vádaskodjanak , és ne vádaskodjanak ;
igyekezzenek - is ne - is igyekezzenek

a' mafok kárával magoknak hafznot tenni, de olyan külömbséggel, hogy meg-mondotta, mellyiket kellefsék embernek a' maga barátin, mellyiket ifmés ellenségein gyakorlani. Innen tovább ment, arra tanitván őket, hogy igazság meg-tsalni és meg-loponi a' maga felebarátyát, ha ez által valami hafznot szerezhethet annak az ember. És ezen Tanitónak szükséges-keppen próbálgatni-is kellett egymás között a' gyermekeket azokban, a' melyekre őket tanította, valamiképpen mondják a' Görögök felől, hogy nem csak szóval-beszéddel tanitják az ifjakat a' viaskodásban való tsalárdfortélyokra, hanem, hogy azoknak tudjanak élni, öfzve-is botsáttják őket, egyiket a' másikkal. Mint, hogy pedig némelleyeket igen reá-fzúltvala a' természet a' tsalárdságra, fös-vénységre, talám még a' nyerekedésre-

is, meg - nem - állhatták ; hogy az ő baráttyaikon - is ne próbálnák a' ragadozáft. Ekkor azért törvényben ki-adatott, a' mellyel még ma-is elünk, hogy a' gyermekeket egyedül tsak a' jóra tanítsák a' Tanítók, miképpen szoktuk tanítani a' mi Ifjainkat az ő mi erántunk való kötelefségeikre, egyátáallyában meg - parantsolván nékiek, hogy igazat szóllyanak, ne tsallyanak, ne lopjanak, és javaikat el - ne tulajdonítsák, hogy ha pedig ezeket által - hágnák az Ifjak, a' törvény fzerént keményen meg - kellett őket büntetni, hogy így meg - gyökerezvén benne ez a' szokás, annál jámborabb lakosok lennének jövendőben. Minekutánna pedig el - érnék azt az időt a' mellyben vagy te immár, úgy itélték az Elöl - járók, hogy akkor arra - is bátran lehetne őket tanítani, miképpen kellefsék banni az

ellenséggel, mivel már ti felöletek fel - sem lehetne tenni azt az elvetemedést, hogy egymás ellen dühös-ködnétek, úgymint a' kik együtt neveltettetek, és arra vagytok szoktatva, hogy egymásnak meg - adjátok a' tisztelgetet. Hasonló képpen a' szerelemről sem beszéllünk azok előtt a' kik még igen Ifjak, hogy ne talám az ő benne levő bújá kivánsághoz hozzá - járulván a' fajtalanság, alkalmatofságot ne tsinállyunk nékiek a' mértékletlen életre. Hellyben hagyván e' beszédeket Czirus, monda továbbá *Kómbi'sesnek*: Ha mit tudsz azért Édes Atyám! taníts -' meg engemet, minődon helyeztetsem magamat jobb állapotban mint az ellenség, minthogy annak meg - tanulását ilyen fokára halasztottam? Azon légy Fiam! úgymond, hogy olyankor ütközz - meg, mikor a' te katonáid jó rendben léz-

nek

nek, az ellenségéi pedig szerte-széllyel; a' te néped fegyveresen, az óvék fegyver nélkül leszfz; azok alufznak, ti vigyázzatok; ők nem látnak titeket, de ti nyilván láttyátok őket; és mikor ők alkalmatlan útakkal küzködvén, tégedet igen erős helyen találhatnak. De miképpen lehet az, monda ő néki *Czirus*, hogy az ellenséget ilyen rofz állapotjában találhassa az ember? Mert *Fiam!* úgymond nem csak az ellenségnek, hanem tinéktek is izúkségesképpen kell ilyen viszontagságok között forogni. Ugyan-is természet szerént kell mind tinéktek, mind önékiek vatsorálni, aludni, reggel majd mindnyájatoknak azon egy időben félre való dolgára menni, és a' misodáfok az utak, olyanokon kell járni. Szükség azért mind ezeket jól gondolóra vened, hogy a' mire nézve leg-erötelenebbnek tartod a'te né-

pedet abban leg - inkább magadra vigyázz, és akkor űfs az ellenségre, mikor vezed éfzre hogy leg - könnyebb móddal kézbe kerítheted azt. Czirus azért monda. Há: tsak ezen alkalmatofságokban lehet - é erőt venni az ellenségben, vagy még egyebekben is. Felele *Kambyses*: Igen - is Fiam! még fokkal inkább más alkalmatofságokban. Mert azon időkbén a' mellyekről szözlöttünk, töbnyire mindnyájan igen erős ítrá'sákat szoktanak állítani, tudván azt, hogy ollyankor könnyen vezedelem eshetne rajtok. De a' kik ugyan tsak meg - akarják tsalni az ellenséget, ha dolgaikat úgy rendelik, hogy amaz ő tölök semmit ne féljen, így őtet könnyen vigyázatlanúl találhattyák, ha meg engedik, hogy őket űzze 's kergesse az ellenség, annak minden rendeit el - bonthattyák, és ha az ellenség előtt meg futamodván,

azt

azt alkalmatlan helyekre vífzik, ott ísmét reá - uthetnek. E' mellett nem elég ám Édes Fiam! hogy Te, a' ki mind ezeket kívánod tudni, tsak azon fortélyokkal ély, a' mellyeket tanúltál, hanem magadtól - is kell többet találnod, valamiképpen a' Mu'sikufok meg - nem elégedvén azon nótákkal, a' mellyekre másoktól tanittattak, magok - is mindenkor azon mefterkednek, hogy újjabbakat tsinálhafsanak. És a' Mu'sikában - is ugyan azt a' mi újj, igen nagyra ízokták betsúlui; de fokkal nagyobbra a' hadi dolgokban fel - találtt újj fortélyokat, mert azok által inkább meg - is lehet tsalni az ellenséget. Ha azért te azokkal a' mefterségekkel fogsz - is járui az emberek körül, a' mellyekkel törbe kerítetted az apróbb vad - állatokat, el - híszed - é hogy úgy - is igen sokra méhetísz abban a' mefterségben, hogy az

ellenségnél jobb állapotba tégyed magadat. Te a' leg - keményebb télben felkelvén éjtszaka, madarászni ki - mentél, és még minékelőtte meg - mozdútanak volna a' madarak, már te, a' hová kellett, úgy el - tsináltad a' tórt, hogy meg - sem tetstett a' hol fel - ástad a' földet. E' mellett vóltak tenéked olyan tanútt és hafznos madaraid, a' mellyek oda tsaltanak a' tórhöz más magokkal azon egy némű madarakat, te magad lesben űttél, és azokat jólláttad, de azok tégedet nem láthattanak, és azon mesterkedtél mindenkor, hogy mig tél - nem reppennének, addig reájok ránthatnád a' tórt. A' nyúlra ísmét (minthogy az éjtszaka szokott legelni, nappal pedig elbúvik) kutyákat tartottál, a' mellyek szaglással fel - nyomozták azt, és mivel, szokása szerént minden megtaláltak - is el - szaladt, vóltanak más kutyá-

tyáid , mellyeket a' végre tartottál , hogy a' fel - vert nyúlat azon hirtelen el - fogják . Ha pedig ezektől - is gyors futásával meg - menekedett , ki - tanúlván az úttyát , és azt a' helyet , a' hová szerez leg - inkább szaladni a' nyúl , oda terjesztetted a' hálókat , a' mellyeket alig lehetet meg - látni , hogy így azokba , midőn sebessen futna maga magát belé - keverné ; és hogy azokból ki - ne menekedhetne , nem mezfzire ítrásákat állítottál , a' kik vigyázzván reá , hirtelen ott nyomnák azt , azonban te magad nagy kiáltással utánna szaladtál , és annyira elérmitetted , hogy ofztán azt sem tudván melly felé fusson , egyenesen a' hálónak ment , a' kik pedig előtte lesben vóltak , azokat sem vehette észre , mert meg - parantsoltad , hogy halgatásban lennének . Ha tehát a' mint mondám , illyetén fortélyokkal akarsz élni

élni az emberek körül - is , nem tudom
ha hagysz - é meg egyet - is az ellen-
fégben. Továbbá ha, mikor a' sík me-
zón nyilván kell meg - útközni, a' fel-
fegyverkezett ellenséggel, akkor bezeg
Fiam ! sokat tesznek azok a' dol-
gok, a' mellyek által régen el - készít-
tették magokat a' Vitézek, hogy jobb
móddal hadakozzanak mint az ellen-
ség; ezeken értem pedig azt, hogy
ha a' Katonáknak testek mindennemű
munkának néki törődött, indulattyok
néki kőszőrülődött, és a' hadi mester-
ségekben magokat gyakorlották. E'
mellett ezt - is jól meg - értsd, hogy
valakiktől te engedelmeiséget kívánsz,
mind azok visszontag azt kívánnyák,
hogy te - is gondolkozzál ő rólok. Te-
néked azért fo ha sem kell elmédet he-
vertetned, hanem éjtszaka magadban
arról tanátskozz, hogy ha meg - vir-
rad, mi tévők légyenek a' te Kato-
náid:

náid : nappal pedig azt vi'sgáld - meg, hogy mimódon rendelheted - el a' következendő éjtszakában mentúl jobban minden te dolgaikat. Ezen kívül miképpen kellyen a' hartzra ki - állítani a' népet, vinni azt, éjjel vagy nappal, fzeros, vagy keskeny útakon, hegyen vagy mezőn, hogy kellefsék tá - bort járítani az éjtszakai, vagy nap - pali strá'sákat ki - állítani, a' hadi se - reget az ellenségre vinni, vagy attól visszfa vonni, az ellenségnek Városa mellett el - menni, a' kő - falakat ostrom - lani, vagy visszfa térni onnan, a' Ligeteken és a' folyó - vizeken által - menni, mimódon kellyen a' Lovafok - tól, dardafoktól, vagy nyilafoktól ő - rizkedni; ha akkor útné fel magát előtted az ellenség, mikor te a' szar - nyával vinnéd a' népet, hogy kelle - ne azt hirtelen szem kőzt fordítani az ellenségnek, vagy ha a' népet a' de -

rekával vinnéd és nem előrül, hanem oldalaslág, vagy hátúl, úgyne reád az ellenség, hogy kellene annak mingyárt egyenesen néki-fordúlni, hogy lehetne az ellenség titkait mentül könnyebb móddal ki-tanúlni, vagy a' magad dolgaidat az ellenségtől leg-jobban titkolni; mind ezeket mondom, nem is emlitem te előtted, mert elégfzer hallottad tőlem, valamint e' részben-rudtam, kü'ömben-is a' kit tsak gondoltál, hogy ért az effélékhez, azzal tárfalkodtál, és ekképpen, a' mi szük-séges, eléggé meg-tanúltad. Minden elő-forduló dolgaidban tehát azokkal az eszközökkel kell éined, a' mellyeket ezek közzül leg-hafznofabbaknak i-télsz. Végezetre Fiam! tanúld-meg tőlem azt a' mi leg-nagyobb, hogy soha sem magad különösen, sem a' te népeddel együtt szerentsét addig ne próbálly, míg nem áldozol, se úgy

ne,

ne, ha a' jövendőt mutató jelek a' te
szándékkal ellenkezők, meg gondol-
ván azt hogy az emberek csak re-
ményesség alatt kezdenek minden do-
loghoz, de tellyességgel nem tudják,
mi fog javokra szolgálni nékiek, a'
mint ezt sok dolgoknak ki-meneteleik-
ből által - láthatod. Mert sok orszá-
gokat már némelly a' közönséges itélet-
tétel szerént ugyan szintén leg-bőltsebb
emberek reá vettek arra, hogy hadat in-
ditsanak azok ellen a' kik azután őket
végső veszedelemre juttatták. Sokan
mind külölnős embereknek, mind kő-
zönséges tárfaságoknak nagy hasznokat
tettek, a' mellyek bőldog állapottyok-
ban végtére ő vélek igen gonofizúl bán-
tanak. Sokan inkább kívánván uralkod-
ni azokan, mint vélek barátságban élni,
a' kiktől mint baráttyaiktól jótétemény t
várhattak volna, és a' kikkel ismét ő-k-is
jól tehettenek volna, ugyan azok által

méltó büntetéseket vették. Sokan meg nem elégedvén az ő javaik mellett való gyönyörűséges étellel mindent magoké-
vá akartanak tenni, melly miatt a' mi-
jek vólt, azt-is el-vezítették. Sokaknak,
az a' kints, a' melly fok ohajtásaik után
kezekbe esett, veszedelmet okozott,
úgy hogy az emberi böltséfé tsak ak-
képpen tudja ki- választani a' leg jobb
rélyt, mint a' ki azt tselekefzi, a' mit ő-
néki a' fors vét. De a' halhatatlan Iste-
nek tudják mind az el-múltt, mind a' je-
len való dolgokat, és azt-is hogy minde-
nikből mi következik; a' kik az ő taná-
tsaikkal élnek, és a' kikhez kegyelmefek
ők, azoknak előre meg-jelentik, mit kell,
és mit nem kell nékiek tselekedni; ha
pedig nem mindeneknek adnak tanátsot,
éppen nem tsuda, mert mi szükség vól-
na az Isteneknek azokra gondjoknak
lenni, a' kikkel nem akarják
közleni jóvóltokat.

MÁSODIK KÖNYV.

Illyen befzélgetések között el-jutának végtére *Perfia'* határhoz, holottis látván egy Saft, melly jobb kéz felől mellettek el-repülvén, előttök mégyn vala, imádkozának a' *Perfiai* őrző Isteneknek, és Hérófoknak, (a) hogy őket békeféséggel és fzerentséfen hordoznák, és ekképpen a' határon általmenének. Melly meg-lévén ifmét könyör

K gé-

[a] *Hérófoknak*, vagy Fél - Isteneknek mondatnak a' *Rómaiaknál* és *Görögöknél* azok, a' kik virtufsaikkal, vagy jeles tsekedeteikkel meg-eremlettek azt, hogy holtok után az Istenek közzé számlaltassanak. De a' *Pérsáknál* az eltető állatok - is, úgymint a' föld, tüz, viz, levegő-ég, mint Fel Istenek úgy imádtattak. Azok az Istenek pedig, a' kiket akarmelley Ország-béli Pogányok különös tífztelettel imádtak, úgy tartatott hogy abban a' tartományban lakoznak, azon uralkodnak, és arra különös gondal vigyáznak. Illyenck voltak a' *Pérsáknál* *Jupiter*, *Vesta*, 's a' t'

gének a' *Médiai* Isteneknek, hogy őket fogadják kegyelmesen. Azután pedig rendszeren meg-ölelék egymást, és el-válván, *Kámbi'ses* ugyan a' *Persákhoz* visszafé-
re, *Czirus* pedig méne *Médiába Cziak-
szareshez*. Kihez midőn el-jutott vól-
na, elsőben ugyan egymást a' szokás
szerént meg-ölelgeték, annak utánna
pedig tudakozódék *Czirustól Cziak-
szares*, mennyi népet hozna magával?
Mellyre *Czirus*: Harmintsz ezeret,
úgymond, ollyakat tudni-illik, a' kik
már ezelőtt-is szolgáltak 'söldért a'
Médiai zászlók alatt. Ezenkívül jönnek
velem egynehányan a' Nemesek kőz-
zúl-is, a' kik nem szoktak sehova
menni 'söldért. Hát úgymond *Cziak-
szares*, azok hányan vagynak? Felele
Czirus: Tudom hogy azoknak száma
nem a' leg-jobb kedvel fogod halla-
ni, de azonban azt-is meg értsd ám,
hogy ezek az egynehány Nemes em-
be-

berek , a' *Periákat* , akármennyin légyenek azok , el - tudják igazgatni. Én pedig azt kérdem , vallyon inkább vagyon - é mind ezekre szükséged , vagy csak képzeled magadnak az ellenséget , a' ki talám el - sem jő ? De jönnek bizony , úgymond *Cziak/zares* , még pedig igen felesen. Honnan tudod , azt kérdé viszontag *Czirus* ? Mivel fokban jönnek úgymond onnan , a' kik jóllehet külömb - külömb - féleképpen beszélnék , de csak ugyan ebben , hogy jön az ellenség , meg - egyeznek mindnyájan. Meg - kell - é tehát vélek útköznünk ? Felele *Cziak/zares* : meg - kell szükségesképpen. Mond - meg hát kérlek , úgy mond *Czirus* , ha tudod , mennyi az ellenség , és mi - is mennyin vagyunk , hogy meg - tudván mind a' kettőt arról tanátskozhassunk , hogy lehetsen leg - jobb móddal mennünk ellene. Halid - meg azért úgymond *Czi-*

akfzares : Az a' hire, hogy *Kré'sussal* a' *Lidiai* Királlyal tiz ezer lovas va-
gyon, *pai'sos* pedig és nyilas több
negyven ezernél; *Artakamassal* a' nagy
Frigyiának Királlyával nyóltz ezé-
rig való lovas, dárdás pedig és nyilas leg-
alább negyven ezer; *Aribéussal* a' *Kap-
padotziai* Királlyal hat ezer lovas, nyi-
las pedig és *pai'sos* nem kevesebb har-
mintz ezernél; *Maragdussal* az *Arabiai*
Királlyal mintegy tiz ezer lovas, száz
hadakozó szekér, és egy ki - mondha-
tatlan roppant parittyás tábor. Az
A'siai Görögök el - jönnek-é, arról még
senki bizonyost nem mondhatott. Azt-
is mondják hogy a' *Hellespontus* mel-
lett lakó *Frigyi* Görögökkel *Gabéus*
őszve adta magát, kinek-is a' *Kaijz-
triai* (a) mezőn hat ezer lovas, és tiz
ezer

---

[a] *Kaijztriai* mezőnek hivatott Jóniában
az *Efejusi* határnak az a' része, a' mel-
lyen

ezer pai'sos Vitézből álló serege fekszik. A' *Kárujok*, *Cziléksek*, *Paslagok* - is hivattattak ugyan segítségre, de a' mint mondják, azok nem jönnek. A' mi pedig az *Affiriai* Királyt illeti, a' ki mind *Babiloniát*, mind a' több *Affiriát* bírja, fel se tészem, hogy húsz ezer lovasnál kevesebbel jöne, azt pedig bizonytal tudom, hogy leg-fel-lyebb - is két száz szekérrel, és számtalan gyalogsággal, mert a' mi határunkra - is olly fok néppel szokott bé-ütni. És így a' te beszéded szerént, úgymond *Czirus*, az ellenségnek tábo-ra mint egy hatvan ezer lovasból, és két száz ezernél - is szaporább gyalogságból fog állani; de már a' magad erejét - is láfsuk mennyire tészed? Fe-

K 3

lele

---

mellyen a' *Kaisztrus* vize kereftül folyt. többnyire pedig ezek a' Nemzetségek, a' mellyek itt emlittetnek, *Ásiában* laktak, a' melly már ma *Ásiai* Török - ország-nak neveztetik.

lele *Cziakszares*: *Médiából* lovas Katona ki-áll több tiz ezernél, pai'sofok pedig és nyilafok, a' kik az én Országomból telnek, tsak hatvan ezeren; de azonkívül a' szomszéd *Arménusok* is állitanak négy ezer lovast és húsz ezer gyalogot. Így tehát, monda *Czirus*, a' mi lovas feregünk tsak harmad része az ellenségének, és a' mi gyalogságunk mint egy felényi mint az övék. Mit gondolsz, úgymond *Cziakszares*, hát nem kevésled-é a' *Persákat*, a' kiket magaddal hoztál? Felele pedig *Czirus*: De hiszem lefesz-é szükségünk több emberre, vagy nem, más úttal tanátskozzunk arról, most pedig kérek, beszéld-elő mindeniknek hadakozásának modját. Ekkor monda *Cziakszares*: Mindnyájok-é igen egy forma; mert az ó Vitézek nyilafok 's dárdáfok, mint a' miénk-is. Mivel azért, úgymond *Czirus*, mind ilyen
fegy-

fegyverekkel élnek, szükségesképpen távólról kell ő velek hadakozni. Igen is, azt mondá *Cziakfzares*. Tehát úgymond *Czirus*, a' kik többen léfznek, azok - é léfz a' győzedelem, mert tsak hamarébb erőt vehet a' számos nép a' kevésen, mint a' kevés a' fokon. Nó hát, monda *Cziakfzares*, soha jobb nem leszfz, mint - hogy most mingyárt izennyünk *Perszába*, hogy több népet küdljenek, mert ha a' *Médusok* alól - fordúlnak, innen mingyárt ő reájok fordúl a' veszedelem. De úgymond *Czirus*, ha tsak arra nézünk, ha valamennyi *Persa* van, mind el-jőne-is, még sem igen lennének többen az ellenségnél. Monda azért *Cziakfzares*: mit gondolsz tehát még - is, hogy jobban talpra esnék a' dolog? Én ugyan úgymond *Czirus*, ha néked vólnék, minden *Persáknak*, a' kik ide jőnek olyan fegyvereket tsináltatnék,

a' minéműek vagynak a' köztünk lévő Nemeseknek; ilyenek már a' melly - vas, bal kézbe való kisdéd pais, jobb kézben pedig egy rövid kard, vagy balta, és ha ezeket el - készítetted, azt nyered vele, hogy mind az enyimek bátrabban mennek az ellenségre, mind az ellenség elébb megfutamodik, mint sem hogy az ilyen fegyvert ki - álljá. Mi azért *Persák* éppen csak azok ellen készíttyük magunkat, a' kik erősebben fognak állani, a' te lovas népednek pedig hagyjuk űzni azokat a' kik meg - futamodnak, hogy meg se állapodhassanak, vizsgálja se fordúlhassanak. Így beszégete ekkor *Czirus*, és helyben - hagyá *Cziakszares* - is, úgy annyira, hogy több katonákról már emlékezetet sem teve, hanem csak a' meg - mondott fegyvereket készítteté. Közel már mind készzen - is valának a' fegyverek, mi-
kor

kor éppen el-érkezének a' Nemesek-
is, az egész *Persa* táborral együtt. *Czi-
rus* pedig azonnal egyben gyűjtván a'
Nemességet, ekképpen szólla nékik:
kedves barátim! Én jóllehet tudtam,
hogy tinéktek mind fegyveretek, mind
szívetek úgy van el-készülve, hogy
az ellenséggel közélről-is viaskod-
hattok; de azonban meg-gondolván,
hogy a' ti veletek jött *Persák* úgy vagy-
nak fegyverkezve, hogy mentől távo-
labbról hartzolhassanak, féltettelek ben-
neteket, hogy ha kevesen és minden
segítség nélkül kell valahol szembe szál-
lanotok sok ellenséggel, valami ne-
cfe rajtatok. De már most a' legé-
nyek-is, a' kiket hoztatok magatok-
kal, olyanok, hogy nintsen benne
semmi ki-vető, fegyvereik-is léfznek
a' tiétekhez hasonlók; a' mi pedig az
ő szíveknek bátorítását illeti, már
az a' ti dolgotok. Mert, a' hadi Tiszt-

nek nem elég csak magának lenni jó katonának, hanem azon - is kell néki igyekezni, hogy az alatta lévők mentül ditséretefsebben forgassák önnön magokat. Czirusnak ezen beszédén mindnyájan örvendezének, meg-gondolván, hogy többed magokkal fognának hadakozni. Egy pedig a' Nemefsek között monda: Talám tsudának - is fogna láttatni, ha én még tanácsot akarnék adni Czirusnak az eránt, hogy maga szállana inkább mi helyettünk a' Katonáknak, mikor önékiek a' fegyvereket ki - osztyák. Mert én azt tartom, hogy a' kiknek tellyes hatalmok van mind arra, hogy használlyanak, mind arra hogy ártsanak, azoknak beszédjeik - is leg - hathatófabbak szoktak lenni. Hasonlóképpen az ő ajándékaikat - is mindenkor többre betsülük, mint a' másokét, ha szintén alább valók - is azok a' másokénál.

Ha

Ha tehát most *Czirus* maga nógatná a' *Persákat* a' következendő viadalra, sokkal kedvesebben vennék ők azt, mint ha mi tselekednénk azt. És ha ő közülök Tiszteket választ az a' ki Király' Fia, és egyszersmind Fő - Vezér, sokkal bizonyosabbak lesznek ezen ő hivatalyoknak állandósága felől, mint ha ezen tisztefséget mi általunk érnék - el. Jollehet más részről szűkség nekünk is tellyes erővel azon lennünk, hogy őket minden módon bátorítsuk, mert mi veszszük annak hasznát, ha ők jól forgattyák magokat. Helyben hagyván e' beszédeket *Czirus*, középre rakatá a' fegyvereket sorral, és minekutánna az egész fereget egybe - gyűjtötte volna, monda nékiek: *Persa* Vitézek! valamint ti mindnyájan mi velünk azon egy földön születettetek, neveltetek, és szintén olly erős természetűek vagytok, mint mi, azonképpen

néktek - is szintén olly bátor sziveteknek kell lenni, mint minékünk. De mind az által tudjátok, hogy othon mi velünk, egyenlő rangban nem vóltatok, nem azért, mint ha abban mi gátoztunk vólna - meg benneteket, hanem azért, mivel tinéktek munkátok után kellett élnetek. Most pedig imé én léfzek, a' ki Isten fejedelméből élelmetekről gondot fogok viselni. Ha azért tetfzik tinéktek, imé most szabad akaratotokra hagyjuk, hogy ámbár egyéb dolgokra nézve mi nálunknál alább - valóok vagytok - is, mindazáltal mi velünk egy forma fegyvert visellyetek, azon egy fzerentsét próbáljatok, és ha e' dologban diséretesen el - jártok, a' melly rangban mi vagyunk, ti - is ugyan abban légyetek. Eddig ugyan, valamint mi, ti - is tsak nyíllal és dárdával hadakoztatok, és ha ezekhez - is nem értettetek úgy mint mi, nem tsuda : mert nem - is érkeztek
úgy

úgy reá, mint mi, hogy azokban magatokat gyakorolnátok. De már a' fegyveri készületekben veletek egy formák léfzünk, mert itt minden kaphat a' maga testéhez egy alkalmas mellyvafat, bal kezében egy kiseded paißt, (a) a' millyet közönségesen vifelünk, jobb kezében pedig egy rövid kardot, vagy baltát, a' mellyel ofztán vágni kell az ellenséget, semmit sem tartván attól, hogy talán mikor vágni akarnak, a' tzeit el-hibázhattyuk. Így hát egymástól semmiben nem fogunk különbözni, hanem tsak a' bátorságban, de abban sem illik néktek nálunknál alább valóknak lenni mert miért-is nem kellene néktek szintén úgy,
 mint

---

[a] Ez a' kiseded pai's, a' melly itt *Germanak* neveztetik, különösen a' *Persák* fegyvere volt, a' formája volt négy íze-gü, mint mondja *Strabó*; matériája pedig fűrün öfzve fontt venyike, a' mellyet *Suidásból* tanulunk.

mint nekünk a' győzedelmet óhajtani, melly által minden jó, és drága dolgoknak bírására juthat, és a' maga javait - is meg - tarthattya az ember? mivel kell nekünk jobban, mint tinéktek a' győzelem, melly a' megnyerttetett félnek minden javaikat, a' győzedelmeknek kezekbe adja. Többet nem szűkség szóllanom, ha elég ez, én előtökbe adtam, mihez tartsátok magatokat, imhol vagynak a' fegyverek, válafszon azok közzül ki ki magának a' kinek szűksége vagyon rá, és a' maga Kapitányánál irafsa - fel a' nevét, hogy a' Nemesekkel (a) egy rangban lé-

---

[a] Ez a' szó már egynéhányszor fordúlt elő, és fog még sokszor elő - fordulni *Kxenofonban*, de itt úgy tetszik leg-jobban okát adhatom, miért fordítom Nemes embereknak ezt a' szót *Homotimi*, a' melly a' *Görög* nyelven egyenlő rangú, vagy méltóságú embereket tészen. Ugy látzik azért, hogy ezek a' *Homotimusok*
ép-

légyen , a' ki pedig a' maga 'söldofi
 álla-

éppen azok voltak , a' kik az oda fenn
 le irrt szabad Piatzban neveltettek ; mert
 ezek - is strá'sálták a' Kírályyi palotában,
 amazok - is , a' mint az *Auktor* a' nyól-
 tzadik Könyvben befzéli. Külömböztek
 azért a' több köz rendü *Persáktól* , mert
 amazok szüntelen a' Kírály körül forgo-
 lódtak , minden udvari es hadi hivatalo-
 kat ok vifeltek ; mert *Czirus* - is úgy
 bánik velek mint Tisztekkal , *Cziakfzaves-*
nek - is azt mondja , hogy , ezek fogják
 a' több *Persákat* igazgatni ; továbbá nem
 'söldert , hanem betsületért szolgáltak ,
 nem - is szolgálai fegyverekkel éltek , mi-
 némüek a' nyíl és a' dárda , a' mellyek-
 kel mezfziröl - is lehet bánni az ellenség-
 gel , hanem olyanokkal , a' mellyeket
 csak egykét lépésnyire szolgálnak - bé.
 Mert a' szolgák , a' kik nem annyira ma-
 gokért , mint az Uraikért láttatnak hada-
 kozni , félelmeffebbek , és nem örömeft
 mennek közel az ellenséghez. De a' *Ho-*
motimusok , bátor szíveket , és netnes vé-
 reket fegyveri kézfületekkel - is ki - mutat-
 ták. Ezek a' nevelterésnek , hivatalok-
 nak , bátor szívnek , egyenlőségnek *privi-*
legsumi , es ez a' köz rendü emberektől
 való nagy külömbség , úgy látzík nékem,
 igen meg - egyeznek az igaz nemesi Ka-
 rakterrel.

állapottyával meg - elégszik , lássa ,
meg - tarthattya a' maga paraszt fegy-
vereit. Ezeket szólá Czirus ; a' Per-
sák pedig gondolván , hogyha midőn
az ő egyenlő fáradságoknak egyenlő
jutalom ígértetik , még - is a' jó alkal-
matofságot el - szalasztják , azt nyerik
véle , hogy tellyes egész életüket sze-
génységben töltik - el , ki ki bé - iratván
magát , fel - fegyverkezék. Az alatt ,
midőn az ellenség akkorra el - nem ér-
kezett , a' mikorra várták , Czirus a'
vele lévő népnek erejét próbálgatta ,
testi gyakorlásokkal edzeni , a' tábor-
nak rendben szedésére oktatni , és an-
nak szívét 's elméjét a' hadakozásra ké-
szíteni. Mellyre nézve Cziakszavesnek
egy - néhány Tisztjeit maga mellé vévén ,
azoknak meg - parantsolá , hogy vala-
mire szükségek lészzen a' Vitézeknek ,
mind azokat önékiek bőven ki - szol-
gáltassák , hogy így semmi egyéb
gond-

gondjok a' *Persáknak* ne légyen , hanem tsak ez egyedül , hogy magokat a' hadi dolgokban gyakorolják , mivel-hogy jól tudta azt , hogy mindenféle dologban leg-jobban boldogúlnak azok , a' kik más egyéb dolgoktól elfogván elméjeket , egyedül tsak egy dolognak feksűznek. Ugyan olly vég-gel a' nyilat , és a' dárdát - is egészen le - tette velek , és semmi egyéb fegy-veri készületet rajtok meg - nem hagyott , hanem tsak egy kardot , egy pai'st , és egy melly - vafat , és ezzel is arra készítette *Czirus* az ő fzi-veket , hogy vagy egész kézséggel kellett néki az ellenségre menni , vagy azt meg - kellett vallani , hogy az ő segittségek éppen semmire való. Ezt pedig nehéz azoknak meg - engedni , a' kik tudják , hogy őket nem egyéb-ért tartják , hanem hogy a' kiktől tápláltatnak , azok mellett hadakoz-

zának. Midőn pedig *Czirus* azt - is gondolóra venné, hogy az emberek inkább szeretik magokat olyan dolgokban gyakorolni, a' mellyekben vetekedhetnek egymással, mind azokban való vetekedésre nógatta őket, valamellyekben a' katonáknak szükséges magokat gyakorolni. A' kőz katonát ugyan, hogy a' maga Tifztjeinek engedelmeskedjen, a' munkára kéfz, a' veszedelemre bátor szívvel mennyen, de vakmerőségre ne - vetemedjen, a' hadi dolgokat meg - tanúllyá, fegyverére gondot visellyen, és mind ezekért várja a' bestületet. Az ötödést, a' kinek páltzája alatt őt legény vőlt, hogy úgy visellye magát, mint egy derék Vitéz, és a' mennyire lehet a' maga ötödét - is tégye ollyanná; ugyan ezt tselekedje a' Tizedes - is a' maga tizedjében, a' Hadnagy, a' Kapitány, és minden egyéb Tifzt, kí ki a' maga hiva-

tallyában , hogy abban fedhetetlenül el-járjon , fzemmel tartsa mindenik a' nálánál alább való Tifzteket-is , hogy ók-is az alattok lévökre ; szorgalmatosan vigyázzanak , ha hivataljokban illendöképpen el-járnak-é. De hogy ezen nógatási Czirusnak annál hathatósabbak lennének , előre azt is meg-mondotta , kinek kinek mitso-da jutalma léfzen , ha a' maga hivataljában ferényen el-jár. Hogy tudni-illik , a' melly százados Kapitányok jól vifelik magokat , azoknak Ezeres Kapitányságot , a' Hadnagyoknak Százados Kapitányságot , a' Tizedeseknek Hadnagyságot ad , az Ötödefeket Tizedesekké , (a) a' kőz legények kőz-

L 2 zúl

[a] A' Görögöknél és a' Persáknál - is többnyire a' Tifztségek az alattok lévő katonák számától nevezettek ; ilyenek völtak az Ezeres Kapitányok , Századosok , Tizedesek , Ötödefek. Ezeken kívül völtak a'
Tak-

zúl pedig a' kik leg - ditséretefebben forgattyák magokat, azokat Örödesekké téfzi. Ennek pedig azt a' hasznát vették a' Tisztek közönségesen, hogy mindenik az alatta lévőből annál nagyobb betsületben tartatott, és egyéb tisztefségek - is kit kit az ő érdeme szerént követtek, sőt azokat, a' kik magokat ditséretesen vífelnék, nagyobb jutalommal - is biztatta, hogy ha jövendőben szolgálni fogna a' szerentse. Ezek felett meg - mondotta azt-

---

Takjzis és Lokhos, amazt Kompániának, ezt Fertály Kompániának mondhattuk, és a' szerént a' *Taksziárkhus* Kapitány, a' *Lakhagus* Hadnagy lesz, amannak száz, ennek húszonnegy legény vólt a' keze alatt, a' mint a' hatodik könyvből ki - tetfzik. És így a' régi hadi nép fel - osztását, a' máihoz, a' mennyire lehet, alkalmaztatván, nem nagyot fognának hibázni, ha az Ezeres Kapitány - is Generálisnak, az ő Ezeredjét pedig Regementnek, úgy hasonlóképpen a' Tizedest, és Ötödest Kapitárnak, 's Vitze - Káplárnak neveznénk.

azt - is előre , minémű jutalmat ád egész Ézeredeknek , Kompániáknak , Tizedeknek , Ötödeknek (mindenikben a' katonák számához alkalmaztatván a' jutalmat) ha mind az ő Tifztekhez engedelmesek léfznek , mind pedig az ő elejekben adatott , testnek gyakorlásiban ferényen forgolódnak. Továbbá Sátorokat - is vonatott a' Kapitányok számok szerént , úgy hogy mindenikben belé fért egy száz emberből álló Kompánia. Mert Czirus így gondolkozott , hogy midőn illy számosan lakván együt , láttyák , hogy mindnyájan egy aránt tápláltatnak , nem lefz okok reá , hogy valaki el - hagyja magát , és egyik a' másiknál az ütközetben , alább való légyen , mint - hogy nem vethetnek arra , hogy , alább való állapottya vagon egyiknek a' másiknál. Továbbá még ennek az a' hafza - is vólt , hogy így könnyen meg

esmérkedtek , a' kik egymással esméretlenek vóltak : az emberek pedig fokkal jobban szégyenlenek gonofzságot mivelni azoknak jelen létekben , a' kik előtt esméretelek , mint a' kik előtt nem ; mert a' hol esméretlenek , szintén olyan bátran vizzik végbe a' gonofzt , mint ha ugyan fetéttségben vólnának. Utólyára igen hasznosnak tartotta ezt , az együtt való fátorozást a' Kompániáknak jó - rendben való tartására nézve - is : mert a' Sátorokban is szintén úgy vóltak rendelve a' Kapitányoknak a' magok Kompániáik , mint mikor együtt ki - kellett azoknak állani. Ezt a' rendtartást pedig hasznosnak ítélte Czirus azért , hogy valami módon őszve ne zavarodnának , vagy ha őszve zavarodnának - is , hamarébb elébbeni helyekre állhatnának ; valamiképpen az épületnek egymástól szerte - széllyel hányattatott kő

vagy

vagy fa-darabjait hamarébb egymáshoz lehet igazgatni, ha mindeniken bizonyos jegy van, a' melly megmutattya, mellyik hová tartozik. De hogy még az útközetben - is el-ne-hagynák egymást, ezt találta-fel *Czirus*, hogy a' kik együtt laknak, azok együtt - is egyenek, mivel hogy tapasztalta az együtt nevedett vad állatok körül - is, melly nehezen szenvedik, ha küiön zárják őket egymástól. Ezek felett arra - is izorgalmatos gondja vólt *Czirus*nak, hogy a' katonák sem ebédelni, se vatsorálni be ne menyenek addig, mig jól 'meg-nem izzadnak. Ezért - is vagy vadászni vitte őket, és mind addig járt velek, mig ugyan csak derekafán meg-nem izzadtak, vagy valami ollyas játékokat gondolt ki, a' mellyekben úgy belé fáradtak, hogy a' homlokokon folyt a verejték, vagy pedig ha valami do-

log adta elő - magát , abban maga olyan példát mutatott , hogy szárazon vízfza nem mentek ; mivel által - látta azt , hogy így mind az étel jobban fog esni nékiek , és annál egészségtel- febbek - is lesznek , mind a' dolgot könnyebben veszik-fel , és jobban hozzá szoknak egymáshoz : mert úgy- mond a' lovak - is , a' mellyeket egyú- vé szoktak fogni , egymással könnyeb- ben meg - egygyeznek. Azon kívül azt - is jól tudta , hogy a' katonák fok- kal bátrabban mennek az ellenségre , ha tudják mindnyájan , hogy a' hadi dolgokhoz ki ki ő közzüllők derekasan ért. Végtére magának vonata Czirus egy olyan tágas Sátort , a' mellyben ha midőn egynéhány vendégeket va- tsorára hívott , azokkal együtt meg- fért. Gyakran el - hívta pedig a' Ka- pitányokat , a' kiket mikor akart ; néha a' Hadnagyokat , Tizedeseket , 's

Ötödefeket - is , néha pedig egész Ötödeket , Tizedeket , negyedréfz és egész Kompániákat - is el - hivott , és meg - vendégelt. Ekképpen tífztelte meg mind azokat , valakiket látott , hogy a' magok kötelefségeben el - járnak. A' vendégek pedig Czirussal mindenkor azon egy ételben réfzesültek. Ezen kivül a' fegyver hordozóknak is szintén annyi réfzt parantsolt mindég adatni , mint a' rendszerént való katonáknak : mert úgymond , a' katonák' szolgálk szint' annyi betsület érdemlenek . mint azok , a' kiket az ellenséghez békefség szerző követeknek fzoxtunk küldeni. Mert nékik - is szint' úgy húségefeknek , a' fegyver vifelésben tanúltaknak , okofoknak , sérényeknek , gyorfaknak , és bátor szívűeknek kell lenni ; egy szóval ő bennek , mind azoknak a' minémúségeknak , fel - taláztatni , valamellyek akármelly

derék katonában meg - kivántatnak , és így szükségesnek tartotta *Czirus* őket - is úgy szoktatni , hogy semmi dologtól ne vonogassák magokat , hanem azzal tartásák , hogy mindent illik nekik tselekedni , valamit parantsol az Elöljáró. Ebéd felett pedig mindenkor azon vólt *Czirus* , hogy a' vendégek között olyan beszégetések folyanak , a' mellyek ő benne mind egy kis kedvet csinálhassanak , mind pedig a' jó tselekedeteknek gyakorlására felferkenthesék őket. Azért - is egykor azzal felett ilyen kérdést tett eleikbe: Mit gondoltok , úgymond , barátim! mi lehet annak az oka , hogy másféle emberek mi nálunknál rend szerént alább - valók? talám , hogy Ifjúságokban nem neveltettek úgy mint mi , vagy talám ők - is színt' úgy alkalmazótok mind az egymással való tárfalkodásra , mind pedig az ellenséggel való

ló verekedésre? |Mellyre *Hiftafpes* monda: Még ugyan nem tudom, majd hogy vifelik magokat az űtközetben; de a' mi az ő tárfalkodáfokat illeti, mondhatom, hogy némellyek' ő köz-zűllők abban felettébb nehéz erköltsű-eknek láttatnak. A' minap - is így jár-tam velek: *Cziakfzares* az áldozatból meg - maradott húft ki - ofztotta a' Kompániák - számára, küldött az enyim-nek - is annyira valót, hogy minden személlyre jutott három darab, és még valamivel faporább. A' Szakáts leg - előfzör, - is engemet kínált, hogy végyek az ételből, és azután forral a' többit. Midőn pedig a' második tál ételt bé - hozta vólna, parantsolám néki, hogy a' leg - utólsón kezdje, és úgy jójjön fel - felé az étellel. | Akkor egy betsűletes katona' a' közepe - tál-lyáról fel - kiálta, mondván: Ez már nem igazság, mert ha így |lefzsz a' do-
log,

log, fo ha mi reánk, a' kik középben ülünk, nem kerül az elsőség. En pedig hallván ezeket, megvallom, megilletődtem rajta, hogy ő úgy gondolkozott, mintha néki kevesebb jutna, mint a' többinek, azért is őtet azonnal magam mellé hívtam. Ő pedig hivatalomnak nagy emberféggel engedelmeskedett, de mikor a' tál mi reánk került volna, és immár alig vólt benne valami, akkor is ilyen szókra fakada: be szerentsétlenül jártam, hogy ide jöttem, már nékem annyi nem jut, mint a' többinek. En pedig mondék néki: Ne búsully azon, mindgyárt más tál étel jön, a' mellyet rajtunk kezdenek, abból a' legnagyobb darabot veheted ki, ha tetszik. Akkor előhózzák a' harmadik tál ételt is, melly már utólsó vala, ő pedig mingyárt én utánam véve belőle. De midőn a' mellette va-

lő-

ló - is vett vólna , annak portziójá-
 hoz képeft keveselvén ez a' magáét ,
 vízfza tette az elsőt , hogy annál na-
 gyobbat végyen ki. A' Szakáts pedig
 gondolván , hogy ő már a' maga ré-
 szét ki - vette , tovább vivé a' tálat ,
 és így amaz a' két szék között a' föl-
 dón marad. Melly dolgon ő annyi-
 ra meg bozfzonkodott , hogy annak
 a' húfnak , a' mellyet vízfza tett , illy
 fzerentsétlen állapottyán való búsú-
 lásában , a' levét - is mellyet a' tányé-
 rára ki - vett vala , azonnal ki - ön-
 tőtte. Ezt látván egy Hadnagy , a' ki
 mi hozzánk leg - közelebb ült , kezde
 katzagni , és örömében ugyan tapsola.
 Én sem állhatám meg , hogy ne ne-
 vetnék , és tettettem ugyan , mintha kö-
 högnék , de alattomban nevettem. Il-
 lyen emberre találkoztam én a' mi ka-
 tonáink között *Czirus* ! Ezen a' Hiftó-
 rián az egész áztal el - fakada nevet-

ve; egy másik Kapitány pedig mondta: No az igaz, hogy *Histaspes* ugyan akadt ám egy nehéz erkölcsű emberre, de halljátok meg, a' minap mi történt én rajtam - is. Minekutánna te *Cyirus*! minékünk meg - mutogattad, miképpen kellefsék a' katonákat mustrálni, és meg - parantsoltad, hogy mi - is akképpen tanítsuk - meg őket arra, a' mint te mi előnkbe adtad, én - is, valamint mások tselekedtek; azonnal elő - vettem egy Negyed rész Kompániát, hogy azt mustrálnám, leg - elől pedig egy Hadnagyot állítottam, annak a' háta megé egy Ifjú embert, és azután rendel, kit kit a' hová szükségesnek itéltem. Én magam őreájok szem - közben fordúlván, legelől állottam, és parantsoltam annak idejében, hogy jöjjenek elébb. Akkor az Ifjú ember, ki a' rendben második vala, a' Hadnagynak eleibe lépván,
még.

méne leg-elől. Melly dolgot látván, ekképpen szólék: Barátom mit tsinálz? En, úgymond megyek a' te parantsolatodra. Hifzem, mondék, nem tsak néked parantsoltam én azt, hanem mindnyájotoknak, hogy jőjjetek elébb. Ő pedig fordulván; a' maga pajtásira, monda nékiek: Nem hallyátok, hogy mindnyájunknak parantsollya, hogy mennyünk elébb. Jöttek azért, de abban sem vólt köszönet, mert még az előttők való Hadnagyot is meg-előzték. Ezt látván a' Hadnagy, azonnal öket elébbeni helyekre visszfa vivé, ők pedig zugolódának mondván: hogy ők immár nem tudják, mellyiknek engedelmeskedjenek, mert egyik azt parantsollya, hogy előre mennyenek, a' másik pedig hogy visszfa térjenek. Én mind ezeket tsak el-halgattam, és minek-utánna őket ismét rendbe szedtem vól

na meg - parantsoltam nékiek , hogy a' hátulsók közzül senki meg - ne indullyon addig , mig az elsők meg - nem indulnak , és egyedül tsak erre vigyázzanak , hogy minden legény az elötte valónak mindenkor utánna essen. Azonba érkezék hozzám egy az én barátim közzül , ki - is mivel *Persia*ba szándékozván már éppen útban vala , azon kére engemet , hogy adjam kezéhez mentül hamarébb a' melly leveleket hozzá irtam. Mivel pedig a' Hadnagy tudta melly helylyre tettem a' levelet , parantsolám neki hogy fusson haza , és hozza elő azt. Megindúla azért ő , és kezde sietve menni , utánna az Ifjú ember - is , ki a' Hadnagyhoz második vala , egész fegyverri készületivel , ezután egymásik - is , és így az egész katonafág meg - futamodván , el - hozák a' levelet. Illyen serényen szoktak az én katonáim a'

te róled ki - adarott parantsolatban eljárni. Ezen mindnyájan nevetének, hogy egy levelet ennyi ember vitt, még pedig fegyverközöt. *Czirus* pedig monda : Hatalmas Isten ! mitsoda szolgálatra termett legényink vagynak, a' kiknek barátságokat egy kevés eledellel - is könnyen meg - lehet nyerni, sőt olyan szó - fogadók, hogy a' parantsolatot elébb akarnák végbe vinni, mint sem azt meg - értenék. Ugyan hová lehetne már ezeknél jobb katonákat kívánni ? Illyen rendes dicséretet teve *Czirus* mofolyogva a' maga katonái felől. Vala, pedig az ő fátorában egy *Aglaitidás* nevű Kapitány, külömben igen kemény erkölcsű ember, a' ki monda *Czirus*nak : Gondolod - é hogy igaz az a' mit ezek befzélnek ? Felele *Czirus* : En ugyan nem - is tudom miért hazudnának. Tsak azért úgymond, hogy másokat

M

meg-

meg - nevettefsenek , 's azonban magokat - is magasztalhafsák. Mellyre *Czirus*: Meg - gondold , mit szóllasz jó *Aglaitidás*! ne mond őket kérkedékenyeknek , mert ez a' név , úgy tetszik nékem , hogy azokra illik , a' kik vagy gazdagabbaknak , vagy erősebbeknek festik magokat , mint a' minéműek valósággal , vagy többet ígérnek magok felől , mint sem véghez vihetnek , ezt - is pedig nem egyébre nézve tselekefzik , hanem hogy másoktól ditsértefsenek , vagy valami jutalom kövesse őket ; de a' kiknek minden befzédjeknek , tsak ez a' tze'llja , hogy másokat meg - nevettefsenek , nem pedig hogy az által vagy magoknak hasznot , vagy a' halgatóknak kárt , és férelmet okozzanak , az ilyeneket avagy nem inkább barátságos , és tréfás embereknek , mint ditsekedőknek kell - é mondani? Ekképpen menté - ki

Czirus

Czius az illyen nevettséget indító tréfás beszédű embereket. A' Kapitány pedig a' ki a' maga katonáiról ezt a' furtsa históriát beszélte vala monda: Bizony *Áglaitidás*, ha mi azon vólnánk, hogy tégedet fíráásra fakaszszunk, nagy panaszt inditanál ellenünk (mint némellyek szomorú énekeket, 's beszédeket készítenek, hogy másokat meg-rikassanak) mert most a' mint magad látod, semmiben téged nem akarunk sérteni, hanem inkább valamennyire vidámitani, még-is bennünket ily gyalázattal illetsz. Méltán-is; úgymond *Áglaitidás*, mert mindenkor aláb való dolgot tselekeszik az, a' ki mást nevetésre, mint a' ki fíráásra indit. Erre pedig ha meg-gondolod a' dolgot, mindjárt magad-is reá térsz. Úgy-é, hogy midőn az Atyák az ő Fiaikat az engedelmezségre, a' Tanítók az ő Tanítványaikat

a' tudománynak bé - vételére , kénfzerítik , firásnékül ritkán esik az meg ? A' törvény - is , mivel a' lakofoknak ollykor firást - is okoz , az igazságnak gyakorlására indítja őket . De azokat , a' kik illetén nevettségeket üznek , gondolod - é hogy vagy a' testnek valami módon használnak , vagy pedig a' házi , és a' közönséges társaságnak igazgatására alkalmatossabbá teszik a' lelket ? Mellyre *Hiftaspes* : Te ugyan *Aglaitidás* , ha nékem szavamat fogadod , azt a' betses dolgot , tudni - illik , a' firást bátran az ellen ségre fogod költeni , 's fogsz rajta igyekezni , hogy azt meg - rikathasd , mi reánk pedig te barátidra , gazdagon fogod vesztegetni , ezt a' semmi re való nevetést . Mert jól tudom , hogy már te nálad fok vagy on rakásban el - téve , mint hogy azt se magadra el - nem költötted , mint a' ki

vele nem élfz, fe barátidra, 's vendégidre el - nem veztegetted, mivel azokat nem fzoftad meg - nevettetni, és így femmi fzin alatt azt nem mondhatod, hogy te nem tartozol nekünk nevettséget okozni. Hát, ugymond *Áglaitidás*, te én belőlem nevettséget akarífz indítani? Mellyre a' Kapitány is a' kiről fellyebb befzélénk, megfzóllala, és monda: Annak fem volna elég efze; a' ki azt fel - is tené, mert a' tudnivaló dolog, hogy te belőled, könnyebb volna tüzet útni, mint egy kis nevetéft ki - venni. Ezen mindnyájan katzagának, a' kik az ő erköltsét efmétték, azomban maga - is *Áglaitidás* meg - mofollyodék. Látván pedig *Czirus*, hogy néki egy kevés kedve érkezett, monda a' Kapitánynak, Barátom! te nagy kárt teftzel ebben az emberséges emberben, a' kit tudfz, hogy nagy ellensége

a' nevetésnek , még - is meg - nevttetted. És ekképpen ennek a' beszélgetésnek vége szakada. *Kri'sántás* pedig monda: Én úgy gondolom , 's elhiszem te - is *Czirus* az egész afzattal együtt úgy tartod , hogy a' velünk lévő nép között némellyek érdekesebbek , némellyek pedig alabb valók ; az - is igaz pedig , hogy ha minékünk szolgálni fogna a' szereztese , szeretnének mindnyájan egy forma jutalmat venni. Ennél pedig nem gondolhatok már az emberek között nagyobb egyenetlenséget , minthogy egy bádjatt katona akarmelley erős Vitézzel a' nyérrt prédában egyenlőképpen részt végyen. Mellyre *Czirus* : mit gondoltok , úgymond , barátim ! vályyon nem jó volna - é ezt a' dolgot a' katonákkal - is közleni , és ónékiek mintegy kérdésképpen fel - tenni , hogy ha az Isten minékünk szerentsét ád mindnyá-

nyájoknak egy forma jutalmat adjunk-
é, vagy pedig kinek kinek az ő fá-
radságokhoz képeft alkalmaztatsuk azt?
Monda erre *Kri'santás*: De mi szük-
ség, vólna ő velek tanátskozni a' fe-
lől? elég lefzsz, ha magad előre meg-
mondod nékiek, hogy te így, vagy a-
múgy fogsz tselekedni, mint a' test
gyakorlására való mustrákat - is, és a-
zoknak jutalmait magad adtad - ki. Mel-
lyre *Czirus*, el - hiszem, úgymond, de
már ez éppen nem olyan dolog Mert
a' mit ebben az útközetben vitézsé-
gekkel nyernek, úgy gondolom, hogy
azt magokénak fogják tartani; mivel
pedig tudják azt, hogy nékem a' bi-
rodalomhoz örökség szerént való juf-
som van, midőn én ő eleikbe Tifz-
teket és Előljárókat állitok, ez, őné-
kiek, azt vélem, hogy semmi bosz-
szúságokra nem esik. Felelvén pedig
monda *Kri'santás*: Talám azt gondo-

lod *Czirus*, hogy a' nép majd arra határozna, hogy ne végyenek mindnyájan egyaránt részt a' nyereségben, hanem a' kik leg - vitézebb módon forgattyák magokat, azok mind tisztességgel, mind jutalommal másoktól megkülönböztetsenek. En ugyan úgy tartom, úgymod *Czirus*, mind azért, mivel ti - is abban velem egyett érte-tek, mind pedig, mivel nem - is ille- nék abban ellenkezni valakinek, hogy azok leg - nagyobb jutalmat vegyenek, a' kik a' közönséges jóért leg - többet fáradoznak. Sőt úgy látszik, hogy ez az alább valókra nézve - is igen sokat fog használni, ha láttyák, hogy azoknak, a' kik jól forgattyák magokat, bóldogabb állapottyok léfzen. *Czirus* pedig a' Nemesekre nézve - is akarta, hogy ez eránt az egész fereg meg- egyezésből tevődjön a' végezés; mert ő róllok - is azt tartotta, hogy jobban fog-

ják

ják magokat viselni, ha bizonytal tudják, hogy tselekedeteik szerént ítéltetvén, meg - nyerik a' mit meg érdemlenek. Úgy gondolkozott azért, hogy most volna az ideje, hogy ezt a' dolgot közónséges tanátskozásra botsálsa, minthogy a' Nemefek - is tartottak tőle, hogy a köz Néppel, egyaránt fogják venni a' jutalmat. Így osztán midazoknak kik a' Czirus fátorában együtt voltak tefzett ezt a' kérdést az egész sereg eleibe tenni. Abban - is meg - egyeztek, hogy a' ki magát embernek tartya, a' dolog javallásában Czirust segittse. Akkor meg - mosolyodván egy a' Kapitányok között monda: En ugyan a' közkatonák között - is esmérek olyat, a' ki maga sem hagyná helyben, hogy mindeneknek egy forma jutalmok légyen. Kérdezék azért tőle, hogy ugyan ki volna az? Egy úgymond az én Kom-

pániamból való, ki velem egy fátorban lakik, ez mindenben több részt akarna venni, mint akár mellyik a' maga pajtái közzül. Más ismét monda: mert talám másoknál többet - is kíván az dolgozni? Eppen nem úgymond, és ezt az egyet ki - is kötöm: mert akármelly dolog adja elő magát, soha ő azért meg - nem neheztel, ha más, a' kinek tetszik többet vállal-fel, mint ő. Mellyre monda Czirus: Én ugyan úgy tartom, hogy ha egy ferény és engedelmes Vitézekből álló hadi sereget akarunk tartani, meg ne szenvedjük a' katonák között az illyeneket. Mert úgy tetszik, hogy nagyobb része, a' katonáknak, kész más után menni, akármelly úton vezesse; a' jók pedig igyekeznek a' jóra, a' roszszak a' roszra vezetni másokat. Ezért is gyakran meg - efix, hogy az illyen rosz emberek sokkal többet hódítanak

nak a' magok pártjokra, mint a' kik a' jó tselekedetekben gyakorollyák önön magokat. Mert mivel a' Gonofzság a' jelen - való kéz gyönyörűségekre veszi a' maga úttyát, ezek által fokakat a' maga részére fokott tsábittani: a' virtus pedig meredek útra vezetvén, nem igen hathatós arra, hogy hirtelen, és mint egy vaktában maga után húzza az embert, kivált ha vagynak mások - is, kik ellenben arra intik, hogy a' lejtős és könnyű úton mennyen. Azért - is a' melly katónák tsak annyiban roszszak, hogy restek és dologtalanok, azok mint a' Herék tsak ezt a' kárt teszik tárfaiknak, hogy magokra ingyen költettnek: 'a' kik pedig azon felyül hogy nem dolgoznak másokkal egyaránt, még gyorsak és izemérmetlenek - is arra, hogy mások felett vegyenek jutalmat, azok arra - is alkalmatofok, hogy mások:

Iokat a' rofzra indittsanak. Mert meg mutathattyák magok példájokkal, hogy a' rofzfaságnak gyakorta még több hafzna van. Azért az iliyeneket mi közöttünk tellyefséggel meg ne szenvedjük. Azon pedig ne - is szorgalmatoskodjatok, hogy taiáltok - é vagy nem a' mi birodalmunkban több embereket, a' kikkel, ha mi hijja cfik a' ti Kompániátoknak, azt ki - potolhattátok, mert valamiképpen midőn jó féle lovakat szedtek, nem azt nézitek azokban, hogy a' ti hazátokban termettek - é vagy nem, hanem hogy szép termetű, vagy jó vérű lovak - é: azonképpen, katonáknak akármelly nemzetből valók légyenek, azokat vegyétek bé, a' kiknek vitézségekkel gondollyátok hogy betsületet fogtok vállalni. Soha a' szekér sem megyen sebesen, ha azt rest lovak vonnyák, sem pedig egyenesen, hanem egyaránt

hu-

huzó barmok fogattatnak együvé: ha-
fonlóképpen felfe tegyétek, hogy ad-
dig egy talpra esett Táborunk lé-
gyen, míg abban a' gonofz emberek
egyvelgefen léfznek a' jókkal. Egy ház
népnek fintsen szerentsés állapottya,
ha abban hitetlen szolgak laknak, de
azonnal bóldogabb, miheylt azok nin-
tsenek, ha szintén egy szolga sem ta-
láltatik is abban. Azt pedig jól meg-
értsétek kedves barátim! hogy ha az
ilyen rofz embereket a' katonák köz-
zúl ki - tsapjuk, nem tsak az a' hafz-
nunk lefzfz benne, hogy igy ók
nem léfznek mi közöttünk, hanem an-
nak felette azt nyerjük véle, hogy
ofztán a' többek - is mind azokat a'
gonofzságokat el - hagyják, valamellye-
ket ó tölök bé szívtanak, a' jók pedig
látván, minémű gyalázatos ki - mene-
telek léfzen a' gonofzoknak, annál
ferényebben fogják a' virtust gyakor-
lani.

lani. Hellyben hagyták ezen beszédjét Czirusnak mindnyájan a' Tisztek, és magokat ezentúl ahoz tartották. Ezután Czirus ismét egy kis mulatságot indita: mert midőn észre vette volna, hogy egy a' Kapitányok közül el-vitt magával a' vatsorára, egy igen képtelen ábrázatú, és felettébb szörös embert, és hogy azt maga mellé ültette, ezt mondá a' Kapitánynak, nevezetszerént szólítván: Ugyan *Sambaula!* azt a' melletted ülő lfjat a' görögök szokása szerént (a) azért hordozod - é magaddal, mert szép? Igen - is, úgy mond, mert gyönyör-

---

[a] Ezt a' szokását a' Görögöknek, hogy szép ábrázatú Férjfi gyermekeket szerettek, és azokkal bújálkodtak, bővebben le - írja az Auktor másutt [De Rep. Laced. II : 13, 14, 15.] és azt mondja hogy többnyire a' Görök Országí Várasokban azt a' törvények nem tiltották, egyedül csak Lacedemonban tilalmazta - meg Licurgus.

nyörküdöm mind abban , hogy ő véle együtt lehetek , mind hogy reá nézhetek. Ezeket hallván , mindnyájan reá nézének , és az ő képtelen ábrázattján el-fakadának nevetve. Egy pedig monda néki: Ugyan ha lelked van *Sambaula!* mivel érdemlette amaz tenéked ilyen nagy barátságodat? Mellyre ő: Ezzel , úgymond , hogy én őtet akár éjjel , akár nappal szöllitottam , soha ő az én parantsolatom alól magát nem mentegette , ha valahová küldöttem pedig , mindenkor futva járt , és ha valami dolgot adtam néki , úgy dolgozott , hogy a' verejték szakadt róla. Ezen kívül , a' maga pajtáfi közzül tizenkettőt , nem annyira szóval , mint jó példa adásával , olyanokká tett , a' minéműeknél külömbeket kívánni sem lehetne. Erre ifmét monda valaki: hát midőn már őtet ennyire szereted , nem

tsókolgatod - é meg mint a' leg - ked-
vefebb' atyádfiát szoktad? Felele pe-
dig erre ama rút ábrázatú ember. Nem
ő bizony, a' Világért - is, úgymond,
mert ő a' munkán nem igen kap,
engem pedig csak egyszer - is meg-
tsókolni néki, olyan nagy munka vól-
na, a' melly a' testnek minden fárad-
ságos gyakorlásival fel - érkezne. Il-
lyetén, hol nevetséges, hol valósá-
gos dolgokról beszélgettenek ekkor a'
Czirus Sátorában. Utólyára pedig mi-
nekutánna a' harmadik pohár bort - is
meg - itták, annak először valami ré-
szét ki - töltvén az Isteneknek tiszte-
ségre a' szokás szerént, (a) és az
Istentől minden jókat kértek, fel-
kel-

---

[a] A' mértékletesebb vendégségekben há-
rom pohár bort szoktak vólt inni a' régiek,
és minek előtte meg - itták vólna, min-
denikbül egy keveset ki - lottsantottak,
az Istenek tisztségére [ez vólt Görö-
göl

kelvén az afztaltól, ki - ki fekünni méne. Más nap pedig egybe gyűjt-
vén *Cirus* az egész népet, ekképpen
szólla nékik: Barátim! nem fokára ve-
rekedés leszsz, mert az ellenség immár
közelget. Tudnivaló dolog pedig, hogy
ha mi nyerünk, az ellenség minden
javaival együtt miénk leszsz; ha, pe-
dig minket meg - nyernek (mert ezt is
fel - kell ám mindenkor tenni) az el-

N lenség

güil *Sponde*, Deákul *Lihatio*] az elsőből,
és az utolsóból *Jupiternek*, a' középsőből
pedig a' *Hérófo*knak, vagy Fél - Istenek-
nek tisztefségekre, kéttseg kívül azért,
mivel *Jupitert*, mint leg - főbb Istent,
minden dolgoknak kezdetének, és végé-
nek, a' *Hérófo*kat pedig az Istenek és em-
berck között mint egy közép természetű-
eknek tartották. Szokás volt pedig egy-
másra reá - is köszönni a' poharat, ezzel
a' szóval: Egéfséggel légy, és mikor az,
a' ki ivott, meg - töltötte annak a' ki-
re köszönte volt a' poharat, így szóllott:
Meg - töltöm néked szépen; mellyre amaz
felelt: Vélzem tőled kedvesen. Lásd a-
zokról *Potter* Görög Régiségeit [IV.
Könyv. XX. Rész.]

lenség fog a' mi javainkon ofztozni. Ugy gondolkozzatok azért, hogy a' kármelly hadi Seregben úgy foly di- ditséretesen a' dolog, ha egyenként minden el- hiteti magával, hogy a' kőzönséges jó az ő serény maga vise- lésétől függ, mert így ki ki a' maga hívatallyában betsületesen el- jár. El- lenben pedig mikor minden a' maga pajtására támaszkodik, és azt téfzi- fel magában, hogy ha ő szintén rofz- szúl forgattya. is magát, elegen vagy- nak a' kik dolgoznak, és jól viselik mago'kat az úrközetben, higgyétek- el, hogy az ilyen hadi Seregnek az ajtó előtt áll a' veszedelem. Sőt u- gyan mintegy Isteni gondvifelés ez, hogy a' melly emberek magoktól nem indulnak a' jónak tselekedésére, azo- kat az Isten mások' hatalmába adja, hogy a' mit jó szántokból nem akar- tak, kényszerítésből - is meg - kelljen tsele-

tslekedñiek. Moft azért állyon elő a-
 kárki, és mondja - meg mit ért e' do-
 log felől, hogy mimódon fognánk
 leg ditséretefebben forgatni mi ma-
 gunkat, úgy - é, ha minden ezt vélzi
 gondolóra, hogy annál nagyobb
 jutalmat nyer, mentül derekasabb
 remeket ad a' maga vitézségéből;
 vagy ha el-hiteti magával, hogy mind
 egy, akár mint vifellye magát az útkő-
 zetben, mivel a' nyereség tsak ugyan
 egyaránt fog ofztódni. Melly betzé-
 dekre fel-kele *Krísantás*, egy a' több
 Tíztek közzül, a' ki ugyan sem
 nem termes, sem nem erős, de va-
 lójában egy ritka elméjű ember vala,
 és televén monda *Czirusnak*: Én u-
 gyan úgy gondolom *Czirus!* hogy te
 nem azért tetted ezt a' kérdést - fel,
 mintha magad - is abban az értelem-
 ben volnaál, hogy mind az erős Vi-
 tézeknek, mind az alá - valóknak egy

forma jutalmat kell venniük, hanem hogy ezzel csak azt próbáltad, ha valyon vállalkozik - é olyan valaki, a' ki ezen fel-tételre reá állana, úgy hogy ha szintén maga semmi jó és dicséretes dolgot nem cselekefzik - is, mindazonáltal valamit mások vitézségekkel nyernek, ő mind azokban a' győzedelmes felekkel egy formán részesüllyön. A' mi ugyan engemet illet, jól tudom, hogy sem lábaimnak gyorsaságával, sem karomnak erejével, sem semmi testnek gyakorlálival soha azt nem érdemlem, hogy első vagy második, ezeredik, vagy talám tiz ezeredik - is lehessék, mivel mind azokra alkalmatlan vagyok természetfzerént; de a' mellett azt - is bizonytal tudom, hogy ha az erős Vitézek serényen forgolódnak az útközetben, énnékem - is léfzen a' nyereségben annyi részem, a' mennyit megérdem-

érdemlek igazság szerént. Ellenben, ha sem a' túnya és rest katonák semmit sem fognak dolgozni, sem az erősek bátran és serényen nem fognak hivatalyokban el-járni, tartok tőle, hogy akármiben inkább, mint valami jóban veszek részt, azt is pedig többet, mint sem akarnám. Ezen beszédjét midőn el-végezte volna *Kriszantás*, ő utánna nyomba elő állta egy *Feraulás* nevű Perfa katona, a' ki nem nemes ugyan, de *Czirus* előtt még ott-hon igen esméretes, és kedves ember vala, minthogy külömben is szép termettel birt, és bátor sziv nézett ki belőle, és ilyen módon szólla: Én ugyan olyan értelemben vagyok *Czirus!*'s minden itt jelen levő *Persák!* hogy nekünk most mindnyájunknak egyaránt kell indulnunk azon való vetekezésre, kitsoda közöttünk a' legderekasabb ember, mert mindnyájan

azon egy eledellel tápláltatunk, a' Fejedelem - is egy formán mindnyájunkat a' maga tárfalkodására méltóztat, és ugyan azon virtusoknak gyakorlására hivattattunk, mivel az Előljáróknak - is egy formán tartozunk engedelmeskedpi mindnyájan, és látom hogy azokat, a' kik ezt minden vonogató nélkül tselekszék a' Fejedelem is betsúli. Hasonlóképpen az ellenfég ellen - is magát keményen viselni nem olly dolog, hogy ehez illene, amához nem, hanem tudva vagyon, hogy ez - is mindeneknek egyaránt igen nagy disófségekre szolgál. Végtére azt is meg értettük, hogy útközet leszfz, mellyre ugyan úgy látom, hogy mindeneket maga a' természet meg - tanított, valamint minden oktalan állatokat - is valamely különös viadalnak nemére, nem a' mások példája, hanem maga meg - tanította a' természet.

Igy az ókór, fzarvával, a' ló, kór-
mével, a' kutya, szájval, és fogaival,
a' vad kan pedig az ő agyarával ha-
dakozik. És mind ezek az állatok
azt - is jól tudják, mitől kell nékiek
leg - inkább őrizkedni, jóllehet ebben
sem volt soha semmi Tanító Meste-
rek. En - is, már gyermek koromban
úgy tudtam magamat a' verés ellen
óltalmazni, hogy ha egyéb módom
nem volt benne, mind a' két keze-
met ki - terjesztettem, hogy a' men-
nyire lehet el - távoztassam az ütést,
mellyre engemet nem csak nem tani-
tották, hanem még ezért különösen
meg - is vertek, hogy így óltalmaz-
tam magamat. Még - gyermek voltam,
mikor a' fegyveren úgy kaptam, hogy
ha kardot láttam azonnal kezembe
vettem azt, jóllehet, a' mint emléke-
zem reá, senki engemet egyéb a' ter-
mészetenél arra nem tanított, mikép-

pen kelleffék a' kardot fogni, lőt a' mi nagyobb mindenkor tilalmazták azt tőlem az én Szüléim, valamint egyéb afféle dolgokat-is, a' mellyekre csak ugyan, mint egy ősztonózott a' természetengemet. Ha pedig hozzá juthattam a' kardhoz, mindent faragtam vele, valamit csak titkon lehetett, mivel már erre nem csak a' természet tanított, mint a' járásra és futásra, hanem ennek felette abban vólt-is különös gyönyörűségem. Most már, mivel egyéb nints hátra, hanem csak az útközet, a' melly nem annyira a' mesterségtől, mint a' bátorságtól, és a' ferénységtől függ, ugyan hogy ne vetekednénk örömeft ezekkel a' Nemes Emberekkel? holott a' Virtusnak egyenlő jutalmak tétettek-fel; az útközetre menvén pedig nem egyenlő dolgot szerentséltetünk; mert ők kotzkára vetik azt a' tisztefséges életet,

a' mellyben vagynak, és a' mellynél gyönyörösegefebb élet nints; de mikor mi erre a' próbára ki - tétetünk, ugyan mink forog veszedelemben? tudni - illik ez a' fáradságos, és gya. lázatos élet; mellynél már unalmasab- bat nem gondolhatok. Mindenek fe- lett pedig kedvet csinál nékem az út- kőzetre annak meg - gondolása, hogy a' mi Biránk *Cyrus* leszsz, a' kinek ítélet - tételében semmi irigység (vagy személly válogatás) nints, sőt ő fe- lőle hittel merem mondani, hogy mind azokat, a' kiket ő hűségek- nek tapasztal, úgy szereti mint a' ma- ga lelkét, 's látom - is, hogy ő - néki nem lehet olyan kedves jószága, a' mellyet magától - is inkább meg ne szakasztana, mint az ilyeneknek ne adná. Igaz ugyan, hogy ezek a' Ne- mesek kelletinél többet tartanak ma- gok felől, és ezzel - is mutogattyák

magokat, hogy ők az éhséget, fázóságot, hideget el-tűrhetik, de nem gondollyák meg, hogy ezekben is jobb tanító mesterünk volt nekünk, mint ő nekik, amaz afféle dolgokban legalkalmasabb tanító mester, a' szükség. Ő nekik minden dolgok, mellyekben magokat eleitől fogva gyakorlották, egyedül a' fegyver-vifelésben állott, a' mellyeknek tsinálásában ugyan mindenkor arra vigyáztanak a' Mester emberek, hogy mentül könnyebbek legyenek; de minékünk a' mi nagy terheink szüntelen rajtunk lévén, azokban kellett járni, és futni, úgy hogy már most énnékem ugyan az én fegyvereim inkább szárnyaim gyanánt, mint teher gyanánt vagynak. Úgy tudd-meg azért Czirus! hogy én ugyan vetekedni fogok ezekkel a' Nemesekkel, de azonban akárhogy forgaszam magamat, a' melly jutalmat i-

gazán meg érdemek, azt - is meg - kívánom ám. Titeket pedig hozzám hasonló nemtelen Férjfiak! arra intelek, rohannyatok ezekkel a' mesterségesen tanult Nemefekkel való vetekedésre; mert most a' Nemetelenekkel való vetekedésnek szükséges vólta ugyan meglepte, és meg - szoritotta őket. Ekképpen szólla *Feraulás*; fel - kelének pedig többen - is, a' kik mind az ő beszédét, mind a' *Kri'stántás*ét egyenlőképpen segítették. És így köz akarattól el - végezték azt, hogy mindeneket érdemek szerént kövessen a' jutalom, és annak ki - szabásában *Czirus* legyen a' Biró. Ezek ekképpen folytatnak, *Czirus* pedig el - hiva egyszer egy egész Kompániát vasforára, annak Kapitányával együtt, a' kit - is ő igen meg - kedvellett, látván, hogy minekutánna két részre szakasztotta vólma a' maga népet, mimódon rendel-

delte el, és botsatotta ószve őket, mint két ellenséget egymással; tudni illik mindnyájoknak mellyeken a' vas, bal kezekben pedig a' pái's vala, de azonkívül az egyik résznek jobb kezekbe jó vastag lapotzkákat adott, a' másik résznek pedig meg-hagyta, hogy ezeket rögökkel hajgalták. Midőn már őket ekképpen el-kézizette volna, jelt adott az útközetre. Akkor ezek kezdék hajigálni amazokat, és találták - is némellyeknek melly - vasaikat és fegyvereket, máfoknak tzombjokat, és lábok szárárt, de mihelyt közelebb menének ő hozzájuk a' lapotzkás Vitézek, a' hajigálóknak ugyan tzombjokat, kezeket, és száraikat; azoknak pedig a' kik a' rögöket le-hajolva szedték a' földről, nyakokat és hátokat, derekasou meg - ütögették, mellyet ők tovább nem állhatván, végtére meg-fu-

futamodának, emezek pedig űzték, és verték őket igen nagy örömmel és nevettséggel. Végteére pedig a' hajigálók lapotzkákat, a' lapotzkások rögöket kapván, újra hasonlóképpen tselekedének egymással. Ezekben *Czirus* felettébb gyönyörködött, látván mind a' Kapitánynak elméiségét, mind a' katonáknak engedelmeiségket, és hogy ekképpen a' hadi dolgokban - is együtt gyakoroltatnának, egyfzersmind pedig egymást - is mulattatnák. De minde- nek felett tetfzett ez ő néki, hogy mindenkor azoké vólt a' győzedelem, a' kik *Per'sák* módjára vóltanak fegyverkezve. És ugyan ebben való gyönyörúségében el - is hivta őket varso- rára, a' maga sátorába, holott lát- ván, hogy bé vagon kötözve némel- lyeknek lábok' szára, némellyeknek pe- dig a' kezek, tudakozódék tőlök, hogy mi lelte őket? Ők pedig mondának, hogy

hogy azok a' rögöknek helyei. Ismét kérdezé Czirus, ha valyon akkor kapták - é azokat az ütéleket, mikor az ellenkező félhez, közel, vagy mikor távól vóltanak? Felelének ők: mikor távól vóltunk ő tőlök, mert mikor hozzájuk közel mentünk, az nekünk tsupa mulatság vala. A' kik pedig a' lapotzkák' sullyát érzették, fel - kiáltván mondának, hogy ő nékiek nem mulatság vólt, mikor őket közelről verték, és meg - is mutatták a' lapotzkák' helyét némelleyek ugyan kezeiken, nyakokon, némelleyek pedig ábrázattyokon - is. Melly dolgon elfakadának katzagva, és mind két részről egymást neveték. Másod nap' pedig annyin valának, a' kik ezeket követtek, hogy azok az egész mezőt elepték, és egyébkor - is, ha tsak valami nagyobb dolog elő nem adta magát, ezzel a' mulatsággal éltenek.

Más-

Mászor ismét meg-láta *Czirus* egy Kapitányt, a' ki a' maga Kompániáját, hozszára egy forban rendelvén, a' folyó viztől (a) haza felé vitte e-bédre, a' maga látorába. A' menetel-nek pedig rendiben ilyen változásokas tett; parantsolta a' Hadnagyoknak, hogy a' második, harmadikés negyedik fertály Kompániát vigyék leg-előre, úgy hogy magok a' Hadnagyok különő-fen egy forban az egész népnek eleibe essenek. Melly meg-lévén, ismét parantsolá, hogy minden Hadnagy a' maga népét kettefével vigye, és így a' Káplárok estek leg-elől, és továbbá midőn ismét parantsolta volna, hogy ki ki a' Hadnagyok közzül a' maga

né-

[a] A' hol őket kétség kívül a' *Mustra* után meg-ferezette; mert szokások vőle a' régieknek az étel előtt való mosódás, kivált mikor valami dolog után meg-fáradtak, a' mint a *Görögöknek* és *Romaiaknak* példájokkal meg-mutogattya *Teithius* [*Antiqv. Homer. Lib. III. Cap. 9.*]

népét négyenként vigye, az őtödefek maradtak elől. Illyen rendel menvén azért, minekutánna a' sátorhoz jutottak volna, parantsolván hogy kettesével mennyenek, bé-vive egy fertály Kompániát, azután a' másodikat, harmadikat, és így a' negyediket - is, a' melly rendel pedig bé-mentek, ugyan azon rendel ültette őket az asztalhoz is. Látván e' dolgot Czirus, felettébb gyönyörködött, mind a' katonáknak engedelmeiségekben, mind a' Kapitányak a' maga népének szorgalmatos oktatásában, és el - is hívá vatsorára az egész Kompániát, annak Kapitányával együtt. Vala pedig ott a' Czirus' asztalánál egy más Kapitány is, ki a' vatsorára hivatalos vala, és ekképpen szolla Czirusnak: Hát úgy mond az én Kompániámat soha sem fogod - é hívni vatsorára a' magad Sátorodban, holott az - is mindenkor szin-

szintén ezeket mivel mikor enni mégyen? Midőn pedig elvégezik az ételt, az utolsó Hadnagy ki-viszi a' maga legényeit olyan rendel, hogy a' kik az ütközetre elő rendeltettek, azok leg-hátúl effenek, hasonlóképpen tselekefznek a' több Hadnagyok-is. Melly dolognak, az ütközetre nézve, ez a' hafzna van, hogy ha a' szűkség úgy hozná magával, hogy az ellenfégtől hátra vonnyuk magunkat, tudják hogy kellyen szép rendel visszafertni. Mikor pedig egy tágas helyre ki-állunk, a' hol magunkat járásban gyakorolyuk, mikor nap-kelet-felé mégyünk, akkor én mégyek elől, utánnam az első fertály Kompánia, azután a' második, harmadik, és negyedik mindenik egy-más után, ugyan ezen rendel mennék külön külön minden fertály Kompániában a' Tizedek, és az Öredek-is, mind addig vala-

meddig én jelt nem adok , hogy megállyanak. Mikor pedig nap szállat felé megyünk , az utolsó Hadnagy a' maga legénnyeivel akkor leg-elől e-
fik , és így ő utánna hasonló rendel a' többi, nékem pedig akár elől , akár hátul megyek , egy formán szomat fogadják , és ezzel arra szoktatom őket, hogy hasonló engedelmezséggel men-
nyenek elől, mint hátul. Mellyre Czirus : hát úgy mond , mindenkor ekképpen tselekeztek - é? Felele a' Kapitány : Igen - is valahányszor ebédre vagy vastorára megyünk. De hát bizony (úgymond Czirus) hólnap jó szívvel látlak benneteket , mind azért, hogy az el - menetelben és visszfa jö-
vetelben ilyen szép rendet tartotok , éjjel nappal egyaránt , mind pedig hogy az ilyen járkálással testeiteket is gyakorollyátok , elméiteket - is élelti-
tek , és mivel mindenekben másoknál
két-

kétszerre többet tselekeztek, kétszerre nagyobb vendégséget-is érdemletek. Mellyre a' Kápitány: Az Istenért! úgymond, egy nap kétszeres ebédet ne adj, hanemha a' mi hafunkat - is meg - kettőzteted. Ezzel akkor a' vatsorának vége szakada, *Czirus* pedig valamint meg-ígérte azt a' Kompániát másod' nap' és harmad nap' - is el-hivta vatsorára. Továbbá a' többek - is meg - tanulván, ezen Kompániának műstráját mindnyájan hasonlóképpen kezdék magokat gyakorlani. Midőn pedig egyszer a' többek között *Czirus* az egész táborát műstrálta, és a' fegyverben próbálgatta volna, el-jöve *Cziakszarestől* egy hirmóndó és jelenté néki hogy immár az *Indusok'* követtyei el-érkeztenek, azért-is úgymond kér téged' *Cziakszares*, hogy menny hozzá mentől hamarébb: melly végre küldött - is tenéked a' leg - szebb öl-

tözetei közzül, azt akarván hogy mennél pompásabb öltözetben vitézfén téged' magához, minthogy az *Indusok* - is fogják látni miképpen mégy ő eleibe. Melly befzédeket hallván *Czirus*, azonnal parantsolá az első Kapitánynak hogy áljon ki leg - előre (a) jobb kéz felé, a' maga katonáit pedig vigye (b) egyenként, és így állítsa meg - őket mind sorban egymás után; és hogy a' második Kapitánynak - is jelentse, hogy hasonlóképpen tselekedjen; és így az egész táborban azt a' parantsolatot adja által egyik Kapitány a' másíknak. Engedelmeskedének mindnyájan, és nem tsak hirül adák azt gyorsan egymásnak,

[a] A' mai hadi szóllásnak módja szerént: álljon ki Frontba, és Görögül - is úgy czik: álljon ki homlokra, [*eis metopon*]

[b] A' katonák szóllása szerént: defilirozza.

nak , hanem véghez - is vitték ferény-
 séggel , úgy hogy egy kevés idő alatt,
 hofzfa ugyan a' tábornak három száz,
 (mivel a' Kapitányok - is ennyin va-
 lának) szélefsége pedig száz legények-
 ből álló vólt. Midőn azért már ek-
 képpen állának , *Czirus* elől men-
 vén , parantsolá hogy őtet követnék,
 maga pedig méne gyorsan és folyvást
 ő előttök. Azonban észre vévén hogy
 a' Királyi Udvarhoz vivő útza , szo-
 rofsabb , mintsem azon egy széltében
 mindnyájan el - mehetnének , paran-
 tsolá , hogy a' tiz első Kapitányok ,
 el - szakasztván magokat a' többektől,
 a' magok tiz Kompániáikkal együtt,
 mellyek mind őszve ezer emberekből
 állottak , mennyenek előre , ezek u-
 tán nyomban a' másik ezer , és így az
 egész fereg egymást forral ezereként
 kövesse. Maga azért vezeté a' népet,
 a' nép pedig tiz tiz Kompániákra lé-

vén szaggatva, méne egymás után forral. Azonkívül el-küldött előre két Tiszteket az uttza eleire, hogy, ha valaki nem tudná, mutatnák meg, mit kell tselekedni. Midőn pedig a' *Cziakszares* kapujához jutottak volna, parantsolá *Czirus* a' leg-első Kapitánynak, hogy a' maga Kompániáját olfza nyóltz részre, úgy hogy annak szélelsége tizenkét legényből álljon, a' Káplárokat pedig állítsa leg-elől, ugyan ezen parantsolatot által adván a' több Kapitányoknak - is, hogy így a' Királyi Udvart egészen környúl vegyék. Maga pedig *Czirus* bé-méne *Cziakszares*hez, a' maga rend szerént való *Persa* köntösében, melly, hanem igen pompás - is, de külömben igen tiszteféles öltözet vala. Látván azért őtet *Cziakszares* egy felölt örül az ő gyorsaságán, más részről pedig az ő alávaló ruháján el-szo-

morodott, és illyen szókra fakadott: Ugyan *Czirus!* mit gondolsz, hogy az *Imtisok*nak illy köntösben mutatod meg magadat; én pedig azért akartam volna, hogy egy Fejedelmi köntösben jelentél volna meg, mivel az nékem - is betsülletemre szolgálna, ha te, az én testvér Néném gyermeke lévén mentől pompásabb öltözetben láttatnál. Mellyre *Czirus:* Úgy de kérek! mellyik szolgálhatott tenéked nagyobb betsülletedre, az - é ha mig magamat bársony ruhával, karjaimat arany perettzel, nyakamat arany lántzal ékesgettem volna, addig eltelvén az idő, a' te kívánságodra későre állottam volna elő, vagy pedig ez, midőn ennyi néppel, illy nagy serénységgel engedelmeskedvén tenéked, megmutattam azt, minémű tífztelettel vifeltetem erántad, és ekképpen az én gyorsaságom miatt lefolyó ortzám-

nak verejtékével mind magamat megékesítem, mind a' te betsületedet terjesztem, mindeneknek értékre adván azt, hogy mások - is melly nagy készséggel engedelmeskednek tenéked. Hellyben hagyá e' beszédeket, *Cziakszares*, és parantsolá azonnal, hogy az *Indusok*nak követtyeiket szállítsák - bé, kik bé-menvén mondának: hogy őket küldötte az *Indusok* Királya, a' végre hogy tudakoznák - meg mi okon fundáltatik a' *Médusok* és *Affiriusok* között lejendő hadakozás, melyet midőn te töled meg-értenénk, (ekképen szollának *Cziakszares*nek) íf-mét az *Affiriusok*tól ugyan ezen dolognak mennénk végére, és mind a' két résznek meg-mondanánk azt, hogy a' mi Királyunk az igazságra hallgatván, a' boszszúsággal illettetett félnek fog segittségül lenni. Mellyre felelvén monda *Cziakszares*: Imé én

tölem értitek , hogy mi az *Affriust* sem-
 mivel nem ingerlettük, láfsátok azért
 ő - is mit mond, és tudakozzátok - meg
 ő tőle mi panaszja van mi ellenünk.
Czirus pedig monda *Cziakszaresnek* : hat
 énnékem szabad léfzen - é meg - mon-
 danom , mit értek e' dolog felől ?
 Mellyre felele : Igen - is csak mond-
 meg bizvást. Ti azért , (úgymond
Czirus) ezt mondjátok az *Indusok*
 Királyának , ha ugyan ebben meg - e-
 gyez *Cziakszares* , hogy ha az *Affrius*
 minket valami boszszufág - tétellel vá-
 dol, kettőnk között Biránknak vá-
 lasztyuk a' ti Királyotokat. Melly be-
 szédeket hallván a' követek el - me-
 nének onnan, *Czirus* pedig monda
Cziakszaresnek : Én onnan hazúl el - jő-
 vén , mind őszve - is magam számára
 nem fok pénzt hoztam , de az akár-
 mennyi vólt , már kevés maradt be-
 löle , mert a' katonákra el - költöttem.

De talám tsudálkozol azon, mimódon tettem én ő reájok költséget, holott őket te tartod; tudd-meg azért, hogy én azt semmire egyébre nem adtam, hanem midőn valakit az én katonáim között jeles tselekedetért meg akartam tisztelni, valami kevés pénzel kedveskedtem néki. Mert úgy tesz énnékem, hogy midőn valakit akármely dologban, magunk mellé segítségül vészünk, és azt akarjuk, hogy azok nekünk hűséggel szolgáljanak, ezen tzelunkra könnyebben reá mehetünk szép beszéddel, és jótéteményeinkel, mintha őket el-keferitvén a' munkára erővel kényszerittyük. És a' mi immár különösen a' hadakozást illeti, úgy gondolom, hogy ha azokat, a' kik mi mellettünk vagynak, ferényekké akarjuk tenni a' mi szolgálatunkban, szükség nem csak mézes beszéddel, hanem jótéteményeinkel-is azok-

azoknak sziveket magunkhoz hódítani. Mert a' kiket arra akarunk venni, hogy velünk együtt okvetetlen hartzoljanak, és sem fzerentsés állapottyában a' Fő - Vezérre ne irigykedjenek, sem pedig fzerentsétlenségben oda ne hagyják, szükség hogy azok barátink légyenek, nem ellenfégeink. Melly végre tsak úgy látom, hogy nékem lehetetlen pénz nélkül lennem. Hogy pedig mindenben egyedül te reád támaszkodjam, a' ki anélkül - is nagy költséggel élsz, azt fel - sem teszem, de szükségesnek itélem, hogy mind két részről gondolkozzunk a' felől, hogy te pénz dolgából meg ne szúküllýél, mert ha te néked elegendő költséged léfzen, tudom hogy én - is kaphatok te nálad, valamikor meg - fogyatkozom, kivált ha azt a' pénzt ollyatén dolgokra veszem - fel, a' mellyekre tejendő költség

tség tenéked - is hasznodra szolgál. Ugy emlékezem reá, miutha ez előtt egy darab idővel hallottam volna te róled, hogy az *Arménius*, mivel tudja hogy mostan ellenség jő reánk, tégedet utálatban kezd tartani, és sem katonákat nem állit, sem az adót el nem küldi, mellyet esztendőnként tartozik bé-fizetni. Igen is úgymond *Cziakszares*, ő én velem így bánik, de már azon tanakodom, ha vallyon hadat inditsak - é ellene, hogy ez által őtet észére hozzam, vagy pedig ez úttal jobb leszsz békét hagyni néki, hogy ne talám ő - is, több ellenségginkel együtt ellenünk ne támadjon. Továbbá *Czirus* kérdé *Cziakszarestől*, ha valyon az *Armenius* erős Városokban lakik - é, vagy nem? Mellyre ő: Az ő lakó helyei, úgymond, különbben nem igen nagy erőségűek, mert annak ki-tanulásában, én is

szorgalmatos vóltam, hanem vagnak önéki hegyei, mellyeknek ha hirtelen közzéjek veheti magát, sem maga az ellenségtől nem fél, sem semminémű jószágát, a' mellyet hamarjában oda szállithat, attól nem félti, hanem ha őtet az ellenség körül veszi, és fok ideig nem tágit rajta, a' mint az én Atyám - is régenten tselekedett. Ezekre monda *Czirus*: Ha azért tetszik tenéked; hogy az *Arménuson* rajta mennyek, adj én mellém annyi lovas népet, a' mennyit gondolsz szükségesnek lenni, és én meg tsekelelsem az Istenek segedelmével, hogy ő mind katonákat állittson, mind a' maga adaját illendőképben bé fizesse, azon kívül azt - is meg mutatom, hogy ő fokkal jobb emberünk lesz nekünk ez után, mint a' minémű most kezdett lenni. Mellyre *Cziakszares*: Én - is úgymond, reménylem, hogy te őket könnyeb-

nyebben a' magad részedre hódíthatod, mivel annak az Országnek Ifjaisval te gyakran együtt szoktál vadászni, és így talám most is könnyen melled fognak állani, ha pedig egyszer ezeknek sziveket megveszed, valamit akarunk, mindent véghez vihetünk. Hát úgymond Czirus, jóvá hagyod - é, hogy ezt a' dolgot csak titokban, valami más dolognak színe alatt miveljük? Felele Cziakszares: Igen - is, mivel ekképpen könnyen kézbe - is akad valaki közzülök, ha rajtok megyen - is az ember, őket kéfszületlenül találja. Mellyre Czirus: Halld - meg azért, mit gondoltam én, és itéld - meg, ha jól beszéllek - é? En ezelőtt gyakran vadásztam, mind a' te határodon, mind az *Arménus* határán lévő hegyeken, ezekkel a' *Per'sa* katonáimmal együtt, és magammal sokszor lovas hajtókat innen a' *Médusok* köz-

közzül vittem. Ha azért, monda *Cziakszares* most - is ekképpen tselekezel, így magad felől őket semmi gyaúságba nem ejted, de ha több népet viszel magaddal mint a' mennyivel rendszerént szoktál vadászni, azonnal gyanakodni fognak erántad. De csak ugyan lehet (monda *Czirus*) valami izint csinálni, a' melly itt - is hihetővé tegye a' dolgot, ott - is, ha valaki meg - viszi a' híret; ha tudni - illik a' leszsz a' neve; hogy én nagy vadászatot akarok indítani, és ha e' végre lovas katonákat - is nyilván fogok kérni te tőled. Mellyre *Cziakszares*: Igen jól beszélsz úgymond; én pedig csak igen keveset fogok néked küldeni, tettevén mintha több katonákat nem adhatnék, az *Assiriának* haráriban lévő várok felé szükséges útam lévén, mert csak ugyan valósággal el - is akarok menni, hogy azokat mentül jobban

ban meg-erősítsem. Azonban midőn te el-menvén, a' veled lévő néppel, két napot a' vadászásban eltöltesz, küldök én néked a' magaméi között elegendő lovas és gyalog katonákat, a' kiket-is magad mellé vévén mingyárt rajtok menny. En pedig azon lézlek, hogy a' több katonáimmal együtt te hozzád közel effem, hogy így midőn a' szűkség kívánnya, a' te segítségedre mehessek. *Cziakszares* azért egybe-gyűjtván a' maga lovas és gyalog katonáit, el-inditá őket *Affiriának* határi felé, és ugyan azon úton előre el-külde egynéhány éléssel meg-rakodott társzekereket: *Czirus* pedig az Isteneknek áldozza, hogy az ő fel-vejendő úttyát tegyék szerencsésé, és izené *Cziakszaresnek*, hogy küldene néki, egynéhány lovas katonát a' fiatalabbak között; de ő igen keveset adott jóllehet nagyobb része

a' népnek mind el - akara menni. Mi-
 kor pedig már *Criak/zares* egy darabon
 el - ment a' várak felé, gyalog és lo-
 vas seregével, az alatt *Czirust* jóval
 biztatják az áldozatból vett jelek, az
Arménia Király ellen lezendő úttyára
 nézve ; így oltán ő - is ki - indul,
 mintha ugyan vadászni készült volna:
 Mentében pedig mindgyárt az első
 dülőben szeme láttára fel - ugrék egy
 nyúl, és egy jobb keze felől el - repült
 fas le - tsapván reá, meg - rugdosá
 azt, és minekutánna magassan fel - ra-
 gatta volna, le - tévén a' közelebb lé-
 vő halomra, kedve szerént bánt a'
 prédával. Látván ezen jó jelt *Czirus*
 meg örüle, és imádván a' nagy *Jupi-
 zert*, monda a' körülötte lévőeknek:
 Nó ugymond Atyámhai! Isten sege-
 delméből nekünk szerentsés vadász-
 tunk lesz. Mihelyt pedig a' határ-
 hoz el - jutott, azonnal szokása sze-

rént hozzá foga a' vadászathoz, ilyen móddal, hogy a' vitézeknek egy része szélt fogván, a' vadakat verje fel, a' jova pedig mind a' lovasoknak mind a' gyalogoknak, a' fel-vert vadakat vegye által és kergetse. Lőttek - is elég vad kanokat, szarvasokat, ketskéket, és vad szamarakat, mivel ezeken a' helyeken az efféle vadak még ma - is bőséggel vagynak. És ekképpen meg - szűnván ekkor a' vadászattól, az *Arménusok'* határinál megtelepedett, és ugyan ott - is vatsorált. Másod' nap' ismét vadászatot indított azon a' hegyeken, a' melyeket el - akart foglalni, holott - is meg - értvén, hogy a' melly népet küld *Cziakszares*, immár közelget, küldé ő hozzájuk alattomban követeket, a' kik meg - mondanák nékiek hogy maradjanak - el mint-

egy másfél mért földnyire (a) és vatsorállyanak ott, gondolván hogy így inkább el-titkolhattya a' maga mesterségét, vatsora után pedig azoknak leg-főbb Tisztjek, jöne ő hozzá. Melly meg-lévén, minekutánna vatsoráltanak vólna, egybe gyűjtötte a' maga Kapitányait-is, és önékik közönségesen ekképpen szólla: Látjátok kedves barátim! az *Arméniusok* Királya ennekelötte *Cziakszaresnek* hadakozó népet-is adott, adót-is fize-

P 2

tett

[a] Az *Auktor* mond két *Para'sangát*, a' melly mért-földnek nemével különösen a' *Per'sák* éltek, egy *Para'sangában* vólt, a' mint tartyák közönségesen harmintz *Stádium*, egy *Stádium* pedig állott száz hufzonöt lépésből, és így két *Para'sanga* vagy hatvan *Stádium* tenne hét ezer öt száz lépést, vagy egy és $\frac{2}{3}$ Német mért-földet, ha a' Német mért-földet négy ezer öt száz lépésre teszfzük, de könnyebb és kerekebb számmal tettem e' helyett csak másfél mért-földet.

tett vólt, most pedig hogy meg-hal-
lotta, hogy az ellenség jó ellenünk,
háta megé veti *Cziakszareft*, és sem
segítséget nekünk nem küld, sem
pedig a' maga adóját bé-nem fizeti.
Most azért ha reá mehetnénk, ezt
a' vadat kellene nekünk el-fogni,
még pedig ilyen okkal-móddal, a'
mint gondolom. Te *Kri'sántás*! mi-
helyt egy keveset aluszol, a' tábor-
nak felével indúly-meg, és foglald-el
ama' hegyeket, mivel, a' miut mond-
ják, azok közzé szokta magát venni
az *Árménus*, mihelyt őtet valaki meg-
riasztya. Kalauzokat-is adok melléd,
a' kik tégedet oda el-vezessenek. At-
tól pedig semmit sem kell tartanod,
hogy titeket észre vegyenek, mert a'
mint hallom, azok a' helyek, tel-
lyesek turú erdőkkel. De csak ugyan
nagyobb bátorságnak okáért, illendő
lelész egy néhány alkalmas legénye-
ket

ket a' fereg előtt el - küldeni, a' kik mind fokaságokra, mind ruhájokra nézve, a' hegyi - tolvajokhoz hasonlatofok légyenek, hogy ezek, valami *Árménufokra* akadnak, meg-fogván őket, ne engedjék a' dolgot másfoknak hirül adni, a' kiket pedig elszalasztanak, a' mennyire lehet úzzék-kergeffék, hogy az egész hadi fereget meg ne láthassák, ő róllok pedig csak úgy gondolkozzanak, mint valami tolvajokról. En pedig mihelyt megvirrad, az egész lovassággal, és a' gyalogságnak felével, keresztül a' síkmezőn egyenesen a' Királyi Udvarnak megyek. És ha ugyan ellent áll, bizonyos hogy meg - kell hartzolni, ha pedig futásra veszi a' dolgot, kergetni, és ha ekkor az el - foglaltt hegyekre szalad, már a' te dolgod lesz, hogy az óvéi közzül egy lelket se botsáfs. el: mert úgy gondolkozz e'

dolog felől, mintha vadászatban vólnánk, és mi ugyan hajtánánk a' vadakat, te pedig lesben állnál, és valamint a' vadászatban, ugy szintén itt is minekelötte a' hajtáshoz fognánk, az útakat el. kell állani, a' kik pedig erre a' végre rendeltetnek, azoknak meg. kell magokat vonni, hogy a' vadak valamimódon öket észre vévén, más felé ne térjenek, ugy pedig ne tselekedj, mint mikor szokáford szerént a' vadászatba annyira belé merülsz, hogy a' miatt egész éjtszaka semmit sem aluszol, hanem szükség a' Vitézeknek egy kevés álmat engedni, hogy máskor ofztán az álmatlanságot könnyebben el. tûrhesék. Azért pedig hogy te minden kalauz nélkül megjáród a' hegyeket, futván a' vadak után valamerre szaladnak előtted, most a' szerént ne menny a' nehéz helyekre, hanem parantsold. meg a' te ka-

lauzidnak , hogy a' leg - könnyebb úton vezeffenek , hanemha más valami út lejénd a' melly igen fokkal rövidebb ; mert a' nagy feregnek a' mely út leg - könnyebb az a' leg - rövidebb. Azért továbbá hogy te futva szoktál menni fel a' hegyekre , ne vezed futva a' fereget , hanem lassan síefs hogy érkezzén jutánnad. Az - is pedig jó lesz , ha néha - néha a' leg - erősebb és leg - serényebb Vitézek között némellyek el - maradnak másoknak serkentésére. Mikor pedig ofztán a' feregnek egyik szárnya elhalad , mindeneknek fiettetésére fog szolgálni , ha azok mindenek' láttára a' folyvást menők mellett futva mennek vízfza elébbeni helyekre. Ezeket midőn hallotta volna *Kri'stántás* igen meg - örüle , hogy *Czirus* ilyen nagy dolgot bizott ő reá , és maga mellé vévén a' kalauzokat , ki - adá

parantsolatban mi tévő legyen a' nép, a' melly véle fogna el - menni, és az után le - feküdt. A' katonák - is le - nyugovának mindnyájan, és minekú - tána illendőképén ki - aludták volna magokat, meg - indúla ő velek *Krisztás* a' hegyek felé. *Czirus* pedig mi - helyt meg - viradt, azonnal követet küldött az *Arménus* Királyhoz ilyen izenettel: *Arménusok* Királya! azt pa - rantsolja tenéked *Czirus*, hogy men - től hamarébb mind az adót, a' mel - lyel néki tartozol, mind a' hadako - zó népet a' mellyet segítségünkre kell a' fogadás szerént állitanod, hozd - el magaddal. Továbbá a' követet így tanította - meg: ha úgymond kérdezi hol vagyok? igazat szólj, és mond - meg hogy itt múlatok a' földének ha - táriban, ha arról tudakozódik hogy el - mégyek - é magam - is? ezt - is iga - zán mond - meg, hogy nem tudod, ha

ha pedig azt is kívánnya tudni, hogy mennyi néppel vagyok? csak azt mond, hogy küldjön - el te veled valakit a' kivel ezt a' tábort szemlélteffe meg. És illyen készülettal el - küldé *Czirus* a' követet, jobbnak itélvén ha elsöbben illy barátságosan bánna ö véle, mintha minden hir adás nélkül, véletlen rajta menne. Maga pedig *Czirus* rendbe szedvén magát, a' mint legjobban lehetett, mind kezdett uttyának el - végezésére, mind pedig ha szükség lenne, az útközetre, megindúlt. Azon kívül a' katonáknak megparantsolta hogy, senkit boszszufággal ne illeffenek, söt ha valaki ö közülök valami *Árméniai* emberre talál, azt minden módon biztassa, hogy a' ki akar, valahol fog a' tábor lenni, hozzon oda bátran el-adó portékákat, és akár étel akár ital - féle légyen az, szabadon árúlhattya.

HARMADIK KÖNYV.

ÉS CZIRUS ugyan ezeket tselekedé, az *Arméniai* Király pedig megértvén a' követtől *Cirus* izenetét, felettébb meg - réműle, mivel maga által látta, hogy ő igazságtalanságot tselekedett, mikor sem az adót bé nem fizette, sem pedig katonákat nem küldött *Cziakszaresz*nek. De főképpen ezen ijedt - meg, hogy az ő Királyi lakó helyének már el - kezdett építésében való szándéka, világosságra fog jöni, melly - is e' vala hogy annyira meg - erőfítené azt, hogy az ellenség ellen védelmezhetné. És mind ezekre nézve magában igen küszködván, küldöszerte széllyel hogy az ő egész hadi erejét őszve gyűjtené, egyfeszmind az ő kissebbik Fiát *Sabarist* az *Afszonyokkal* tudni - illik: a' Feleségével,

gével, Menyével (a) Leányival és minden drága ingó jószágaival együtt elküldé a' hegyekre, kalauzokat - is adván melléjek. Azonban kémeket - is küldé, a' kik néznék - meg mit csinál *Czirus*, maga pedig azokat szedé rendbe, a' kik az *Arménusok* között előállottak. De midőn más részről megérténé, hogy maga - is közelget *Czirus*, meg szalada, nem mervén ő vele meg ütközni. Melly dolgot látván a' fokafág, azonnal széllyel futamodék, ki-ki a' maga hajlékához, hogy kevés jószágotskáját bátorfágos helyre hordaná. Midőn azért látná *Czirus*, hogy a' meg - futamodott nép az egész mezőt el - lepte, izene ő utánnok, hogy a' ki helyben meg - marad, annak el - lensége nem léizen, de a' ki el - fut, ha

---

[a] Ez az *Arméniai Király* nagyobbik Fiának *Tigráne*nek a' Felesége volt, a' mint majd oda alább ki - tetszik.

ha el-fogja úgy bánik vele mint ellenséggel. Sokan azért meg-állottak, voltak olyanok-is, a' kik a' Királlyal együtt szaladásra vették a' dolgot; a' kik pedig a' magok Feleségeikkel, a' hegyek felé futottak, reá találának az ott lesben űlőkre, és nagy kiáltással meg futamodván fokban közzűlők el-fogattattak, maga-is *Sabaris* a' fellyebb említett *Afszfonyokkal*, *Leányokkal*, és minden kintsel együtt, valamit csak magokkal el-vihettek, az ellenség kezébe esett. Melly dolgot midőn meg-hallott volna a' Király, azt sem tudván merre forduljon, hirtelen egy kis dombra szaladott, de azt-is azonnal a' véle lévő néppel körül fogá *Czirus*, *Kri'santának* pedig izené, hogy ott hagyván a' hegyeket, jőne ő hozzá. És így minekutánna az egész hadi sereg egybe gyűlt volna, követet küldé *Czirus*

az *Armeniusok* Királyához illyetén
 izenettel: Mond-meg énnékem, úgy-
 mond, mellyik tetszik tenéked inkább,
 az-é hogy itt éhen és szomjan hally
 meg, vagy pedig, hogy a' mezón ve-
 lünk szembe szálj, és meg-útkózzél?
 Mellyre a' Király felele: hogy ő e-
 gyikre sem örömeft áll. Ismét el-kül-
 de ő hozzá *Czirus*, és azt kérdé:
 Miért ülsz tehát ott, és miért hogy
 nem szállasz le? Mert úgymond nem
 tudom mi tévő légyek, Mellyre *Czirus*
 ismét ezt izené: Nem szükség azon
 tanakodnod, mert ide magad mentsé-
 gére le-jöhetsz. A' Király pedig
 monda: Ugy de ki lészzen a' Biró?
 Kelele *Czirus*: Minden bizonynal az,
 a' kinek az Isten hatalmat adott arra,
 hogy te veled minden törvény nélkül-
 js úgy bánjon, a' mint akarja. Lát-
 ván azért a' Király, hogy nem lehet-
 ne külömben végre le szalla, *Czirus*
 pedig

pedig a' maga népével körül fogá őtet, és mind azokat a' kik el-fogattattak, minthogy már együtt vala, az ő egész táborá. Az *Arméniai Király*-nak őregbik Fia pedig *Tigranes*, a' ki hajdon *Czirus*-nak vadászó pajtása vólt, valamelly utazásából szintén akkor tájban érkeze h a z a. Ez mihelyt meghallotta, minémü dolgok estenek, egyenesen *Czirus*-hoz méne, a' hol látván a' maga édes Attyát, Annyát, Attyafiait, és Feleségét, hogy mindnyájan rabok vólnának, könyvezett 's méltán - is. *Czirus* pedig meg-látván őtet, egyébbel néki nem kölfönt, hanem tsak ezt mondotta. Éppen jókor érkezteél, mert a' Törvényt, melyet a' Te Atyádra fogunk tenni, meghalgathatod. Azért - is mingyárt egybe - gyűjtötte mind a' *Per'sák*, mind a' *Médusok* részéről a' Fő Tiszteket, és az *Arménusok* közzül - is elő - hivta

a' főbb embereket, főt még az Afzfzonyokat - is, a' kik a' magok kotsijokban valának el - nem tiltotta, fza-baddá hagyván őket - is, hogy a' törvény - tételt halgafsák. Mikor azért alkalmatosnak ítélte *Czirus*, hozzá fogaa' befzédhez és monda: Mindeneknek elötte, úgymond, Király azt javaslom tenéked, mindenben igazságot szólj; és a' befzédben azt távoztasd-el, a' mi a' gyűlölséget leg-inkább meg - érdemli, tudniillik a' hazugságot, mert azt tudd meg, hogy, ha egyébaránt engedelmet nyerhetneis valaki, meg-akadályoztattya azt a' hazugsággal. Továbbá a' te gyermekid, ezek az Afzfzonyok, és mindnyájan az *Arménusok* a' kik itt vagnak, jól tudják miben vagy vétkes; ha azért ők észre veszik hogy te a' dolgot nem igazán befzélled, azt fogják tartani, hogyha én az igazságot ki tanulom, a' te magad itéleti fzerént-is méltó

méltó léssel a' leg - nagyobb büntetésekre. Mellyre a' Király : Kérdezz azért Czirus ! úgymond , én tőlem valamit akarasz , és én akárhogy légyen dolgom , igazat fogok szólni. Czirus pedig monda : Mond meg tehát nekem , ha hadakoztál - é valaha *Afsziá*-gessel az én Édes Anyám' Attyával , ki a' *Médusok* Királya vólt ? Felele ő : Igen - is , hadakoztam. Hát mikor ő tőle meg - nyerettedél , nem e' vólt - é az egyezés , hogy te őnéki adót fizess , katonákat állíts , azokkal a' hová parancsolja , oda menj , és semminémű erősségeket ne tarts. Monda a' Király : Ugy vagyon. Mellyre Czirus : Miért hát még - is , úgymond , most , sem az adót el - nem hoztad , sem katonákat nem küldöttél ? azon kívül , várakat - is építettél ? Felele a' Király : Szabadságban fzerettem volna élni , mert dicsőséges dolognak tetszett énnékem

mind

mind hogy magam szabad ember légyek, mind hogy az én maradékimnak - is szabadságot szerezzek. Erre *Czirus* monda: El-híszem úgymond hogy szép dolog olly véggel hadakozni az embernek, hogy soha szolgai állapotra ne jusson; de mikor egyszer meg-győzöttetik, vagy akármelly más úton-módon szolgására jut, azonban pedig utól érik őtet, hogy az ő Urának hatalma alól igyekezik ki-vonni magát, ugyan mond-meg magad először, az illyet, mint jó, és igazságot tselekedő embert meg ajándékoznád - é, vagy pedig ha meg kaphatnád meg-bűntetnéd, mint gonofztévőt? Felele a' Király: Mivelhogy a' hazugságra Szabadságot nem adsz, én meg-vallom, hogy meg-bűntetném. Továbbá monda *Czirus*: Felejem azért énnékem igazán és egyenként az én kérdéseimre. Ha valakire

a' te Jobbágyid közzül egy tartomány-
nak, vagy egy városnak igazgatását
bizod, és az a' maga köteletségében
nem jár-el, meg-hagyod-é őtet abban a'
Tifztségben, vagy helyében máfat ál-
litasz. Minden bizonyval, úgymond,
máfat állitok. Hát ha ebben a' Tifz-
ségben magának hamissan sok pénzt
gyűjtött, meg-hagyod-é néki azt,
vagy pedig el-vefzed tőle? Minde-
nét el-vefzem, úgymond, valami-
je vagyon. Hát ha ezre vefzed hogy
az ellenség részére pártolt, miképen
bánasz vele? Ő pedig monda: meg-
öletem, mert hiszem már ha csak u-
gyan meg-kell halnom, inkább az i-
gazságért, mint a' hazugságért hal-
jak-meg Ezt hallván a' Király Fia,
Királyi süvegét meg-szaggatta, ruhá-
ját meg-hafogatta, az Afzonyok pedig
magokat tépék, és jajgatának, úgy
vélekedvén, hogy mind az ő Attyok-
nak

nak, mind néktek mindnyájoknak már halál a' fejeken. *Cyrus* pedig nalgarást parantsolván, ismét monda: Ézek vólnának azért a' te törvény tételid *Arménusok Királya!* minékünk pedig mit tanátsolsz, hogy veled tselekedjünk? A' Király erre halgata, kételkedvén, ha valyon azt tanátsolja-é *Cyrusnak*, hogy őtet vefzeffe-el, vagy pedig azzal ellenkezőt, a' mit maga mondott, hogy fogna tselekedni, az olyan emberrel a' mitsodás ő. Az ő Fia pedig *Tigranes* elő-állván, monda *Cyrusnak*: Mivel úgymond, az én édes Atyám, a' te beszédedre nem tudja mit felellyen, akarod-é hogy ő eránta olly tanátsot adjak, a' mely tenéked-is leg hasznosabb fog lenni. *Cyrus* pedig emlékezék reá, hogy akkor tájban mikor őnéki vadászó pajtása vala *Tigranes*, ez egy tudós emberrel igen nagy barátságban élt vólt,

és azt nagy betsületben tartotta, azért - is igen kívánta őtet hallani, és parantsolta hogy mondja ki valamit ért e' dolog felől. Monda azért *Tigranes*: Én tenéked *Czirus*! azt javaslom, hogy ha ugyan betsülöd az én Atyámnak vagy tanátsait vagy tselekedeteit, őtet kövessed, ha pedig azt tartod, hogy minden módon hibázott, az ő példája szerént ne tselekedj. Mellyre *Czirus*: ha azért igazságot, tselekezem, vétkes embert fogok - é követni? Tellyefséggel nem, úgymond *Tigranes*. Monda ismét *Czirus*: És így a' te beszéded szerént büntetést érdemel a' te Atyád, ha ugyan az igazság azt hozza magával, hogy a' bünt büntetés nélkül ne hagyjam. Erre monda *Tigranes*: Ugyan mit gondolsz *Czirus*! mellyik jobb, az - é hogy a' magad hasznával, vagy hogy a' magad kárával büntefs? Hiszem így,

úgy-

úgymond *Czirus*, magam magamat bűntetném. Továbbá *Tigranes*: Ugy de soha nagyobb kárt nem tehetnél magadnak, mintha akkor öletnéd-meg a' tiéidet, mikor őket akármennyi áron is, magadéivá kellene tenned. Mellyre *Czirus*: De kérlek, hogy érnének nékem akkor leg-többet az emberek, mikor szintén igazságtalanságban találtnak? Felele *Tigranes*: Ugy ha éppen akkor ezekre hoztatván, bőltebbekké lennének; mert én azt tartom, hogy a' bőltefség nélkül más tehetségei az embernek haszontalanok. Mert mi hasznát venné valaki az erős, vagy bátor, vagy jó lovagló, vagy gazdag, vagy a' városban hatalmas embernek, ha a' bőltefség nélkül való? a' bőltefség által pedig minden barát hasznos, minden szolga jó. Monda ismét *Czirus*: Ebből tehát csak azt akarod ki-hoz-

ni, hogy „ a' Te Atyád - is e' mái napon tudatlan emberből bölts emberre lett. Igen - is monda *Tigranes*. És így te a' böltségségről úgy gondolkozol, mint az emberben - lévő valamely természeti indulatról, minémű a' szomoruság, nem pedig úgy, mint ha az mesterséggel szerzett tudomány volna; holott senki hirtelen gorombából nem lehet böltsé, ha ugyan okos embernek kell annak lenni, a' ki a' böltségségnek birására akar jutni; Mellyre *Tigranes*: hát úgymond, soha sem láttál - é olyan embert, a' ki az esztelenségtől és vakmerőségtől visszeltetvén, azzal szállott szembe, a' ki ő nála sokkal erősebb volt, de mihelyt attól meg - nyerettetett, azonnal észére tért. Hasonlóképpen nem láttál - é olyan Országot, a' melly más ellen hadat indított, de meg győzöttetvén attól, a' hadakozást enged-

del-

delmefséggel váltotta fel? Mitsoda meg-győzettetését mutatod hát, úgy-mond *Czirus*, a' te Atyádnak, a' melly őtet illy bőltse tette vólna, a' mint állitod? Felele *Tigranes*: Azt a' mellyet maga - is tud magára, hogy tudni-illik: Szabadságra vágyakozván, olyan szolgaságra jutott, a' minéműt soha sem próbált. Továbbá hogy semmit véghez nem tudott vinni, a' mit vagy el - akart titkolni, vagy a' mi-ben mást erőszak által meg akart előz-ni; te felőled ellenben tudja hogy a' mellyekben őtet meg - akartad tsalni, annyira meg tsaltad, mint valaki meg-tsalhattya a' vakokat, vagy siketeket, vagy azokat a' kiknek semmi eszek nints. A' mellyeket pedig el - akar-rál titkolni tőle, tudja hogy úgy el titkoltad, hogy a' mellyeket ő gon-dolt kész erős menedék helyyeinek len-ni, te azokat titkon már előre úgy

el-készítetted, hogy ő reá nézve mint egy vad állatotkat bé-záró kerítések legyenek. Sietséggel pedig annyira fellyül haladtad ötet hogy ő a' maga katonáit még akkor őszve sem szedhette, mikor már te egy nagy roppant táborral olly mezfze föld-ről ide érkeztél. Mellyre Czirus: Gondolod-é azért hogy a' melly ember ekképpen meg-nyerettetik, tsupán csak ez által-is bőltse lészzen, és eléggé meg-ésméri azt, hogy ő máfoknál alább va'ó? Igen-is úgymond, főt fokkal inkább mintha útközet által nyerettetnék meg. Mert a' ki a' hadakozásban veszt, mihelyt egy kis újj erőre kap, vagy az útközethez testének gyakorlása által jobban elkészül, ismét szerentsét próbál, és a' melly várost erővel meg-vészzen az ellenség, maga mellé hadi segittségeket szerez, és újra kezdi a' hadakozást:

záft: de a' kik másokat magoknál hatalmasabbaknak efmérnek, azoknak fokszor minden kényszerítés nélkül is engedelmeskedni szoktanak. Erre ifmét ekképpen szólla *Czirus*: Ugy látzik mintha te azt tartanád, hogy az ingerkedő pajkos emberek nem efmérik a' náloknál tsendesebbeket, sem a' lopók azokat a' kik nem lopnak, sem a' hazugok az igaz-mondókat, sem a' bofszúság tévők az igazakat. Nem tudod - é, úgymond, hogy a' te Atyád most - is hazudott, meg nem álván a' mi velünk kötött szövetségét? holott jól tudta azt, hogy a' mellyekben *Afsziages* ő vele meg - egyezett, mi semmiben azokat álta! nem hágtuk. De azt én sem mondom, úgymond *Tigranes*, hogy egyedül tsak ez - is jóvá tégye az embert, ha azokat, a' kik ő nála jobbak, maga - is jobbaknak efméri, hanemha ehez hozzá já-

rúl a' büntetés - is , miképpen mostan
 • az én Atyám - is te tőled büntettetik.
 Monda erre *Czirus* : Még a' te Atyad
 leg - kisebbet sem szenvedett , de azt
 tudom hogy fél , és a' reá következ-
 hető veszedelemtől retteg. Ugy de ,
 úgymond *Tigranes* : gondolod - é hogy
 volna valami az ég alatt , a' mi job-
 ban meg - tőrné 's meg - alázná az em-
 bert , mint a' felettébb való félelem.
 Nem tudod - é , hogy a' kik meg - se-
 besíttetnek fegyverrel (melly - is a'
 leg - nagyobb büntetésnek eszköze)
 nem gondolván a' vett sebekkel , is-
 mét kívánnak azokkal szembe szállani ,
 a' kiktől meg - sebesíttettenek ; de a'
 kiktől az emberek félnek felettébb ,
 még akkor sem mérnek azokra néz-
 ni , mikor ő velek nyájaton beszél-
 lenek. Mellyre *Czirus* : hát úgymond ,
 úgy gondolod te , hogy a' félelem a'
 valóságos büntetésnél - is nagyobb bün-
 tetés ?

tetés? Igen - is, úgymond *Tigranes*, és hogy igazat szóllok, magad - is által - látod: mert jól tudod azt, melly nagy keferúségben élnek azok, a' kik vagy a' Számkivetéstől, vagy az útközetben az ellenségtől rettegnék; hasonlóképpen a' kik vagy a' hajó - töréshez, vagy a' szolgáltnak kemény igájához közelitnek, azok sem nem ehetnek, sem nem alhatnak, a' nagy félelem miatt. De a' kik már Szám ki - vettettek, vagy az ellenségtől el - fogattattak, vagy pedig szolgálat alatt vagynak, néha még jobb izüen esznek, és alusznak mint a' kik szerentsés állapotban élnek. Továbbá még melly nehéz terh légyen ez a' félelem, a' fokszori szomorú példák - ből világosabban meg - tetszik. Mert némelleyek attól való féltekben, hogy meg - fogattatván meg - ne öletteffenek, halállal előzik - meg a' halált, és vagy

magos helyről ugordnak - le, vagy fel akasztják magokat, vagy fegyver által ontják - ki a' magok véreket. Egy szóval nints az az irtóztató dolog, a' melly az embernek szívét úgy meghassa, mint a' félelem. De kérlek, hát az én Atyám' mostani állapotja felől mit gondolsz, a' ki nem tsak magát hanem egemet, Feleségét, és minden gyermekeit a' szolgálattól félti? Felele Czirus: Én, úgymond könnyen el - hiszem, hogy ő most ilyen állapotban van, mivel rend szerént a' ki szerentsés állapotjában, a' boszszúság - tételre hajlandó, azt szerentsétlen állapotjában a' szomorúság hirtelen utól éri, de mihelyt helyére áll, ismét fel - fuvalkodik, és így másoknak - is bajt szerez. Erre pedig ekképpen szólla *Tigranes*: Valósággal a' mi elébbeni vétkeink, adhatnak - is tenéked okot arra, hogy miénkünk ezen-

ezen túl hitelt ne adj; de más részről gondold-meg azt-is, hogy te néked hatalmadban vagy, hogy új várakat építs, azokat meg-erősítsed, a' mellyek pedig eléggé erősek, magad számára hasonlóképpen megtartsd, és akármit végy el mi tőlünk, valami a' mi hiteles vóltunknak záloga lehet, mi pedig soha azokat te tőled nem sajnállyuk, tudván azt, hogy mind ezeknek magunk vóltunk okai. Hogyha pedig ezt az Országot által adod ugyan ezen meg-egyezéssel olyannak, a' ki te ellened nem vétett, vagy egynek a' te barátid közzül, meg-lásd, hogy észre vévén, hogy te őnéki nem hiszel, ha szintén ilyen jót tesz-is vele, mindazáltal tégedet igaz baráttyának ne tartson. Ellenben ha a' gyűlölséget el-akarván távoztatni, őtet olly iga alá nem veted, hogy a' boszúság-tételben módja ne legyen, meg-lásd,

láfd, hogy ismét ne legyen szűkség azt még jobban észére hozni, mint most minket szűkség vólt. Mellyre Czirus: de én bizony, úgymond, nem örömeft tartanék ám olyan szólgákat, a' kik az ő kötelefségeben tsak kényszerítésből járnának - el; sőt a' kiket észre vennének hogy énnékem jó szántokból, és az ő én erántam való szeretetekből szólgálnak, ha szintén némelly dólgoakat el-hibáznának - is, még - is az ilyeneket könnyebben eltűrném, mint a' kik, ámbár mind azokat tökéletesen végben vinnék - is, a' mellyek ő reájok bizattatnának, de azonban gyűlölnének engemet, és minden ő dolgok kényszerítésből esnék. Erre azért monda *Tigranes*: De valyon szerethet - é tégedet valaki olly nagy szívefséggel, a' mitsodáft most mi tőlünk várhatfz, ha tudni - illik velünk kegyelmesen bánfz? Igen - is

úgy-

úgymond *Czirus*, szerethetnek azok, a' kik soha ellenfélim nem vóltak, ha a' melly jó téteményeket most te én tőlem kívánsz, ő vélek-is azonokat köz-
 leuém. Valyon azért, monda *Tigranes*, találhatnál - é e' földön tsak egyet - is olytat, a' kivel szant' úgy jól tehetnél, mint most az én Atyámmal? Ha annak életét el - nem vészted, a' ki ártatlan, ugyan kérlek, ezzel mitsoda há-
 láadásra köteleznéd azt? ha annak Felelégeit és gyermekeit rabságra nem vészted, vallyon hálaadóbb szívvel vi-
 feltetnék - é az te erántad, mint a' ki tudja, hogy mind ezeket méltán el-
 vehetnéd ő tőle? És ha valaki, a' kinek ehez az Országhoz semmi köz-
 nints, ennek bírására nem juthatna, kefereghetne - é ezen annyira, mintha mi, a' kik ezt mind ez ideig öröklég
 szerént birtuk, ettől meg - fosztat-
 nánk? Minden bizonnyal azért, a'
 ki.

kinek leg - nagyobb oka lészzen a' kefergésre, midőn a' birodalomtól elmarad , a' fog te hozzád leg - háiádatofabb lenni , ha azt te tőled megnyerheti. Továbbá ha ezt az Országot el - meneteled után békefűgben akarod hagyni , ezen fel - tételedet könnyebben el - érheted - é , ha ebben ujj igazgatásnak módját állítasz - fel , vagy ha ezt a' régi szokott formájában , meghagyod ? ha innen egy számos fereget akarsz ki - állítani , kitsoda állíthatná ki azt jobban , mint a' kinek keze alatt eddig vólt , ha pénzre vagy szűkséged , ki szedhetne többet bé , mint a' ki egyűl egyig jól - tudja , ki mitsoda tehetséggel bir , magának pedig leg - több kintse van ? Meglásd azért Czirus ! hogyha minket eltőrlesz , magadnak azzal több kárt ne okozz , mint a' mennyit az én Atyám tenéked szerezhetett vólna. E' beszédeken

deken *Czirus* igen meg-őrült, gondolván, hogy a' mellyeket ígért *Cziak-fzaresnek* mind azokat tökéllertesen véghez - viheti, hogy tudni - illik az *Arméniofok* Királyát sokkal jobb baráttyává téfzi őnéki, mintsem eddig vólt. Monda azért az *Arméniai* Királynak: Ha immár úgymond, mind ezeket a' te Fiadnak kérésére meg - tselekefzem, ugyan vald - meg, mennyi hadakozó népet, küldesz én velem, és a' hadakozásra mennyi summa pénzt adsz én - nékem. Mellyre a' Király monda: Semmit tenéked igazábban és egyenesebben nem felelhetek, mintha meg - befzéllem, az én egész hadi seregem mennyi számból áll, hogy abból a' mennyi tetfzik, magaddal annyit vigy - el, a' többit ithon hagyván az Ország - nak őrizetire. Hasonlóképpen az igazság hozza magával, hogy tenéked minden pénzemet fzeded eleibe ter:

jefszem te pedig ha nagyobb részét
 el - vizzed - is , és énnékem annyit
 hagysz a' mennyit akarasz , abban tö-
 kélletesen meg - nyugfzom. No azért !
 monda Czirus , beszéld elő nékem men-
 nyire mégyen a' te pénzed és a' te ka-
 tonáidnak száma. Mellyre ő : Az
Arménusok közöttül úgymond , lovas
 katonáim nyóltz ezeren , gyalogok pe-
 dig negyven ezeren vagynak. A' mi
 pedig a' pénzt illeti , az én Atyám-
 tól reám maradott kintsekkkel együtt
 minden pénzem többre mégyen há-
 rom ezer Tálentom ezüstnél. (a) Er-
 re

---

[a] Egy Tálentom ezüstöt betsül *Guiliel-
 mus Budseus* hat száz tallérra , és így az
Arménus Király pénzbéli tehetsége ment
 volna a' mai számlálás szerént hat száz-
 szor három ezer , az az egy millio nyóltz
 száz ezer , tallérra mellyből Czirus el - vett
 költsön , a' mint mingyárt alább meg - tet-
 szik - száz Tálentomat , az az csak hat-
 van ezer tallért.

re *Czirus* minden kéfedelem nélkül monda: Mivel a' szomszéd *Kaldéusok* is ellened hadakoznak, többet nem kívánok, hanem a' te egész hadi népednek csak felét küld - el én velem. Az ötven *Tálentomok* helyett pedig, a' melly eddig a' te rendes adód volt, két annyit fizelsz *Cziak/zaresnek*, mint-hogy paroládnak meg nem feleltél. Ezen kívül nékem száz *Tálentomot* költsön adj, mellyeknél ha a' szerezte szolgál, vagy többet érő jótéteménnyel léfzek te hozzád, vagy ha tehetem, ugyan azon summa pénzt tenéked betsülettel meg-adom, ha pedig meg - nem adhatom, inkább az én tehetetlenségemnek tulajdonithatod azt, mint sem igazságtalanságra magyarázhatnád. Ő pedig: az Istenért kérlek! úgymond *Czirus* ne beszélj nékem ekképpen, mert külömben semmi bizodalmam nem lesz te hozzád, hanem

inkább gondold-meg, hogy valamit itt hagysz, szint' úgy tiéd az, mint a' mit magaddal innen el-viszel. Továbbá monda *Czirus*: Meg-engedem; de hát a' te Feleségedért mennyit adnál, hogy azt vissza válthatnád? Valamennyi úgymond, tőlem ki-telhetik. Hát gyermekeidért? hasonlóképpen őket is minden tehetségemen vissza váltanám. De már ez, úgymond, minden jószágodnál kétfizerte többre menne. Te pedig *Tigranes!* ugyan vald meg, a' te Feleségedért mit fizetnél énnekem? Ez azért, mivel ujj házas vala, és a' maga Feleségét halálból szerezte, monda *Czirusnak*: Én ugyan a' magam tulajdon lelkemen-is megváltanám őtet, csak hogy rabságba ne esne. Mellyre *Czirus*. Vidd-el tehát, úgymond, a' magadét, mert minthogy te soha a' mi részünkről el-nem pártoltál; őtet-is nem úgy gondolom

mint rabot. Te - is Király ! a' te Feleségedet 's gyermekeidet vidd - el minden váltság nélkül , hogy láfsák , hogy te hozzád szabadságban mennek visszfa. Móftan pedig mindnyájan mi nálunk vatsorállyatok , azután valahova tetfzik , el - mehettek. Megmaradának azért *Czirus*nál , és ő véle együtt vatsoráltak. Felkelvén az afztaltól , *Czirus* így szólla *Tigranes*nek : Ugyan *Tigranes* ! mit kérdek ; hová lett az az ember , a' ki mi velünk hajdan együtt szokott vólt vadászni , és a' kihez , úgy látszott , hogy te különös tífztelettel vifeltettél ? Mellyre ő : hát nem tudod úgymond hogy őtet meg - őlette az én Atyám. Mitso da gonofzságért ? Felele *Tigranes* : mert azt mondotta hogy ez az ember engemet el - ront , és az ő véle való tárfalkodás énnékem nagy kárt okoz ; holott ellenben tsak ebből - is

meg-tetfzik melly jó és betsületes ember vólt, hogy halála órája előtt engemet magához hivatván, énnekem ekképpen szóllott: Ne haragudj úgymond, a' te Atyádra *Tigranes!* azért hogy ő engemet meg-ölet, mert ő azt nem valamelly roszíz feltételből, hanem tudatlanságból tselekefzi, a' mit pedig az ember tudatlanságból vétkezik, azt mintegy kéontelenségből miveli. Ekkor *Czirus* felkiáltván, monda: Jaj be kár vólt ennek a' derék embernek meg-halni! A' Király pedig ekképpen menté magát: Azok-is a' kik az ő Feleségeikkel idegen embereket találóak együtt, meg-ölik azokat, de nem azért hogy ezzel az ő Feleségeiket, az ollyas dolgoknak el-távoztatására tanítsák, hanem hogy attól tartanak, hogy az illyenek az ő Feleségeiknek szíveket el-idegenitik ő tőlök, és azért úgy bán-

nak ő velek, mint ellenséggel. Ha-
 fonlóképpen én bennem is némi-né-
 mű irigység származott az ember el-
 len, mivel azt hittem-el magammal,
 hogy ez az ember azt tselekefzi, hogy
 az én Fiam őtet jobban betsúlje mint
 engem'. Mellyre *Czirus*: De hát bi-
 zony, úgymond, ugy látszik hogy
 emberi erőrelenségből vétkeztél; te
 pedig *Tigranes* e' részben meg-engedj
 a' te Atyádnak. Midőn azért e' be-
 szélgetésnek vége lett, és *Czirus* ő
 velek minden nyájafsággal bánt, a' bé-
 kefség után az ő Feleségeikkel együtt
 hintókra ülven nagy örömmel el-men-
 tek. Haza érkezvén pedig, némelleyek
*Czirus*nak böltsefégeről, mások az ő
 vitézségéről, némelleyek ismét az ő sze-
 lidségéről, és jámborságáról, mások
 pedig az ő szép ábrázattyáról, és de-
 rék termetiről beszélgettenek. *Tigranes*
 pedig monda az ő Feleségének: hát

tenéked szívem szép embernek tet-
szett-é Czirus? Jaj de bizony úgy-
mond, nem ő reá néztem én. Hát
kire? kérdé tőle *Tigranes*. Ő pedig
monda: Arra, a' ki azt mondotta,
hogy a' maga tulajdon lelkével is
meg-váltana engemet a' rabságtól.
Minckutánna azért az efféle dolgok-
ról ki-beszéllették volna magokat,
mindnyájan fekünni menének. Másod
nap' pedig az *Arménusok* Királya *Czi-
rus*nak és az ő egész népének ajándé-
kokat küldé, azon kivül parantsó-
latot adott-kí azok eránt, a' kiknek
a' hadakozásra el-kellett menni, hogy
harmad napra elő-állyanak, *Czi-
rus*nak is két annyi summa pénzt szám-
lált-ki, mint a' mennyit ő tőle ki-
vánt, de *Czirus* azon felyül a' mit
mondott vólt, a' többit mind vissza
küldötte, kérdeztetvén egyfersmind,
hogy az *Arméniai* katonáknak mellyik
lelész.

leszsz Fő Vezérjek, maga-é, vagy a' Fia? Ők pedig együtt szólalának meg, és a' Király ugyan azt felelte, hogy a' kit *Czirus* parantsol, a' fog el-menni, *Tigranes* pedig így szólott: Én ugyan tégedet *Czirus!* el-nem hagylak, ha mingyárt tereh-hor-dozó szolgálú kellene-is veled el-mennem. Erre *Czirus* el-mosolyod-ván monda: Ugyan mennyiért vennéd fel, ha a' te feleségednek azt hirúl vinnék, hogy te ilyen tereh-hor-dóvá lettél? De úgymond azzal senki se fárasztza magát. hogy önéki azt hirúl vigye, mert én ötet magam mal fogom hordozni, és így meg-láthat mindent, valamit tselekezzem. Továbbá monda *Czirus*: Immár ide-je vagyok, hogy magad-is készűlly, és a' te katonáidat-is készítsed. Mel-lyre *Tigranes*: Azt úgymond,' hitesd el magaddal *Czirus!* hogy valamen-

nyi népet, kezem alá ad az én Atyám, azzal együtt kéfzen elő állok valamikor te parantsolod. Ekkor azért a' *Cizrus* katonái, az *Arménusok* Királyától ő nékiek küldetett ajándékokat magok között fel-olztván, mindnyájan le-feküdtenek. Más napra virradóra pedig maga mellé vévén *Czirus Tigranest*, a' leg-derekefabb *Médiai* vitézekkel együtt, és egynéhányat a' maga baráti közzül, a' tartománynak egy részét bé-nyargalta, és mindenütt vizsgálódott, melly helyen volna leg-jobb egy várat építeni. Mídon pedig valamelly dombos helyre el-jutottanak, parantsolá *Czirus Tigranesnek*, hogy onnan mutatná-meg őnéki azokat a' hegyeket, a' mellyekről a' *Kaldéusok* *Arméniába* gyakran bé-ütnek, és nagy prédálásokot szoktak tenni. Meg-mútoгарván azért néki mind azokat *Tigranes*, kérdezé ő tő-

le *Czirus*, ha vallyon tellyefséggel pufzták - é azok a' hegyek? Semmiképen nem, úgymond, mert azokon mindeñkor ör - állókat tartanak a' *Kál-déusok*, a' kik mihelyt valamit észre vesznek, a' többeknek azonnal hirt szoktak adni. Mouda továbbá *Czirus*: Hát azok ofztáu, mit tsinálnak, mikor ezektől a' Strá'sáktól meg tudják, mi-ben van a' dolog? Mingyárt a' hegyekre futtnak, és ki ki a' maga tehetségé szerént azokat óltalmazza. Azonba *Czirus* midőn minden felé tekingtongett vólna, látá melly fok mezejik vagynak az *Arménusok*nak, a' mellyek a' hadakozás miatt pufztán és miveletlen állanak. Ekkor azért, mivel el - késődött, a' maga táborához visszafza tért, és minekutánna mind ő maga, mind az egész nép vatsoráltanak vólna, nyúgodalomnak adták magokat. Más napra pedig egész készülettel

tel elő- álla *Tigranes*, és ő vele való-
 lának négy ezer lovasok, azon kívül
 egyenlő számmal nyilások és pai'sofok
 mind öfzve hufz ezeren. Az alatt
Czirus áldozatot tett, mellyet minek-
 utánna szerentséfen el- végezett vól-
 na, egybe- gyűjtván a' *Per'sáknak* és
Médusoknak minden Eelőljárait ekkép-
 pen szólla nékiek: Kedves barátim!
 czek a' hegyek a' *Kaldéusokéi*, mellye-
 ket ha mi el- foglalunk, és a' tetőre
 egy derék várat építünk, valamint az
Arménusokkal tselekedtünk, úgy a' *Kal-
 déusokat* - is rántzba szedhettyük. A' mi
 ugyan az áldozatokat illeti, azok né-
 künk elég jó jelt mutatnak, mi pe-
 dig ezen fel- tett tzelunkat soha job-
 ban el- nem érhettyük, mintha a' do-
 loggal ferényen bánunk. Mert ha mi
 elébb el- foglaljuk a' hegyeket, mint
 sem a' *Kaldéusok* oda gyülekeznének,
 vagy minden vér- ontás nélkül jutunk
 azok-

azokhoz , vagy pedig igen kevés és készületlen néppel kell meg-útköz-nünk. És így ha most tellyes erőnk-ből siettettyúk a' dolgot, igen' könnyen el-érhettyúk tzélunkat, úgy hogy majd mondván semmi veszedelemtől nem félhetünk. No azért barátim ki ki fegyverre! és ti ugyan *Médusok*, a' bal szárnyán legyetek, az *Armenusok*nak fele a' jobb szárnyán, fele pedig leg-elől mennyen, hátúl jöjjenek a' lovasok, kik az előttök való népet nyomják elébb elébb és meg ne engedjék senkinek, hogy a' többi-től maradozzon. Ezeket szólván *Czi-rus*, a' népet úgy rendelte, hogy minden negyed rész Kompániában a' katonák torban egymásután estek, maga pedig elől ment. Azonban észre vették a' *Kaldéusok* hogy az ellenség tó-júl a' hegyek felé, és hirt adván a' többeknek-is strá'sákról strá'sákra, nagy

nagy lármával, és igen számosan öszve-gyülekeztenek. Czirus pedig a' maga katonáihoz ilyen intést teve: Hal-lyátok - é legények! hogy az ellen-ség maga nekünk jelt ad, hogy fel-felé siessünk; mert ha a' fel-menetelben őket meg-előzhettyük, semmit sem tehetnek ellenünk. A' *Kaldéusok*nak pe-dig egész fegyver-i-készületek, egy pai'sból, és egy pár hajtó dárdából áll, és ott a' tájon leg-hadakozóbb embereknek tartatnak; midőn valaki re-ájok szorúl, a' 'söldért örömeit kato-náskodnak, mind azért hogy a' hada-kozáshoz igen értenek, mind pedig azért, hogy nagy szegénységben élnek, a' tartománynak hegyes vólta, és pénz-nek szüksége miatt. Midőn pedig a' hegy-tetőhöz immár közel vólnának, monda *Tigranes* Czirusnak (mivel ép-pen ő mellette ment) Tudod-é úgy-mond, hogy most mingyárt mi ma-gunk-

gunknak kell hartzolnunk, mert az *Arménusok* ugyan nem hiszem hogy be - várják az ellenséget. Erre felelvén *Czirus*, hogy ő azt jól tudja, minyárt parantsolatot adott a' *Per'sáknak* hogy magokat készittsék, mert úgymond mihelyt az *Arménusok* meg - szaladnak, és az őket kergető ellenség mi hozzánk közelebb esik, néktek kell üzni - vágni az ellenséget. Az *Arménusok* azért elől mentenek, az ellenség pedig látván, hogy ezek közelgetnek, nagy kiáltással, és sebesen egyenesen tsak nékik hajtott. Ők pedig szokások szerént bé nem várták az ellenséget, hanem futásra vették a' dolgot, kiket - is midőn üznének a' *Kaldéusok*, észre vévék hogy a' többi nép ki - vont kardal, fel felé egyenesen feléjük liet; a' kik azért közülők a' *Per'sákhöz* közel estenek, azok le - vágattattak, a' többek pedig

rész szerént meg-futamodtak, rész szerént el-fogattattak, úgy annyira, hogy kevés idő alatt, a' Czirus katonái a' hegy' tetejét egészen el-foglalták. Innen azért le-nézvén a' *Kaldéusok* tartományára, látták mi módon szaladoztak széllyel, a' kik ehez a' hegyhez közel laktak. Czirus pedig mihelyt az ő katonái mindnyájan együvé érkeztenek, parantsolá, hogy ebédellenek; ebéd után mingyárt kitanúlta, hogy a' hol a' *Kaldéusok* őrálló-hellyeik voltak, az igen erős és bátorfágos hely, azon kívül vize elég van, azért-is ott mingyárt hozzá fogott a' várnak építéséhez. *Tigranes*-nek pedig meg-parantsolta, hogy mingyárt sietséggel küldjön a' maga Attyához, és izenye meg néki, hogy mentül hamarébb valamennyi Áttsai, és Kómivellei vagynak azokkal együtt jöjjön-el. Midőn, azomban Czirus a'

vele

vele lévő mester emberekkel rakatná a' kő-falakat, elő-hozák önéki megkötözve a' *Kildéai* rabokat, kik között egy néhány sebefek-is voltak. Ezeket látván *Czirus*, azonnal őket mind együi egyig el-öldoztatta a' sebefeknek Borbéljokat hivatván sebeiket bé-kötöztette. Azután monda a' raboknak, hogy ő sem nem azért jött mintha őket kívánná el-törteni, sem azért mintha önéki szükségesképpen hadakozni kellene, hanem hogy ő közöttök és *Arménusok* között békefséget szerezzen. Tudom ugyan, úgymond, hogy minekelötte én ezeket a' hegyeket el-foglaltam volna, a' békefségre semmi szükségetek nem volt, mert elegendő erőfségetek lévén, senkitől nem féltetek, az *Arménusok* jószágaikat pedig a' mikor tetfzett, vittétek és hajtottátok; mostan pedig láttyátok, mitsoda állapot-

ban vagytok. Én azért titeket szabadon bocsátalak, mennyetek haza, imhol azt is megengedem, tanácskozzatok együtt a' több *Kaldéusokkal*, ha hadakozni akartok - é mi ellenünk, vagy barátságban élni mi velünk. Ha hadakozni kívántok, ha eszetek van, ide fegyver nélkül ne jőjjetek, ha pedig békefséget akartok nyerni, semmiféle fegyvert ne hozzatok. Híszem, ha egyszer megbarátkozunk, az én gondom lesz az, hogy titeket is jó állapotban helyheztesselek. Ezt halván a' *Kaldéusok* nagy hálálkodással megköszönék *Czirusnak* illy jó szándékát, és minekutánna sokszor kezet fogtak ő velle, mindnyájan haza menének. Az *Árméniai Király* pedig mihelyt megértette *Czirusnak* izenetét, és mind azokat, mellyeket tselekedett, maga mellé vévén a' mesterembereket, és egyebet is valamit csak szük.

szükségesnek ítelt , nagy fietséggel eljött. Mihelyt pedig el-érkezett, eképpen szólította - meg *Czirust* : Ugyan *Czirus!* mi emberek , melly fok dolgokhoz hozzá fogunk , holott azoknak ki - menetelit nem tudjuk. Imhol én is - midőn magamat szabad emberré akartam tenni , a' mit soha sem próbáltam szolgálat alá estem , midőn pedig el - fogattattam - is , és immár minden állapotom felől kétségbe estem , szemlátomást olyan boldogságra jutok , a' mellyet soha meg - sem álmodtam. Mert imé olyan állapotban látom a' *Káldénfokat* az én régi ellenségeimet , a' minéműt szívem szerént óhajtottam , és bizonynal el - hidd , hogy tsak azért , hogy őket ezekről a' hegyekről le kergetsd , fokkal nagyobb summa pénzt adtam volna tenéked , mint a' megnyit tőlem kívántál , és így a' melly jókat akkor mi nekünk meg - ígértél , már

véghez - is vitted, tőkélletesen. Azért - is újra nagy hálaadással tartozunk tenéked, mellyet - is , ha jó embereknek tartjuk magunkat , szégyenlenénk tenéked meg - nem adni , jóllehet tudjuk azt , hogy mi illy nagy jól tévönknek soha méltó hálaikat nem adhatunk. Mikor így beszélgetne az *Arménusok'* Királya , azonban el - jövének a' *Kaldéai* követek , és Czirustól békefséget kérének. Meg - kérdé azért őket Czirus mondván : De talám csak azért kívánnyátok ti a' békefséget , mert reménylitek , hogy ekképpen bátorságosabb lesz a' ti életetek , mint ha mi velünk hadakoztok , minthogy már miénk a' hegy tető ? Felelének ők : Igen - is hogy táplál bennünket az a' reménység. Hát ha a' békefség által még más haszon - is háramlik reátok ? Annál jobban örülnénk mondanak a' *Kaldéusok*. Ismét monda né.
kick

kiek *Czirus*: Ugy - é hogy most ebben leg - szegényebbeknek tartjátok magatokat , hogy nincs bő és termékeny földetek ? Mellyet mikor ők rá hagytak , tovább méne *Czirus* és monda : Szeretnétek - é hát , ha néktek megengedődnék , hogy *Arméniában* annyi földet mivelnétek , a' mennyi néktek tetszene , ugyan annyi föld - bért fizetvén az *Arméniai Királynak* a' mennyit néki fizetnek az ő Jobbágyi ? Felelének a' követek : Igen - is , ha bizhatnánk ahoz , hogy semmi boszszúsággal nem illettetünk . Fordúlván pedig a' Királyra , monda uékie : hát te néked úgymond , mi tetszik , akarnád - é hogy a' melly földeid most miveletlen hevernek , azokat mivelnék a' *Kaldéusok* , de úgy hogy azokért a' rendes dézmát vagy föld - bért néked meg - adnák ? Felele a' Király : Én ugyan ezt részemről , sokért nem

adnám, mert így az én jövedelmem jól szaporodna. Monda ísmét *Czirus* a' *Kaldéusoknak*: Ti pedig, mivel derék hegyeitek vagynak, megengednétek-é az *Arméniusoknak* illendő fizetésért, hogy azokon legeltessek a' magok barmaitokat. Erre is reá állottak, azt mondván, hogy így minden munkájok, és fáradságok nélkül alkalmas hasznot vennének. Hát te, úgymond, *Arméniusok*' Királya! akarnál-é ezeknek legelő mezeikkel élni, úgy hogy nékiek-is egy keveset, de magadnak sokkal többet használnál? Mellyre a' Király: Örömeft, úgymond, ha bizhatnám, hogy az ő földökön az én barmaimat bátorsággal legeltethetem. Hogy ne legeltethetnétek bátran a' ti barmaitokat, ha a' hegytetőt mi bírjuk, a' kik szövetséges barátid leszünk? De már így, úgymond, megengedem. A' *Kaldéusok*

pedig mondának : Mi pedig bizony
foha sem az ő földjőket, sem a' ma-
gunkét bátorsággal nem mivelhettyük,
ha ővék lenne a' hegy - tető. Mellyre
Czirus : hát ha úgymond, a' hegyek
a' ti birtokotokban lennének? Fele-
lének ők : Így minékünk jól lenne
dolgunk. A' Király pedig monda : De
az ám nem igen jó lenne nekünk, ha
a' hegyeket a' *Kaldéusok* ismét kezek-
hez vennék, kivált mint hogy már
azok meg - léfznek erősítve. Nó tehát,
úgymond *Czirus*, már én ezt tseleke-
szem, hogy a' hegy - tetőt egyiteknek
sem adom, hanem azon várat építek, ma-
gam 'strá'sákat tartok, és jóvendőben-
is a' mellé állok, a' ki a' másiktól bofz-
szúsággal fog illettetni. Melly beszéd-
jeit *Czirusnak* mind két részről egyen-
lőképpen helyben hagyák, azt álitván,
hogy egyedül csak úgy - is fogna len-
ni ő közöttök állandó békeféség. Ek-

kor mingyart fogadást - is tettek egymásnak, hogy mindenik a' másik miatt bátorságban élhet ezután, ennek felette öszve - is fognak házasodni, a' két tartománynak lakosi, (a) szántó föl-

[a] Nem igen vólt szokások a' régieknek, hogy idegen nemzet közzül végyenek magoknak Feleséget. Mig igen kevés ember vólt e' Világon, addig kétség kívül az Atyafiaknak kellett öszve - házasodni egymással, és ez a' szokás sokáig fenn maradt, mikor már különös társaságokban vették - is magokat az emberek. *Abrahám* egy Atyától, de más Anyától való hűgát vette - el feleségül. *Isák* a' maga Atya testvérjének *Náhornak* unokáját *Rebekát*, *Jákob* a' Nagy Atya testvér öttének *Labánnak* két Leányit *Leát* és *Rákhelt*. *Rebeka* inkább kívánt meghalni, mint sem a' Fia a' *Kananusok* közé házasodjon, és mikor *Mó'ses* *Midiánita* Leányt vett, az ő testvérei *Aron*, és *Mária* felettebb nehezteltek. Ezt a' szokást ösztán egész Nemzetségek - is felvették, úgy hogy idegen Nemzetből nem igen házasodtak. A' *Rómaiak* között - is nem tartatott törvényes házasságnak, ha *Római* lakos olyan Nemzetből vett Feleséget

földeik, legelő mezeik közösök léfz-
nek, ha pedig valamelyikre ő köz-
zülők ellenség támad, egymást a' ha-
dakozásban segítik. Ekképpen egye-
zének - meg ekkor, és még mais ugyan
ezen szövetségben élnek egymással az
Arménai, és *Kaldéai* Királyok. Aзу-
tán egyenlő akarattal hozzá - fogtak
mind két réizről a' Várnak építéséhez,
S 5 úgy-

séget, a' mellynek *Római* lakosi jussa nem
völt, hanem mikor osztán *Karakalla* Tsá-
fzar mind azoknak lakosi Juss engedett,
valakik a' *Római* birodalom alatt voltak,
akkor kezdett leg - először az idegenek-
kel való öfzve - házasodás *Rómában* lab-
ra kapni. Így kell gondolkozni ezek fe-
löl az *Ásiai* Nemzettségek felöl - is, a'
kikről itt van a' szó; és mivel különös
barátságoknak jeléül tartatott nálök, ha
egyik Nemzet a' másikkal öfzve - fogoro-
fodott, [mint itt - is az *Arménusok'* és
Kaldéusok' szövetségéből ki - tetzik] fel-
lehet tenni hogy azt az öfzve - házaso-
dástól való ifzonyodást a' gyűlötség, eze
pedig minden bizonynal az egymás biro-
dalma ellen való irigykedés okozta.

úgy mint a' melly a' két féllel egyaránt közös lenne, és vittek abba, valami szükséges vala a' Várnak felkészítésére. Mikor pedig bé - estveledett volna, vatsorára meg - marsíztotta Czirus mind az *Arméniai Királyt*, mind a' *Kaldéai Követeket*, mint már egymásnak baráttyait. Vatsora felett egy a' *Kaldéusok* között monda: Ez a' békeesség ugyan minden egyéb *Kaldéusoknak* kívánságok szerént esett, hanem vagynak némellyek közöttünk, a' kiknek ebben a' mi egymás között tett szövetségünkben felettébb kevés hasznok van, mert csak tolvajságokkal élnek, a' föld - miveléshez pedig tellyeséggel nem tudnak, és azt nem is gyakorolhattyak, mivel egész életükben katonasággal keresték élelmeiket, szüntelen prédáltak, és az *Indusok Királyánál* sokszor viselték a' fegyvert, minthogy őtet felettébb pénzes ember.

embernek tartották ; néha pedig *Afsztiagesnél* - is. Mellyre *Czirus* : Miért ne szolgálának hát, úgymond , nálam - is 'söldért ? hiszem valamennyit nékik más akárki fizetett , szinte annyit fizetnék én - is. Reá állának erre a' *Káldéusok* , és biztatták *Czirust* , hogy így fogan léfznek , a' kik ő nála szolgálatot fognának venni. Mivel pedig értette *Czirus* a' követektől , hogy a' *Káldéusok* az *Indusok* Királyánál sokszor vóltak szolgálatban , eszébe jutta az - is , hogy nem régen jöttek onnan követek mind a' *Médusokhoz* , mind az *Affiriusokhoz* , hogy meg - tudnák miért neheztelenek ezek egymásra , és gondolkozáék mimódon adhatná ő - is értésére az *Indusok* Királyának a' maga viselet dolgait. Monda azért a' Vendégeknak : *Arménusoknak* Királya , és ti *Káldéusok* ! ugyan mondjátok - meg énnékem , hogy ha én valakit a' ma-

gaméi közzül követtségbe küldök az *Indushoz*, küldenétek - é ti-is ő vélek olyan embereket, a' kik őket mind az útban vezérelnék, mind pedig ő vélek együtt munkálódnának a' reájok bizattatandó dolgokban? Az én szándékom pedig e' volna, hogy nagyobb summa pénzt szereznék, melyből mind a' katonáknak az ő 'söldjokat ki-fizethetném, mind azokat, a' kik jól forgattyák magokat, illendőképpen meg-jutalmaztathatnám. Jól-lehet pedig ezen okokra nézve nagy izúkségem vagyon a' pénzre, de mind azáltal, mivel már titeket úgy tartalak mint barátimat, örömeft kedveznék a' ti erfzényeteknek, az *Iudustól* pedig, ha e' részben meg-segitene, igen kedvesen venném. Ezért-is az én követem, a' ki mellé mind kalauzokat, mind más követtséget viselő alkalmas fzeméllyeket kívánom hogy ad-

adatok, midőn oda jut, ezt fogja néki mondani: *Czirus* engemet e' végre küldött te' hozzád *Indufok*nak Királya! hogy mivel onnan hazúl *Per'siából* egy újj hadi sereget vár, (mert valósággal várok - is) több pénzre volna szüksége; ha azért mostan küldenél önéki annyit a' meayi tőled ki - telik, ha lsten az ő dolgainak jó ki - menetelit adja, azon fog igyekezni, hogy te veled meg - esmértelle, melly hafznos dolgot tselekedtél magadra nézve - is, midőn ő véle jól tettél. Ezeket mondja az én követem, ti - is pedig a' magatokéinak parantsollyátok - meg mit szólljanak a' mit tudni - illk hafznofabbnak itéltek. Es ha ugyan meg - nyerjük tőle a' mit kérünk, nagyobb bőségekben léfszünk a' pénznek, ha pedig nem, azt - is tudjuk hogy igy néki lemmi kőszőnettel nem tartozunk, főt ellenben szabad lefsz nékünk ő el.

ellene mindent el-követni, valami magunknak javunkra, szolgál. Ezeket szólá Czirus, gondolván, hogy mind az *Arménusok*' mind a' *Kaldéusok*' részéről leendő követek azokat fognák ő felőle beszélni, a' mellyeket kívánt hogy az egész Világ hallana és szólana. Minekutánna pedig meg elégedtek volna, fel-kelvén a' vatsorától, le-nyugodtanak. Másod' nap' pedig mingyárt leg-első dolga a' vólt Czirusnak, hogy az *Indus* Királyhoz el-indítaná a' követet, szájába adván annak mindent, a' szerént a' mint mondotta. Az *Arménusok*-is, és a' *Kaldéusok* ezzel együtt küldének, a' kiket leg-alkalmasabbaknak itéltek mind erre a' követtségre, mind a' Czirus viseltt dolgainak az *Indus* Királynak szeme eleibe való terjesztésére. Továbbá Czirus minekutánna el-végezte volna a' Várnak építését, azt

ka-

tonákkal, és minden - féle Várbéli ké-
születekkel meg - rakta, és Komendáns-
nak hagyott abban egy *Médnst*, a' ki
felől fel - tette, hogy ha erre bizza a'
Várat, *Cziak/zares* előtt - is igen ked-
ves dolgot fog tselekedni. És ekkép-
pen onnan *Árméniába* vissza tért az
egész hadi sereggel együtt, mellynek
egy részét ugyan *Perfiából* hozta, más
része pedig *Árménusfökből*, és négy e-
zer válogatott *Káldéusfökből* állott. Mi-
dön pedig a' hegyekről a' mezőségre
le - érkezett, sem *Férjfi*, sem *Afz-*
szony a' helységekben nem maradt,
hanem mindnyájan ki - menvén *Czirus*
eleibe, önéki, a' békefészen való örö-
mökben sok ajándékokat vittének, a'
szerént, a' ki mivel kedveskedhetett.
Az *Árméniai* Király sem neheztellett
meg ezért a' maga jobbágyira, gon-
dolván, hogy *Czirus* abban maga - is
felettébb gyönyörködik, hogy ő erán-

ta mindenek illy nagy tiszteletet mutatnak, Utóllýára pedig el-jőve a' Királyné - is a' maga Leányival, és leg - kissebb Fiával együtt, és elhozá a' több ajándékok között azt a' pénzt - is, a' mellyet Czirus el - nem akart vólt venni, midőn azzal a' minap kínálta vala őtet az *Arméníusok'* Királya. Ezeket látván Czirus ekképpen szólla : Ti azt véghez nem viszitek, hogy mikor én jártomban költőmben jól-tészek az emberekkel, azért bért vegyek. Te azért Királyné! ezt a' pénzt tartsd magadnak, ; meny haza, és meg - ne engedd többé, hogy azt a' te Férjed el - ássa (mert elég ha az embernek teste el - áfattatik a' földben, kinek - kinek a' mikor meg - hal) hanem ebből a' pénzből, kérlek hogy a' te Fiadat mentúl pompásabban kéfzítsd - ki, és úgy küld - el velem a' táborra, többit fordítsd olyan dolgokra,

gokra, a' mellyeknek bírása mind ma-
 gadnak, mind Férjednek, mind gyer-
 mekeidnek életeket gyönyörűségsé-
 teheti. És mihelyt ezt ki-mondá,
 azonnal el-nyargala, a' Király pe-
 dig, és az egész nép, a' melly ő elei-
 be ki jöve, nyomba követték *Czirust*,
 kiáltván őtet az ő Jóltévőjöknek, és
 egy jó Fejedelemnek, és ilyen kiál-
 tásokkal kiférték őtet mind az Or-
 szágnak határáig. Az *Arméniai* Király
 pedig több népet-is küldött ő véle,
 mint a' mennyit elsőben adott, mivel
 már othon békeség vala. És ekkép-
 pen el-méne *Czrus Arméniából* gaz-
 dagon, nem tsak azért, mivel on-
 nan alkalmas summa pénzt vitt-el,
 hanem hogy a' maga kegyelmességé-
 vel mindeneknek szíveket annyira ma-
 gához hódította, hogy valamikor
 meg-szűkült, bizhatott azoknak se-
 gítségéhez. Midőn azért *Médiának*

határhoz el-jutott, ottan tábort jár-
tatván, meg-telepedék; másod nap'
pedig mind a' népet, mind a' pénzt,
mellyet *Arméniából* hozott, el-kül-
dötte *Cziakszaresnek*, kinek tábora kö-
zel feküdt a' *Cziruséhoz*; maga pedig
Tigranessel, és a' főbb *Per'sákkal* együtt
ott a' határ szélben vadászatot indí-
tott, és igen vidámon mutatta magát.
Onnan *Médiába* érkezvén, a' maga
Kapitányainak pénzt osztogatott, ki-
nek kinek a' mennyit élegetendőnek
ítélt lenni, hogy ha valaki az alar-
tok lévő katonák között jutalmat ér-
demel, légyen miből meg-jutalmaztat-
ni azt. Mert így gondolkozott, hogy
ha minden Kapitány külön külön a'
maga Kompániáját méltóvá teszi a' di-
tséretre, az egész táborra nézve is
jó lesz a' dolog. Sőt maga is, ha
valamit látott, a' mi az ő népének
valami éketségére szolgált, azt min-
gyárt

gyárt meg - vette , és azoknak aján -
 dkozta , a' kiket arra leg - méltób -
 baknak ítelt , azt mondván , hogy va -
 lami szép és ditséretes dolog találta -
 tik az ő táborában , mind azt úgy tar -
 tya , mint magának meg annyi ékes -
 ségeit. Minekutánna azért egy részét
 a' maga pénzének ekképpen osztogat -
 ta - el , magához hivatván a' Kapitá -
 nyokat , Hadnagyokat , és valakiket
 csak betsületben tartott , ilyen for -
 mán szólla nékik : Úgy látszik kedves
 barátim! hogy most méltó okunkvagyon
 az öröme , mert mind magunknak több
 pénzt szerzettünk , mind pedig kit kic
 a' maga érdeme szerént meg - jutalmaz -
 tathatunk ; de jusson eszünkbe , mitso -
 da munkával jutottunk mi ezeknek a'
 jóknak birásához , úgy é hogy a'hol szük -
 séges volt , vigyáztunk , még éjjeli álma -
 kat is meg - szakasztottuk , dolgoztunk
 sicaünk , és nem engedünk az ellenség .

nek. Nohát ennekntánna - is illy vitézi modon forgassuk magunkat, tudván azt, hogy a' leg - nagyobb bóldogságot, és a' leg - főbb jókat úgy szerezhettyúk - meg, ha engedelmesek, és állhatatosok leszünk, a' hól pedig a' szükség kívánnya, dolgozunk, sőt veszedelemre - is vettyúk magunkat. Mivel pedig már ki - tanúlta Czirus, hogy az ő katonái elég erős, 's hadi munkákra termett teffel bírnak, és olly bátor szívűek, hogy az ellenséget csak femminek tartják; továbbá, hogy kiki ő közülök derekasan ért a' maga fegyveréhez, és az ő Előljáróikhoz való engedelmeségre mindnyájan kéfszek: ezokáért igen kívánt ő vélek újjra próbát tenni az ellenségen, tudván azt - is egyszersmind, hogy a' Kő Vezéreknek a' leg - jobb kézüzleteikben - is, a' fokáig való kéfedelem miatt könnyen változas eük; ezen kívül

mint.

minthogy azt - is észte vette, hogy az ő katonái között igen el - kezdett hatalmazni az egymás ellen való törekedés, és az irigység, csak el - végezte magában, hogy őket mentül hamarébb az ellenségre vigye; mert, úgymond, a' hol köz leszsz mindnyájokkal a' veszedelem, ott jobban békefésben élnek egymással, és akkor ofztán sem azokra a' kiknek szép fegyverek vagyon, sem azokra a' kik a' betsületen kapkodnak, nem fognak irigykedni, sőt inkább az illyenek a' magokhoz hasonlókát ditsérik, ő velek örömeft nyájaskodnak, és egy szóval, úgy nézik egymást, mint a' közönséges jónak egy forma eszközeit. Czirus azért leg - először ugyan szépen fel - fegyverkeztette, és derekafan rendbe vette a' maga népét, azután magához hivatta a' Tíz Ezeres, Ezeres és Százados Kapitányokat és Hadnagyo.

kat, mivel ezek rend szerént a' katonák közzé nem számláltattak. Midőn pedig a' Fő - Vezér hivatta őket, vagy ők tettek a' Fő - Vezérnek valamiről jelen éft semmi része a' népnek Előjáró nélkül nem maradt, mert a' Tizedesek és Ötödesek addig ő helyet-tek minden rend - tartásra vigyáztak. Miheylt azért egybe gyűltenek annak idejében a' Tisztek, az egész táborban meg - hordozta őket Czirus, és megmutogatta nékiek mindenütt a' hol jó rendeléseket látott, és hol mellyik része áll a' segítségre jött népnek leg - erősebben. Továbbá szép beszédjeivel ugyan meg - kívántatta ő vélek, hogy már valaha t - inálnának valamit, az az útköznék - meg az ellenséggel. Végtére pedig monda: Most mennyen ki - ki az ő alatta valókhöz, és a' mellyeket ti én tőlem tanúztatok, azokra ti - is őket tanítsátok meg, mindnyájoknak szíveket pedig igye-

kezzetek annyira meg - venni, hogy a' hadakozást mindnyájan óhajtsák, és egész bátorfággal rohannyanak az ellenségre; reggel mindnyájan a' Tisztek a' *Cziakszares* kapuja előtt jelennek meg. Ekkor azért el - menvén onnan, a' *Czirus* parantsolatya szerént tselekedének, és reggel mihelyt megvilágosodott, mindnyájan a' rendelt helyre állottak. Akkor velek 'együtt bé - menvén *Czirus* *Cziakszares*hez, eképpen kezdé szólni: Jól tudom ugyan *Cziakszares!* hogy a' miket fogok mondani, te azokat szinte úgy mint mi már régen által - láttad, de talám ki - mondani szégyenled, hogy ne láttassál azért tenni emlékezetet a' népnek az ellenségre való viteléről, mintha minket meg - untál volna tartani. Mivel azért te néked a' szemérem nem engedi hogy szólj, imhol én mind a' te képedben, mind a' magaméban fogok szólni. Mert minthogy

mi már derekasan el-készültünk, mindnyájan úgy tartjuk, hogy nem kellene nekünk, az ellenséget a' te határidra bé-várni, sem itt egyhelyben ülnünk, a' hol semmi bántódásunk nincs, hanem inkább elébb bé-kellene ütnünk az ellenség' földére, mint sem ő rajtunk jőne. Mert mi most itt a' te Országodban fokszor akaratumk ellen is tenéked elég kárt tévünk, de ha az ellenség földére megyünk, nem hogy akaratumk nem volna, de még inkább örülünk, ha őtet pusztithatjuk. Ezen kívül, most te minket nagy költséggel tartasz, ha pedig mi *Ajriaba* visszük a' népet, úgy az ellenség' földét éllyük. Továbbá, ha nekünk veszedelmesebb volna az oda való menetel, mint sem az itthon való maradás, bizonyosan a' mi bátorosabb azt választanánk; úgy de mind egy, mert ők-is csak azok az emberek

rek léfznek, akár ide várjuk Öket, akár az ő földökre mennyünk, mi sem lefzünk mások, akár itt, akár ott ütközzünk-meg ő vélek. De ezen kivül ezt-is meg kell gondolni, hogy a' katonáknak sokkal nagyobb bátorságok lefzsz, ha mi megyünk az ellenségre, mint ha ötet láttatnánk örömeft el-kerülni; az ellenség-is sokkal jobban meg-ijed, midőn láttya hogy ő tőle meg-nem rettenünk, és tőle való féltünkben othon meg-nem-vontuk magunkat, hanem mihelyt meg-sejtettük, hogy ők közelgetnek, eleibe mentünk, kívánván méntül hamarébb meg-ütközni, és arra nem várafoztunk, hogy ők pufz-títsák a' földünket, hanem öket megelőzvé, már mi az övéket prédállyuk. Ha pedig mind az ellenséget ennyire meg-rettentenénk, mid mi magunkat így meg-bátorithatnánk, bizony nagy nyereségünknek tartanám.

Mert így minket, mondván, semmi sem, az ellenséget pedig igen nagy veszedelem követné, mivel a' rint ti az én Atyámmal ketten szoktátok mondani, és mások-is veletek abban meg-egyeznek, fokkal inkább függ az ütközetnek ki-menetele a' szívtől, mint sem a' testnek erejétől. Melly beszédekre felele *Cziak/zares*: Azt ugyan *Czirus*, és ti *Persa* Tisztek! ne gondollyátok, hogy én titeket meguntalak tartani, de tsak ugyan én is mindenképpen jobbnak erányzom már, hogy mi úsrünk bé az ellenség' földére. Mellyre *Czirus*: Ha azért, úgymond, egyező értelemmel vagyunk, soha se halaszújuk a' dolgot, hanem készülyünk néki mentül hamarébb és ha az áldozatok jó jelt mutatnak, minden kéfedelem nélkül indülyunk-meg. Mihelyt azért *Czirus* a' katonáknak ki-adta a' parantsolatot, ó ma-

ga áldozott, először ugyan *Jupiter*-nek, azután a' több Isteneknek is, könyörögvén, hogy nékik segítségül legyenek, a' népet vezérellyék, azal együtt hartzollyanak, és mindenekben hasznos tanácsokat nyújtsanak; imádkozott egyfzersmind a' *Méltai* őrző Isteneknek is, hogy őket hasonlóképpen segítsék. Minekutánna azért szerentsés áldozatot tett, és már az ő egész tábora az *Affrika'* határhoz érkezett (holott is a' madaraknak repüléseik az ő dolgának szerentsés ki-meneteleit mutatták (a)) bé útót az

el-

[a] A' régi Pogányoknak sokféle babonáik közzé tartozik a' madaraknak repüléseikből való jóvendülés is. Így példának okáért ha sas repült jobb felől, az a' dolognak szerentsés ki-meneteleit jelentette, a' galamb és a' bagoly mindenkör jóra mutatott, a' szarka, és fülemile is, ha dél vagy észak felé repült; de a' kánya minden módon veszedelmesnek tartatott. Hasonlóképpen a' hollónak

mód

ellenség földére. Mihelyt pedig meghaladta a' határt, *Assíriának* minden földét, annak borral való megöntözésével, (a) mind pedig Isteneit és Fél-Isteneit áldozá-

mód nélkül való krákogása *Nagy Sándor*-nak, midőn *Babilonba* ment, és *Cziczerónak* mikor *Antonius* előtt bújkált, szerencsétlenséget jelentett. De mikor *Lávinus* Király ölyveket látott, a' mellyek négy féskefellyüt kergettek, abból reménységet vett, hogy a' *Persai* birodalom övé leszzen mihelyt egynéhány pártolokat megölet.

- [1] Az is Isteni tisztelet volt a' Pogányoknál, ha valamelly Istennek tiszteletére a' tele pohárból egy keveset a' földre kiöntöttek; a' mint oda fellyebb már megjegyzettük. Az áldozatra való barmot is először borral lotsolták meg, néha v. z. zel is, vagy addig míg még lábán állott vagy mikor már az óltárra tétellett. A' *Sidéknak* nem borral, hanem lóval parantsolt az Isten minden áldozatot meghinteni. A' *Persák*, mint hogy a' földet is Isten gyanánt imádták, mikor idegen földre mentek, ilyen borral való megöntözéssel akarták azt megengesztelni, és azzal ajánlották magokat annak a' földnek kegyelme's védelme alá.

zatokkal engesztelte-meg. Ezenkívül a' hazabéli Istenről *Jupiterről*, és a' több Iste-
nekről - is valakiket előtte említettek
a' Papok el - nem felejtkezett, hanem
mindnyájoknak áldozott. Ezeket el-
végezvén, meg - indította a' gyalog-
ságot, és a' határhoz nem mészfe
mindgyárt tábort járatott; azomban
pedig a' lovasok egy darab részét
Affiriának bé nyargalván, sokféle pré-
dékkel gazdagon meg - rakodtak. Mi-
nekutánna azért már helybe verték
vólba magokat, és alkalmas pufzti-
tásokot tettek, várták az ellensé-
get. De midőn az a' hir futamodott,
hogy már az ellenség ő tőlök tized
napi járó földre lints, monda *Czirus*
Cziukszarenek: Ideje már úgymond,
hogy az ellenségen rajta mennyünk,
hogy mind ők, mind a' mi katonáink
úgy ne gondolgodjanak, mintha ama-
zoktól való féltünkben nem tseleked-
nénk

nénk mi azt, hanem nyilván látsák, hogy mi nem kéntelenségből hadakozunk. Hellyben hagyván e' dolgot *Cizakfxares*, azonnal meg-indúltanak, és minden nap annyi útat tettek, a' mennyi az ő itéletek szerént elég vólt; a' Vatsorát mindenkor nap-világon ették-meg, tüzet pedig nem belől a' sátorokban, hanem kívül a' sátorok előtt csináltak, hogy annak világosságánál azokat a' kik ott éjtzaka el-mentek meg-láthatnák, őket pedig senki ne látná. Ellenben néha mefzire a' sátorok háta megett tűzeltek, hogy az ellenséget meg-tsalják; mert gyakran meg-is esett, hogy azoknak Kémjeik így gondolkozván, hogy a' hol a' tűz vagyon, ott fekszik a' *Médusok*' tábora-is, mikor azt vélték vólna, hogy még a' táborhoz mefzire vagynak, észre sem vették, mikor az első strá'sákra botlottanak.

nak. Az *Affiriusok* azért az ő segítő seregeikkel együtt, mihelyt a' *Czik-fzares'* népéhez közel estek, lántzba verték magokat, a' mint még ma is tselekefznek minden *Barbarus* Királyok, a' kik mihelyt tábort járatnak, mingyárt körül-vészik magokat erős lántzokkal, melly is a' népnek fokasága miatt hamar meg-ízokott készülni. Ezt pedig azért tselekefzik, mert tudják hogy a' lovaság éjtszaka könnyen őfzve-zavarodhatik, 's nehezen lehet vele bánni, kivált ha *Barbarusokból* áll. Mert ők az ő lovaikat a' jáfzol mellett békóiban ízokták tartani; ha azért hirtelen lárma esik, igen bajos volna azokat éjtszaka őldozgatni, zabolázni, nyergelni, Pántzélba őltőztetni, éjtszaka pedig a' lovakal kerefztül menni a' táboron annyi sátorok közt; tellyes lehetetlenség. Mind ezekre az okokra nézve, ők is

más *Barbarusokkal* együtt sántzba szokták magokat verni, mellyekhez hozzá-járúl ez-is, hogy mikor egyszer illy erőssen állanak, halaszthattyék a' verkedést akkorra, a' mikor nékik tetszik. Midőn az *Affiriusok* ezekben mefterkednének, azomban a' két tábor közelgete egymáshoz, úgy annyira, hogy már egy kis mért-föld alig vala közöttök, és ezek ugyan táborban (a' mint meg-mondatott) olly helyre szállottak a' melly sántzokkal minden felől körül vólt véve, de azon kívül semmi hegy nem vólt körülötte, hanem tsupán tsak a' sík mező. Ellenben *Czirus* mindenkor azon igyekezett, hogy olly helyeken táborozzon, a' mellyek az ellenségnek szemébe ne tűnnyenek, és hogy az ő táborának, vagy Falu-helységek, vagy valamelly dombok esse-nek eleiben, mivel így gondolkozott,

hogy

hogy a' melly hadi készületeket hirtelen és véletlen lát. meg az ellenség, azok őtet leg. jobban meg. rettentik. Mind két részről ezen az éjtszakán ki. állítván a' sátrásákat, le. feküdtenek. Másod nap' az *Affiriufok* ugyan, és *Kre'sus*, 's a' több Királyok, a' kik önégiek segítségére jöttek, a' sántzban beenn. maradtak, *Czirus* pedig és *Cziakszares* rendbe szedvén a' magok népjeket, várták hogy valamely felől rájok jöjjön az ellenség, és azzal meg. ütközzenek. De mivel ki. tanúlták azt, hogy az nap' az *Affiriufok* ki nem jönnek a' sántzból sem. mi sem lesz, *Cziakszares* magához hivatván *Czirust* és a' Tiszteket, (a)

U ek-

[a] Görögül epikairius annyit télzen, mint alkalmazatosokat, a' kik rudni-illik alkalmazatosok voltak arra, hogy velek a Fő Vezér a' hadi dolgokról tanátskozzon, ezek pedig minden bizonnyal voltak a' leg. fobb Tisztek. És így *Cziakszares* ha-
di

ekképpen Szólla nékiek : Barátim ! én így gondolkoztam, hogy hát ha így a' mint most a' hartzra el-kézfűlünk, az ellenség' fántzához menénk, és bé-izennénk néki hogy mi verekedni akarunk? Mert ezzel azt fogjuk nyerni, hogy mivel ők kinem-jönek a' fántzból, hogy vélünk szembe szállyanak, a' mi katonáink fokkal bátrabban mennek reájok, ők pedig látván a' mi bátorságinkat, annyival inkább meg-félemlenek. Mellyre Czirus: Az Istenért, úgymond, azt ne tselekedjűk, mert ha most a' te kívánságod szerént nyilván rajtok megyűnk, ők minke: fel-sem vesznek, minthogy tudják, hogy olly bátor-

---

di tanátsot tartott, mert még ma-is a' hadi tanáts, vagy a' mint Németül nevezik, a' *Kriegs Rath* a' Fő Komandirozó Generális Sátorában szokott tartatni, és mindenkor az Armadánál lévő leg-főbb Tisztekből áll.

torságos helyen vagynak, mellyben semmi - némü veszedelemtől nem félhetnek, ha pedig onnan szégyen szeméremmel minden verekedés nélkül kéntelenítettünk visszfa térni, akkor ismét meg - látván, hogy a' mi népünk sokkal kevesebb, mint-sem az övék, minket meg - útálnak, és hólnap annál bátrabb szívvel jönnek - ki mi ellenünk a' lántzból. De most, mivel tudják, hogy már jelen vagyunk, magunkat pedig nem látnak, bizonyosan el - hiteftd magaddal, hogy ók minket nem hogy meg - útálnának, hanem inkább gondolkoznak, hogy mi dolog ez, és én tudom, hogy most ók szüntelen tanátskoznak, és nyughataatlankodnak. Mihelyt pedig a' lántzból ki - jönnek, akkor mindnyájjan hirtelen mutatjuk - meg magunkat, mennyünk rajtuk, és a' fi - kon nyomjuk - meg őket, a' hol mar

régolta kívánunk velek szembe szállani. Melly beszédjeit Czirusnak helybe hagyván mind *Cziakszares*, mind a' Tanátsos Tisztek, ekkor ugyan vatsoráltak, a' stráfákat ki-állították, azok előtt tüzet gyújtottak, végtére pedig mindnyájan le-feküdtek. Következendő napon Czirus Koronás Fővel (a) áldozott, és a' *Persa* Tiszteknek - is meg-parantsolta, hogy az ő áldozattyán Koronákban jelennyenek meg, kiket - is az áldozat után magánál egybe gyűjtván, monda nékiek: Barátim! a' mint én látom, és a' jö-

ven-

---

[a] Ez nem Királyi Korona vólt, hanem Isteni tiszteletbéli Korona, a' mellyel a' *Persák* mikor áldoztak a' magok *Tiará*-jokat vagy hegyes *Persa* süvegeket fel-ékesgették. Illyen Koronákat tettek fel a' régiék a' vendégségekben - is, és egy szóval a' Korona vigaságnak jele vólt; a' honnan *Kszenofon*-is mikor az áldozás közbe a' maga fia halálát meg-értette, mingyárt le tette a' maga Koronáját; lásd az *Előljáró* beszédben.

vendőlő Papok - is mondják, a' halhatatlan Isteneknek akarattyok ez, hogy verekedés légyen, minékünk pedig győzedelmet, és a' mint az áldozatokból ki - hozom, jó szerentsét ígérnek. Melly dologban mi a' ti kötelefségeitek, szégyenlenélek arra titeket inteni, mivel azt, miben áll, szinte úgy tudjátok magatok, mint én, valamellyekben én magamat gyakorlottam, valamellyeket hallottam, ti is midn azokban eléggé járatofok vagytok, úgy hogy azokra másokat - is megtanithattok. Ha pedig reménysegemen kívül külömben vólra a' dolog, imé mostan előtökbe adom, halgafsátok - meg: A' mi katonáinknak, a' kiket mostanság hoztunk segítségül magunknak, és igyekezzünk magunkhoz mindenekben hasonlatofokká tenni, mindenek felett ezekben kell juttatni azt, hogy mivégre tartott min-

ket a' magáéból annyi ideig *Cziakszares*, minémű dolgokban gyakorlottuk mi magunkat, és minémű jutalmakat ígértünk mi ónékiek, a' mellyekért azt mondták, hogy még minékünk is vetkedő tárfaink léfznek; utólyára ezt is szűkség léfzen nékiek mondani, hogy ez a' nap fogja ki-mutatni, ki mitsoda jutalomra leszfz méltó. Azon pedig senki se tsudálkozzon, hogy a' melly dolgokra kéfőn tanittatnak meg az emberek, azokra őket ottan ottan serkengetni kel; mert az illyenektől azt - is jó neven vehettyük, ha a' jó intés után igyekeznek magokat ditséretesen forgatni. Azonban pedig nem árt, ha ti magatokat - is megprobálljátok egyfzersmind; mert a' ki mást illyen állapotban jobbá akar tenni, kétségkivűl fogja már azt tudni maga felől, hogy ő semmi híjjával nintsen: a' ki pedig az efféle jó-

ra ósztónőző okokra tsak magát emlékezteti, 's azzal meg - elégzik, maga azt fogja tartani maga felől, 's méltán - is, hogy még a' tőkélletességnek tsak fele részére jutott. Hogy pedig nem magam serkentem a' katonákat, hanem a' dolgot ti reátok bízom, olly véggel tselekezzem, hogy ők - is igyekezzenek ti néktek kedve-
tekben járni, mivel ti leg közelebb állotok az útközetben - is az alattatok valókhöz. Ezen kívül tudjátok meg azt - is, hogy mig magatokat ezek előtt bátorfággal tellyefeknek lenni meg - mutattyátok, mind addig léftek, nem tsak ezeknek, hanem sokaknak egyebeknek - is a' bátsorságra nem szóval, hanem tselekedettel tanító Mesterei. Most pedig mennye-
tek ebédelni ezen Kofzorukban, és minekutánna a' ti asztali - áldozatoto-
tokat el - végezitek, ugyan azon Ko.

izorukkal állyon ki-ki a' maga helyére a' tabor eleibe. Mihelyt azért ezek el-mentek magához hivatá Czirus a' Strá'sa-Mestereket is, (a) és azoknak ekképpen szólla: *Perfa* Vitézek! tudjátok hogy ti a' Nemefi Rangra fel-vétettetek, és hogy különösen vagytok választva, úgymint a' kik vitézségre nézve ugyan a' legjobb-

[a] A' Görög szó *Uragoi* olyan embereket ríszen, a' kik a' hadi seregben leg-utólmennek, és az előttök lévő népet igazgattyak. Valamint a' *Loktagujok*, vagy Hadnagyok elsők, úgy ezek minden Fértály Kompániában utolsók voltak; amazok vitték a' népet, ezek pedig az előttök valókat nógatták. A' Czirus hozzájuk való szavaiból ki-tetszik, hogy meg-hitt vén katonák, egyszersmind All-Tisztek voltak, és mint egy strásálták az egész negyeder, hogy senki a' katonák közzül ne hátrálljon; ezért neveztem őket Strá'sa-Mestereknek is ámbár tudom, hogy azoknak a' kik ma ez alatt a' név alatt értetnek, más forma kötelességek vagyon.

jobbakkal egyenlőknek tartattok, de a' mellett az idő már benneteket azoknál - is okosabbaká tett. Ezen kívül a' ti helyetek, és állapototok - is szinte olyan betsületes, mint a' rendben leg - elől álló Tiszteké; mert ti a' sorban utólsók lévén, a' jó Vitézeket ugyan vigyázástok, és gyakorra való nógatálitok által még vitézbebekké téfiztek, a' többinek pedig (minthogy azokat jól lattjátok) meg nem engeditek, hogy magokat elhagyják. A' mi pedig a' győzedelmet illeti, arra akárkinek sem kell jobban törekedni, mind néktek, mert mind időtök, mind nehéz fegyveri készületek azt hozza magával, hogy helyt álljatok. Ha azért az előttetek valók titeket arra nógatnak hogy ő utánok siessetek, engedelmeskedjete azoknak; és hogy e' részben - is ő náloknál alább valóknak ne találtas-

fatok, ti is vizontag serkengelsétek őket, hogy előttetek az ellenségre gyorsan mennyenek. Mostan pedig mennyetek ebédelni, és azután ti is a' többekkel együtt tegyetek Koszorút fejetekre, 's minden a' maga helyére ályon - ki. Azonban az *Affiri-ufok* el - végezvén az ebédet, nagy bátorsággal ki - rohanának a' fántzból, és erőssen készülének az ütközethez. Maga a' Király (a) vezérlette őket, és közöttök szekéren fel 's alá nyargalván a' katonákat ekképpen serkengette: *Affiriai* Vitézek! most, most szükség hogy magatokat ugyan jól forgassátok; mert most a' ti tulajdon életetekért, születesetek földéért, a' ti kedves hajlékitokért, mellyekben ne-
vel.

---

[a] Ez a' Király *Neriglossor* volt, és Sógora volt *Evilmerodáknak*, a' kit minckutánna meg - öletett, annak helyében uralkodott.

veltettetek, Feleségeitekért, Gyermeketekért, és egy szóval minden jóaitokért kell hartzolnotok, és ha ugyan győzedelmefek léfztek, mind ezeket a' ti javaitokat, valamint ennek előtte, úgy ezután - is birjátok; ha pedig meg - nyerettettek, tudjátok - meg hogy mind ezek az ellenség' kezébe esnek. Ha azért a' győzededelmet szeretitek, legyetek állhatatosok, és hartzollyatok Vitézi módon. Mert hiszem, mitsoda nagy bolondság volna, annak a' ki nyerui akar, az ellenség előtt meg-futamodni, és az ellenségnek azokat a' részeit fordítani, a' mellyeken sem szeme, sem keze, sem fegyvere nints? Nem de nem bolondságot tselekefzik - é az, a' ki élni kíván, még-is futásra veszi a' dolgot; hiszem a' győzedelmefeké az élet, de a' szaladók fokkal hamarébb el-vefznek, mint sem a' kik mind végig

gig ki-állyák a' sárt. A' sem tselekednék helyesen, a' ki, holott magának pénzt akar szerezni, még-is megengedi hogy meg-nyerettesék; mert hiszem ki nem tudná azt, hogy a' győzedeimesek mind a' magok javaiat meg-tartják, mind pedig az ellenségét magokéivá téstik? ellenben a' meg-nyerettettek önnön magokat, minden jószágaikkal együtt el-vesztik. Midőn az *Affiriusok'* táborában ekképpen folya a' dolog, azonban *Cziak-Jzares* - is izene *Czirusnak*, hogy már ideje volna meg-útközni az ellenséggel, mert úgymond, ha mostan kevesen vagynak - is még a' kik a' sántz-ból ki-jöttek, de mig mi oda érünk, addig elegen léstnek. Ne várjuk azért hogy mi nálunknál többen légyenek hanem addig hajtsunk nekik, mig gondollyuk hogy ő rajtok erőt vehetünk. Mellyre *Czirus* ekképpen izene

ne

De vifzfa: ha mi az ellenségnek tsak fele részét nyerjük - meg, melly mostan kívül vagyon a' fántzon, a' többi minden bizonnyal azt fogja mondani, hogy mi féltünk az egész Táborra menni, azért útköztünk - meg annak tsak kevés részetskéjével, és így ezek meg - nyeretetteknek sem fogják magokat tartani, azért - is velek újra meg - kell útköznünk, de a' melly útközben ofztán kéttség kívül ők - is jobb készülettel léfznek, mint sem most; mert hiszem most magokkal mint egy szabadokká hagynak bennünket, hogy az ő népeknek annyi részével verkedjünk, a' mennyivel akarunk. Melly beszédjeit *Czirusnak* halván a' a' követek vifzfa mentenek, és megvívék *Cziakszaresnek*. Azonban előjőve *Kriántás* egynéhány *Perfa* Tisztekkal együtt, olyanokat hozván magával a' kik az ellenszgtól által.

szók-

szöktek, kiket - is midőn meg-kérdett volna Czirus az ellenségnek állapottya felől, azt felelték, hogy már ki-jöttek fegyveresen a' fántzból a' Király maga is vélek együtt kinn vagyon a' népet rendeli, és a' kik meg-szűnés nélkül jönnek ki a' fántzból, azokat sok és hathatos intéseivel nógatya, a' mint nékiek beszóllették, a' kik azokat a' Király szájából hallották. Ekkorelő szóllalván monda Kri'sántás: Hát ha te-is Czirus! egyben gyűjtvé a' te katonáidat, míg időd vagyon nógatnád, nem tennéd - é - őket avagy csak valamivel jobbakká? Mellyre Czirus: Semmit se bánkodjál, úgymond azon, hogy az *Affiriai* Király ekképpen serkenti a' maga katonáit: mert nints az ég alatt olyan bátorító beszéd, a' mellynek hallásából, mindgyárt egyszerre, a' rozsz katonák derék Vitézekké váljanak,

vagy

vagy jó nyilafokká, hanem ha abban már az előtt gyakorlották magokat, vagy jó dárdáfokká, vagy jó lovaglóká, vagy pedig a' fáradságnak, és terének el-vife-
lésére alkalmatofokká, ha tsak jó eleve magokat arra nem szoktatták. Erre ismét monda *Kri'sántás*: hiszem *Czirus*! elég léfzen az, ha a' te intéfeiddel az ő szíveket bátoritod és fel-inditod a' jóra. Felele *Czirus*: Úgy de kérlek, vallyon egy Orátziónak lehet-é az az ereje, hogy a' halgatóknak szíveket mingyárt egyfzerre bé-töltse tisztefséges fzeméremmel, és megtartóztalsa őket a' rút dolgoktól? ellenben pedig arra az értelemre vehesse, hogy a' ditséretért akármelley nehéz munkát, és akármelley veszedelmes próbát szükség fel-vállalni? azt is pedig vélek erőfzen el-hitefse, hogy, fokkal ditsófségesebb dolog a' hartzon el-esni, mintsem a' futás ál-

tal életét meg-tartani? vallyon, úgy-
mond, hogy az ilyen gondolatok az
emberekben meg-gyökerezzenek, 's
állandók legyenek, nem szükség-é
mindeneknek előtte olyan törvények-
nek lenni, mellyek szerént a' derék
embereknek ugyan betsülletes szabad-
ság legyen jutalmok, de a' roszsza-
kon alá való, keférvés, és mint egy
élet nélkül való-életnek terhe feküd-
jön. Továbbá szükségesnek tartom,
hogy az ilyen gondolatokra késziten-
dő embereknek legyenek Tanítóik 's
Elöljáróik, a' kik őket ezekre tanít-
tsák, vezérellyék, és szoktassák mind
addig, valameddig azt tökéletesen el-
nem hitetik magokkal, hogy a' serény,
és ditséretes emberek leg-bóldogab-
bak, a' túnya és roszsz hírű embe-
rek pedig leg-nyomorúltabbak. Mert
ilyen értelemmel 's indulattal kell
azoknak lenni, a' kik meg-akarják

mutatni, hogy ő benne több ereje van a' jó tudománynak, mint sem az ellenségtől való félelemnek. De ha abban a' szempillantásban, mellyben az űtközetre kell menni, mikor sokan azt is el-felejtik a' mit az előtt tanúttak, valaki egy nógató beszéddel egyszeribe derék vitézeket tehetne, csak el-lehetne mondani, hogy nincs könnyebb dolog, mint meg-tanúlni, 's másokat is meg-tanítani arra a' Virtusra, a' melly minden Virtusok között leg-nagyobb. Mert én ugyan még ezekhez a' mi katonáinkhoz sem biznám, a' kiket ennyi időtől fogva mustrálunk, hogy mind végig álhatarosok lésszenek, hanem-ha tudnám, hogy ti ónékiek mind jó példát fogtok a'ni, mind pedig ha a' magok kötelességekről meg-felejtkeznek, azokat eszékbe juttattyátok. Azokat pedig a' kik azt sem tudják, miben áll

a' Virtus, bizony tsudálnám, el-hidd *Kri'stántás!* ha jobb Vitézekké tehetné egy szép nógató beszéd, mint a' mi-némű Mu'sikusokká teheti akármelly gyönyörúséges nóának hallása azokat, a' kik a' Mu'sikához tellyeséggel nem értenek. Midőn pedig ketten *Kri'stántással* ekképpen beszélgetnének, is-mét követek jövének *Cziakszaresztől* il-lyen izenettel hogy *Czirus* nem helye-sen tsELEKEZIK, hogy az időt ekképpen tölti, és az ellenségre men-tül hamarébb nem megyen. Kiknek-is televén monda *Czirus*: Mondjátok-meg *Cziakszaresnek*, azt bizonyjal el-hiteffe magával, hogy még az ellen-ség, a' melly kívül vagyon a' fán-tzon, nints tellyes számmal; ezt pe-dig úgy mondjátok, hogy mindenek haliyák. Külömben, mint hogy néki így tetizik, mindjárt hozzá-látok a' dologhoz. Ezeket monda *Czirus*,

és

és minekutánna imádkozott volna az Isteneknek, ki-vivé a' népet. Midőn pedig azt mennél gyorsabban kezdené vezérteni, maga elől ment, amazok követték, mind jó rendel; mert tanúlták - is gyakorlották is azt, hogy jó rendet tartsanak a' menetelben: mind erős gyorsasággal; mert egymás ellen - is vetekedő indulattal voltak, testeiket - is a' munka által meg keményítették, az ő Tisztjeik is a' legelső sorban menvén, nekik jó példát mutattak: mind jó kedvel, a' bátorság miatt; mert tudták, 's régtől fogva meg-tanúlták, hogy mind leg-bátorságosabb, mind pedig leg-könnyebb közelről támadni meg az ellenséget, kivált ha nyilafokból, dárda-fokból, 's lovasfokból áll. Mikor pedig még annyira vólnának az ellenségtől, hogy a' nyil bé nem érné

őket, Czirus ezt a' parolát (a) adta ki: *Jupiter mi segítségünk, és Vezérünk!* melly - is mihelyt el - került köztök, és a' Czirus kezébe visszament, azonnal el - kezdé a' szokás
szc-

[a] Ez ugyan eredetire nézve Frantzia szó, es tulajdon képpen csak szót, vagy beszédet tétzen, de a' katonáknál más forma értelemben vétetik; mindazáltal mindhogy olly közönséges, hogy majd minden nemzetben, 's nevezetelen a' miénkben - is a' katonák egyaránt énekel vele, inkább meg - tartottam, mint sok körül való írással igyekeztem vóna ki - tenni. A' kinek nem tetszik, tégyen helyette hadi esmértető Szót, vagy jelt, de kételkedem, ha ez amannál érthetőbb létsz-e? Ámbar valósággal a' katonáknál a' parola olyan Szót tétzen, a' mellyet a' Vár-béli, vagy táborbeli katonáknak minden este a' fülokbe ságnak, hogy abból meg - esmérjék éjtszaka, ha nem ellenség - é az a' kivel öszve találkoznak, mert a' ki a' kérdésre nem tud a' parolával felelni, az minden bizonynal ellenségnek tartatik. Ilyen parolául adta volt ki a' Magyar Táborban *Peterfi Miklós* Fő - Vezér *Sigmund Császár* idejében, ezeket a' Szókat:

fzerént való (a) *Pránt* (Hadi Éneket) énekelni, a' katonák-is mindnyájan énekelték utánna nagy buzgósággal, és fel szóval; mert illyenkor mentül buzgóbbak az emberek, annál inkább nem féltek az ellenségtől. Minekutánna az éneklés el - végeződött, együtt menvén a' Tisztek vidám takin - ettel, 's derekafan el - készültt szívvel, 's egymásra tekingetvén, a' mellettek 's hátok megett lévőket nevezet fzerént

X 3

szól-

Isten Szent Mihály; mikor a' Törökkön éjtfzaka raitok ment, hogy a' magok felekezését a' Törököktől meg - tudják különböztetni. A' Törökök azért meg - futamodván, hogy a' veszedelemet jobban el - kerülhessek, csak ezt kiabálták: *Mihál Mihál*; de éppen ezzel hogy a' parolát nem tudták ki - mondani, magokat el - árútták, és a' Vitéz Magyaroktól le - vágattattak.

[1] Két féle hadi énekiek vólt a' régieknek, egyiket éneklették az ütközet előtt *Mársnak*, a' másikat a' győzelem után *Apollónak*, mindenik énekét *Pránnak* nevezték a' Görögök.

szóllitván, 's ottan ottan ezt mondvan :
Nofza barátim! Nofza Vitézek! így
ferkengették egymást a' Vezérnek kö-
vetésére. A' kik pedig hátul valának,
viszont nógatták az elsőket, hogy ő
előttök ferenyebben mennyenek, úgy
hogy Czirusnak egész népe között ek-
kor egyebet nem láttál volna, ha-
nem gyorfaságot, ditsőségea való
kapkodást, bátor szívet, erős bizo-
dalmat, nógatást, okolságot, és en-
gedelmességet, a' melly úgy gondo-
lom, hogy az ellenséget leg - inkább
meg - szokta rettenteni. Az *Affinusok*
közzül pedig a' kik a' nagy Tábor e-
lőtt ki - szoktak futni szekereken az
útközetre, mikor a' *Perjiai* sokaság
már csak nem rajtok tsapott, viszfza
ugordván a' szekerekre, a' több nép
közzé vonták magokat. A' nyilafok,
dárdáfok, és parittyáfok pedig sok-
kal, elébb el - kezdték a' lövöldö-
zést,

zést, és hajigálást, mint sem azt béjárta volna az ellenséget. Közelgetvén azért a' *Persák*, midőn a' fok el-
 lövöldöztetett nyilat lábaik alatt tapodnák, monda *Czirus* a' népnek: Nosza barátim! most már valaki gyorsan üffön az ellenségre 's mutassa meg magát, kitsoda, ezt az én szavaimat is adja által másoknak! Melly beszédeket midőn szájról szájra által adtak egymásnak, némelleyek ő közzülök a' községtől, bátorságtól, 's az útközetre való fietségtől vifeltetvén, futva kezdének menni, és így ő utánok az egész hadi sereg. Maga is *Czirus* el-felejtkezvén a' folytában való menésről, futva vezette a' népet, 's azonban így kiáltott fel: Ki jön utánnam? ki a' Legény? ki vág legelsőben ellenséget? 's a' mint ő a' szót által-adta, minden felé el-terjedtt: Ki jön utánnam? ki a' Legény? Ek-

képpen azért a' *Persák* nagy sebességgel néki hajtottak az ellenségnek. Az *Affiriusok* pedig ezt nem soká bírták, hanem hátat vetvén a' *Persáknak*, szaladtak nyakra főre a' sántzba, de a' *Persák* mind a' sántz' kapujáik nyomban kergetvén őket, a' kik a' futás miatt egy másra rohantak, azokat leontották, a' kik pedig a' sántz' árkába bukdoftak, azoknak nyakokra ugordván, rakásra ölték, lovat, embert egyaránt; minthogy a' kik szekerekről hadakoztak, a' mint sebesen nyargaitak volna be-felé, egynéhányan, szekereftől, lovaftól beléborúltak az árokba. A' *Médiai* lovas katonák is látván e' dolgot, az ellenség' lovas népének néki rugtattak, de az - is csak hamar hátra kezdé nyomúlói, és mikor meg - futamodék, a' *Médusok*, a' kik azt üzték, lovat, embert, mind egyre aprították. Azoknak

nak pedig, a' kik' az *Affiriusok* közzül, az árkon belől, a' sántz' tetején állottak, ezekben sem jutott, hogy az árokban nyíllal vagy dárdával lövöldözzék az ellenséget; de lehetetlen is lett volna, mind azért hogy szemek' láttára esett ez az irtóztató Vérontás, mind pedig azért, hogy magok - is féltették életüket. Azonkívül észre vévén azt - is, hogy a' *Persák* közzül némeltyek már egészen a' sántz' kapujáig vágták magokat, meg - fordúlanak, és a' sántzról le - szaladának mindnyájan. Midőn azért látnák az *Affiriusoknak*, és a' több katonáknak Feleségeik, hogy már belől a' sántzban - is szerte széllyel futkosna a' nép, kiáltottanak, és mint egy ezeken kívül lévén, ide 's tova futottanak, az Afiszonyok ugyan ölökbén tartván gyermekeiket, az Ifjabb - szerűek pedig ruháikat 's testeket tépvén szag-

gatván ; ezenkívül valakik elől utól találtak, azoknak esdeklettenek, hogy ne szaladjanak, ne hagyják-el őket, hanem inkább védelmezzék Feleségeiket, gyermekeiket, és önnön magokat. Ekkor a' Királyok-is, (kik az *Affiriusok*nak legitő társaik valának) a' leg-hűségesebb Vitézeikkel, rész szerént a' fántz' kapujára állván, rész szerént pedig fel-menvén a' fántz' tetejére, magok-is hartzolni kezdetek, a' katonákat-is a' hartzra nógatták. Melly dolgot mihelyt észre vett *Czirus* félvén attól hogy ha az ő katonái erővel bé-rontnának-is a' kapun, de a' tenn lévő népnek fokasága az ő kevés népén erőt vehetne azonnal parantsolá, hogy vonnyák magokat háttal visszra mind addig, mig a' nyíl járásán túl léfznek, ezen parantsolatnak pedig mindnyájan engedelmeskedjenek. Itt mingyárt ki
lche-

lehetett elismeri a' Nemefeket, észre lehet venni mennyire értenek ők a' hadi regulához; mert mind magok Czirusnak szavát fogatták, mind pedig a' katonák között a' parancsotot elébb adták. Mihelyt azért annyira mentek, hogy már a' nyil őket bé-nem-járhatta, ismét szép rendbe szedték magokat, különben mint akármelly Mu'sikusi kar, mert a' maga helyét minden jól tudta.

NEGYEDIK KÖNYV.

Itt mülata tehát egy kevés ideig *Czirus* a' maga népével, hogy meg mutassa ezzel - is hogy ő kész újra verkedni, csak útnéki valaki magát a' fántzból. De mikor ofztán látta, hogy senki onnan ki - nem akar jöni, hát. rább vonúlt az ellenségtől a' menyire szükségesnek ítálte, és ott megnyárt tábort járattván, strá'sákat állított, előre kémeket küldött, és mi nekutánna egybe - gyűjtötte volna a' maga katonáit, közikbe állván, mondta: *Perfa* Vitézek! Én az Isteneknek tellyes tehetségemből hálákat adok, 's tudom ti - is hálákat adtok azért, hogy mi e' mái napon diadalmat vettünk az ellenségén, mi pedig midnyájan életben meg - maradtunk. Illendő dolog azért, hogy mi - is abból a' miak van,

van, az Isteneknek hálá adó áldozatokat tégyunk. Benneteket mind ószveféggel gondolván, imé megdicsérlek; mert a' véghez ment dolog mindnyájotoknak dicsőfséges; mihelyt pedig végére mehetek, a' kiktől illik, különösen, ki, mire érdemes, kinek kinek méltó betsületit mind szóval, mind tselekedettel megadni igyekezem. De *Kri'sántá*ról, a' ki én hozzam a' Kapitányok között legközelebb esett, nem szükség hogy értekezem senkitől, mert láttam én hogy vifelte ő magát, és tudom, hogy ő nem csak mind azokat végbe vitte, valamellyeket ti is mindnyájan, hanem ezen kívül az ő engedelmeiségét különösen ki-mútatta ebben, hogy mikor én parantsoltam, hogy vonuljatok visszsa az ellenségtől, és őtet különösen nevezet szerénc szólítottam, ámbár éppen akkor akart

egy

egy ellenséget agyon vágni, még is, felbe hagyván szándékát, azonnal engedelmeskedett az én parantsolatimnak: mert mind maga mindgyárt visszafordult, mind másoknak a' parantsolatot minden kéfedelem nélkül tudokra adta, úgy hogy ő a' nyilnak rendszer járásán sokkal hamarébb túl vitte a' maga Kompániáját, mint sem az ellenség észre vehette volna hogy mi visszafordultunk, és mi reánk nyillal, vagy hajtó dárdákkal lövöldözhetett volna. És ekképpen az engedelmességgel azt nyette, hogy sem maga, sem senki az ő katonái között sebbé nem esets mint a' több Kompániákban látok némellyeket, a' kik eránt való akaratomat megmondom, mihelyt ki-tanúlok, mikor tájban esett ő rajtok a' íeb *Kri'ántást* pedig, a' kinek mind Vitézsége, mind a' hadi dolgokban való böltségsége előt-

tem illy nevezetes, és a' ki színt' úgy tud engedelmeskedni mint parantsolat, ímé Ezeres Kapitánnyá téfzem, sőt ha az Isten több szerentsét ád, akkor sem felejtkezem el ő rólla. Titeket is mindnyájotokat arra intelek, hogy a' mellyeket ebben a' hadakozásban látatok, azokat szüntelen elmétekben tartsátok, és ti magatok itéllyétek meg, ha valyon jobban meg-tarthattya-é az ember a' maga életét a' Vitézséggel, mint sem a' futással? ha a' szabadúl-é meg könnyebben az ellenfégtől a' ki örömeft hartzol, vagy az a' kinek a' hadakozáshoz semmi kedve nints? és minémű nagy gyönyörűséget okoz az embernek a' győzedelem? mert mind ezekről most leg-jobban ítéletet tehettek, mint hogy próbáltátok -is, és a' dolog -is tsak most e-fett; ha pedig ezekről valójában fogtok gondolkozni, ezután még fok-

kal

kal derekasabb Vitézek lésztek. Mostan, mint Isten előtt kedves, Vitéz, és magatokat mérsékelni tudó Férjfiak, mennyetek vatsorálni, tegyetek az Isteneknek azztali áldozatokat, és a-ma' győzedelmes éneket kezdjétek rá, azomban pedig készen tartsátok magatokat, hogy ha valamit találóék parantsolni, hátra maradás a' dologban ne légyen. Melly beszédeket elvégezvén, azonnal paripára űlt, és elnyargalt *Cziakszares*hez, kivel együtt először ugyan a' hartznak szerentsés ki-menetelén örvendezett, továbbá megtekintvén, miképpen folya ottan a' dolog, kérdezőskedett, ha nintsen-é valami szűkfégek a' *Cziakszares* katonáinak, és azután az övéihez visszfa ment, kik-is minnekutánna vatsoráltanak vólna, ki-rendelvén a' strá'sákat, mindnyájan lenyugodtak. Az *Affiriusok* pedig mind

a' Királynak, mind az ő véle együtt el - esett leg - erősebb Vitézeiknek halálokon mindnyájan el - tsüggedtek, fokban el - is szöktek éjtszaka a' táborból. Melly dolgon *Kre'sus*, és a' több segittségre jött Királyok hasonlóképpen buslakodtak, látván hogy így mindenfelől veszedelem a' dolgok. Főképpen pedig mikor azt meg - gondolták, hogy leg - inkább el - hagyták magokat azok, a' kik őket ebbe a' hadakozásba belé keverték (tudni illik az *Affiriusok* :) annyira el - kedvetlenedtek, hogy el - menvén onnan éjtszaka, az egész tábort ott hagyták. Midőn azért meg - viradt látván *Czirus*, hogy az ellenség' tábora puszván vagyon, leg - elsőben - is a' *Persák* kat bé - vitte abba, mert ott hagyta az ellenség, juhait, ökreit, és fok éléssel meg - rakott társzekereit. Azután a' *Cziakzaves Médus* katonái is

oda érkeztek, és ott ebédeltének mindnyájan. Ebéd után pedig egybe gyűjtven Czirus a' maga Kapitányait, monda nékik: ugyan édes barátim! mitfoda nagy jóktúl válunk-meg szánt-izándékkal, a' mellyeket nékünk magok az Istenek mint egy kezünkbe adtak: mert azt láttjátok, hogy az ellenség mi tőlünk való féltében szaladott-el. A' kik pedig egyfizer egy ilyen erőtségben vagynak, még-is el-hagván azt, futásra veszik a' dolgot, ugyan gondolhattya-é az ember, hogy az ilyenek bé-várnának, ha tér-földön lévén, látnák, hogy rajtok megyünk? Továbbá, a' kik mikor még a' mi kezünk' sullyát nem-is próbálták jó formán, már-is megfutamodtak, meg-maradnának-é most minekutánna ennyire meg-nyerettetek? És végre, mikor ő közzüllök a' leg-derekefabb Vitézek el-hullottak,

tak , a' többek , a' kik alább valók , meg mérnének-é velünk útközni ? Melly befzédere egy elő szóllalván monda : ha tehát illy bizonyos , hogy kezünkbe vagon a' szerentse , miért nem indulunk utánnok mentül hamarébb ? Felele *Czirus* : mert úgymond , lovak hijjával vagyunk , az ellenségnek pedig a' java lovon megyen visszsa , a' kiket nekünk vagy el-kellene fogjunk , vagy el-ejtenünk , és így Isten segítségével megfzalasztatnánk ugyan őket , de hogy el-fogjuk , soha mi arra rá nem mehetünk. Erre mindnyájan fel-kiáltának mondván : Miért tehát e' dolgot nem közlöd *Cziaksza*ressel ? Jöjjetek azért utánnam , ugymond , hadd lássa ő-is hogy ebben mindnyájan meg-egye-zünk. Es ekképpen el-menvén *Czirus*sal együtt a' Tisztek , igyekeztek minden módon reá beszélleni *Cziaksza-*

rest, hogy az ő kérésekben töltsé kedveket. *Cziakszares* pedig, rész szerént irigyelvén azt, hogy ezt a' kérdést leg-először ők tették-fel, rész szerént magára nézve jobbnak itélvén, hogy több szerentsét ne próbálnának (minthogy mind ő maga vigafságban élt, mind pedig a' *Médusok*at tudta hogy az olyan életre nagy kedvek vagyon,) ekképpen felelt: Bizony *Czirus!* mindenkor hallottam azt, és magam-is tapasztaltam, hogy mindenféle nemzetek közzül leg-inkább igyekeznek azon a' *Persák*, hogy semmiféle gyönyörűségben felettébb belé ne merüllyenek: én pedig azt tartom, hogy leg-hafznosabb dolog a' leg-nagyobb gyönyörűséget mérsékelni. Ugy de mi adhatna már nagyobb okot a' gyönyörűségre mint a' győzelem, a' mellyet mi most az ellenségen vetünk? ha azért ezen szerentsés ál-

lapo-

lapotunkat meg - betsúlyúk , talám egész életünket bódogúl tólthettyúkel ; de ha ezzel meg - nem elégedvén , mindenkor más más szerentsét próbálunk , félő hogy úgy ne járjunk , mint a' tengeri hajósok felől mondják , a' kik abban el bizván magokat , hogy egyszer kétszer szerentséfen jártak a' tengeren , nem nyugosznak mind addig , mig nem végtére hajó - törést szenvednek ; foka pedig mikor egyszeri nyereségek után máfikra vágyakoznak , a' mit elsőbe nyertek azt - is el - vesztik. Mert hiszem , ha a' meg - futamodott ellenség mi nálunknál kevesebb számmal volna , bátran utánna mehetnénk ; de gondold - meg kérlek , mitsoda kevés részeskéje volt az az ellenségnek , a' mellyet , egész erőnket reá fordítván meg - nyertünk , a' többi pedig , mondván , csak hevert , a' kiket ha most

békével el-botsátunk, és nem kényszerítünk az útközetre, azt nyerjük vele, hogy ők minthogy sem a' magok erejét, sem a' miéinket nem tudják, külömben - is tanulatlanok és tunyák, végképpen haza mennek. Ellenben, ha egyszer észre vesszük, hogy akár mennyenek, akár maradjanak, mind egy a' fizetés, tartok tőle, hogy őket akaratyok ellen - is jó Vitézekké tesszük. Mert tudd meg azt, hogy szinte úgy kívánnyák azok a' magok Fellelégeiket, 's gyermekeiket megtartani, valamint te kívánod azokat elrabolni. A' Vad - fertések - is akár-melly nagy számmal vagynak, de ha egyszer meg-sejtik, hogy őket észre vette a' Vadász, mingyárt szaladnak; ha pedig csak egy maga vagyon - is, és valaki annak kőlykeit lővöldözi, nem hogy szaladna, hanem inkább nagy dühösséggel a' Vadászra rohan.

Vegyük fel már az *Affirufokat*, ők is
 most nagyobb részént a' lántzba zár-
 koztak vólt, és úgy tetszik, hogy
 magunk szabad akaratunkra hagy-
 ták, hogy közzűlők, a' mennyivel
 tetszik, annyival ütközzünk meg, de
 ha valami tágas mezőn megyünk raj-
 tok, és fel-talállyák magokat, hogy
 részekre oszolván, némelyek szem-
 közben, mint a' mostani ütközeterkor
 tselekedtek, mások két oldalról, má-
 sok még hátúl-is hartzoljanak elle-
 nünk, félő hogy sem szemünk, sem
 kezünk, annyi nem lesz, hogy ma-
 gunkat illendőképven óltalmazhassuk.
 Osztán minthogy az én *Médusim*- is
 most kedvekre mulatnak, meg-val-
 lom, nem örömeft kényszeriteném ő-
 ket arra, hogy magokat újra vesze-
 delemre vessék. Mellyre *Czirus*: De,
 ugymond, én nem-is akarom, hogy
 senkit kényszerits; hanem tsak azokat

engedd ide nékem a' kik én velem örömeft el jőnek, és reménylem, hogy mind tenéked, mind ezeknek a' te barátidnak olyan prédát fogunk hozni, a' mellyel mindoyájotok előtt kedvet fogunk találni. Mi ugyan az ellenségnek egész táborára nem megyünk, mert hiszem azt a' sok népet el - nem foghatnánk; hanem ha valamely része annak vagy külön szakaszta magát, vagy a' többitől hátra marad, azt minden bizonnyal elhozzuk. Azon kívül azt - is gondold meg, hogy mikor tenéked mi reánk szükséged vólt, a' te kedvedért megszökte földről ide el - jöttünk; illendő dolog azért, hogy te - is jól tégy mivelünk, hogy leg - alább üressen ne mennyünk haza, és ne csak egyedül a' te erfényedre támaszkodjunk. Ekkor monda *Cziakszares*: Én ugyan annak örülnék, ha valaki jó szántából

te-

te-veled együtt el-menne. Küldj tehát , úgymond , velem ezek közzül egy hiteles embert , a' ki a' te parántsolatodat meg^t-mondja a' *Médusok*nak. Mellyre ő : Vedd magad mellé , úgymond , a' kit te akarsz. Szintén akkor jelen vala ott az a' *Médus* , a' ki hajdan azt mondotta vala , hogy ő *Atyafia Czirusnak* , és a' kit ő megtsókolt , minek előtte *Médiából* hazament. Erre reá mutatván *Czirus* , monda *Cziakfzaresnek* : Én meg elégfzem ezzel az egyel. Parántsolá azért a' Király hogy ez *Czirus*sal együtt mennyen-el , és az egész népnek mondja meg , hogy valakinek tetszik , kövesse *Czirust*. Ekképpen azért ketten meg-indulának , és mihelyt a' Király kúszóbén ki-lépett *Czirus* , monda amannak. Már most ki fog tetszeni , ha igazat szóllottál-é mikor azt mondottad , hogy gyönyörködől mi-

kor én velem szemben lehetsz. Mellyre felele a' *Médus*: ha a' te beszéded oda tételoz, imhol én arra kötelezem magamat, hogy soha el-nem maradok tőled. Hát, úgymond másokat fogsz-é nógatni arra, hogy én utánam jőjjenek? Ő pedig azt-is hittet fejezvén monda: Bizony minden erőmmel azon léfzek, és nem nyugfzom addig mig véghez nem vífzem azt, hogy te-is az én tekintetemben gyönyörködjél. Mihelyt azért el-vált *Czirustól*, valamellyeket a' Király ő néki parantsolt, mind azokat meg-mondotta a' *Médusoknak*, hozzá tévén ezt-is, hogy a' mi ugyan őtet illeti ama' derék jeles, főtt a' mi nagyobb, Istentől származott *Férjfiútól Czirustól* el-nem-marad. Midőn itt ekképpen folyoa a' dolog, mint egy Isteni igazgatásból el-jővének a' *Hirkánusok* Kőveteik. Ez

a' Nemzettség az *Affiriusok*kal határos volt, és mivel igen kevés számból állott, amazoknak birodalmok alá e-fett. Abban az időben igen jó lo-vaglók vóltanak, és most sem alább valók, azért-is ő vélek a' magok szolgálattokban úgy éltek az *Affiriu-sok*, mind a' *Laczedemonbéliek* a' *Sczi-ritákkal* (a) semmit nem kimélvén ő- ket semminémű munkában és vesze- delemben. Most - is, ebben a' futá- sokban az *Affiriusok* ő közzüllök egy ezer emberből álló lovas sereget, a'
ma-

[a] A' *Cziriták* vóltak *Görög Ország*nak egy *Scziros* nevezetű kis *Varosának* lakói nem meszfe *Laczedemon*hoz. Minthogy pedig ezek igen jó lóháti emberek vóltak a' *Laczedemoni Respublika* ő közzüllök vett a' maga 'söldjában hat százat, a' kiknek mindenkor a' *Laczedemoni Ármadának* bal szárnyán kellett állani, ezenkívül nékik kellett mindenkor az ütközetben a' isatát el- kezdeni, nékik éjjel strá'sálni, és vigyázni, hogy senki a' táboron kívül ne menyen.

magok Táboroknak hátúlsó részére rendeltek, hogy ha az ellenség az ő népeknek hátúl kerülne a' veszedelemnek súlya ezeken fordúlna - meg. A' *Hirkánusok*nak azért mind szekereik, mind tselédjeik utól maradtak, mivel hogy magoknak - is, utól kellett menni; mert többnyire az *A'siai* Nemzettségek magokkal hordozzák a' táborban egész házok népét, és szinte akkor így tselekedtek a' *Hirkánusok* - is: de meg - gondolván, hogy az *Affiriusok*, melly sok boszszúsággal illetik őket, a' Király már el - esett, a' nép megnyerettetett, az egész tábor nagy remülésben vagon, a' kik segítségül jöttek, azok - is el - kedvetlenedvén, őket el - hagyták; ezeket mondom gondolóra vévén, jónak itélték, hogy e' jelen való alkalmatossággal az *Affiriusoktól* el - pártollyanak, ha ugyan ő véllek együtt *Czirus* - is rajta men-

ne az ellenségen. Melly végre köve-
 reket küldének *Czirushoz* (mert az ő
 neve ez által a' hadakozás által na-
 gyon el-hirefedett:) a' kik ő nékie
 azt mondták, hogy ők az *Affiriufo-*
kat méltán gyűlölik, és azért-is, ha
 most rajtok akarna menni *Czirus*, ő-
 tet az ellenségre mind el-vezetnék,
 mind pedig ő nékie az útközetben se-
 gittségül lennének. Hogy pedig annál
 inkább reá vehetnék *Czirust* ezen fel-
 tételekre, egyfzersmind elő beszélet-
 ték, miben vagyon az ellenségnek
 mostani állapotja. Kérdezőskedék
 azért ő tőlök *Czirus*, mondván: Hát
 gondollyátok - é hogy mi elébb utól
 érhetnénk őket, mint sem magokat
 fántz közé vennék? mert mi ugyan,
 úgymond, nagy szerentsétlenségünknek
 tartjuk, hogy hirünk nélkül el-sza-
 ladtanak. Ezt pedig azért mondotta,
 hogy így a' Követek annál többet tar-

tsanak a' Persák felől. Amazok pedig azt felelték, hogy ha jókor reggel, jó készülettel meg-indulnának, utól érnék őket, mivel a' népnek sokasága, és az ő szekereiknek számos volta miatt lassan mehetnek. Továbbá, minthogy az el-múltt éjtszaka nem a-ludtanak, most igen kevés útat tettek, és minden bizonynal táborba szállottak. Mellyre Czirus, úgy de úgymond, mutathattok-é valami jelt, a' mellyből mi bizonyosok lehetsünk, hogy igazságban jártok? Azok pedig felelének: Mihelyt innen el-megyünk, a' jövő éjtszaka magunk helyett kezeseket hozunk, csak hogy minékünk az Istenekre esküdj-meg, és adj kezet, hogy a' mellyeket mondottál, mi-is a' többeknek hirül viheffük. Fogadást téve azért Czirus nékiek, hogy ha ők szavoknak állanak, úgy fogja őket tartani, mint maga barátit, és

meg-

meg-hitt embereit, nem külömben mint a' *Persákat*, vagy *Médusokat*. Es valósággal még ma is meg lehet látni, hogy *Perfiában*, a' *Hirkánusok* között az érdeemes emberek szint' úgy felvétettetnek akármelly-féle tisztsegekre, valamint magok a' *Persák*, vagy a' *Médusok*. Minekutánna pedig vatosráltanak volna, és még a' nap fenn volt, *Czirus* a' maga egész népét kiállította, meg-parantsolván, hogy a' *Hirkánusok* várakozzanak, és a' *Táborral* együtt mennyenek. Abban a' nyomban ki-állottanak azért a' *Persák*, *Tigranes* - is a' maga népével együtt. A' *Médusok* hasonlóképpen elő-állottak, némellyek ugyan azért, mivel még gyermek korokban *Czirusnak* pajtái voltak; mások hogy hajdon, mikor ő véle együtt vadásztak, az ő maga viselését nagyon meg-kedvellették; némellyek pedig, hogy ő e-
ránta

ránta való háládatofságokat megmutafsák, azért hogy nagy félelemtől szabadította meg őket; mások ísmét abból a' jó reménységből, hogy valamínémű derék Vitéz most Czirus, jóvendőben szint' olyan szerentsés és hatalmas Fejedelem válik belőle; fokban azért-is, hogy hozzá való háládatofságokat megmutafsák azért a' fók jóért, mellyet velek tett az alatt, míg *Médiában* neveltetett; (mert valósággal, mint hogy Czirus gyermek korában-is igen ember' szerető vólt, nékiek fók jót megnyert a' maga Nagy Attyától *Afsziagestől*) fokakat pedig ez indított fel, hogy látták ott a' *Hirkániofokat*, a' kik felől a' táborban már el-terjedt vólt a' hir, hogy Czirust az ellenségnek minden javaira reá vezetik, és ígyők-is kívántak prédára kapni. És ekképpen a' *Médiofok* többnyire majd mind elő-
állot-

állottak , azokon kívül , a' kik egy Sátorban voltak *Cziakszarella* , (mert ezek a' Király mellett maradának a' magok katonáikkal együtt) a' többek pedig , nem a' szükségtől kényszerítvén , hanem tulajdon magok jó szántából , mondhatatlan örömmel és ferénységgel ki - állottak . Mikor azért már az egész nép , melly *Czirus* - sal el - menendő vala , együtt vólt , először ugyan a' *Médusok* - hoz ment , és meg - ditsérvén ezen ő eránta való nagy indulattyokat , kérte az Isteneket , hogy mind őket , mind közönségesen mindnyájukat , ezen úttokban kegyelmesen vezérellyék , és hogy ő néki is mutassanak abban módot , hogy a' *Médusok* - hoz , ezen ő szívességekért való háládatofságát megmutathassa . Végre pedig monda : A' gyalogok mindnyájan elől - mennyenek , a' lovasok pedig utánnok , és ha

valahol vagy pihennek, vagy a' parantsolatra meg - állapodnak az előlmenő gyalogok, a' lovasok között valakik nyargaljanak ő hozzá, hogy tudják mihez tartani magokat. Azonban parantsolá a' *Hirkánus*öknek, hogy álljanak a' nép' eleibe, és azt vezessék. Azok pedig mondának Czirusnak: Hát miért nem várakozol addig, míg elhozzuk a' kezeseket, hogy ezután indulnál meg, minekutánna a' mi hiteles vóltunknak zálogait adjuk tenéked? Mellyre, a' mint mondják, eképpen felelt Czirus: Mert én úgy gondolkozom, hogy van nekünk elég-séges zálogunk a' mi szívünknek bátorságában, 's kezeinknek erejében; mivel a' mint gondolom, vagyunk őlly készülettel, hogy, ha ugyan ti igazságban jártok, titeket meg - jutalmaztathatunk, ha pedig minket megtsaltok, hiszem az Istent, hogy ti
ugyan

mi rajtuk erőt nem vefztek, de mi úgy fogunk bánni veletek, a' mint akarjuk. Mint hogy pedig, a' mint mondjátok, a' tiétek leg-hátúl szoktak lenni az *Affiriusok'* táborában, mihelyt meg-látjátok, mindgyárt mutafsátok - ki őket minékünk, hogy ekképpen nékiek tőlünk bántódások ne legyen. Melly befzédet halván a' *Hukánifok'* Követeik, azonnal megindulának a' nép előtt, *Czirus*nak nagy lelkén nem gyözvén eleget tsudálkozni. Ezentúl pedig úgy néki bátrótanak, hogy már sem az *Affiriusoktól*, sem a' *Lidufoktól*, és a' több amazoknak segítségére jött Királyoktól nem féltek, hanem éppen tsak ezen az egyen akadoztak, hogy valyon nintsen - é *Czirus* abban az itéletben, hogy az ő kevés erejek akár legyen, akar ne legyen ott, keveset télzen. Elébb menvén azért, mikor az éjtszaka már

közelített, úgy mondatik, hogy Czirusnak, és az ő egész hadi seregének, az égből valami világozság jelent meg, úgy hogy mindnyájan megborzadtak ugyan az Isteni jelentésre nézve, de az ellenségre nézve megbátorodtak. Mint hogy pedig jó kézfűlettel lévén, sebessen mentek, következésképpen jól is haladnak, már mikor sűrű letéttség kezdett lenni, közel voltak a' *Hirkánusok*' táborához. A' Követek pedig, mihelyt azt észre vették, azonnal hirül adák Czirusnak, hogy azok az övéik, mert (úgy mondanak) azok leg-hátúl szoktak lenni, és annak a' népnek szokása szerént, a' tűz is igen sűrűen ég köztök. Czirus azért egyik Követet el-küldé ő hozzájuk ilyen izenettel, hogy: ha ő néki baráti, mindgyárt jöjjenek elő, fel-tartván jobb kezeiket; és egyszerűen mind ezen Követtel együtt küldé egy-

egynehányat oda a' *Persák* közzül - is: Mondjátok - meg , úgymond , a' *Hirkánusok*nak , hogy valamint ők fog-
nak tselekedni, mikor mi hozzánk kő-
zelitenek , mi - is akképpen tseleke-
szünk. És ekképpen egyik Kővet
*Czirus*nál maradt , a' másik pedig el-
nyargalt a' *Hirkánusok*hoz. *Czirus* a-
zomban várván várta a' dolognak
ki - menetelit , meg - álitá a' népet , és
azonnal a' *Médusok*nak Főbb Tifztek
*Tigranes*szel együtt elő - jövének , tuda-
kozván *Czirus*tól , hogy mi révök lé-
gyenek? Mellyre ő felele: A' melly
népet itt közel látok , az a' *Hirkánusok*'
tábora , és már el - küldöttem hozzá-
jok az ő egyik Kővetjeket egynehány
Perfa katonákkal együtt , a' kik meg-
mondanák nékik , hogy ha a' mi ba-
rátinknak tartják magokat , mindnyá-
ian fel - felé tartsák jobb kezeket , és
úgy jöjjenek hozzánk. Ha azért ek-

képpen tselekefznek, ti - is úgy fogadjatok és biztassátok őket; ha pedig fegyvert fognak, vagy futásra veszik a' dolgot, csak rajta, vágjátok, egyet se hagyjatok - meg közéülök, mert ő rajtok kell leg - először - is keresztül esnünk. Azontán a' *Hirkánusok* megértvén *Czirus*nak izenetét, igen megörülének, és elő - jövének lo náton, úgy a' mint nékiek meg - mondatott, jobb kezeket fel - tartván. A' *Médusok* és *Perfák* - is őket hasonlóképpen fogadják. biztatván, hogy ne féljenek. *Czirus* pedig monda nékiek: De már hiszünk néktek, ti - is azért minékünk hasonlóképpen hidjete; most pedig leg - először - is mondjátok - meg azt, hogy mintegy mennyire esik ide az a' hely, a' hol az ellenségnek egész táborra együtt fekszik? Mellyre ők mondanak: mintegy egy mért - földnyire. No azért, úgymond *Czirus*: *Ti Perfái*

Jut, Médiai, és Hirkániai Vitézek!
 (mert már tinétek is úgy szóllok, mint hadakozó társainknak, és a' kik mivelünk azon egy nyereségnek részei vagytok) jól gondolóra vegyétek azt, hogy mi most olyan állapotban vagyunk, mellyben ha puhán viseljük magunkat, mindenféle veszedelem minket készen vár; mert tudja azt az ellenség, mi hajtott minket ide; ha pedig tellyes erőnkkel, bátran, és jó kedvel megyünk az ellenségre, megláttjátok, hogy valamint a' szokott szolgák mikor az ő Uraiknak kezekbe esnek, úgy ő közüllők is némelyek ugyan instántziara, mások futásra veszik a' dolgot, némelyek pedig ezt sem érik-fel észszel; mett mikor minket ingyen sem várnának, csak azt láttják, hogy már megnyerettettek, és mint hogy őket mind rendeletlenül, mind készületlenül találjuk, egyszeribe körül foghattjuk. Ha azért estvére jó izüen

akarunk vatsorálni, tsendefen aludni, sőt egész életünket békefésben kívánjuk el-tölteni, hamar bannyunk a' dologgal, ne adjunk nékiek időt arra, hogy vagy tanátskozhassanak, vagy magokon valamit segíthessenek, hanem azon légyünk, hogy még csak azt se gondollyák, hogy mi emberek vagyunk, ne-is lássanak magunkat, hanem csak a' pai'sokat, kardokat, bal-tákat, és a' rajtok előtt sebeket. Ti pedig *Hirkánusok* úgy mennyetek előttünk, hogy valamennyire lehet, kiterjedjétek magatokat, hogy az ellenség csak a' ti fegyvereiteket lássa, minket pedig sokáig észre ne végyen, és mihelyt én az ellenséghez közel léfzék, mind ti közzülletek, mind a' több Regementekből állyon én mel-lém egy egy Svadron lovaság, a' kiket arra fordithassak, a' mire kíván-tatik, mert én csak ott maradok, a'

hol

hol az ellenség' tábora most fekszik. Továbbá ti a' kik a' Kompániákban Tifztségeket vifeltek, és a' kik máfoknál időfebb katonák vagytok, ha jól akarjátok a' dolgot, a' rendet megtartván, egy csoportban, nyargalódzatok, hogy ha valami számofan fe-regló ellenségre találtok - is, az rajtatok erőt ne végyen; azokat pedig a' kik meg - szaladnak, tsak az Ifjabbakra bizzátok, hogy kergesék és vágják; mert leg - bátorságofabb leszfz, mentől kevesebbet hagyni meg az ellenségben. Minekutánna pedig győzünk, őrizkedni kell attól, a' mi már sokaknak szerentséjeket a' győzedelem után - is el - rontotta, tudni - illik, a' ragadozásra 's fosztásra való rohanástól; mert a' ki így tselekezfzik, az nem Vitéz, hanem táborig szolga, és az illyennel szabad akárkinek úgy bánni, mint egy Jobbágyal. Ezen-

kivül ezt - is gondollyátok meg , hogy nints nagyobb nyereség a' győzedelemnél ; mert a' ki az ellenségen győzedelmet véfzen , annak mindenét egyszerre ragadományá téfzi , Férjfiát , Afzfonyát , pénzét , 's egész határát . Tsak arra vigyázzunk azért , hogy a' győzedelmet kezünk között meg - tartsuk ; mert így még a' ki fosztásra vetevedik - is , meg - marad közöttünk életben ; az ellenséget pedig úgy kergetsetek , hogy nap világon hozzám mindnyájan elő - jőhefsetek , mert senkit bé - nem fogadok , ha egyszer befetétedik . Ezeket szólván *Czirus* , a' Kapitányokat vífza botsátotta a' magok Kompániájikhoz , és meg - parantsolta nékiek , hogy ezen parantsolatokat , oda érkefvén , ki ki adja értéfekre a' maga Tizedefeinek (mert ezek , mint hogy leg - elől állottanak , a' parantsolatot - is könnyen hallhaták)

ták) a' Tizedesek pedig a' magok Tizedjeikben ugyan ezt hirdettefsékmeg. Melly meg-léven, a' *Hirkánifok*at ugyan leg-elől borsátotta, maga a' *Perjók*kal együtt a' tábor közé-pén ment, a' lovas seregeket pedig két felől a' Tábornak jobb és bal szárnyaira helyeztette. Reggelre virradóra, midőn ezt a' Tábort látják az *Affiriusok*, némel-lyek el-bámútanak, mások a' dolgot észre vették némellyek hirt adának, mások ismét lármát indítottanak, ezek lovai-kat óldozták, amazok holmijeket ra-kosgattak ófzve; a' fegyvert paripá-ikról kik a' földre le-hányták, kik magokra akkor vették-fel; itt lovak-ra ültenek, amott zaboláztanak, egy-néhányan Feleségeiket szekerekre rak-ták, fókán pedig leg-drágább por-tékáikat fel-ölelték, hogy azokat az ellenség' kezétől meg-tartsák; vólta-nak olyanok-is, a' kik midőn kin-tseiket a' földbe ásnák, el-fagattat-tak,

tak, de leg - többen futásra vették a' dolgot. És ebben a' nagy zűrzavar. ban, el - lehet gondolni, hogy sok más dolgokat - is tselekedtenek, az egy hadakozáson kívül, mert senki közzüllők fegyvert nem fogott a' maga védelmezésére, hanem vér ontás nélkül vesztenek - el mindnyájan, *Kré. 'sus* pedig a' *Lidiai* Király, mint hogy ekkor nyári idő vólt, Feleségeit hintókra ültetvén el - iktarta éjtszaka, hogy a' hivesen könnyebben utazhatnának, maga pedig lovas népével együtt utánnok ment. Hasonlóképpen mondják hogy tselekedett a' *Frigyiai* Király; de midőn ezek a' Királyok, némellyektől, a' kik el - szaladhattak, és őket utól érték, meg - értették, mint légyen a' doloknak ki - menetele, kezdőnek ők - is tellyes erejeből nyargalni. Azonban a' *Hirkaniusok* le - vágák a' *Kappadocziai* és *Arabiui* Királyokat,

kat, mert ezek még nem mezfze mehettek vólt, és jóllehet a' nagy fiettség miatt még tsak a' melly - vafat - is el - hagyták, de magokat nem akarták el - hagyni, hanem Vitézi módon ellent állottak. Az *Affiriufok* és *Arabok* között azért leg - többen el - este - nek, mert ezek a' magok földén lévén, semmit sem fiettek az útatással. A' mig pedig a' *Médusok* és *Hirkánii - sok* az ellenséget üzték, úgy vifelték magokat mint illik a' győzedelmefek - hez. Az alatt *Czirus* parantsolá a' véle maradott lovas népnek, hogy az egész tábort járják körül, és ha valakit látnak, hogy onnan fegyveresen ki - jön, mingyárt öllyék - meg. Ugyan akkor azt - is meg - hirdettette, hogy valahá - nyan az ellenség' részéről ott a' tá - borban meg - maradtak lovasok, pai - 'sofok, uyilafok egyaránt, mid azok ő hozzá hordják tsomóba kótozve a'

nagok fegyvereiket, a' lovakot pedig hagyják a' fátorokban, külömben sem tselekedvén fejek' vesztése alatt. Amazok azért a' nékiek adatott parantsolat szerént ki-vont kardal körül-állák a' tábort, ezek pedig minden fegyvereiket elő-hordván, a' hová *Czirus* mutata, egy bizonyos helyre le-rakták, és a' kiknek parantsolat-tyok vólt reá, azokat mind meg-égették. Ekkor eszébe juta *Czirus*nak, hogy sem ételt, sem italt magával nem hozott, holott pedig ezek nélkül sem a' fegyvert viselni, sem egyéb munkát tenni nem lehet, és egyfersmind gondolkozzék a' felől, mi módon tellyesíthetné mentől hamarébb leg-jobb módal ezen szükségét. Azonban elméjére ötlék, hogy minden hadi seregben kell lenni egy olyan embernek, a' ki-mind a' fátorokra, mind az ellenségre, hogy azt a' katonák készen talállyák, gondot viseljen; az ilyeneket pedig az ellenség' tábo.

borában leg - inkább el - foghatták most az ő katonái, mivel azok az ellenségek öszve - rakásában voltak foglalatofok, és így, míg ezzel késtek, addig őket kézbe - is kerithették. Ezért - is kemény büntetés alatt meghirdetteté, hogy az el - fogattattak között mingyárt állyanak - elő azok, a' kik az ellenségnél efféle hivatalokat vifeltek; a' hol pedig nem találtatik maga a' Gazda, abból a' Sátorból jöj - jön - elő a' leg - idősebb tseléd. Ezek pedig látván, hogy a' Gazdák - is engedelmeskednek, nagy siettséggel elő - állottak. Midőn azért mindnyájan jelen vólnának, elsőben le - ülteté azokat, a' kiknek Sátoraikban két hólnapi eleségnél több vala; minekutána látta ezeket, ismét parantsolt, hogy azok üljenek - le, a' kiknek csak egy hólnapra való vólt, melly parantsolatra majd mindnyájan le - ül.

ültek. És így ki-tanúlván *Czirus* a' dolgot, monda nékiek: Nosza barátim! a' kik a' veszedelemtől irtóztok, és az én jóakaratommal kívántok élni, tselekedjétek - meg azt mentől hamarább, hogy minden Sátorokban két annyi étel és ital legyen készen mind az Uraknak mind a' Szolgáknak ízámokra, mint a' mennyit szoktatok ez előtt készíteni, és mindent egyebet - is, valami a' vendégséget gyönyörűségessé teheti, készítsetek el. Mert most minden órán el - érkeznek győzedelmesen vagy a' miéink vagy a' tiéitek, azt - is tudom pedig, hogy megvárják a' jó Vatsorát; de ti - is megtudjátok ám, hogy ha őket tiszteletes ételekre várjátok, nem szolgálkárotokra. Melly beszédeket hallván ők, a' szerént, a' mint *Czirus* nékiek parantsolta, nagy serénységgel hozzálátának a' dologhoz. Továbbá *Czirus*

magához hivatván a' Kapitányokat, monda nékiek: Azt tudjuk kedves barátim! hogy nekünk most szabdságunkban áll, hogy mi most a' több társainknál elébb együnk, igyunk, még pedig vállogatott ételeket, és italokat: de én nem gondolnám, hogy ez az ebéd minékünk nagyobb hasznunkra lenne, mint ha a' mi segítő Társainknak, a' kik még oda vagynak, meg-mutattyuk azt, hogy nekünk ó reájok nagy gondunk vagyon; sem pedig ezzel a' vendégeskedéssel annyit nem nyerünk, mint ha őket serényebbekké tehetjük. Ha pedig ezekkel, a' kik most úzik, 's vágják az ellenséget, és a' ki nékiek ellent-áll, azal szembe szállanak, lártatunk olly keveset gondolni, hogy még mielőtt tudnánk miben van az ó dolgok, már mi asztalhoz ülünk, félő, hogy magunkat gyalázatba ne keverjük,

júk , és ha egyfzer mi mellőlünk el-állanak , nagyon meg-ne erőtelened-jünk. Ellenben , ha ő felőlök , a' kik most sok viszontagságokat szenvednek , életeket pedig veszedelemre vetik , szorgalmatoskodunk annyiban , hogy mikor el-érkeznek , legyen mindenek , a' mi kívántatik ; így , az én ítéletem szerént ugyan , ez a' vendég-ség sokkal nagyobb örömünkre szolgál minékünk , mint ha most mingyárt a' mi gyomrunknak kedvezünk. Azon- kívül , ha ő tőlök nem tartanánk - is , de még sem illene most a' tobzódásra , és bor italra adni magunkat : mert a' mi szándékunkat még-tökéletességre nem vittük , főt még most vagyunk ám a' nagygyán , mellyre a' mi szorgalmatosságunk leg-jobban meg-kívántatik. A' mi ellenségeink , kik itt a' táborban szabadon vagynak , nálunknál sokkal számosabbak , a' kik-

től őrizkednünk - is kell, 's arra - is szükség vigyáznunk, hogy valami módon el - ne szökjenek, mert úgy olyan embereink se lennének, a' kik nekünk az eleséget meg - készítsék. E' mellett még oda vagynak a' lovasok, de valyon hol vagynak, arról méltán gondolkodóba eshetünk, mint arról - is, ha meg - maradnak - é mellettünk, minekutánna visszajönek? Azért úgy tartom, hogy most nekünk csak olyan ételt és italt kell magunkhoz vennünk, a' mellyet ki ki leg - alkalmasabbnak itél arra, hogy miatta sem az álomban, sem a' bolondságban el - ne - merüljön. Továbbá azt - is jól tudom, hogy az ellenség táborában sok pénz vagyon, a' mellyből mi magunk számára ki - vehetnének, valamennyit akarnánk, akár mi jutna azoknak, a' kik annak elnyerésében velünk együtt fáradozta-

nak: de nem gondolnám, hogy ebben annyi hafznuok lenne, mint ha ő előttök nyilván valóvá tévük azt, hogy mi igaz emberek vagyunk, és ekképpen őket a' mi erántunk való hűségre jobban lekötelezzük. A' nyert pénznek elosztását pedig, úgy gondolom, hogy a' *Médusokra*, *Hirkánusokra*, és *Tigranesre* kellene bizni, és ha szintén minékünk kevesebb részt adnak - is, azt - is nyereségünknek tartjuk, mert ők - is ha láttják fáradságoknak jutalmát, örömeitobb megmaradnak mi nálunk. Ha azért a' mi fősvény indulatinknak kedvezünk, ezzel igen kevés ideig tartó jókat szerzünk magunknak, de ha ezeket félretévén, azoknak bírására jutunk, a' mellyek a' gazdagságnak valóságos kútfejei, már úgy én - is mondom, hogy sokkal állandobb jókat nyerünk mind magunknak, mind a' mi maradé-

kink-

kinknak. És ugyan erre az okra nézve gyakoroljunk mi magunkat otthon, mind a' tobzódásnak mind a' fősvénységnek el - távóztatásában, hogy mikor azokra alkalmatosságunk legyen, ezt a' mértékletességet hasznunkra fordíthassuk. Mitsoda dologban mutatnánk pedig meg, a' melly ennél is nagyobb lenne, melly most előttünk legyen, hogy mi ennek a' Virtusnak gyakorlásában belé tanultunk? Melly beszédjeit *Czirusnak* helyben hagyván *Histaspes*, ki egy vala a' *Persiai* Fő Nemes emberek között, mondta: Az ugyan elég képtelen dolog volna, ha mi a' Vadászatban gyakran egész napot éhen szomjan töltenénk el, csak hogy egy semmire kellő állapot kezünkbe keríthessünk, de midőn egész életünkbeli boldogságunkat igyekezünk meg - nyerni, abban minket olyan alá való dolgok akadályoztatná-

nak meg, a' mellyek csak a' tunya emberekben vehetnek erőt, de a' derek embereknek semmit sem téznek. És így *Hijia* pessel együtt mindnyájan meg-egyezének a' *Czirus'* szavaiban. *Czirus* pedig monda: Nosza azért, mint hogy a' dolog felől egyenlő értelemben vagyunk, küldjön ki ki ti közzületek minden Negyedből öt legényt a' leg-derekasabbak közzül, a' kik a' táborban szerte szélllyel járjanak, és valaki-eket látnak, hogy az eleséget készítik, azokat dicsérjék meg, az engedetleneket pedig sokkal irgalmatlanab-búl meg-büntessék, mint ha ő rajtok valósággal uralkodnának. Midőn itt ekképpen folya a' dolog, azomban némellyek a' *Médusok* közzül, egyne-hány előre el-szaladott, és minden féle tábori eszközökkel meg-rakodott szekereket el-fogván, azokat vízfzátérengették, és hajtották a' tábor felé;

mások ísmét fok hintókat hozának ma-
 gokkal, gyönyörűséges szép Afzfo-
 nyokkal tele, mellyek közzül az *Aff-
 riufok*nak némelleyek ugyan Feleségeik,
 többnyire pedig Agyasfiak valának, és
 őket az ő ábrázattyoknak különös
 szépségéért magokkal együtt hordoz-
 ták. Mert az *Asiai* hadakozó népek
 még mais mikor hartzra meenek, az
 ő leg - drágább jószágait el - szok-
 ták magokkal vinni, és azt mondják,
 hogy ekképpen fokkal jobb katonák
 ők, mivel láttyák, hogy azokat szük-
 ségesképpen óltalmazni kell. Meg - is
 lehet hogy ezt e' végre tselekefzik;
 de az sem lehetetlen. hogy ezzel tsak
 a' magok testi indulatjainak kívánnak
 kedveskedni. Midőn pedig látná *Czi-
 rius*, minémű nagy dolgokat vittek vég-
 hez a' *Médusok*, és *Hirkániafok*, mint-
 egy magára támadott, és azokra a' kik
 ő véle együtt valának, hogy most

mások őket gyors elevenéggel láttattak felyül - haladni, és szerzetek - is valamit, míg ők olyan helyen voltak, a' hol semmit efféjét nem lehetett nékiek tselekedni. Mert a' kik a' prédát egyszer el - hozták, minekutánna azt meg - mutatták volna Czirusnak, ismét vizsza nyargaltak, hogy az el - lenségnek hátra maradt részét ker - gessék, azt mondván, hogy ezt ő né - kiek a' Tisztek parantsolták. Melly dolgon jóllehet magában boszszonko - dék Czirus, de tsak ugyan valamit e - zek elő - hordottak, azt ő mind kü - lön rakatta. Vizont egybe gyűjté azért a' Kapitányokat, és olly helyre áll - ván, a' honnan az ő beszédje minde - nekhez el - hallott, monda nékiek: Barátim! Úgy tartom, mindnyájan meg - egyezünk abban, hogy ha mi magunkévá tehetnénk, 's magunknál meg - tarthatnánk, a' mellyek előttünk

vagy.

vagynak, igen nagy hasznok lenne abban minden *Persáknak*, de kivált nekünk, a' kik ezt véghez vinnénk; de mivel hogy magunktól ki-nem telik, hogy azokat magunkéivá tégyük, ha csak magunk között lovas sereget nem állitunk, annyival inkább nem látom módját, miképpen birhátsuk mi azokat. Mert azt tudjátok, hogy minékünk vagynak olyan fegyvereink, mellyekkel ha mi velünk az ellenség közelről ütközik meg, azt könnyen meg-futamrathattuk; de ha egyfzer. ofztán szalad, mi pedig gyalog lé- szünk, mi módon foghattuk-el, vagy vághattuk-le az ilyen meg-futamodott ellenséget, akár lovasokból, ál- lyon az, akár nyilafokból, akár haj- tó, akár öklelő dárdáfokból, és mind ezek valyon nem mernének-é minket bántani, holott tudják azt, hogy mi tőlünk csak úgy félhetnek, min az

élő-fáktól? És éppen ez az oka, hogy a' mi lovas népeink, a' kik nekünk most segítségünkre jöttek, szinte olyan jussokat tartják a' nyereséghez, vagy talám még nagyobbat, mint mi de: most még így van ez a' dolog a' kéntelenség miatt. Ha pedig mi egy lovas Sereget állítunk, az őyéknél nem alább valót, így az ő segítségék nélkül az ellenségen szinte úgy győzedelmet vehetünk, mint ha ők velünk vólnának, és egyszersmind azt nyerjük vele, hogy ők-is egy kevésbé nagyobb tisztelettel fognak erántunk lenni, mikor láttyák, hogy akár el-mennyenek tőlünk, akár meg maradjanak velünk, azzal mi igen keveset gondolunk, mint hogy ő nálók nélkül-is dolgainkat végbe vihettyük. Ebben tehát, úgy gondolom, senki nem ellenkezik, hogy igen nagy hasznunkra leszzen, ha a'

Persák

Perjék közzúl Kavallériát állítunk, hanem már talám azon gondolkoztok, hogy mi módon lehetne az meg? Láffuk azért ezen fel-tételünknek végben vitelére mi telik tólünk, és mi hijával vagyunk? Vagynak itt a' táborban elég el-fogattatott lovak, azokhoz való zabolák, és egész nyereg szerzfámok. Továbbá valami egy lovas katonának kivántatik, mindennünk vagyon; vagynak melly-vasaink a' testnek védelmezésére, hajító dárdáink, mellyekkel akár hajigállunk, akár kezünkben tartfuk azokat, így ugyan közelről, amugy pedig távólról hadakozhatunk. Mi kell még egyéb? Ember? elég van az-is, mert semmink nintfön a' mi inkább miénk vólna, mint fém mi magunk. De azt mondja talám valaki, hogy mi ló hát-ról nem tudunk hadakozni. Bizony a' fém tudott ahoz, a' ki most tudja,

ja,

ja, minckelötte tanúlta volna. Ismét azt mondhattya valaki, hogy azok még gyermek korokban tanúlták. Ügy de, valyon a' gyermekek könnyebben meg-foghattyák - é azt a' mire tanítatnak, mint a' már meg-lett emberek? és ezek közzül mellyik alkalmasabb arra hogy a' mit tanúlt, azt testének fáradságos munkájival - is gyakorollya? Illyen ellenvetést - is lehetne még tenni, hogy nekünk nints már annyi időnk a' tanulásra, mint a' gyermekeknek vagyon. Az sem igaz egy átallyában, hiszem minékünk sem a' nyilazást tanulni nem szükség, mint a' gyermekeknek, mert már azt régen tudjuk, sem a' hajító dárdákkal való lövöldözést, mert ahhoz is jól értünk. Egy szóval, nem úgy vagyunk mi, mint más emberek, a' kiket ezektől az ő mezei kézi munkáik, mesterségeik, és más házi dolgaik

el-

el-vonnak; mert minékünk a' hadakozásra nem csak időnk, hanem ugyan szükségünk - is van. Nem is olyan ez, mint a' minéműek másféle hadakozásnak nemei, a' mellyek, a' menyoi háfzonnal, meg annyi veszedelemmel járnak; mert nem de nem sokkal gyönyörűségesebb - é ló háton, mint gyalok járni? és mikor az ember liet, ha a' szükség kívánnya, vagy a' maga pajtáfsát óltalmazni, vagy akár ellenséget, akár vadat kergetni, nem szép dolog - é, ha az ember a' maga tzeljät mentül hamarébb el - érheti? Továbbá, óh melly nagy könnyebbség még ez - is, hogy mikor az embernek fegyverben keil menni, annak terhét leg - inkább a' ló vifeli. A' mitől pedig leg - inkább félhetnénk, hogy ha elébb keil nekünk lóról harizolni, mint sem annak mesterségébe belé - tanulunk, így sem gyalog, sem

lovas katonák alkalmazotok nem leszünk; azt is könnyen meg-lehet-or-voitolni, mert a' hol tetszik, le-száll-hatunk a' lóról, 's hadakozhatunk gyalog, mivel míg 'a' ló hátról való hadakozást tanuljuk, addig a' gyalog hadakozásnak módját nem felejtjük-el. Ezeket szólá Czirus. *Krisántis* pedig e' beszédeket helyben hagyván, monda: Én ugyan ki-mondhatatlanúl kívánám meg-tanúlni a' lovaglást, és úgy tetszik nekem, hogy, a' mi-kor lovas katona, ugyan akkor mint-egy szárnyas ember-is lennék. Mert én most azzal-is meg-elégzem, ha, mikor valakivel verset furok, azt csak a' fejemmel-is meg-előzhetem, és mikor valami vad előttem el-szalad, én pedig utánna futván, azt annyira bé-érem, hogy míg mezfize menne, addig vagy a' dárdával meg-hajíthatom, vagy a' nyíllal meg-lőhetem, azt-

is nagy Szerentsémnek tartom. De ha egyfzer ló - háti ember léfzek , a' menyire bé - látom , annyira el - ejtem az ellességet ; mikor pedig a' vadakat kergetem , némellyiket ugyan utól érem , és által - verem a' dárdával ; másikat ifmét olly kőnyen , mint ha helyben állana , nyillal meg - lövöm : mert ha mind a' futó , mind a' kergető gyors , és azomban közelitnek egymáshoz , mindenikre nézve tsak olyan , mint ha ez - is , amaz - is helyben állana. (a) A' honnan minden állatok

-
- [a] Igen természeti dolog az , hogy ha az ember valamelly állat után fut , tsak úgy veszi az ember észre , hogy az állat halad , ha az nagyobb sebességgel megyen , mint sem maga az ember ; mert az ember a' maga sebességéhez mérsékli az övét , és így , ha az állat - is sebészen megyen , az ember - is sebészen fut utánna , ez amannak mozdulását észre nem veszi. Tsak olyan ez , mint mikor azt taníttják a' Filozofusok , hogy az
- em-

latok között leg - jobban - is irigylem
 a' *Czentaurusok*' állapottyát, ha ugyan
 voltak ilyenek valaha a' Világon. (a)
 Mert ezek az ő emberi okofságokkal
 előre - is láthattak, kezeikkel, valami-
 re

---

ember csak azt a' hideget vagy meleget érzi
 meg, a' melly a' maga testének melegsége-
 nél nagyobb vagy kisebb; ha pedig a' le-
 vegő ég éppen olyan, mint az ember'
 teste, akkor sem melege sem hidege nincs
 az egészséges embernek.

- [a] *Czentaurusok*oknak nevezték a' régi Po-
 gányok azokat a' Tsudákat, a' mellyek
 fölül azt költötték, hogy félig lovak, félig
 emberek voltak. Ez a' költemény pedig
 innen származott, hogy még a' leg - ré-
 gbb időben, Görög Országban, *Tessali-
 ának* lakosai látván, hogy az ő határokat
 és barmaikat igen puszították a' Vad bi-
 kák, lovakra ültek, azokat kergették; s
 lövöldöztek nyilakkal; mikor pedig őket
 így ló-hátón meg-látták mások a' kik a'
 dolgot nem tudták, [mint hogy még az
 előtt nem volt szokás lovon ülni] olyan
 tsudáknak gondolták őket a' mellyeket ló-
 ból es emberből szerkesztetett öszve a' ter-
 mészet; mert *Czentaurus* Görögül annyit té-
 szen,

re szükségek vólt, mindent véghez vihettek; ezenkívül szint' olyan gyorsak és erősek valának, mint akár melly paripák, úgy hogy valami ő előttök megszaladt, azt azonnal el-fogták, ha velök szembe szállott, le-ontották. Így én is ha lovas katona lézsek, mind ezeket magamra fogom ruházni. Az én emberi elmémmel előre mindent el-látok, kezeimmal a' fegyvert forgatom, a' lovon űzöm az ellenséget, és ha ki velem szembe száll, el-gázoltatom. De nem leszek olly el-válthatatlanúl és természet szerént hozzá kötterett a' paripámhoz, mint a' *Czentaurusok*: mert én úgy gondolom, hogy ők sok jók-

B b

kal

szén, mint Bikát szúró, vagy lövő; *Hipporcentaurus* pedig [mert így-is neveztetek, 's az *Auktorban*-is így vagyon] bikát lövöldöző lovas embert jelent, a' melly megvilágosabban ki-telzi az egész melének fundamentumát.

kal nem tudtak élni, mellyeket az emberek a' magok hasznokra találtak-fel; hasonlóképpen sok szép tehetségeknak, mellyeket a' lovakba a' természet beléjük óltott, nem tudták hasznát venni; én pedig minhelyt a' lovaglásba belé-tanúlok, mikor ugyan rajta ülök a' paripámon, valamit egy *Czentaurus* szokott tselekedni, én-is azt tselekezem; mikor le-szállok aról, eszem, iszom, aluszom, valamint egyéb emberek; úgy hogy ekképpen nem egyéb lélek, hanem egy olyan *Czentaurus*, a' kinek rézeit egymástól el-lehet szedni, és ismét öszve lehet azokat rakni. Továbbá a' *Czentaurust* ebben-is felyül haladom, hogy annak ugyan két szeme a' látásra, és hallásra-is két füle vólt, én-nékem pedig mind szemem, mind fülem négy lesz. Mert a' mint mondják, a' ló sok dolgokat elébb meglát,

lát, és elébb meg-hall, mint sem az ember, és sokat nyilván ki-is jelent. Kérlek azért tégedet *Czirus!* hogy, ha valakit, engemet írj azoknak szá-
 mok közzé, a' kik erre a' lovas ka-
 tonaságra vágynak. A' több Kapitá-
 nyok-is fel-kiáltának: minket-is ha-
 fonlóképpen. Akkor *Czirus:* No az-
 ért, úgymond, mint hogy e' tinéktek
 mindnyájotoknak tetszik, tsinállyunk
 magunknak egy olyan törvényt, melly
 szerént nagy betstelenség légyen, an-
 nak, a' ki alá én egyszer lovat adok,
 akár nagy, akár kitsiny útra gyalog
 menni, hogy ekképpen az emberek
 minket minden módon úgy tartsanak,
 mint valóságos *Czentaurusok*at. Ebben-
 is mindnyájan meg-egyeztek, és at-
 tól fogva mind ez ideig ez a' szokás
 meg-vagyon a' *Persáknál*, úgy hogy
 sehová ő közzülők egy derék embert.
 is nem látnál gyalog menni. Midőn

pedig ők egymás között ekképpen beszélgetnének, azomban dél után előjövének a' *Médiai* és *Hirkániai* lovas katonák, fok lovat és ellenséget hozván magokkal, mert a' kik a' fegyvert jó szánttokból oda adták, azokat meg-nem ölték. Mihelyt elérkeztenek, leg-elsőbbben-is tudakozá ő tőlök *Czirus*, hogy az ő pajtátsaik mindnyájan egészségben vagynak-é? kik midőn azt erősen állitanák, ismét kérdezé *Czirus*, hogy miképpen folyt a' dolog? Akkor ők beszéllék a' magok viselt dolgaikat, és mindenkben melly vitézi módon forgolódtanak, nagy ditsekedéssel *Czirus*nak szeme eleibe terjeszték. Ő pedig mind azokat igen örömeft hallgatta, és utólyára meg-is ditsérte őket, mondván: De meg-is tetfzik, hogy ugyan Vitézi módon viseltétek ti magatokat, mert most fokkal nagyobbaknak, szebbeknek,

nek, és katonásabb tekintetűeknek lát-
szotok, mint sem ennekelötte. To-
vábbá azt - is tudakozá tőlök, hogy
mintegy mennyire kergették az ellen-
séget, és lakják - é azt a' földet em-
berek, a' mellyen jártak? Kik felelé-
nek: Mi igen nagy útat, tettünk, azt
a' tartományt pedig igen - is hogy lak-
ják mindenütt ezenkívül juhokkal,
ketskékkel, lovakkal, ökrökkel, ga-
bonával, és mindenféle jókkal bővöl-
ködik. Ekkor monda *Czirus*: Két dol-
got kell hát minékünk végben vinni,
egyiket azt, hogy a' kik a' természet-
nek ezen jovaival birnak, azokat ma-
gunk hatalmunk alá hódítsuk; má-
líkat pedig ezt, hogy meg ne enged-
jük, hogy ők a' magok lakó helyei-
ket el - hagyják. Mert a' melly föld-
nek lakosi vagynak, nints annál drá-
gább örökség, de ha lakosi nintse-
nek, a' földnek sem lehet hasznát ven-

ni, El-hiszem azért, hogy a' kik magokat ti ellenetek védelmezték, azokat le-vágtátok, jól - is tselekedtetek, mert ez az egyik eszköz arra, hogy a' győzelem állandó legyen; azokat pedig, a' kik meg - adták rabúl hajtottátok el, kiket - is ha el - bortsátanánk úgy gondolom, hogy az nem kevés hasznunkra lenne; először ugyan azért, mert így nem lesz szükség ö tőlök őrizkednünk és strá'sáltatnunk, 's azonban eleséggel - is tartanunk őket, mert különben veszetteket nem ölhettyük meg éhel. Továbbá, ha ezeket el - bortsáttyuk, sokkal számofabbak lesznek a' mi Jobbágyaink, mert mikor azt a' tartományt meg - hódoltattjuk, egyszersemind annak lakosit - is magunkéivá térfzfzük, mivel a' többek - is látván, melly irgalmasan bántunk ezekkel, sokkal örömeftebb meg - maradnak, és inkább

választyák az engedelmeséget, mint sem a' hadakozást. Én ugyan így értek a' dolog felől, ha pedig valaki jobbat gondolt-ki, bátran mondja meg, szabad mindennek hozzá szólnani. De helyben hagyák mindnyájan a' Czirus' fel-tételét, ő is azért azonnal elő-hivatván a' rabokat, monda nékik: Barátim mivel hogy engedelmeskedtetek, meg-tartottátok a' ti életeteket, és ha ezután is így tselekeztek, semmi veszedelem nem következik reátok, valamitek eddig vólt, mind azok most is a' tiéitek, hanem hogy ezentúl más Uratok leszsz, azon házaitokat birjátok, ugyan azon földet mivelitek, azon Feleségeitekkel laktok, és valamint most, úgy ennekutánna is a' ti gyermekeitek ti tőletek függenek. Fegyvert pedig soha sem mi ellenünk, sem más akárki ellen ne fogjatok, mert ha valaki titeket borszfúsággal

illetéud , mi fogunk ti érettetek har-
tzolni, és hogy senki titeket soha a'
fegyver viselésre ne kényszerítsen,
minden fegyvereiteket hozzátok ide
mi hozzánk. A' kik ezt meg - tsele-
kezik , azokat békeiség fogja követ-
ni, és meg - láttyak , hogy valamire
köteleztük magunkat, minden t-alárd-
ság nélkül bé - tellyesíttyük ; a' kik pe-
dig a' fegyvert le - nem - teszik , azok
ellen kétfek vagyunk most-is mingyárt,
fegyverre kelni. Ellenben ha valakit
látunk, hogy mi erántunk jó indúlat-
tal viseltetik, és akár szolgálattyával,
akár tanáts adásával minket fel - fegit,
nem úgy fogjuk azt nézni, mint szol-
gánkat, hanem mint Jóltévönket, és
barátinkat. Ezeket azért jól gondo-
lóra vegyétek, és egyszermind ad-
játok tudtokra másoknak - is. Ha nem
engedelmeskednek, hívjatok oda min-
ket, és meg - mutatttyuk mi, hogy mi
ural-

uralkodunk ő rajtok, nem ők mi rajtunk. Melly befzédjeire *Czirusnak* a' rabok le-borúlának artzal a' földre, igérvén magokat arra, hogy mind azokat, a' mellyeket ő nékiek parantsolt, meg-tselekefzik. Mihelyt pedig ezek el-takarodának, szólitván *Czirus* a' *Médusok*kat, és az *Árménusok*kat, monda nékiek: Barátim! immár ideje vagyok, hogy mi mindnyájan vatsorálljunk, az eleséget tinéktek el-készítettük, a' mint tollunk ki-telhetett. Mennyetek-el azért, és a' Kenyérnek felét küldjétek-el a' mi számunkra annyit fűtőttek, hogy mind két részről meg-érjük véle, húst pedig, és bort ne küldjétek, mert mindeniknek bővségében vagyunk. Ti pedig *Hirkanusok*! vezessétek őket a' Sátorokhoz, mellyeket az ellenség itt hagyott, tudjátok hol vagynak a' leg-pompásabbak, a' *Tifz* t e k e t azokba

helyheztesétek, és a' több Katonákat is úgy rendellyétek, a' mint ti néktek leg-jobbnak látszik. Magatok pedig a' hol leg-inkább szeretitek, ott vatsoráljatok, a' ti Sátoraitok mind épségben vagynak, és azokban titeket, valamint másokat-is a' magokéiban, készen vár az eleség. A' mi a' Strá'sákat illeti, a' jövő éjtszaka, az én katonáim fogják a' tábort kívül őrizni, ti pedig belől a' Sátorokban vigyázzatok, a' fegyvert jó helyre tévén, mert a' kik oda ben vannak, még azok minékünk nem tökéletes barátink. Minekutánna azért a' *Médusok*, és *Arménusok*, kik *Tigranessal* valának, meg-mosódtanak vólna, tisztá ruhákat vévén magokra, vatsorához ülének, mert már akkor az ő számokra minden készen vólt. Hasonlóképpen az ő lovaiknak-is eleségek bőven ki-adatott. A' *Médusok* a-

zért

zért mingyárt el-küldék a' *Persák*nak a' Kenyérnek felét, húft pedig és bort nem küldöttek, gondolván, hogy mind a' kettőnek bővségesen vagynak, a' *Czirus*' katonái, a' mint ő maga mondotta. De *Czirus* más értelemben vette ezt, mert ő a' Kenyér mellé való ételen az éhséget, az italon pedig a' folyó vizet értette. Minekutánna azért a' *Persák* vatsoráltak volna, mihelyt bé-fetétedett, mingyárt el-küldé egy részét a' maga népének *Czirus*, hogy a' tábor körül lesbe állyanak ötenként és tizenként, és vigyázzanak, hogy ha valaki éjtszaka reá ütne a' táborra, vagy valami rab a' pénzel együtt szökni akarna, azt azonnal fogják-el. És valósággal így is lett a' dolog, mert sokan el-szaladtak, egy része pedig ezeknek a' szökevényeknek a' *Strásák*' kezébe esett, kiket *Czirus* mind együl egyig meg-öle-

tett,

tett, a' Strá'sáknak oda ajándékozván azt a' pénzt, a' mellyet tőlök elvettek. Melly dolgon a' több rabók annyira meg-rémülének, hogy ezen-túl az ember keresve-is nehezen talált volna olyat, a' ki a' táborból éjtszaka ki-ment volna. Illyen dolgokban valának foglalatosok a' *Persák*, míg a' *Médusok* ittak, vendégeskedtek, fipoltak, és mindenféle vigaságban töltötték idejüket. Mert mint hogy az ellenségtől fok olyan prédákat-is nyertek, a' mellyekben találtak magoknak mulattságot, nem igen heverték, a' kiket az álom el-nem nyomott, Maga pedig *Cziakszares* a' *Médusok* Királya az ő Fő Tisztjeivel együtt, kik ő véle egy Sátorban valának, azon éjtszakán, mellyen elment *Czirus*, az ellenségen vett győzedelmen való örömében igen meg-részegedett, és mindenkor abban az

értelemben vólt, hogy az ő katonái nagyobb részént a' táborban maradtak, annyival - is inkább, mivel a' Sátorok között szüntelen való lármát hallott. Mert a' *Médusok*nak szolgálk, mint hogy az ő Uraik *Czirussal* együtt el - mentek, ki - hozván az *Affiriusok*' táborából a' maradék borokat, és ételeket, kedvekre dorbézoltak, és azt a' lármát ők tsinálták. Reggelre virradóra pedig látván *Cziakszares*, hogy senki az ajtó előtt meg - nem - jelenik, azokon kívül a' kik ő véle az el - múltt estve együtt vatsoráltak, és megértvén hogy üres a' tábor, sem a' *Médusok*, sem a' több lovas katonák sehol nintsenek, ki - méne a' Sátorból, és látá hogy akképpen vagyon a' dolog. Ekkor *Czirusra*, és a' maga katonáira felettébb meg hagraguvék, hogy őtet mindnyájan így el - hagyták, és az ő hire nélkül mentek - el **Min-
gyárt**

gyár azért (mivel , a' mint mondják , igen nehéz erköltsű , és értetlen ember vólt) egynek a' jelen lévõ Tisztek közzül parantsolá , hogy maga mellé vévén a' lovas katonákat , a' kik az õ keze alá valók , mentõl hamarább mennyen a' *Czirus'* táborához , és mondja meg ezeket : Soha sem hittem volna felõled *Czirus!* hogy te én velem illy kevetet gondoly. De ha tsak ugyan e' vólt - is a' *Czirus'* fel - tétele , nem gondoltam volna , hogy ti *Médusok* engemet így el - hagyjatok. Most pedig , ha ákarja *Czirus* jöjjön vissza , ha nem ti mentõl hamarább itt teremjetek. A' Tiszt pedig a' kinek parantsolá , hogy mennyen , monda nékie : Úgy de , Uram ! hogy találjam én meg õket ? Mellyre a' Király : hát *Czirus* , úgymond , és a' kik õ véle vagynak , hogy találták - meg az ellenséget ? Felele a' Tiszt : Mert bizony , a' mint hal-

hallom, az ellenségtől el-pártoltanak, némelly *Hirkánusok*, és ő hozzá jövén, őket oda vezetéék. Ekkor annál jobban meg-haraguvék *Czirusra Cziakszares*, hogy ezt a' dolgot ő néki meg sem jelentette, és sokkal inkább rajta vala, hogy a' *Médusok* visszajöjjenek, és ekképpen *Czirusnak* ereje meg-gyengüllyön. Ezenkívül mind a' *Médusoknak* fenyegetőbb beszédekkel izene, mind magára a' *Követre* nagy büntetés alatt reá parantsola, hogy az ő izenetit mentől hathatósfabban mondja-meg. Ő azért maga mellé vévén mintegy száz lovas katonákat, utánna indúla, búsulván azon hogy ő-is *Czirus*sal együtt el-nem ment. Egy helyen pedig, a' mint az út sokfelé szakadott, az igaz utat el-tévesztette, úgy hogy soha rá nem akadott addig a' *Czirus'* táborára, míg nem elő-talált némelly *Affiriusokat*, a' kik

a' táborból el - szöktek , és azokat kényszerítette , hogy őtet vezefsék oda . Az utazás közben éppen szerentsére meg - látá a' táborban égő tüzeket és ekképpen mintegy éjfél tájban oda el - juta . Itt ismét más akadályra esett ; mert a' Strá'sák őtet , a' nékiek ad - ott parantsolat szerént , Czirushoz egész virradtig bé - nem botsáták . Czirus pedig reggel mindgyárt magá - hoz hivatván a' Papokat , parantso - lá nékiek , hogy a' prédából válogas - sák - ki azt , a' mit az Isteneknek szá - mokra szokás szentelni , mikor ilyen jó szerentse adódik . Az alatt míg ők ebbe valának foglalatosok , egybe - gyűjtván Czirus a' Nemeseket , monda nékiek : Barátim ! látni való dolog , hogy az Isten sok jókat terjesztett mi elönkbe ; de mi ez idő szerént keve - sebben vagyunk , mint sem azokat ke - zünk között meg - tarthatnánk , mer ha

azt ,

azt, a' mit ennyi fok fáradságos munkáink által nyertünk, nem őrizhettyűk, ismét idegenre száll; ha pedig annak őrizetire egy részét a' mi népünknek itt hagyjuk, nyilván való, hogy így a' mi erőtlenségünk mindgyárt ki-tet-szik. Én azért azt gondoltam, hogy jó volna, ha valaki ti közzülletek men'ne mentől hamarébb *Persziába*, hogy tudokra adja a' *Persáknak* azt, a' mit mondok, és jeleutené, hogy hamar küldjenek katonákat, ha ők egész *Asiát* birodalmok alá akarják hódítani, és ha annak a' Birodalomnak hafznaival élni kívánnak. Te azért, úgymond, (mutatván arra, a' ki ő közöttök legvénebb vala) menny haza, és mond meg a' *Persáknak*, hogy a' melly katonákat fognak küldeni, én azoknak tápláltatásokról gondot vifelek, mert hiszem, magad látod, mennyi jókkal bővölködünk, semmit azokból el-ne-titkolj,

titkolj, beszéld - meg mivel birunk. Továbbá az én Atyámtól *Kámbi'ses*-től kérdezd - meg, hogy mit küldhetnék ebből a' nyereségből leg - alkalmasabb ajándékot *Perjtába* az Isteneknek számokra? és az Országoknak - is mivel kedveskedhetném, az Elöljáróktól menny végére. Azonkívül kérj őtőlök olyan Férjfiakat, a' kik tekintsék meg, miképpen foly közöttünk a' dolog, és a' kiket ha meg - kérdezőnk, jó tanátsot - is adhassanak. Készűlyel azért, és kísézőbe vigy - el magaddal egy negyed rész Kompániát. Ezután hivatá *Czirus* a' *Médusok*at, és azokkal együtt a' *Cziakszares'* Követtye is meg - jelent, a' ki mindeneknek fülök hallattára meg - beszéllette *Cziakszares*nek mind *Czirus* ellen való haragját, mind a' *Médusok*hoz tett fenyegetéseit. Utólyára pedig meg - mondta a' parantsolatot - is, hogy t. i. a'

Mé.

Médusok mennyenek haza mentől hamarébb, ha szintén *Czirus* nem akar-
ná - is őket el - bortsítani. Melly be-
szédekre a' *Médusok* mindnyájan hal-
gatának, nem tudván, mitsoda szén a-
latt lehetne ő nékiek a' Király paran-
tsolatrya ellen *Czirus*nál még - maradni,
és egyfersmind félvén attól - is, hogy,
a' mint fenyegetődzik a' Király, ha
el - mennek, valami esik rajtok, mint
hogy külömben - is igen kegyetlen em-
ber. *Czirus* pedig a' Kővetnek, és a'
Médusoknak monda: Én ugyan azon
nem tsudálkozom, hogy *Cziakszares*
mind minket, mind magát ennyire fél-
ti, mivel ő akkor csak a' fok ellen-
séget látta, a' mi dolgainkban pedig
semmit sem tudott; de minekutánna
meg - érti, hogy mi az ellenségek na-
gyobb részét le - vágtuk, a' többit pe-
dig meg - futamtattuk, elsőben ugyan
meg - szűnik az ő félelme, azután ész-

re veszi, hogy ő nem maga maradt, mikor az ő baráti az ő ellenségeit vágják és ölik. Továbbá ugyan hogy vádolhat ő minket jó lélekkel? holott mi ő véle jól tettünk, és ezt - is magunk fejétől nem tselekedtük: mert én ő tőle kértem engedelmet arra, hogy titeket magammal el-hozhassalak, ti pedig nem tndakoztátok ő tőle, ha el-jőjjetek - é? mint ha arra vágytatok volna, 's nem - is úgy jöttetek ide, hanem ő adott parantsolatot, hogy mennyen valakinek kedve van. En azért bizonynyal tudom, hogy mihelyt ő meg - érti, mitsoda szerentséfék, vóltunk, ezen haragja a' félelemmel együtt el - múlik. Ezek után a' Király' Kővetjének monda: Mivel te most az útazásban el - fáradtál, eredj, feküdj le. Ti pedig *Perják!* mint hogy az ellenséget várjuk, hogy minden órán elő - jön, vagy olly véggel,

gel, hogy meg - útközzön, vagy hogy magát meg - adja, állyatok - ki mentől jobb rendbe. Mert ha ekképpen lát nanket az ellenség, sokkal jobban véghez vihettyúk a' mi fel - tett tzelunkat. Monda továbbá a' *Hükaniusok* Fő Vezérjének: Te csak maradj itt, és a' Tisztek által parantsold meg a' te katonáidnak, hogy ők - is fegyverkezzenek - fel. Ő pedig azonnal el - menvén, ezt véghez vivé, és minikutánna vissza ment volna, monda nékie *Cirus*: Bizony, el - hidd, nem kevésbé örülök annak, mikor nem csak a' te mihozzánk való szívefségedet, hanem a' te nagy elmédet - is látom, mellyre mostanában mind a' kettőre egyaránt füzükségünk vagyon. Mert nekünk ellenségeink az *Affirusok*, tenéked pedig sokkal nagyobbak; azért is úgy kell most nekünk mind kettőnknek kormányozni a' mi dolgainkat,

hogy egy - is azok közzül, a' kik né-
 künk segítségünkre jöttek, mellőlünk
 el - ne - álljon, sőt, ha lehet, több
 segítő társakat - is szerezzünk. Úgy
 de, hallád, hogy *Cziakszares* a' *Médusok'*
 Királya, a' maga lovas katonáit mi
 tőlünk vissza hívja, ha pedig azok
 el - mennek, soha magával ezzel a'
 gyalogsággal nem bődögülünk. Azon
 kell azért mind nékem, mind néked
 igyekezni, hogy ez a' Követ, a' ki a'
*Médusok'*ért jött, maga is nálunk örö-
 mest meg maradjon. Melly végre ke-
 resz ő néki egy olyan Sátorot, melly-
 ben, valamit csak kívánhat, minden
 fel - találtafsék, és a' hol leg - jobban
 kedvére élhet. Én pedig majd vala-
 mi ollyas munkát adok ő nékie, a'
 mellyet inkább fog választani, mint
 sem hogy vissza menyen. Ezenki-
 vül azt - is terjedj szeme eleibe, mi-
 némű nagy jókat reménylenek a' mi

tár-

társaink , ha , a' mint kívántatik , úgy foly a' dolog. Minekutánna pedig ezt véghez vífzed , jőjj vífzfza ísmét én hozzám. Ez azért el - menvén , bévivé a' Kovetet egy gyönyörűséges Sátorba. Azonban a' Tíft , ki a' *Persák*hoz menendő vala , egész kézűlettel meg - jelent *Czirus* előtt , ki - is ő néki ísmét meg - parantsolá , hogy a' mellyeket az elébb befzéllett , a' *Persáknak* azon fzerént mondja - meg ; ezt a' levelet pedig , úgymond , add oda *Cziakszaresnek* , és hogy ha még azon felyűl - is a' mit meg - irtam , tudakozódik tőled , hogy azzal meg - egyezőképpen felelhets , imé mit irtam , akarom hogy olvasd - el. A' Levélben pedig e' vala :

CZIRIUS köszönti **CZIAKSZAREST!**

MI tégedet sem egyedül nem hagytunk; mert mikor valaki a' maga ellenéig győzedelmeskodik, jele, hogy barátitól nem fosztatott meg; sem el-jövetelünkkel, nem gondolnám, hogy néked valami veszedelmet okoztunk volna; sőt mi azt tartjuk, hogy mentől távolabb vagyunk tőled, annál nagyobb bátorságba helybeztetünk tégedet. Mert nem azok tészik a' magok baráttyaikat bartrakká, a' kik ő hozzájuk közel vagynak, hanem azok, a' kik ő tőlök mentől meszfzibb kergetik az ellenséget. Azt-is gondold meg, mint viselem én magamat te cran-tad, és te mint viseled magadat én bozzám; még-is te panaszkodol én ellenem. Imé néked hadi segittséget hoztam, nem annyit, a' mennyit te reá vehettél, hanem valamennyit én magam öszve-jzereszbettem. Te, mikor én a' te foldeden vilék, a' te katonáid közzül mind azokat el botrástottad én

velem, valakiket csak reá vebettek, hogy jöjjenek-el; most mikor az ellenség földén vagyok, nem csak azokat hívod visszra, a kiknek tettszik el-menni, hanem közönségesen mindnyájokat. Akkor ugyan úgy gondolkostam, hogy ezért mind tenéked, mind ö nékiek köszönettel tartozom; de már ezen mostani tselekedetteddel arra kényszeritesz engemet, hogy te volad egészen el-selejtkezvén, ezt a' jótéteményt egyedül csak ö nékiek köszönyem. Engemet a' mi illet, veled úgy nem tudnék bánni, a' mint te én velem tselekepszél; mellynek nagyobb bizonyására, mint hogy most Perliaba több katonákért küldök, ezen Követem által parantsolom nékiek, hogy valahányan el-fognak jöni, legelőször-is te nálad jelenyenek-meg, hogy a' mire kívántatik az ö szolgálattyok, őket arra fordithasd, és azután úgy jöjjenek én hozzáim. Tavábbá én tenéked azt tanátsolom, jöllebet náladnál Ifjabb vagyok, hogy a' mit egyszer valakinek adsz, azt többé visszra

Jza ne vedd, hogy valami módon a' haládatosság helyett, magadnak gyűlöléget ne tsinálly. Ezenkívül a' kiket akarsz, hogy bozzád stettséggel jöjjenek, soba azokat fenyegetéssel ne bród, vagy mikor azt mondog, hogy magad maradtál, akkor egyszersmind ne fenyegezd a' nagy sokaságot, hogy őket arra ne tantsd, hogy veled semmit se gondoljanak. Mi pedig tellyes tehetőségünk szerént azon lészünk, hogy mentől hamarébb visszsa meynyünk te bozzád, mihelyt tudniillik azokat véghez visszszük, a' mellyeket mind tenéked, mind mi magunknak hasznosoknak itélünk. Légy jó egészségben!

Ezt a' Levelet azért, úgymond, add oda Cziakszaresnek, és ha valamit te tőled kérdez a' mi dolgaink felől, a' mint a' levélben meg vagy írva, a' szerint felelj. A' Persák eránt pedig egyebet nem parantsolok, hanem a' mit hallottál hogy írtam Cziakszaresnek.

Ek.

Ekkor kezébe adván a' levelet, elborsátá ötet, és meg-parantsolá néki különöfen, hogy, mivel maga tudja, melly szükséges az ő jelen léte, vifza lieffen. Az alatt pedig a' *Médusok*, *Hirkaniusok*, *Arménusok*, és ezekkel együtt a' *Persák* - is fegyveresen kiállottanak, azonkívül jövének némelly szomszéd tartományoknak lakosi - is, és elő hozván mind lovaikat, mind fegyvereiket, azokat *Czirusnak* által-adák. Ő azért a' dárdákat ugyan az előbbeni-eknek helyekre le-rakatván, meg-égette, azokon kívül a' mellyekre az ő népének - is szüksége vala; a' lovakat pedig magokkal őriztette a' kik azokat hozták, meg-parantsolván nékiek, hogy várakozzanak mind addig, mig nékiek valami nem jelentődik. Ezek után magához hivatván a' *Hirkániai* Tiszteket, monda nékiek: Kedves barátim, és társaim! kérlek, azon ne tsu-
du-

dálkozottak, hogy én titeket illy gyakran egybe gyűjtelek : mert mivel a' jelen való dolgok újjak, nagyobb része azoknak tsupa zúrzavarból áll ; valamely dolgok pedig ilyenek, mind addig újabb újabb alkalmatlanságot okoznak, mig azokat az ember rendbe nem szedi. Mi az elleuségtől sok kintset nyertünk, és a' kik ezt őrzötték, azokat - is el-fogtuk : de mivel sem mi magunk nem tudjuk kinek kinek közzülünk mi jut a' nyereségből, sem ezek a' rabok nem tudják kik léfznek az ő Uraik, keveset látunk közzülők, a' kik a' magok kötelefségeiben el-járjanak, sőt nagyobb része azt sem tudja mit kellyen néki tselekedni. Hogy azért tovább mi-közöttünk ez a' zavarodás ne legyen, a' nyereséget osztjátok-el e' szerént : a' kinek egy olyan Sátor adódik, mellyben elég étel, ital, ezenkívül szolgák, ágy, öltözök, és akármi egyéb

találtatik, a' mi egy tábori hajlékotskához szükséges, annak egyedül tsak ezt kell tudtára adni, hogy már ezután mind ezekre úgy vifellyen gondot, mint a' maga tulajdon jószágára; a' ki nek pedig olyan Sátor jut, a' melly az említett dolgoknak valami hijjával lész, magatok az ő állapotját megvizsgálván, a' minek hijjával lész, pótollyátok - ki. Tudom hogy ki telik, sőt fok - is fenn marad; mert mindene több vólt az ellenségnek, mint szükség vólna a' mi népünk' fokaságához képest. Ezenkívül az *Assiriai* Királynak, és a' több ő véle lévő Fejedelmeknek Kints - tartóik, a' kik én hozám által - jöttek, azt mondják, hogy vagyon ő nálok jó summa kész pénz, a' melly valami bizonyos adókból gyült. Ti azért hirdettefésétek meg, hogy azt a' pénzt mindnyájan hozzák - elő, és a' ti töletek rendeltetendő helyre rakják - le,

le, kemény büntetéssel meg - fenyeget-
vén azokat, a' kik a' parantsolatnak
nem engedelmeskednének; és minek-
utánna kezetekhez vészitek azt, a' ka-
tonák között ofzszátok-el, úgy hogy
a' lovasnak két annyi rész juffon, mint
a' gyalognak, hogy így, ha mi szük-
ségték elik, legyen azt miből tellye-
síteni. Továbbá ezt - is szükség lesz
meg - hirdettetni, hogy ha valaki itt
a' táborban a' maga portékáit árúllyá,
senkitől bántódása nem lészzen; a' Tsap-
lárok pedig és a' Kalmárok, a' mel-adó
jószágok lészsz, szabadon árúlhattyák,
és mihelyt az el-fogy, a' helyett más
rendbeli portékákat - is hozhatnak,
hogy így a' mi táborunkban mentől több
ember légyen. És ezek leg-ottan meg-
hirdettettek. A' *Médusok* 's *Hirká-
niusok* pedig ezt mondották: Ugyan
hogy ofztanánk mi fel ezeket te nálad
nélkül, 's a' te embereid nélkül? Czirus
azért

azért ilyen befzédnek erefzkedett: hát olyan értelemben vagytok ti, hogy ha valamit kell tsinálni, mindnyájunknak mindenben együtt kell lenni? és én sem vagyok arra elégséges, hogy a' ti hafznotokra, a' mi fzükfég, véghez vigyem, ti sem a' mi hafznokra? ugyan hogy fzereshetnénk magunknak több hajt, és hogy vihethénk véghez kevesebb dolgot, mint ilyen moddal? Már tehát ez az ofztály a' ti dolgotok, mi a' nyereséget tinéktek meg-örzöttük, 's ti is ebben meg-hittetek minket, most azért ti ofzfzátok-el, és mi sem fogunk abban kételkedni, hogy azt igazán ofztottatok, azonban pedig mi más valamely közönséges jóra tartozó dolgokban léfzünk foglalatosok. Mert láttyátok mennyi lovak hevernck itt, a' mellyeket az ellenségtől nyertünk, és most is újra mennyit hozánk ide, ha pedig azokra senki sem ül, bizony sem-

mi

mi hasznokat nem veszszük, azomban pedig vélek bajoskodnunk kell. Ellenben ha most azokra katonákat ültetünk, mind a' bajtól meg- szabadulunk, mind a' mi erőnket szaporittyuk. Most azért, vagynak tinéktek olyan embe- reitek, a' kiket azokra ültetsetek, és a' kikkel a' hadakozásra- is öröme- stebb mentek, mint sem mi velünk, ám legyen úgy, adjatok oda azoknak; ha pedig a' mi segítségünkkel inkább ki- vántok élni, hogy sem a' másokéval, engedjétek ide minékünk. Mert bizony- szint' olyan nehezen élük, hogy ti ve- letek együtt nem lehetünk. Most leg- közelebb- is mikor mi nálunk nélkül üztétek az ellenséget, szüntelen féltet- tünk benneteket, hogy ne alán valami veszedelemmel rajtatok, azonkívül szé- gyellettük- is, hogy mi ott nem vóltunk, a' hol ti akkor valátok. De már ezu- tán, ha nekünk lovaink lésznek, veletek együtt

együtt járunk, és a' hol láttyátok, hogy több hafznot tehetünk, ha mi is ti veletek együtt lóróól hartzolunk, azon fogunk lenni, hogy ott magunkat mentől vitézibb módon forgassuk; a' hol pedig jobbnak erányozzátok, hogy mi gyalog hartzollyunk, azonnal le - szállunk a' lóróól, és gyalog fogunk titeket segíteni, rendelvén bizonyos embereket, a' kik addig a' lovakhoz láfsanak. Ok pedig ezen befzédjeire *Czirus* nak ekképpen felelének: Minékünk, *Czirus*! sem embereink nintsenek, a' kiket ezekre a' lovakra últefsünk, sem pedig, ha szintén vólnának - is, a' te akaratodban nem ellenkeznénk. Moít azért vedd kezedhez ezeket a' lovakat, és tselekdjél úgy azokkal, a' mint tenéked jónak látfszik. Ekkor monda *Czirus*: Tehát én kezemhez vélzem, és Isten' hírével mi - is ez napságtól fogva lovas katonák léfszünk. Ti pedig moít

a' nyereséget osztátok - el, és elsőben ugyan adjátok ki az Isteneknek számokra, valamint a' Papok fognak mondani; aztán *Cziakszaresnek* - is választátok ki a' mit gondoltok, hogy ő előtte leg-jobban kedvet talál. Amazok pedig mondának nagy katzagással, hogy az ő számára csak a' szép *Aszfonyok* kellene ki-válogatni. Nő azért! úgymond, az *Aszfonyok* választátok ki, és egyéb-et is a' mit akartok. Azután a' *Médusok*at, a' kik én velem önként magok jószántokból jöttetek-el, elégittsétek ki, úgy hogy ti reátok semmi *panaszok* ne legyen. Ti - is pedig *Médusok* viszontag ezeket a' *Hirkánusok*at, úgymint a' kik leg-először állottak a' mi részünkre, illendő jutalmokkal tiszteljétek meg, hogy ekképpen ők - is meg esmérjék, melly igen jól gondolkoztanak akkor a' magok dolgaik felől, mikor minékünk izö-

vet-

vertséges barátinká lettenek. Ezen-
 kívül a' *Cziakszares* Követjét - is az ő
 véle lévő katonáikkal együtt minde-
 nekben részeltetsétek, és kérjétek ar-
 ra, hogy maradjon meg, úgymint a'
 melly dologban én is ti veletek meg-
 egyeztem, hogy jobban által látván a'
 mi dolgainkat, helyesebb hirt vihes-
 sen *Cziakszares*nek. Végtére mineku-
 tána mindnyájan ki - fogtok elégitet-
 ni, a' mi meg - marad, küldjétek azt
 az én *Perfa* katonáimnak, ők azzal - is
 meg - elégefznek; mert mi koránt sem
 tzifrán 's kényesen neveltettünk, ha-
 nem keményen mezei emberek módjá-
 ra; úgy hogy talám meg - is nevetné-
 tek bennünket, ha valami pompás
 köntösfőket adnátok reánk; mint azt
 bizonytal tudom, hogy majd fogtok
 rájtunk nevetni, mikor lovakra ülünk,
 's a' mint gondolom, a' földre le - is
 hullunk. Melly beszédjein *Czirusnak*

mindnyájan nagy katzajt ütven, elmenének a nyereségnek megosztására. Azomban Czirus egybe gyűjtven a *Perfa* Kapitányokat, parantsolá nékik, hogy vegyék kezekhez a lovakat, azoknak szerzsámaikkal, és a velek bábo lovász fitzkókkal együtt, és felszámlálván a Kompániák szerént, azokra forfot vessenek, 's osztzák el osztán, hogy mindnyájoknak jusson. Továbbá az egész táborban meghirdette, hogy valahány szoigák vannak az *Affiriusok*, *Sirusok*, és *Arabisok* között, a kiket vagy *Médiából*, vagy *Perfiából*, vagy *Káriából*, vagy *Cziliaciából*, vagy *Baktriából*, vagy *Görög Országból*, vagy akárhonnán másfunnan, ezek a Nemzettségek erővel elhajtottak, azok mindgyárt állyanak elő. Ők pedig mihelyt a parantsolatot meghallák, azonnal számosan, és igen nagy örömmel elő állának. Czirus azért

zért a' derekább legényeket ki-válo-
 gatván közüllők, azt mondotta nékiek:
 hogy már minthogy ök - is szabad em-
 berek, szükség lesz nékiek-is fegy-
 vert viselni, a' mitsodást a' kezekbe
 adat, és hogy eleségekre nékie lesz
 gondja. Azután vivén őket a' Kapi-
 tányokhoz, (kik csak most lettek
 lovasokká, Kompániákkal együtt) és
 meg-parantsolá, hogy a' magok 's ka-
 tonáik pa'sait, 's rövid kardjait ad-
 ják nékiek, hogy azokat kezeikben
 tartván, nyomba kövessék az újj lo-
 vas fereget, és hogy ezeknek számok-
 ra szint úgy mint a' magok mellett lévő
Perfák számára ki-vegyék az élést.
 Magok pedig a' Tisztek mellyeken va-
 sat, kezekben lántsát hordozván, min-
 denkor ló-háton mennyenek, melly
 dologban leg-elsőben-is maga muta-
 tott példát *Czirus*. Ezenkívül a' Ka-
 pitányok, a' kik ez előtt ugyan gya-

logok voltak, de már lovas Tisztek-ké lettek, rendellyeneka' gyalogságban magok helyett a' Nemesek közzül más Tiszteket. Midőn itt ekképpen foly-na a' dolog, azomban el-jöve egy vén *Affirius*, neve szerént *Gobriás*, sok lo-vas katonákkal együtt, kiknek mind ló hátra való fegyvereik valának. Ek-kor a' kik arra valának rendeltetve, hogy a' raboknak fegyvereiket szed-jék - el, meg - állitván őket, paran-tsolák, hogy a' dárdákat mingyárt te-gyék le, hogy azokat is, valamint szin-tén a' többit, meg égessék. *Gobriás* pedig kéré őket, hogy elsőben en-gedjék meg, hadd lehessen szemben *Czirussal*. Ott hagyván azért az ő né-pét, magát bé-vivék *Czirushoz*, kinek ő ekképpen szólla: Uram! én Nem-zetségemre nézve *Affirius* vagyok, bi-rok egy erős Várral, és nagy tarto-mányon uralkodom. Az *Affiriai* Ki-rály-

rálynak adtam ezer lovas katonákat,
 és ő néki igen nagy barátja voltam.
 De minthogy már az a' jó ember ti
 általatok a' hartzon meg-öletett, az
 ő Fia uralkodik helyette, ki is énné-
 kem igen nagy ellenségem. Imhol az-
 ért jövök te hozzád, és te előtred
 térdre esvén, magamat Jobbágyúl 's
 hadakozó társul ajánlom; ezenkívül
 tégedet, a' mennyire lehet, Fiammá
 fogadlak, minden jószágomban örö-
 köksé téfzlek, tsak hogy én érettem
 állly boszszut. Mert nékem Uram!
 Fiú gyermekem nintsen, a' melly
 egyetlen egy gyönyörúséges jó Fiam
 volt - is, ki engemet annyira szeretett
 és tisztelt, a' mennyire gyermek a'
 maga édes Attyát gyönyörködterheti,
 ezzel-is, mondom, halld meg, hogy
 jártam: Egykor az én Királyom, ki
 ennek a' mostaninak édes Attya volt,
 magához hivatá őtet a' végre hogy ő

néki adja a' maga Leányát Feleségül. Én - is el-botsátottam őtet, nagy be-tsületnek tartván azt, hogy már az én Fiam a' Királynak Veje leszsz. Ez a' mostani Király pedig (a) vadászatra hívta őtet, és mivel gondolta magá-ban, hogy az én Fiamnál sokkal jobb lovas, a' vadászatban nékie teliyes szabadságot engedett. Ő - is azért a' Fejedelemmel, miút maga baráttyá-val együtt vadászott. Egyszer a' többek között fel-ugrék egy medve, melyet ők mind ketten kergetének, és a' Fejedelem ugyan el-lővén a' hajító dárdát, el-hibázá azt (de adta volna

az

---

[a] Az volt *Laborosarkhod*, a' *Nerriglossor* Fia, igen el-veremedett életü ember, és ugyan azért nem - is uralkodhatott tovább kilentz hólnapnál, mert n' maga Jobbágyi meg-ölték ölték, mikor már az ő fok gonofzlága-it nem szenvedhették. Ennek helyében lett osztán Királ'yá *Nahomid*, vagy *Baltasár*, az *Evilmerodák* Fia, a' ki osztán tizenhét esztendeig uralkodott.

az Isten , hogy találta volna) az én
 Fiam pedig (kinek semmiképpen nem
 kell vala azt tselekedni) utána lö-
 vén, el-ejtette a' medvét. Melly dolgon
 amaz kétség kívül nagyon meg - bosz.
 szonkodott, de a' maga gyűlölségét
 szívében el - titkolta. Innen tovább
 menvén, akadának egy Oroszláura,
 mellyet a' Fejedelem ismét el - hibázott,
 minthogy úgy gondolom, ez ő nála
 nem a' leg-szokatlanabb dolog volt ;
 az én Fiam szerentsétlenségéből ezt is
 meg - találá, és nagy örömben fel - ki-
 álta, mondván: No én egy orában
 kétszer lövék egymásután, és mind a'
 kétszer el-ejtém a' vadat. Ekkor az a'
 gonosz lélkű, a' maga dühöségét to-
 vább nem titkolhatá, hanem egynek
 a' maga pajtási közzül kezéből ki ragad-
 ván a' dárdát, az én Fiamnak mellébe
 veré azt, és ezt az egyetlen egy ked-
 ves gyermekemet ekképpen ölé meg az

gyilkos. Én pedig, szegény fejem érte menvén, a' Völegény helyett halottat hozék vizfsza, és vénségemre ezen drágalátos Fiamat, kinek a' szakállá még akkor kezdett útögetni, el-takarítám. Ellenben az a' gyilkos, mint-ha ugyan a' maga ellenségét ölte volna meg, sem ezen gonofz tselekedetén meg-nem illetődött, sem pedig az ő el-takarításában leg-kissebb tiszteséget - is nem tett. De az öreg Királynak szíve rajtam meg-efelt, és nyilván meg-mutatta, melly igen kesereg az én szerentsétlen állapotomon; ki-is ha most élne, nem jöttem volna te hozzád olly véggel, hogy ő rajta bofz-izút állj. Mert ő a' maga szeretetének sok jeleit mutogatta énnékem, én-is tehetségem szerént szolgáltam őnéki; de már minekutánna erre az én Fiamnak gyilkofsára szállott az Ország, soha én ő hozzá jó szívvvel nem lehet-nék

nek, vagy ha lennék - is, lehetetlen volna néki magával el hitetni, hogy én őtet tőkéllelesen 'szeretem. Ugyan is jól tudja ő azt, minémü iadúlattal viseltetem én ő eranta mostan ezen gonosz tselekedetéért, és hogy en, a' ki ez előtt tsupa vidámságban éltem, most kedves gyermekeimtől meg-fosztatott lévén ő miatta, vénségemet szomorúságban töltöm. Ha azért most engemet magadhoz fogadsz, és nékem az én kedves Fiamnak haláláért lejeendő bocsfzú állás felől valami reménységet nyújtasz, ugy tetszik, hogy egészen meg ifjodom, és sem e' világon gyalázatban nem élek, sem keserűségben nem halok-meg. Melly beszédjeire őnékie ekképpen felele *Czirus*: Ha ugyan *Gobriás*! a' te szíved meg-egyez a' te száddal, én, ezen te csedezéfed szerént tégedet magamhoz fogadlak, és ígérem magamat arra, hogy

az Istenek segedelmével a' te Fiajért
bocszút állok. Most pedig mond-meg
énnekem, hogy ha mi ezt a' jót tselekez-
szük te veled, ezenkívül Váraidat, egész
tartományodat, fegyvereidet, és a'
melly hatalmad eddig vólt, azt-is; meg-
hagyjuk kezed között, ugyan mitso-
da szolgálatot tészel minékünk? Mel-
ltre ő: Az én Váraimban, úgymond,
valamikor arra jősz, tenéked szállást
adok, a' melly adót az *Affiriai* Király-
nak fizettem, néked-is meg-fizetem,
és valamikor hadakozni fogsz, az én
népemnek egész erejével te veled együtt
hartzolok. Ezenkívül vagyon nékem
egy kedves el-adó Leányom, a' kit
én olly reménységgel neveltem fel,
hogy ennek a' mostani Királynak Fe-
lesége leszsz, de az engemet mostan
nagy zokogással azon kér, hogy őtet
az ő bátyja gyilkosának ne adjam, és
az ő kívánságát magam-is helyben ha-
gyom

gyom. Ezt- is azért te reád bizom egyedül, mutaff az én Leányomhoz olyan indúlatot, a' minéművel látod most, hogy én te hozzád vifeltetem. Ekkor *Czirus* kezét tsapván ő véle, monda nekie: *Parola Gobriás!* hogy meg- állasz a' te igéretednek, az Isten légyen tanúbizonyság te közötted, és én közöttem. Ezek után el bortsátá őtet *Czirus*, és a' fegyvereket is meg-hagyá az ő katonáinál, 's egyfzerfmind tudakozá ő tőle, hogy mint egy menyire vólna oda az ő lakó helye? mivel ugy mond oda akarok menni. Mellyre ő felelvén monda: Ha hólnap jókor reggel meg- indulsz, más nap estvére mi nálunk hálhatz. Ekképpen azért el-méne *Gobriás*, és hagyott egyet a' maga katonái közzül, a' ki *Czirust* az ő lakó helyére vezetné. A' *Álédufók* pedig elő jövének, minekutánna ki adták az Isteneknek szá-

ποβρα azokat az ajándékokat, mellyeket parasztolának a' Papok, Czirusnak pedig ki választották a' leg-szebb Sattort, egy 'Su'ánbéli (a) Afzszonyt, a' kit akkor Afában leg-szebbnek tartottak volt, és kettőt a' leg főbb munkáló Afzszonyok között. Továbbá valami ollyas vala, a' melly ezen ajándé-

[a] 'Su'sa vagy S'u'siana A'stának egy olyan tartománya volt, a' melly feküdt Média, Perzia, es Bahionia között, annak fő-városa volt 'Su'sán mellyről a' Sz. Irásban is egy néhány helyen nagyon emlékeztek p. o. Dán. VIII: 2. Nehem. I: 1. Esther. I: 2. a' Város mellett folyt az Euleus, vagy Khoaspes vize, a' mellyet Dániel Profeta Ulai vizének nevez. Ugyan ott Dániel mind ez a' viz; mind a' 'Su'sán Városa mondatik az E.án tartományában lenni, mert úgy tartatik, hogy itt telepedtek le Elámnak a' Sem Fiának maradéki. Elám tartománya pedig Perfiának egyik része volt, ámbár külön Királya volt mindeniknek; a' honnan a' Görög () Testamentomban is Jerem. XXV: 25. a' Heiven Fordítók Persák Királyainak nevezik a' két a' 'Sidó nyelven Elám Királyainak mond a' Profeta.

dékok után mingyárt második rangot érdemlett, el-tevék azt a' *Cziakszares* számára. Magok pedig a' *Médusok*, valamint szintén a' *Hirkánusok* - is, mivel minden bővségben vala, a' mint kinek-kinek szüksége hozta magával, a' nyereségből elegendő részt vettek, a' *Cziakszares* Kővettyét-is mindenekben egy formán részeltették. Ezenkívül a' mely Sátorok az osztály után megmaradtak, azokat *Cziusnak* által adák hogy a' *Persák* között osztza el; a' pénz felől pedig azt mondták, hogy azt is mihelyt őszve gyűjthetik, el fogják osztani, a' minthogy el-is osztották. *Czius* pedig a' *Cziakszares* részit azoknak őrizetekre bizta, a' kik felől bizonyos vólt, hogy a' Királynak hűséges emberei; a' mit pedig, úgymond, én-nékem adtatók, kedvesen vészem, a' kinek leg-nagyobb szüksége vagyona reá, szívesen szolgállok vele. Ekkor egy a' *Írédusok* között, ki a' Mu'sikát

negyon szerette, monda Czirusnak: Én ugyan az el-múlt este, mikor azoknak az Aszszonyoknak mu'sikálásokat hallottam, a' kik az osztályban néked adattak, úgy meg-tetszett az énnékem, hogy ha azoknak egyikét nékem ide engednéd, a' katonaságot sokkal gyönyörűsegebb állapotban tartanám, mint sem az othon való lakást. Mellyre Czirus: Én úgy mondom, tiszta szívvel oda engedem, és úgy tartom, hogy én tenéked nagyobb köszönettel tartozom ezért a' kéréseért, mint te énnékem annak megnyeréséért, annyira kívánok én tiéktek kedveskedni. És ekképpen a' Mu'sikáló Aszszonyt el-vivé a' ki kérte azt.

V E G E.

112767 v 1961